

VII МЕЖДУНАРОДНАЯ НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКАЯ КОНФЕРЕНЦИЯ

20-22
ОКТАБРЯ

НАУКА И ОБРАЗОВАНИЕ В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ: ВЫЗОВЫ XXI ВЕКА

Нур-Султан, Казахстан

**ОБЪЕДИНЕНИЕ ЮРИДИЧЕСКИХ ЛИЦ В
ФОРМЕ АССОЦИАЦИИ
«ОБЩЕНАЦИОНАЛЬНОЕ ДВИЖЕНИЕ «БОБЕК»
КОНГРЕСС УЧЕНЫХ КАЗАХСТАНА**

**"SCIENCE AND EDUCATION IN THE MODERN WORLD:
CHALLENGES OF THE XXI CENTURY"**

**атты VII Халықаралық ғылыми-тәжірибелік
конференция
ЖИНАҒЫ**

МАТЕРИАЛЫ

**VII Международной научно-практической
конференции
«НАУКА И ОБРАЗОВАНИЕ В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ:
ВЫЗОВЫ XXI века»**

СЕКЦИЯ 05. ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

I ТОМ

SCIENCE AND EDUCATION IN THE MODERN WORLD:
CHALLENGES OF THE XXI CENTURY"
NUR-SULTAN, KAZAKHSTAN, OCTOBER 2020

УДК 378 (063)
ББК 74.58
С 940

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:

**Ж. Малибек, профессор; З.Е. Кабульдинов, д.и.н., профессор;
Ж.Н. Калиев к.п.н.; Маслов Х.Б., PhD;
Лю Дэмин (Китай),
Е.Л. Стычева, Т.Г. Борисов (Россия)
Заместители главного редактора: Е. Ешім, Е. Абиев (Казахстан)**

С 940

«SCIENCE AND EDUCATION IN THE MODERN WORLD: CHALLENGES OF THE XXI CENTURY» материалы VII Международной науч-прак. конф. (ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ)/ сост.: Е. Ешім, Е. Абиев – Нур-Султан, 2020 – 164 с.

ISBN978-601-332-271-1

"SCIENCE AND EDUCATION IN THE MODERN WORLD: CHALLENGES OF THE XXI CENTURY" атты VII Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдары жинағына Қазақстан, Ресей, Қытай, Түркия, Беларусь, Украина, Молдова, Қырғызстан, Өзбекстан, Тәжікстан, Түрікменстан, Грузия, Монғолия жоғары оқу орындары мен ғылыми мекемелердің қызметкерлері мен ұстаздары, магистранттары, студенттері және мектеп мұғалімдерінің баяндамалары енгізілді. Жинақтың материалдары жоғары оқу орнындары мен ғылыми мекемелердегі қызметкерлерге, оқытушыларға, мектеп және колледж мұғалімдеріне, магистранттар мен студенттерге арналған.

VII Международная научно-практическая конференция **«НАУКА И ОБРАЗОВАНИЕ В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ: ВЫЗОВЫ XXI века»**, включают доклады ученых, студентов, магистрантов и учителей школ из разных стран (Казахстан, Россия, Китай, Турция, Беларусь, Украина, Кыргызстан, Узбекистан, Таджикистан, Молдавия, Туркменистан, Грузия, Монголия). Материалы сборника будут интересны научным сотрудникам, преподавателям, учителям средних школ, колледжей, магистрантам, студентам учебных и научных учреждений.

**УДК 378 (063)
ББК 74.58**

ISBN978-601-332-271-1

© ОЮЛ в форме ассоциации
«Общенациональное движение «Бобек», 2020

Физика пәні мұғалімінің әдістемелік дайындығының теориялық негіздері

Еркін Мерей Ізбасарұлы

Исан Нұрберген Ерланұлы

ОҚМПУ-нің Физика-математика факультетінің студенттері

Ғылыми жетекші - Эльмира Курбаналиқызы Кожабекова

Шымкент, Қазақстан.

Орта оқу орындарында физиканы қазіргі заманғы талаптар деңгейінде зерттеу көбінесе жоғары педагогикалық білім беру жүйесіндегі мұғалімдердің дайындық деңгейіне байланысты.

Мұғалімнің кәсіби қалыптасуындағы шешуші рөл теориялық және практикалық әдістемелік дайындыққа жатады, ол, сайып келгенде, маманның сапалық сипаттамаларын, оның өз пәні арқылы студенттердің білім беру, тәрбиелеу және дамыту міндеттерін толық орындау қабілетін анықтайды. Бұл жеке пәндерді оқыту әдістемесі саласында да, мұғалімді кең мағынада әдістемелік даярлау саласында да зерттеулерді одан әрі жандандыру қажеттілігін білдіреді. Жоғары мектеп мәселесін мұндай түсіну қазіргі педагогикалық парадигманың бір бөлігіне айналды: педагогикалық ғылымның қазіргі даму кезеңінде әдістемелік зерттеулер басымдыққа айналуы керек. Білім беру реформасын жүзеге асырудың сәттілігі көбінесе әдіскерлердің іс-әрекеттеріне байланысты.

Мектептегі физика курсына оқыту тәжірибесін және мұғалімдердің пікірлерін зерттеу олардың әдістемелік құзіреттілігінің, әдістемелік ойлауының және әдістемелік мәдениеттің жай-күйін орта есеппен жоғары баллмен бағалау мүмкін емес деген қорытынды жасауға мәжбүр етеді. Біздің зерттеуіміз көрсеткендей, көптеген физика мұғалімдері өздерінің әдістемелік дайындығына қанағаттанбайды және дамытушылық оқытуды жүзеге асыруда, студенттерге жеке көзқарасты жүзеге асыруда, ақпараттық технологияларды енгізуде, белгілі бір педагогикалық жағдайларда оқытудың ең ұтымды әдістерін анықтауда, оқу экспериментін құруда, бағдарламалар мен оқулықтарды таңдауда, пәнаралық байланыстарды орнатуда, оқушылардың нәтижелі жұмысын ұйымдастыруда, физика бойынша мемлекеттік білім беру стандартын енгізуде айтарлықтай қиындықтарға тап болады. Мақаланың бірқатар инновациялық мектептер мен сыныптардың мұғалімдерімен тікелей жұмысы тіпті ең жақсы, арнайы таңдалған мұғалімдер де олардың қызметіндегі кемшіліктерді жою үшін үнемі әдістемелік көмекке мұқтаж екендігіне сендіреді.

Мұның бәрі мұғалімдердің бір бөлігінің инерттілігін ғана емес, әдістемелік ғылым мен озық мектеп практикасының дамуына сәйкес жаңа білім мен дағдыларды өз бетінше ала алмайтындығын (кейде қаламайтындығын) ғана емес, сонымен қатар болашақ физика мұғалімдерін даярлау процесінде бірқатар қарама-қайшылықтар жинақталған педагогикалық жоғары оқу орындары қызметінің әрдайым жоғары деңгейі туралы куәландырады:

- физика мұғалімін әдістемелік даярлаудың қолданыстағы біріздендірілген жүйесі мен оның қызметінің жеке-шығармашылық сипаты арасында;

- мектептің ақпараттық-түсіндіру әдісінен білім алушылардың танымдық күштері мен шығармашылық әлеуетін жан-жақты дамытуға арналған іс-әрекеттік функционалдық-нысаналы тәсілге түбегейлі көшу қажеттілігі және түлектерді зерттеуші мұғалімнің жұмысы деңгейінде осы тәсілді іске асыруға салыстырмалы түрде әлсіз психологиялық-педагогикалық және әдістемелік дайындығы;

- физиканы оқытуға шығармашылық қарым-қатынас қажеттілігі мен болашақ мұғалімдердің шығармашылық қабілеттерін дамытудың жеткіліксіздігі арасында;

- психологияны, педагогиканы және физиканы оқыту әдістемесін бір-бірінен ажыратып оқытудың дәстүрлі жүйесі мен осы пәндерді біріктіру үрдісі арасында;

- жоғары оқу орындарында қабылданған бірыңғай мектеп бағдарламалары мен оқулықтарға бағытталған физика пәнін оқыту әдістемесі курсы мен құру және мұғалім еркін таңдаған бағдарламалар мен оқулықтардың қазіргі алуан түрлілігін есепке алу қажеттілігі арасында;

-мұғалімнің қалыптасуы үшін әдістемелік дайындықтың шешуші мәні мен осы фактіні психологиялық-педагогикалық және арнайы пәндер оқытушыларының бір бөлігі дұрыс бағаламауының объективті фактісі арасында, бұл студенттердің әдістемелік дайындығын қалыптастыруға қатынасына кері әсерін тигізеді (позициясы: физика-бастысы, әдістеме - екінші дәрежелі нәрсе).

Студенттердің әдістемелік дайындығын қалыптастырудағы қарама-қайшылықтардың және физика мұғалімдерінің әдістемелік білімі мен дағдыларындағы кемшіліктердің түпкі себебі педагогикалық деңгейлердегі әдістемелік дайындықтың реттелген жүйесінің болмауы және оның теориялық негіздерінің дамымауы деп санауға болады.

Ғалымдардың назары университеттің әдіснамасына ғана емес, мектеп физика курсы мен оқыту әдістемесінің мәселелерін теориялық және қолданбалы зерттеулерге де қатысты. Бұл салада жоғары ғылыми деңгейдегі және маңызды практикалық маңызы бар көптеген материалдар (монографиялар, оқу құралдары, мақалалар, докторлық және кандидаттық диссертациялар) жинақталған.

Әдістемелік зерттеулердің негізгі бағыттарының номенклатурасы әртүрлі:

- мектепте физика курсы мен оқытудың теориясы мен әдістемесі (Ғ.К.Жүсіпқалиева, А.А.Джумашева, Б.С.Кұбаева);

- орта мектепте физикалық ұғымдарды зерттеу әдістемесі (Р. Ю. Волковыский, и. И. Нурминский, а. в. Усова);

Педагогикалық жоғары оқу орнының оқытушы - әдіскері, әсіресе жаңадан бастаушы, студенттермен жұмыс жасау әдістемесі саласындағы білімі мен дағдыларымен жеткілікті қаруланбаған. Физиканы оқыту әдістемесі (ФОӘ) бар, бірақ әдістемелік пәндер шеңберімен шектелмейтін, бірақ әлеуметтік - мәдени, психологиялық-педагогикалық және арнайы цикл пәндері ұсынатын білім мен дағдыларды біріктіретін Болашақ мұғалімдерді әдістемелік даярлаудың біртұтас тақырыбы іс жүзінде жоқ. Түлектердің әдістемелік дайындығының маңыздылығын және әдіскер-оқытушы мен зерттеуші мәртебесін арттыру, студенттерді оқытудың жаңа технологияларын іздеу, педагогикалық кадрлардың сапалы өсу қажеттілігі әдістемелік дайындық процесіне кеңірек көзқарасты дамытуға әкеледі, бұл өз кезегінде осы процесті теориялық негіздеуді қажет етеді. Егер жойылмаса, кем дегенде әдістемелік зерттеулердегі "ақ нүктені" азайту, физика мұғалімінің әдістемелік дайындығын қалыптастырудың тұжырымдамасы мен стратегиясын жасау қажет. Физика мұғалімін әдістемелік даярлаудың теориялық негіздерін жасау мәселесі бар деп қорытынды жасауға болады, бірақ әдебиетте де, практикалық әдістемелік қызметте де ол әлі шешілген жоқ. Осылайша, зерттеу тақырыбының өзектілігі анықталады:

- қазіргі заманғы талаптар аясында дене тәрбиесін дамыту міндеттерін шешуге белсенді қатыса алатын мұғалімдерге қоғамның әлеуметтік тапсырысы;

- физика мұғалімінің әдістемелік дайындығындағы кемшіліктер мен қарама-қайшылықтарды жою қажеттілігі;

- әдістемелік дайындықтың тұтас жүйесін құрудың маңыздылығын мойындау;

Біздің мақаламызда және физика мұғалімінің практикалық әдістемелік дайындығында ең көп қолданылатын ұғымдар: әдістемелік дайындық, әдістемелік құзыреттілік, әдістемелік ойлау, әдістемелік рефлексия, әдістемелік мәдениет, әдістемелік қызмет, оқу-әдістемелік қызмет, әдістемелік міндет, оқу-әдістемелік міндет.әдістемелік

Білім, әдістемелік дағдылар, жалпыланған әдістемелік дағдылар. Бұл ұғымдардың мәні мен мазмұнын белгілі бір дәйектілікпен, олардың бағынуы мен бағыныштылығында түсіну физика мұғалімінің әдістемелік қызметке дайындығын қалыптастыру процесінде алынған эмпирикалық білімді ғылыми талдауға жақындауға мүмкіндік береді.

Күрделі ұйымдастырылған объектілерді зерттеу кезінде, олардың бірі әдістемелік дайындық болып табылады, физика мұғалімін әдістемелік даярлаудың тұтас жүйесін құруға жүйелі көзқарасты қолдану қажет. Зерттелетін және құрастырылатын объектілерді жүйелер ретінде ұсыну құралдарын жасау жүйелік тәсілдің маңызды міндеті болып табылады.

Мұғалімнің әдістемелік дайындығының тұтас жүйесі - бұл өзара әрекеттесу мұғалімнің жеке басының интегративті сапасын-әдістемелік дайындықты тудыратын құрылымдық және функционалды компоненттердің жиынтығы.

Мұғалімнің әдістемелік дайындық жүйесіне басқа жүйелер сияқты келесі қасиеттер тән: компоненттік құрам, құрылымдылық және жүйе құраушы фактордың болуы, тұтастық пен даму, иерархиялық, өзара байланыс және қоршаған ортамен өзара әрекеттесу, сипаттаманың көптігі, басқарудың болуы.

Пайдаланған әдебиеттер.

1. Земцова Валентина Ивановна. Оқыту мен тәрбиелеудің теориясы мен әдістемесі. 2005ж
2. Ғ.К.Жүсіпқалиева. Мектепте физика курсын оқытудың теориясы мен әдістемесі. 2012

Физиканы ағылшын тілінде оқытудың мазмұны

Жұмабек Үсен Арманұлы

Орынбасар Қадырәлі Маратұлы

ОҚМПУ-нің Физика-математика факультетінің студенттері

Ғылыми жетекші - Қожабекова Эльмира Курбаналиқызы

Шымкент, Қазақстан.

Қазақстанда білім беру жүйесін жаңғырту бойынша іс-шаралар жүргізілуде. 2019 жылдың 1 қыркүйегінен бастап физика, химия, биология және информатика ағылшын тілінде оқытылады. "2015-2020 жылдарға арналған үштілді білім беруді дамытудың Жол картасы" бағдарламасы жұмыс істейді, оның негізгі бағыттарының бірі "Физика", "Информатика" пәндерін интеграцияланған оқыту бойынша оқу-әдістемелік құралдарды әзірлеу болып табылады.

Бұл пән мұғалімдері ағылшын тілін меңгеруі керек, тек қана оған айту ғана емес, сонымен қатар өзінің күрделі пәндерін оқыту үшін.

Назарбаев Университеті мен Республикамыздың жоғары оқу орындары базасында информатика, химия, физика және биология мұғалімдерін ағылшын тіліне оқыту курстары өтуде.

Ағылшын тілін үйренуді ұмытпау және жалғастыру үшін 15-тен артық емес оқушылар саны бар сыныптарда ағылшын тіліндегі пәннің факультативтік сабақтарын ұйымдастырудан жұмысты бастау ұсынылады, бұл ретте ата-аналардың жазбаша келісімі міндетті. Бастапқы кезеңде ағылшын тілінде сабақ уақытының 25-30% бастап, содан кейін бірте-бірте осы уақытты арттыруға болады.

Курстар туралы біраз айтқым келеді. Оқу бағдарламасы қанық болды. Күніне 8 сағаттан, аптасына 5 рет және үй жұмысын міндетті түрде орындауға уақыт берілді.

Біз тек ағылшын тілін ғана емес, сонымен қатар пәнді ағылшын тілінде оқыту әдістемесін де үйрендік.

Пәндер немесе олардың жеке бөлімдері "қосымша", яғни шет тілінде оқытылатын оқу жағдайларын белгілеу үшін 1994 жылы Дэвид маршпен ғылыми айналымға енгізілді.

CLIL технологиясы шет тілін оқытуды басқа пәндерді оқыту құралы ретінде қарастырады. Тілді үйрену қандай да бір пәндік сала арқылы өтеді, яғни CLIL технологиясы қолданылатын сабақ ағылшын тілі сабағы емес, ағылшын тілінде пәндік сабақ болып табылады. Бұл әдісті енгізу тәжірибесі осы Әдістеме негізінде оқыту курсы жобалау кезінде CLIL әдістемесінен 4-ні ескеру қажет екенін көрсетеді.

Content (мазмұны) - білім, білік, пәндік саладағы дағдылар.

Communication (қарым - қатынас) - ағылшын тілін оқыту үшін қолдану.

Cognition (ойлау қабілеті) - жалпы түсінік қалыптастыратын танымдық және ойлау қабілетін дамыту (нақты немесе дерексіз).

Culture – мәдениеттанулық Білім) - өзін мәдениеттің бөлігі ретінде көрсету, сондай-ақ балама мәдениеттердің өмір сүруін сезіну.

Тіл мен пәнге кіріктірілген оқытудың маңызды ережелері

- әр сабақта белсенді әдістерді қолдану
- көрнекілік құралдарын пайдалану
- түпнұсқалық материалдарды пайдалану
- оқушыларға тілдік қолдау көрсету

Физика сабағында CLIL технологиясын қалай қолдануға болатынын айтып өткім келеді.

Сабақты жоспарлау кезінде SMART мақсатының критерийлерін сақтай отырып, пәндік және тілдік мақсаттарды қалыптастыру қажет. Мақсаты нақты, өлшенетін, қолжетімді, өзекті, уақытпен шектелген болуы тиіс. Мысалы, сабақ тақырыбы "радиотолқындардың таралуы". Пән мақсаты: оқушылар радиотолқындардың қалай таралатынын түсіндіре алады. Тіл мақсаты: оқушылар келесі терминдерді біледі және пайдаланады: radio wave, diffraction, ionosphere, very - high-frequency radio waves (радио толқыны, ионосфера, ультрақысқа толқындар)

Оқушылар келесі сөздерді біледі және пайдаланады: bend the convex surface (дөңес бетті бүгу), penetrate through (арқылы өтеді).

Сабақтарда сөйлеу әрекетінің барлық түрлері болуы керек, бірақ бұл технологияның негізгі тәсілдерінің бірі мәтінмен жұмыс болып табылады. Мәтіндер мәтінге дейінгі және мәтіннен кейінгі тапсырмаларды қамтуы тиіс.

Мысалы, 11 сыныпта "радиотолқындардың таралуы" тақырыбы бойынша интернет ресурстарда ағылшын тілінде ұқсас мәтінді табамыз. Онлайн құралдар арқылы қабылдау үшін оқу тұрақсыздығы мен қол жетімділігін тексереміз. Кілт сөздерді мәтінде бөліп аламыз.

Оқу стратегиясын қолданамыз.

Қарап оқу.

Ультракүлгін толқындар не үшін қолданылады?

Егжей-тегжейлі оқу.

True or False (шындық немесе өтірік)

Қысқа толқындар үлкен қашықтыққа таралмайды.

Радио толқынның ионосферасының қабілетіне тәулік уақыты мен жыл уақыты әсер етеді.

Мәтінмен жұмысты кейінірек пайдалануға болады. Пәнді ағылшын тілінде оқытудың бастапқы кезеңінде келесі тапсырмаларды қолдануға болады.

1.Бос орын мәтін.

Тапсырма. Қалған сөздерді кірістіру.

Substance, Body, Matter, substance (2), body (2).

_____ - бұл әлемде бар нәрсе.

_____ - бұл кез келген нысан, кез келген тірі тіршілік.

_____ - бұл денеден тұрады.

Су-бұл- _____ ал су тамшысы-бұл _____.

Бұл шеге- _____, ал темір-бұл _____.

Дұрыс толтырылған мәтін.

Matter-бұл әлемде бар нәрсе.

Body-кез келген объект, кез келген тірі тіршілік.

Substance-бұл денеден тұрады.

Su-substance, ал су тамшысы-body.

Шеге-body, ал темір-substance.

Ағылшын тілдерін оқыту мазмұны шетел тілдерін оқыту мақсатын педагогикалық тұрғыдан түсіндіретін категория ретінде түсініледі.

Мақсат көп өлшемді білім болғандықтан, мазмұн бір компонентті бола алмайды. Қазіргі отандық зерттеушілер оқыту мазмұнын қарастырады, үнемі дамып келе жатқан категория және оны субъект ретінде ажырату (қарым-қатынас салалары мен жағдайлары; тақырыптар, мәтіндер; коммуникативті мақсаттар мен ниеттер; аймақтық білім, лингвистикалық және аймақтық білім; лингвистикалық материал), сондай-ақ процедуралық аспект (шет тілдеріндегі ауызша және жазбаша сөйлеу дағдылары мен қабілеттері бар).

Негізгі мектепте механиканы оқыту орнын анықтау оқушылардың танымдық мүмкіндіктерімен және оларды математикадан дайындаумен байланысты.

Механиканың негізгі ұғымдары мен заңдарын белгілі бір математикалық аппарат зерттелмейінше зерделеу орынсыз, өйткені "математикалық тіл физикалық заңдарды тұжырымдау және түсіндіру үшін таңқаларлық жақсы бейімделген, ол қайталауды жоюға, физиканың басқа бөлімдерін және басқа да пәндерді оқу кезінде меңгерген білімді жасауға, таным құралдарын тереңдетуге, кеңейтуге және жинақтауға, ал нәтижесінде оқушылардың бойында әлемнің физикалық бейнесі туралы түсініктерді қалыптастыруға көмектеседі"

Қорытындылай келе, айтқым келеді. Қазіргі таңда CLIL технологиясы бойынша пәндік-тілдік кіріктірілген оқыту оқытудың ең табысты әдістерінің бірі болып саналады. Алайда, бұл оқыту тәсілі мұғалімнен үлкен дайындықты, үлкен шығармашылық ізденісті талап ететінін ұмытпаған жөн. Сондықтан осы технология бойынша жұмыс істейтін мұғалімдерге үлкен шығармашылық табыс пен сәттілік тілейміз.

Пайдаланған әдебиеттер.

1. Lanson T. A Short History of Language. — Oxford University Press, 2002.

Көптілді әлемдегі білім: ЮНЕСКО-ның орнату құжаты. — Париж, 2003. — 38 б. — [ЭР].

2. Режимі [доступа: http://www.unesco.org/new/ru/media-services/single-iew/news/multilingualism_a_key_to_inclusive_education/#.VNbyXufqCJU](http://www.unesco.org/new/ru/media-services/single-iew/news/multilingualism_a_key_to_inclusive_education/#.VNbyXufqCJU).

3. Teaching and Learning: Towards the Learning Society // European Commission's White Paper, 1995 Brussels: The European Union, 1995. [ЭР]. Режимі [доступа: www.bonynetwork.eu](http://www.bonynetwork.eu) ескерту.

4. Назарбаев Н. А. Новый Казахстан в новом мире // Казахстанская правда. — 2007. — 1 наурыз. — № 33 (25278).

5. Назарбаев Н. А. Қазақстанның әлеуметтік жаңғыртылуы: Жалпыға Ортақ Еңбек Қоғамына қарай 20 қадам // Казахстанская правда. — 2012. - 10 шілде. — № 218-219.

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ КІШІ ЖАСТАҒЫ БАЛАЛАРДЫҢ КОММУНИКАТИВТІК ҚАБІЛЕТТЕРІН ТЕАТР-ОЙЫН ІС-ӘРЕКЕТІ АРҚЫЛЫ ДАМУЫ

Жанабергенова Улан Нуртугановна

«Мектепке дейінгі оқыту және тәрбиелеу» мамандығының
2 курс магистранты

Ғылыми жетекші: PhD аға оқытушы Ахметова А.И.
Абай атындағы Қазақ Ұлттық Педагогикалық университеті
Алматы, Қазақстан

***Аннотация:** Ғылыми мақала мектепке дейінгі кіші жастағы балалардың коммуникативтік қабілеттерін театр-ойын іс-әрекеті арқылы дамыту жөніндегі мәселелерді қарастыруға арналған зерттеу еңбегі болып табылады.*

***Кілт сөздер:** қарым-қатынас, коммуникативтік қабілет, ойын іс-әрекеті, театрланған ойындар, имитациялық қозғалыстар.*

Баланың дамуында тіл өте маңызды орын алады. Тек ана тілі арқылы бала қоршаған адамдардың әлеміне кіреді. Баланың тілді жақсы білуі қоршаған ортамен қарым-қатынас жасауда, басқа пәндерді оқытуда, балабақша бағдарламасын меңгеру үшін де қажет, ал кейін – мектептерде. Белгілі психолог Р. С. Немовтың анықтамасы бойынша коммуникативтік қабілеттер - адамның адамдармен қарым-қатынас жасау дағдылары мен біліктері.

«Педагогикалық сөйлеу» сөздінің авторы А.А.Князыков коммуникативтік қабілет ұғымына кеңірек анықтама береді. Коммуникативтік қабілет - адамның қоршаған ортамен өзара әрекеттесуінің белгілі бір деңгейін қамтамасыз ететін өзара байланысты қасиеттердің кешенін көрсететін ұғым [1, б. 88]. Коммуникативтік қабілеттер күрделі, деңгейлі құрылымға ие деп көрсетеді. Коммуникативтік әлеуетті құрайтын аса маңызды жеке тұлғалық көріністер қатарына мыналар жатады: қарым-қатынасқа қажеттілік деңгейі; оның оқшаулануы; басқа адамдармен қарым-қатынас жасай алуы; серіктестікке эмоциялық реакцияның ерекшеліктері; қарым-қатынас жағдайындағы адамның өзіндік көңіл-күйі, сондай-ақ коммуникативтік біліктер мен дағдылар [1, б.88].

Демек, коммуникативтік қабілеттер – дамытуға болатын қабілеттер. Басқаша айтқанда, балаларды қарым-қатынас жасауға үйрету, қарым-қатынас мәдениетіне үйрету қажет. Балаларды коммуникация негіздеріне оқытуды мүмкіндігінше әртүрлі әдістер мен тәсілдерді қолдана отырып ертерек бастау керек.

Кез келген ересек адам, ата-ана немесе педагог болсын, біз баламен қарым-қатынасқа түскен жағдайда, өзара іс-қимылды құру үшін бізге ерекше жауапкершілік жүктелетінін есте сақтау қажет, өйткені бала қарым-қатынаста оның үлгілерін қабылдайды және меңгереді. Педагог Е. Юдинаның пікірінше, қарым – қатынаста жоғары құзыреттілікке ие ересек адам-бала үшін ең ықтимал үлгі. Сонымен қатар, еліктеу үшін үлгі ғана емес. Ересектерді көрсететін қарым-қатынас нормалары мен стилін қабылдай отырып, бала оларды табиғи ретінде қабылдайды және олардың негізінде өзінің жеке қарым-қатынас стилін құрастырады. [3, б. 13].

Бала ересектермен қарым-қатынас жасауды үйренеді, мектепке дейінгі баланың тәжірибесі сөйлеудің дамуына, тыңдау және ойлау қабілетіне, баланы сөздің мағынасын ажыратуға мүмкіндік береді. Алайда мектепке дейінгі баланың коммуникативтік даму міндеттері естілетін сөйлеу фактілерін қарапайым ұғынуға және ойды сөзбен тұжырымдауға дағдылана білумен таусылмайды. Баланы ересек адамның сұрақтарына жауап беруге ғана емес, сондай-ақ оларды өзіне қоюға, ынталы сөйлеуге, қарым-

қатынасты жолға қоюға, айналасындағылармен сенімді, жеке, эмоционалды оң байланыстар орнатуға, дау-дамайды сыпайы жүргізуге, мазмұнды әңгіме, әңгімеге қолдау көрсетуге үйрету қажет.

Қазіргі педагогикалық ғылымда баланың коммуникативтік қабілеттерін қалыптастырумен байланысты оқыту мен тәрбиелеу аспектісі салыстырмалы түрде жақында қарқынды дами бастады (О. М. Казарцева, Т. А. Ладыженская, М. Р. Львов). Соңғы онжылдықта педагогикалық тәсілдерге тілді оқыту мен сөйлеуді дамыту әдістемесімен шектес жекелеген теориялардың, мектептердің, ғылымдағы бағыттардың дамуы елеулі әсер етті, соның ішінде бұл психологиядағы сөйлеу қарым-қатынас теориясы (А. А. Бодалев, Б. Ф. Ломов) және лингвистика мен психолінгвистегі коммуникация немесе сөйлеу қызметі теориясы (А. А. Леонтьев, А. М. Шахнарович). Ғылыми білімнің көрсетілген салаларынан алынған мәліметтерді есепке алу тіл мен сөйлеуді үйретудің, сөйлеу қызметін және қарым-қатынасты: коммуникативтік, іс-әрекет және кешенді тәсілдерді меңгерудің маңызды әдіснамалық тәсілдерін қалыптастыруға мүмкіндік берді.

Балалардың кез келген қызмет түрлері, соның ішінде оқу және олардың басқа адамдармен қарым-қатынасы өмірде ең тығыз түрде өзара байланысқан және іс жүзінде жеке өмір сүре алмайтындығы белгілі. Балалардың қарым-қатынасы қалай ұйымдастырылғаны көбінесе балалар мен ересектердің үнемі өзара іс-қимылын талап ететін оқыту нәтижесіне байланысты. Өз кезегінде оқытудың барысы мен табыстылығы балалардың коммуникативтік-сөйлеу белсенділігіне және коммуникативтік қызметінің көптеген сипаттамаларына үнемі және жауап қайтармай әсер етеді.

Қарым-қатынастың тәрбиелік мүмкіндіктерін ескерместен, сөйлеуге үйрету мүмкін еместігі айқын болды. Мектепке дейінгі балалардың тілдік қарым-қатынас мәдениетін және мінез-құлқын табысты қалыптастырудың маңызды шарты олардың эмоционалдық саласының тиісті тәрбиелілігі болып табылады, ол баланың басқа адамдарға жақындауына, бөтен адамның ауыруы мен қуанышын сезіне білуіне; ортақ тіл табуына және айналасындағылармен өзара іс-қимыл жасауына; өз мүдделерін басқалардың мүдделері мен қажеттіліктерімен және т.б. ескере отырып, табысқа қол жеткізуге болады. Әрине, табысты нәтижеге баламен қарым-қатынастың бәрі емес, тек адамгершілік принциптерге сәйкес ұйымдастырылған қарым-қатынас әкеледі. Ол бір жағынан, басқа адамдарға көңіл бөлу арқылы, ал екінші жағынан – оған адами қарым-қатынас мәдениеті бойынша қажетті білім беру арқылы сүйемелденуі тиіс.

Балаларды бір-бірімен өзара іс-қимылға қоспай, сөйлеу әрекеті мен мінез-құлқын басқа бір қызметпен (ойын, практикалық, танымдық және т.б.) байланыстырмай, қарым-қатынас жағдайын нақтыламай, әрбір баланың оған кіру қажеттілігі мен уәждемесін тудырмай, қарым-қатынас жасауға үйретуге болмайтыны белгілі. Балалармен өзара әрекеттесудің әртүрлі формаларының ішінен мамандар театрландыруды (атап айтқанда театрланған ойындар) атайды.

Театр қызметіне арналған заманауи ғылыми-әдістемелік және практикалық әдебиетті талдау, шын мәнінде, театризация баланың тұлғасын дамытатынын, әдебиетке, театрға тұрақты қызығушылық танытатынын, ойында белгілі бір уайымды жүзеге асыруға дағдылануды жетілдіретінін, жаңа бейнелерді жасауға итермелейтін, коммуникативтік қабілеттердің дамуына – басқа адамдармен қарым-қатынас жасай білуге, тілдік қарым-қатынас ережелеріне сүйене отырып, өз көзқарасын қорғай білуге ықпал ететінін көрсетті. Ақырында, театризация баланың тілдік дамуы үшін қолданылады. Театр өнері туындыларының эмоционалдық әсері тілдің меңгерілуін ынталандырады, әсермен бөлісуге ниет туғызады. Мұндай оң импульсты көтере отырып, театрлық қызмет балалармен жұмыс істеуде кеңінен қолданылуы керек сияқты көрінеді. Дегенмен, театр арқылы балаларды тәрбиелеу баяу және практикада сәтті жүзеге асырылмайды. Театр

көбінесе көңіл көтеретін қосымша, көмекші оқиға болып табылады. Бұл қателіктерді бұрыннан мектеп жасына дейінгі балалардың театрландырылған іс-әрекеттеріне қатысқан мұғалімдер Н.С.Сорокина, М.Д. Маханева, Т.И. Петрова, Л.В. Артемова көрсетті. Осыған байланысты, біздің көзқарасымызша, балалар қызметінің театрализация сияқты түрі мектепке дейінгі кіші жастағы балалардың коммуникативтік-сөйлеу белсенділігін дамыту үшін барынша қолайлы жағдай жасайтынын және қажетті коммуникативтік қабілеттілікті қалыптастыру үшін негіз болып табылады.

Театр және ойын іс-әрекеттерінің заманауи әдістеріне талдау жасаған (Маханева Н.Ф., Сорокина Н., Е.Е. Петрова) көптеген авторлар мұғалім мен балалар алдында тұрған міндеттерді жаңартты: әр баланың бейімділігін және қабілеттерін анықтау, өз бетінше шығармашылықпен айналысуға ұмтылуға және пікірлестер ұжымын құруға, яғни әрбір қатысушы өзінің қабілеттерін танытып, бірлесіп жұмыс істеу қажеттігін сезіну үшін; ересектермен және құрдастарымен өзара әрекеттесуді үйренеді.

Театрландырылған іс-шараның басты мақсаты-балаларды ойын-сауыққа үйрету немесе олармен жасанды қимылдарды, алдағы спектакльге сөз тіркестерін үйрету ғана емес, балалардың қиялын дамыту, болып жатқан нәрсеге қамқорлық жасау қабілеті, тиісті эмоционалдық көңіл-күй жасау, баланы босату, оның өзіне, өз күшіне деген сенімділігін арттыру.

Театрланған ойындардың көпшілігі уақыт бойынша ұзаққа созылмайды және ұйымдастырылуы бойынша қарапайым (бұл әсіресе балалар үшін маңызды), біз оларды арнайы сабақтарда ғана емес, сонымен қатар бос уақытта да өткізуге болады: серуендеуде, күннің екінші жартысында. Егер ойын мүлдем таныс болмаса және алғаш рет өткізілсе, онда ол балалардан жоғары ақыл-ойы және шығармашылық шиеленісті талап етеді, біз оны сабаққа бөлінген таңғы сағаттарда өткізе аламыз. Осы уақытта балалар өнімді жұмыс істеп, жаңасын жақсы меңгереді.

Ойындарды қолданудың басты әдістемелік тәсілі-көркем әсердің қажетті шарты болып табылуы, олардың бірнеше рет қайталануы. Балалар әр түрлі, әр түрлі қарқынмен жаңаны қабылдайды және сіңіреді. Қандай да бір ойынға жүйелі түрде қатыса отырып, балалар оның мазмұны мен бағытын терең түсіне бастайды, ынталы болады.

Бұған дейін айтылғандай, театрландырылған ойын-баланың қабілетін ерте тану тәсілдерінің бірі, бұл жерде педагог тек мұқият және бақылаушы болу керек, өз қамқорлығындағы балалардың шығармашылық және интеллектуалдық өсуін белгілеп отыруы керек.

Әсіресе, балалардың айтуына назар аудару керек. Біз театрланған ойын балаларды сөйлеу коммуникация өнеріне үйрете алады деп есептейміз. Сондықтан, осындай ойындардағы сәтті құрылған, жарқын, эмоционалдық монологтар мен диалогтарды талқылау кезін оң атап өту керек, ойыншылардың барынша толық шығармашылық әсерлері үшін эмоционалдық жайлылық жасауға тырысу керек.

М. Д. Маханева және Н.Ф.Сорокина сияқты авторлар мектепке дейінгі кіші жастағы балалардың театрланған қызметіне дайындық бірнеше кезеңнен өтуі тиіс деп есептейді.

Шынында да, балаға театрландырылған ойынға қатысуды ұсынар алдында оны дайындап, театр, ертегі, ойындар әлеміне енгізу керек. Біз алдымен туындыны мәнерлеп оқып, одан кейін мазмұның ғана емес, сонымен қатар мәнерліліктің жеке құралдарының түсінігін түсіндіретін және анықтайтын әңгіме жүргізу қажет деп есептейміз.

Балалар шығарманы толық және эмоционалды қабылдаған сайын, одан кейін оқылған театрландырылған қойылымдар оңайырақ болады. Сондықтан оқу кезінде біз интонациялық, лексикалық және синтаксистік мәнерліліктің барлық кешенін пайдаланамыз. Балаларда оқиғалардың реттілігін мұқият тыңдау және есте сақтау, мәтінді еркін бағдарлай білу, кейіпкерлердің бейнесін көрсету, біз арнайы жаттығуларды,

проблемалық жағдайларды "сен онымен келісесің бе?" сияқты қолданамыз. Оқылған (немесе айтылған) және сынақ жаттығулары туралы әңгімелесуден кейін, біз балаларға оның жеке бөліктерін айта отырып, мәтінге қайта ораламыз.

Содан кейін біз балаларды имитациялық қозғалыстарға үйретеміз, әртүрлі жануарларға тән ерекшеліктерді сипаттауға үйретеміз.

Біріншіден, біз ертегілерден үзінділерді жаттығу ретінде қолданамыз. Мысалы, біз балаларға әртүрлі халық ертегілерін(мысалы, халық ертегісі «Бауырсақ») ұсынамыз, содан кейін міндетті түрде олардың қайсысы осы кейіпкерлердің дауысы мен мәнеріне ұқсас болғанын сұраймыз. Осылайша, балалар кейіпкердің сипаты, дауысы және оның әдеттері барлығына оңай танытуға ұмтылады және балалар ауызша сөйлеуді үйренеді. Имитациялық қозғалыстар дене шынықтыру және музыкалық сабақтарда, еркін іс-әрекетте жасалуы мүмкін.

Біз балалармен театрландырылған іс-әрекет бойынша өткізілетін арнайы жаттығулардан басқа, әрбір сабақ алдында және бірлескен іс-әрекетте артикуляциялық гимнастика жүргізу, артикуляциялық аппаратты босату, сөйлеу тыныс алуын дамыту қажет деп есептейміз. Саусақ гимнастикасын жүргізу, саусақтардың қозғалуын дамыту, сөздерге сәйкес қозғала білу қабілеті.

Екінші кіші топтан біз балаларға үстел қуыршақтарын қуыршақ жасау тәсілдерін үйретеміз. Бұл жұмысты балалардың түрлі қуыршақ-ойыншықтармен – резеңке, жұмсақ, түтінді, конусты танысумен бастаймыз. Олардың кейбіреулерімен балалар таныс, сондықтан балаларға қуыршақпен ойнау, оны қолда ұстау, жақсы қарау, "жандандыруға" әрекет ету, оның қандай сипатын, дауысын, жүріс-тұрысын анықтау ерекше қуаныш әкеледі.

Біз балаларға қуыршақпен жүргізілетін шағын әңгімелер ойлап табуды ұсынамыз; баланы өз бетімен диалогты шығаруға, мәнерлі интонация табуға ынталандырамыз. Балаларға еліктеуге дайын үлгі бермей, тек жетекші мәселелерге көмектесеміз. Бұл жерде ересек адамның рөлі маңызды, өйткені екінші кіші топтағы балалардың сөзі әлі дамымаған, назар аударарлық.

Балалар шығарған әңгімелердің қаншалықты қарапайым болғанымен біз олармен бірге шығармашылықтың кез-келген көрінісіне қуанамыз, қуыршақпен ойнауға деген құштарлықтың әр балада пайда болуына көмектесеміз. Біз мейірімділік, өзара сенім атмосферасын құруға тырысамыз. Балаларда бір-біріне құрметпен қарауды тәрбиелейміз. Біздің ойымызша, бала тек қана балалар мен ересектердің өзіне деген мейірбан қарым-қатынасын сезінгенде ғана шығармашылық таныта алады.

Келесі кезең-үнемі, әсіресе спектакль қою кезінде өткізілетін этюдтармен жұмыс. Этюдтар-балалар актерлік шеберлік негіздерін үйренетін өзіндік мектеп. Этюдтар әртүрлі болуы мүмкін – есте сақтау, іс-қимыл мәнерлілігін дамыту, бұлшық еттің жекелеген топтарын жаттықтыру, негізгі эмоцияларды білдіру, мінез-құлықтың жекелеген белгілерін қайталау. Біз жұмыста М. И. Чистякова, Л. М. Шипицынаның этюдтерін қолдана аламыз және олардың негізінде авторлық этюдтерді ойлап табуға болады. Этюдтармен жұмыс баланы жан-жақты дамытады, оған спектакльге қатысуға қажетті дағдыларды береді. Балалар ойын түрінде өз сезімдерін білдіруге және басқа адамдардың сезімдерін түсінуге үйренеді. Бұл оларға құрбыларымен және ересектермен қарым-қатынаста қиындықтарды болдырмауға көмектеседі.

Біздің ойымызша, мәнерлі қимылдарды дамытуға баса назар аудару керек. Өйткені адам денесінің қимылының мәнерлілігі мен пластикасы бейнелі мазмұн және "сөзсіз" қарым-қатынасты іске асырудың басты құралы болып табылады.

Көптеген педагогтар (Л. М. Шипицына, О. В. Заширинская, Е. Горшкова және т.б.) ойын сюжеттік жағдайларда (сол этюдтер) әр түрлі сипаттағы кейіпкерлер бір-бірімен өзара әрекеттесуі тиіс, ал олардың өзара қарым-қатынасын, уайымдарын беру

құралдары ретінде дененің қимылдарын, мәнерлі пластикасын қолданады деп санайды. Осындай тапсырмаларда балалар, шын мәнінде, қарым-қатынастың түрлі үлгілерін меңгереді; бұл күнделікті өмірде оларға қарым-қатынаста болуға, қоршаған адамдардың эмоционалдық көріністеріне сезімтал болуға көмектеседі.

Алдымен біз балаларды ойыншықтардың, жануарлардың бейнелерін олардың сыртқы әрекеттерін бейнелеу арқылы (қораз жүреді, қанатын қағады, дәнді тереді) үйретеміз, содан кейін балалар қозғалыста бейненің ішкі қасиеттерін – эмоцияларды, мінез – құлық ерекшеліктерін (қайғылы – көңілді, мейірімді-зұлым және т.б.) көрсете бастайды.

Әртүрлі тапсырмаларда-этюдтарда бір және сол кейіпкер әртүрлі ішкі жағдайларды бастан өткере алады (Қасқыр ашуланады, қайғырады, қуанады) және керісінше, әр түрлі кейіпкерлер (өзінше) бір сезімді сезінеді (қоян да, аю да, қораз да қайғырады).

Бейнелі күйді алғашқы рет игеру екінші кіші топта балаларды сюжеттік тарихпен таныстыруға мүмкіндік береді, олардың фрагменттері мәнерлі қозғалыстар арқылы "айтылады". Ал бұл өз кезегінде бейнелерді абстрактілі-оқшауланған емес, нақты-дәлелді түрде – кейіпкердің не үшін жүктелгенін немесе көңілденгенін, не үшін екенін көрсететін жағдайларды ойнату арқылы жүзеге асыруға мүмкіндік береді, не үшін бейнені байытады, оны дамытуға көмектеседі және сол арқылы шығармашылық қиялды белсендіреді.

ӘДЕБИЕТ ТІЗІМІ

1. Князьков А.А. Словарь. Педагогическое речеведение. М – Флинта, Наука, 1998, 315 с.
2. Немов Р.С. Психология. В 3 кн. – М., Владос, 2000, кн. 1: Общие основы психологии – 688с.
3. Юдина Е. Коммуникативное развитие ребенка и его педагогическая оценка в группе детского сада. // Дошкольное воспитание № 9, 1999 (статья в журнале).

ӘОЖ 83:37.01

ӘОЖ 83

АБАЙДЫҢ ТОЛЫҚ АДАМ ТУРАЛЫ ІЛІМІ

Бекназаров Жамбыл Орынбайұлы

Көшкін Еркебұлан Орынбайұлы

аға оқытушы, М.Х.Дуллати атындағы Тараз өңірлік университеті

Тараз, Қазақстан Республикасы

АННОТАЦИЯ

Диплом жұмысында Абай Құнанбаевтың ағартушылық және педагогикалық көзқарастарының теориялық негіздері өзінің толық адам туралы ілімі екені және оның жастарды отбасылық өмірге дайындау туралы ой-пікірлерінің мазмұны анықталған.

АННОТАЦИЯ

В дипломной работе разработаны теоретические основы просветительских и педагогических взглядов Абая Кунанабаева, а также рассматривается содержание его взглядов о подготовке молодежи к семейной жизни.

Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев «Абай және ХХІ ғасырдағы Қазақстан» атты мақаласында: «Адам өмірі тұтасымен түрлі қарым-қатынастардан құралады. Онсыз адам қоғамнан бөлініп қалмақ. Ал қарым-қатынас міндетті түрде өзара жауапкершілікті туғызады. Бұл жауапкершілік қара басының қамын биік қоятын өзімшілдік араласқан кезде бұзылады. Сондықтан Абай: «Ақыл, қайрат, жүректі бірдей ұста, Сонда толық боласың елден бөлек», – деп адамға нұрлы ақыл мен ыстық қайраттан бөлек жылы жүрек керек екенін айтады. Осы үш ұғымды ол үнемі бірлікте қарастырады, бірақ алдыңғы екеуі жүрекке бағынуы керек деп есептейді. Бұл – қазақ халқының өмірлік философиясы...

Абайды қалай дәріптесек те жарасады. Оның ғибратты ғұмыры мен шынайы шығармашылығы – қазақ халқына ғана емес, жаһан жұртына да үлгі-өнеге. Абайдың адам мен қоғам, білім мен ғылым, дін мен дәстүр, табиғат пен қоршаған орта, мемлекет пен билік, тіл мен қарым-қатынас туралы айтқан ой-тұжырымдары ғасырлар өтсе де маңызын жоғалтпайды. Өйткені ақынның мұрасы – бүкіл адамзат баласының рухани азығы. Қазақ елі барда Абай есімі асқақтай береді. Оның асыл сөздерін рухани байлығымыз ретінде жоғары ұстасақ, туған еліміздің әлем алдындағы абыройы арта берері сөзсіз» деген болатын[1].

Қазақстанда ХІХ ғасырдың екінші жартысында өмір сүрген қазақтың реалистік әдебиеттің негізін салушы ұлы ойшылы, талантты ақыны Абай Құнанбаев өзінің халқына, келер ұрпағына өшпес әдеби және тәлім-тәрбиелік мұралар қалдырды.

Сол өте бай мұраның тақырыбы, жанры сан алуан болғанымен оның негізгі идеясы - біреу. Ол - нұрлы ағартушылық идея. Ақынның қай шығармасын, қай өлеңін, қай бір өлең жолын алсақ та тәлім-тәрбиелік мәні зор асыл қазына.

Ұлы Абай бар асыл ойын замана жастарына, келер заман ұрпағына арнады. Сондықтан да жастар тәрбиесінің сан қырына, оның өзекті салаларына әлеуметтік тұрғыдан қарады. Соның бірі отбасы тәрбиесіндегі жастарды жұбайлық өмірге баулу мәселесі болатын. Абай мән берген бұл проблема қазірде заманымыздың көкейтесті мәселесі болып отыр.

Жастар тәрбиесінің бар тамырын басып байқаған ұлы ағартушы олардың жұбайлық өмірлерінің дұрыс, даярлықпен басталуын олар көрер бақыттың басы деп білді. Сол бақытқа жету жолындағы іс-әрекетке педагогикалық-этикалық тұрғадан талдау жасады, бағдар ұсынды.

Көреген ақынның осы мәселеде ой толғаған ағартушылық пікірлері бүгінгі талап-тілектерге өте жақын екенін байқатты. Сондықтан бұл күндері Абай жырларын жаттап өскен қазақ отбасында да, қазақ мектептерінде де балаларды болашақ жұбайлық өмірге баулуда ақынның көптеген құнды пікірлерін жаңа проблема - жастарды отбасылық өмірге баулу проблемасына арқау етеміз. Абай заманында аталмыш мәселеге жауапкершілік тек ата-анада болса, қазірде бүкіл қоғамымыз қолға алып, ең әуелі мектеп пен мұғалімдерге үлкен міндет жүктеп отыр.

Абай данышандығының басты көрінісі – қазақ халқының өткен жолын байыптап, болашағын анықтап беруінде. Онын, көрегендігінің өзі де заманындағы қалыптасқан саяси-экономкалық, әлеуметтік жағдайды жете түсініп, оның елге тигізетін зиянды себептерін айқын біліп, тығырықтан шығудың жолдарын көрсетуінде. Әдетте, Абайдың қазақ халқының алдындағы еңбегін сөз еткенде, алдымен оны жаңа әдебиеттің негізін құраған классик ақын ретінде бастаймыз, одан кейін ағартушылығына, яғни педагогикалық, психологиялық ой-тұжырымдарына мән береміз. Шындығына келсек, Абайдың ұлылығы, ең алдымен ағартушылығынан көрінеді, өйткені ол бүгіндер Абай тағылымына айналып отырған барлық өлең-жырлары мен қарасөздерінде өз халқының тағдырын ең жоғары орынға қойып, бүкіл елін-жұртын ғылым мен білімге шақырды, осыны өмірінің өзекті мақсатына айналдырды.

Шоқан мен Ыбырай сияқты, Абай да өз заманының кемеңгері, озық ойлы, оқымысты, білгірі. Ол да өз өмірінің ең мәнді нәтижесін ағартушылыққа сарп еткен. Бірақ Шоқан мен Ыбырайдан айырмашылығы – арнайы жүйелі білім алмаған. Семей медресесіндегі 3–4 жылдық діни оқудан басқа мектеп есігін ашқан емес. Сөйтетұра, ағартушы ретінде үш алыпты өзара шеңдестірсек, Абайдың педагогикалық, психологиялық тұжырымдары теориялық тұрғыдан алғанда Шоқан мен Ыбырай айтқандардан тереңірек, дәлірек болып келеді.

Оның да өз жауабы бар: Абай бүкіл ғылым мен білімнегіздерін өз бетінше, өз талабымен, өзі ізденіп игерген, жастықтың албырт, алғыр шағын өткізіп алып, өкініп, «қолын мезгілінен кеш сермесе де» ғаламат нәтижеге жетіп, даналықтың асқан биігіне көтерілген. Ертедегі грек ойшылдары Платон, Сократ, Аристотельдерден бастап өзіне дейінгі Батыс пен Шығыстың атақты ғалымдары, ғұлама философтары, әйгілі тарихшы, жаратылыстанушы білімпаздарының еңбектеріне сусындай жүріп, біразын тамамдаса да ғылымға, білімге деген құштарлығы бір басылмаған. Сондықтан болар, ұлы Абайдың ағартушылық саласындағы тағылымдары ерекше манызды, әрі әсерлі.

Ұлы ұстаздың ағартушылық көзқарасының алтын дінгегі – толық адам тәрбиесі, содан туындайтын бүкіл халық тәрбиесі. Қазақ халқының өз бетінше ел болуына, саяси бостандыққа ие болуына, экономикалық және мәдени кешеуілдеуден шығуына, қараңғылық пен кедейшіліктен құтылуына апаратын бірден-бір жол – бүкіл елдің сауатын ашу, жастарды адамгершілікке тәрбиелеу, өнер мен еңбекке баулу деп анық айтты. Ағартушы Абай ақыл-ойдың, сауаттылықтың дамуы үшін шын көзбен карап, нақтылы сезінудің қажеттігін барынша қорғап бақты. Ақыл-ойдың, мидың, жүрек пен сезімнің күшін пайдаланып, әрбір жас адам өз елінің «кетігін» бітейтін «кірпіш» болса деп армандады.

Абай қоғамының тәрбиесін жеке адамнан басталатынын көрсетеді, өйткені «адам түзелмей заман түзелмейді» деп анық айтады, тобырдың ішінде тұлға жүрмесе мәнінен айырылатынын мегзеп, «не болады өңкей нөл» деп налиды.

Сонда адам мұраты мен халық мүддесін ұштастыратын тәрбиедегі басты нұсқа қандай десек, ұлы ақын: «ақыл сенбеген іске сенбе, ондай іске кіріспе», әуелі білім, ғылым өнер жолын тандап алып, естілерден үлгі ал, еңбекпен ғана мал тап» деп жол сілтейді. Осындай адамдары бар елдің де келбеті түзік болатыны хақ.

Ұлы ұстаз жан-жақты кемел тәрбиелі адам ғана «толық адам» санатына қосылады деп есептейді. Ал кемелдікке жетудің тура жолы – адам бойында имандылық қасиеттердің туындауынан басталады. Тәрбиенің қалған түрлері – адамгершілік, ақыл-ой, еңбек, дене тәрбиесі және басқалары осындай мұсылмандыққа ден қойған жастың бойына тез үйіріледі деп пайымдайды. Ол өз заманындағы мектеп-медреселердің қызметіне көңілі толмайтындығын үнемі байқатып отырады. Әсіресе, дүмше молдалардың баланы теріс уағыздап, теріс жолға салатынын айта келе, білімді ұстаздың тұлғасын бөлекше жоғары қояды, оларға үлкен сеніммен қарайды.

Абай туындыларында басты орында еңбек туындылары тұрады. Ол еңбекпен келген табыстың адал да дұрыс жолға бастайтынына кәміл сенеді. Адал еңбекпен, саналы оймен, ақылмен істелген істің ғана нәтижесі болады деп санайды. Оны:

«Өзіңе сен, өзіңді алып шығар
Еңбегің мен ақылың екі жақтап»,

– деп жырлайды [2].

Адамның бойында жағымсыз қасиеттердің тууына қарсы тұру үшін ұстаз оның ғылым мен білімге деген құмарлығын арттырып, дамыта түсуді өсиет етеді. Осыған орай ақыл мен еңбектің мәніне ерекше тоқталып, оларды адамның жеке басының басты күдіреті деп түсіндіреді. Сондықтан:

Бақпен асқан патшадан

Мимен асқан қара артық,
Сақалын сатқан кәріден
Еңбегін сатқан бала артық,

– деп түйіндейді [2].

«Жасымда, ғылым бар деп ескермедім» атты әйгілі өлеңінде ақын өз балаларын оқытуды өзгелерге үлгі етіп ұсынатынын білеміз. Осында айтылатын ұстаз ойының бүкіл мақсаты – дәл бүгінгі заманның жастарына да тікелей қатысы бар десек артық кетпейміз. Қазір де нарық қыспағына қарамай «жаңа өспірім, көк өрім», «талай қазақ баласының» жоғары оқу орнына түсуге талпынысы азайған жоқ. Бірақ олардың мақтаулыларының көбінің мамандық таңдаудағы ой-өрісі Абай заманындағыдан асып кетпей жатыр, өйткені баяғы заң, баяғы сот, билік айтар тұстан аттай алмай жүр. Оған тек нарық заманының бизнес, маркетинг, менеджмент тәрізді «модный» мамандықтары қосылды. Ал бүкіл елдің экономикасының негізін құрайтын ауыр және жеңіл өнеркәсіп, химия құрылысы, ауыл шаруашылығы мен мал шаруашылығына қажет, материалдықдүние өндіретін салалардың инженер, технологтары мен агрономдығын «таңдауды» орташа оқығандардың үлесіне қалдырып отырған жоқпыз ба? Үміт артар жастарымыздың бәрі бірдей «тойшы» болса, «қойшы» кім болмақ.

Ақынның көптеген шығармаларының жастарға арналуы – заңды. Елді түзеу, бесікті түзеуден басталады. «Жігіттер ойын арзан, күлкі қымбат» деген өлеңінде қырықтан асқан Абай өз тағдырынан тағылым етіп, айтар ойлардың біразының басын қосқан. Жаманнан жиренсе, жақсыдан үйренсе деген ниетпен жастарға ұсынатын тәрбиелерінің сан алуан түрлерін сараптасақ, ақын айтатын жігітке тән мақтаулы қасиеттер: тұрақтылық, шынайылық, табандылық, адалдық, талаптылық, татулық, сыйластық болып шығады. Осының бәрі жиылып, бірлік деген кең мағыналы ұғымға айналады. Ол жастарға, достарға, ағайындарға тән татулықтан басталып, бүкіл ел, халық өміріндегі ынтымақтастыққа, түсіністікке, тыныштыққа әкеледі. Жаны таза жақсы адам ғана жаман мінездерден, бақталастық пен қызғаныштықтан бойын аулақ салып, олардан жоғары тұрады[3].

Абай тікелей мұғалімдікпен айналысып, сабақ беріп, арнайы түрде педагогика және психология ғылымдарына бағыштап еңбек жазбағанымен, оның шығармаларының өне бойы адам жанының не бір түкпірлеріне үңілетін, адам тәрбиесіне қатысты тұнып тұрған озық идеяларға толы. Соның бастысы – дара тұлғаның өзін-өзі қалыптастыруына апаратын жолды дәл тауып, «жан құмары» – «білмекке құмарлық» деп жұмбақтың шешуіне айналдырғаны. Қазіргі педагогика тілімен айтқанда, Абай оқушы үнемі еңбектеніп, іздену үстінде болу керек, тоқырауға ұшырау қауіпті, сондықтан ақыл-ойын дамытып, білім мен біліктілігін шындай отырса ғана адам болып қала алады деп түйіндейді. Бұл пікірлер дара тұлғаның даму теориясының басты қағидаларымен үндесіп жатыр[4].

Абай – қазақ халқының тарихи көшін ілгері бастауда, ой-пікірлерінің шеңберін кеңейтуде, ұлттық мәдениетін көтеруде ерен еңбек сіңірген ұлттық болмысымызға дара біткен жарық жұлдыз. Абай тағылымы оның даналығында, Абай даналығы оның данышпандық ойлары мен парасатты сөздерінде, Абай парасаттылығы оның ағартушылық ой түйіндерінде, ал ұстаздық ойларының асқар белесі ел тәрбиесінде деп білеміз.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев «Абай және ХХІ ғасырдағы Қазақстан» атты мақаласы. –Астана.- 9қаңтар, 2020ж.
2. Құнанбаев Абай. Шығармаларының I-томдық толық жинағы. I том.– Алматы: Қазақстан, 1968. – 516 б.
3. Абай. Қара сөздері. – Алматы: Өнер, 2010. – 124 б.

4. Ахметов З. Абайдың ақындық тағылымы. – Алматы: Ана тілі, 1995.

ӘОЖ 821.512.122

78.08

АБАЙ ЖӘНЕ ЭСТЕТИКАЛЫҚ ТӘРБИЕ

Әбдікеримова Перизат Жорабекқызы

аға оқытушы, М.Х.Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті

Тараз, Қазақстан Республикасы

Аннотация. В данной статье рассмотрены вопросы эстетического воспитания в произведениях Абая Кунанбаева. А также в статье говорится о значении эстетического воспитания через музыкальные произведения Абая.

Тірек сөздері: Абай, музыкалық өнер, эстетика, тәрбие, студент, өлең, ақын, музыка, домбыра.

ҚР Президенті Қасым-Жомарт Кемелұлы Тоқаев "Сындарлы оғамдық диалог – Қазақстанның тұрақтылығы мен өркендеуінің негізі" атты Қазақстан халқына жолдауында: «Қазақстан – ортақ шаңырағымыз!

Мен бәріңізді мерейлі мекенімізді өркендетуге үлес қосуға шақырамын!

Сындарлы қоғамдық диалог – татулық пен тұрақтылық негізі.

Ұлы Абай өзінің алтыншы қара сөзінде "Бірлік – ақылға бірлік" дегенін білесіздер. Елбасымыздың "Ел бірлігі – ең асыл қасиет" деген қанатты сөзі – біздің айнымас қағидамыз. Береке мен бірлік, ақыл мен парасат халқымызды үнемі алға бастап келеді»деп, қазақ халқының ұлы ағартушысының саликалы ойын тағы да айтып өткен еді[1].

Ерекше дарын иесі Абайды даналыққа жетелеген білім мен өнерге құлшынысымен соны меңгеруіне шарт түзген асқан қабілеті екенінде дау жоқ. Осындай дарынның артында өшпес мұра қалдыруына қызмет еткен қазақтың халықтық ән-күйі, ауыз әдебиеті, ғасырлар бойы қалыптасқан мәдениеті.

Эстетика – қоршаған ортаны, дүниені сезім арқылы қабылдау болса, онда музыка – тек өзі сезім арқылы қабылдауға арналған өнер түрлерінің бірі. Оның басты айырмашылығы – көру, түйсіну емес тыңдау арқылы қабылдау [2]. Демек, ол – тікелей естігенді санаға салу арқылы талдап, жақсысымен келісіп қабылдап, жаманынан бас тартып, екінші қайта оны еске де алмау, оралмау. Музыка өнерінің бір ерекшелігі – жақсы, жағымдысын қайта-қайта тыңдауға адамның құштарлығын оятатыны. Осының өзі бір жағынан эстетикалық тәрбиеде маңызын көрсетсе, екінші бір жағынан музыка өнерінде де эстетика санаттарының көрініс беруіне меңзейді.

Бұл туралы ақынның музыкалық шығармашылығын зерттеген В.Дернова: "Народную поэзию Абай глубоко усвоил еще в раннем детстве. Сын всевластного и деспотичного правителя рода Тобықты Кунанбая Ускенбаева, он уже в юрте своего отца мог слышать знаменитейших акынов, принимать у себя заезжего певца и оказывать знаки всяческого уважения его искусству считалось честью для каждого хозяина, тем более для правителя рода, обойти брату которого немог бы ни один певец" дей келе, дала

тұрғындарының барлығы дерліктей домбыра тартып ән салады, жыр-дастандарды жатқа айтады [3]. Осыған үйрету жастар тәрбиесінің құрамды бөлігі болатынын ол осы сөздерімен жоғарыда келтірген біздің пікірімізді де қуаттай түседі.

Эстетикалық тәрбиенің аса маңызды құрамдас бөлігі – көркемдікті сезіну, көре білу, сонымен қатар оны түсіну және соның төңірегінде ой жүргізу болып табылады. Бұған эстетиканың негізгі ұғымдарын меңгерту арқылы қол жеткізуге болады. Олар көркем суретте – реңі бояуларын, жарық пен көлеңкенің мәнін тани білу, формаларын меңгеру, ал музыка мен ән өнерінде дыбыстар мен олардың үндестігі, ырғақ пен жылдамдық, т.б. білу, солар туралы ұғымдар мен түсініктері болуы керек.

Сөз өнерінде – көркемсөз құралдары болып саналатын сөз байлығы, үйлесімді ұйқаспен айту немесе жазу өнері және ондағы әр түрлі теңеу, салыстырмалау, суреттеу, бейнелеу, т.б. тәсілдерді білу, оның жанрлары мен бағыттарын ажырата алу, тарихи шарттары мен ерекшеліктерін меңгерту. Осы сипаттағы білім ауқымы студенттерді әр нәрсені көркемдік қағидалары мен заңдылықтары тұрғысынан бағалау өлшемдерімен қаруландырып, көркемдіктің жалпылама сипатын оның өмірдің барлық жақтарында орын алатынын және тереңдігін түсінуге мүмкіндік береді.

Бұл мәселелерді шешу үшін арнайы ұйымдастырылған жұмыс жүйесі жасалып, студенттердің біртіндеп және бірізділікпен білім жинақтауы, жинақтаған тәжірибесін талдауына жол аша білетіндей болу талабы қойылады. Белгілі эстетика танушылар мен эстетикалық тәрбие ілімін зерттеуші ғалымдар оның құрамын: эстетикалық талғам қалыптастыру, эстетикалық қабылдауын ұйымдастыру, эстетикалық сезімін тәрбиелеу, эстетикалық мұра мен эстетикалық қызығуын дамыту, эстетикалық белсенділігін арттыру – деп қарастырады.

Ақын әндерін музыкалық үндестігіне қарай көңілді және мұңды – деп бөлсек, мәтіндерін талдай келе, эстетикалық санаттар тұрғысынан былайша топтастыруға болады: қасірет – «Өзгеге көңілім тоярсын», «Мен көрдім ұзын қайың құлағанын» т.б.; махаббат сезімін дәріптеген көңілді сипаттағы әндерін әсемдік санатына жатқызуға болады – «Көзімнің қарасы», «Айттым сәлем, Қаламқас», «Сүйсіне алмадым, сүймедім» (т.б.; ақынның кейбір өлеңдерін сайқымазақ емес ащы әжуаға жатқызуға болады – «Сегіз аяқ», «Бойы бұлған», «Біреуден біреу артылса». Адамның ерекше артық, шамадан тыс, өлшемге сыймайтын істері мен сезімдерін эстетиканың асқақ санатына жатады, бұлар ақын шығармаларында махаббат пен сүйіспеншіліктен туындайды.

Жоғары оқу орындарында болсын, мектеп оқушыларымен эстетикалық тәрбие жұмыстарын ұйымдастыруда болсын, кезде тұтатын басты нысана – ақын шығармаларының эстетикалық санаттар тұрғысынан талдануы. Сол арқылы жастарды жақсы мен жаманды, көргенсіздік пен әдептілікті ажыратуға мән беруге тәрбиелеуге болады. Бұл қазіргідей жастар арасында адамгершілік пен ізгілік құнсызданып, оған қатысты ұғымдар мән жағынан алмасып отырған кезде ерекше маңызды.

Қазіргі кезде жоғары оқу орындарындағы кредиттік жүйенің құрамдас бөлігі – студенттердің өзіндік жұмысын ұйымдастыру. Сол себепті төмендегідей тапсырмаларды ұсынуға болады:

1 Абай Құнанбаевтың өмірі және шығармалары туралы мәліметтер жинап, қысқаша анықтамалар жазу.

2 Абайдың ақындық өнері мен ән-күй туралы толғаныстары.

3 Ақын – әрі композитор.

4 Абайдың музыкалық шығармашылығы.

5 Абай шығармаларындағы музыка, ән туралы тәлімдік пікірлер.

6 Абай әндерінің тәрбиелік мәні.

7 Абай әндерінің эстетикалық маңызы.

8 Абай өлеңдеріне жазылған әндер эстетикалық тәрбие іс-шараларында.

9 Оқушы жастарға эстетикалық тәрбие беруді ұйымдастыру.

10 Өзіндік жұмыстардың нәтижесін байқау мақсатында қорытынды сабақ ретінде шағын конференция өткізуді ұсынамыз.

Өзіндік жұмысты орындауда студенттер мынадай іс-әрекеттерді жүзеге асырады: ақын өмірінің маңызды тұстары бойынша анықтама жазып, оған сабақ үстінде ауызша сипаттаулар беруге даярлану; Талдау үшін берілген мақаланы оқып шығып, өз пікірін білдіру, ақындық пен әншілік арасындағы байланысты пайымдап, ауызекі айтып беру; мақаланы оқып шығып, тезис жазу, оны көпшілік алдында қорғау; оқып талдау үшін берілген кітаптарды тақырыптар бойынша музыка тарихы мен теориясы тұрғысынан талдау жазып, пікірсайыс өткізу, жоспарын жасау; ақынның «Біреудің кісісі өлсе, қаралы – ол», «Өлең – сөздің патшасы сөз сарасы» өлеңін талдау және өлең мен ән, музыка арасындағы байланыстың сипатын эстетикалық санаттар тұрғысынан ашып көрсету; тезис жазып, ауызша түсіндіру; «Құлақтан кіріп бойды алар», «Құр айғай бақырған» өлеңдерінің тәрбиелік мәнін пайымдап, эссе жазу; эстетикалық санаттарды ақын әндерімен және өлең мазмұнымен салыстырмалап талдау; ақын шығармаларын және оған жазылған әндерді эстетикалық санаттар тұрғысында талдау; эстетикалық тәрбиені ұйымдастырудың жаңа технологиясын қолдану жолдарын іздестіру және сипаттамалар жазу, т.б жұмыс түрлерін ұсынуға болады.

Абайдың музыкалық мұрасы арқылы эстетикалық тәрбие беру жұмыстары тек сабақ, не дәрісте ғана емес, сабақтан тыс іс-шаралар ұйымдастыру, тапсырмаларды дер кезінде орындауын талап ету және үнемі тексеріп отыру, өз бетінше ізденуін жүзеге асыру секілді, басқа да оқыту түрлерін пайдалану зерттеудің тиімділігін арттырады деген ұйғарымға келдік.

Тараз мемлекеттік педагогикалық университетінің (қазір М.Х.Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті) «Музыкалық білім» білім беру бағдарламасы студенттеріне 5,6,-семестрлерінде “Абай Құнанбаевтың музыкалық мұралары арқылы эстетикалық тәрбие беру” арнайы курс көп жылдан беру оқытылуда. [4].

Сонымен эстетика, жалпы сезім әлеміне қатысты ілім болып, тұрмыстың әр түрлі құбылыстарының адамның жан-дүниесіне болған әсерін философия тұрғысынан тануға мүмкіндік береді. Осы тұрғыдан келгенде, Абай Құнанбаевтың музыкалық мұралары, оны ұштасып жатқан өлеңдері эстетиканың барлық жақтарын қамтыған. Атап айтсақ, жалпы қандай болмасын өлеңнің өзі әнімен қоса кейде тіпті, әуені болмаса да адамның сезім әлеміне бағытталған. Ал ән – сол сезімді қозғайтын күшті және әсері мол құрал. Сол себепті эстетикалық тәрбие туралы сөз қозғағанда ән туралы көп айтылады, әні бар өлең халыққа кең тарайды, тәрбиелік қызметін толымды өтейді.

Жоғары оқу орындарында болсын, мектеп оқушыларымен эстетикалық тәрбие жұмыстарын ұйымдастыруда болсын, көзде тұтатын басты нысана ақын шығармаларының эстетикалық санаттар тұрғысынан талдануы. Сол арқылы жастарда жақсы мен жаманды, көргенсіздік пен әдептілікті ажыратуға, мән беруге тәрбиелеуге болады. Бұл қазіргідей жастар арасында адамгершілік пен ізгілік құнсызданып, оған қатысты ұғымдар мән жағынан алмасып отырған кезде ерекше маңызды екені сөзсіз.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. ҚР Президенті Қ.К. Тоқаев «Сындарлы қоғамдық диалог – Қазақстанның тұрақтылығы мен өркендеуінің негізі» атты Қазақстан халқына жолдауы. - Астана, 2019ж.
2. Орынбеков М. Философские воззрения Абая. – Алматы: Білім, – 196 б.
3. Дернова В.П. «Письмо Татьяны» Абая Кунанбаева //Советская музыка. – Москва, 1960, №1. – С. 79-85.
4. Зейнуллина Ж.Е. Абай Құнанбаевтың музыкалық мұралары арқылы оқушыларға эстетикалық тәрбие беру (Арнайы курс бағдарламасы). – Алматы, 2006 – 33 б.

УДК 371.321.3

РАЗВИТИЕ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИХ НАВЫКОВ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ ЧЕРЕЗ АКТИВНЫЕ МЕТОДЫ ПРОБЛЕМНОГО ОБУЧЕНИЯ

Проскокова Анна Владимировна

учитель математики филиала «Назарбаев Интеллектуальная школа химико-биологического направления г. Павлодар» АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы». Республика Казахстан

Мустафин Тимур Таукенович

учитель-модератор математики филиала «Назарбаев Интеллектуальная школа химико-биологического направления г. Павлодар» АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы». Республика Казахстан.

***Аннотация.** Цель исследования-определение уровня влияния применения активных методов обучения и технологий проблемного обучения для развития исследовательских навыков у учащихся школы на предмете математика. В статье рассматриваются новые подходы в преподавании, основанные на технологии проблемного обучения, а в качестве практического применения показано применение стратегии FILA на примере темы «Квадрат» Научная новизна заключается в подходе к образовательному процессу с двух сторон: со стороны применения технологии проблемного обучения и со стороны применения активных методов обучения.*

В результате выявлено положительное влияние «симбиоза» данных методов на развитие исследовательских навыков у учащихся на уроках математики

***Ключевые слова:** образование, обучение, проблемное обучение, методы обучения.*

На современном этапе модернизации образования перед школой встают новые задачи, а именно формирование опыта самостоятельной деятельности учащихся и целостной системы универсальных учебных действий. Согласно современным требованиям, творческая деятельность учащихся должна стать основным видом их деятельности, т.е. большую часть знаний ученики должны усваивать не со слов учителя, а в процессе самостоятельного поиска информации и способов решения задач. Учителю же отводится роль организатора процесса открытия и получения новых знаний учениками. [1]

Математика, как учебный предмет имеет огромный потенциал для развития познавательной и творческой активности учащихся. Согласно Концепции развития математического образования, математическое образование должно: обеспечивать каждого обучающегося развивающей интеллектуальной деятельностью на доступном уровне, используя присущую математике красоту и увлекательность. Изучение математики развивает познавательные способности человека, в том числе к логическому мышлению, влияя на преподавание других дисциплин. Качественное математическое образование необходимо каждому для его успешной жизни в современном обществе. [1]

«Развивает и формирует ученика не столько само знание, сколько метод его приобретения. Если учебная деятельность протекает только в рамках воспроизведения усвоенных знаний, то это не способствует развитию человека». Именно поэтому традиционные методы обучения и формы организации учебного процесса лишь частично способствуют реализации в полном объеме целей и задач современного образовательного процесса. Возьмем за основу проблемное обучение..

Проблемно-ориентированное обучение или PBL (Problem-based Learning) – это система методов и средств обучения, в основе которого выступает моделирование

творческого процесса за счет создания проблемной ситуации и управление поиском решения проблемы.

Проблемно-ориентированное обучение используется в качестве стимула для активного учения. Проблемы, возникающие в процессе обучения бросают «вызов» и вовлекают учащихся в активное взаимодействие.

PBL начинается с постановки учебной проблемы, которую учащиеся должны самостоятельно исследовать. Учащиеся работая в парах или группах анализируют поставленную проблему, ставят обучающие вопросы, проводят опрос и исследование, создают гипотезы и решают учебные проблемы.

Учащиеся в процессе обсуждения через диалог исследуют проблему, обсуждают идеи, у них возникают вопросы, которые потом они решают и получают результат, тем самым получают новые знания.

Каждая учебная проблема это своеобразный «Hook» («крючок»), который вовлекает их в обучение, так у учащихся появляется интерес к новым знаниям.

Еще одна особенность применения проблемно-ориентированного обучения-это его организация, здесь для учителя важно осознать где и в чем заключается деятельность учителя и учащихся.

Чтобы разобраться, как организовать проблемное обучение, предлагаем Вам таблицу, которая конкретно показывает действия учителя и учащихся на уроке. На уроке учитель и учащиеся выполняют следующие действия:

Деятельность учителя	Деятельность ученика
создает проблемную ситуацию	осознают проблемную ситуацию, учебную задачу
организует размышление над проблемой и ее формулировкой, ставит вопросы	формирует проблему в виде вопроса, что нужно найти или вывести, построить и т.д.
организует поиск гипотезы, какие есть решения	выдвигают гипотезы т.е. различные варианты решения проблемы/задачи
организует проверку гипотезы на примерах и задачах	проверяют гипотезу через исследование, обмениваются информацией в группах, парах, решают задачи
организует обобщение результатов и применение полученных знаний через само и взаимооценивание	анализируют результаты, делают выводы, применяют полученные знания

Как известно, одним из важных этапов проблемного обучения выступает создание проблемной ситуации, представляющей собой определенное психологическое состояние обучающихся, которое возникает в процессе выполнения задания, для которого нет готового ответа и которое требует самостоятельного поиска и усвоения новых знаний.

На следующем этапе разрешения проблемы учащийся перебирает, анализирует имеющиеся знания, выясняет, что их недостаточно для получения ответа, и активно включается в добывание новых недостающих знаний.

Затем учащиеся должны понять как решить проблему то есть далее следуют этапы решения проблемы, верификации (проверки) полученных результатов, сопоставления с исходной гипотезой, систематизации и обобщения добытых знаний, умений.

Так, учитель создает проблемные ситуации на уроке и его функции заключаются в фасилитации процесса, оказании помощи при обсуждении, в направлении учащихся на источники получения знаний, в то время как учащиеся максимально работают самостоятельно.

**SCIENCE AND EDUCATION IN THE MODERN WORLD:
CHALLENGES OF THE XXI CENTURY"
NUR-SULTAN, KAZAKHSTAN, OCTOBER 2020**

Этапы урока.

- 1) Вызов и мотивация к обучению.
- 2) Актуализируются знаний и умений учащихся.
- 3) Создаются проблемные ситуации.
- 4) Выдвигаются гипотезы, идет поиск новой информации.
- 5) Проводятся исследования, в парах и группах идет обмен информацией.
- 6) Представляются результаты исследования и делается вывод.
- 7) Закрепление изученного материала.
- 8) Самооценивание и взаимооценивание.

В помощь учителю рекомендуется использовать один из полезных инструментов проблемного обучения - это таблица FILA (Facts, Ideas, Learning Issues, Actionplan). Заполнение таблицы также развивает мышление обучающихся, помогает привлечь учащихся к самостоятельному поиску фактов, идей изучаемого материала.

Шаблон таблицы FILA для темы «Квадрат»

<u>F</u> ACTS факты	<u>I</u> DEAR идеи	<u>L</u> EARNINGISSUES вопросы (предмет изучения)	<u>A</u> CTION PLAN план действия
<i>Информация, извлеченная из проблемного сценария Сгруппировать согласно темам, где возможно</i>	<i>Устанавливаются, основываясь на фактах Гипотезы Принимаются без осуждения</i>	<i>Формируются как вопросы Вопросы должны способствовать решению проблемы</i>	<i>План действия должен помочь решить проблему, провести исследование, организовать исследование Вопросы должны помочь создать из отдельных частей сценарий</i>
Есть фигура - прямоугольник. Есть цветные бумаги для разрезания квадратов. Их можно использовать для составления узора в прямоугольнике.	Можно разрезать разного размера квадраты для составления узора. Чем больше будет использовано квадратов разного цвета и размеров, тем больше и красивее будет узор.	Какие квадраты можно вырезать? Как вычислить сторону квадрата? Сколько квадратов нужно разрезать?	1. Измерить длину и ширину заданного прямоугольника. 2. Провести расчет для определения длины сторон квадратов. 3. Начертить сетку квадратов в прямоугольнике. 4. Из цветных бумаг разрезать квадраты. 5. Составить узор, приклеить квадраты на прямоугольник.

Решение творческой задачи по обложению квадратными плитками прямоугольную площадь и практической задачи на нахождение расстояния между объектами является

хорошим примером использования таблицы ПЛА на уроках математики. В ходе обсуждения учитель может задавать наводящие вопросы:

- Можно ли длину и ширину заданного прямоугольника разделить на одно и то же число?
- Сколько таких способов?
- Можно ли из одного квадрата получить квадраты меньшего размера? Как это сделать?
- Как получить из одного квадрата 4 квадрата?

Итак, чтобы успешно применять на уроках математики проблемное обучение, важно соблюдать определенные условия, если говорить конкретно, то:

Во-первых, проблемные ситуации должны отвечать целям обучения.

Во-вторых, быть доступными для учащихся.

В-третьих, осуществлять дифференцированный подход к учащимся, основанный на групповых и индивидуальных формах работы учащихся.

И главное, побуждать учащихся к познанию нового и обеспечить активное взаимодействие.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Виленкин Н. Я. Математика: учеб. для 5 кл. 6-е изд./ Н. Я. Виленкин. – М.: Мнемозина, 1998. – 384 с.
2. Зайцева С.А., Целищева И.И. и др. Методики обучения решению текстовых задач. – Шуя: ШГПУ, 2001. – 135 с.
3. Мордкович А.Г. Алгебра. 7-9 кл.: Методическое пособие для учителя. – 2-е изд. – М.: Мнемозина, 2001. – С. 15 – 35.
4. Хабибуллин, К. Я. Обучение методам решения задач / К. Я. Хабибуллин // Школьные технологии. – 2004. – № 3. – С. 127 – 131 с.

УДК 376.1

«МҮМКІНДІГІ ШЕКТЕУЛІ БАЛАЛАРДЫ ТӘРБИЕЛЕП ОТЫРҒАН ОТБАСЫЛАРЫН ПСИХОЛОГО – ПЕДАГОГИКАЛЫҚ СҮЙЕМЕЛДЕУ»

Бутенова Карагоз Салимовна

педагогика ғылымдарының магистрі, аға оқытушы, Инновациялық
Еуразия университеті, Павлодар, Қазақстан

***Аңдатпа:** Мақалада мүмкіндіктері шектеулі балаларды тәрбиелеп отырған отбасыларды кешенді сүйемелдеудің жекелеген аспектілері қарастырылған, осы санаттағы отбасыларды сүйемелдеуді түсіну мен ұйымдастырудың ғылым мен практикадағы қолданыстағы тәсілдері ұсынылған; сүйемелдеу процесінде туындайтын проблемалар қамтылған; мүмкіндіктері шектеулі балалары бар отбасылармен жұмыс бағыттары айқындалған.*

***Кілт сөздер:** отбасы, сүйемелдеу, диагностикалау, әлеуметтік, негативизм, депрессиялық, ақаулық, мүмкіндігі шектеулі, отбасылық тәрбие, кешенді сүйемелдеу.*

Отбасы, адам сияқты, мемлекеттің негізгі құндылығы болып табылады. Бірақ, екіншіше орай, дамуында ауытқулары бар баланың тууы оның әлеуметтік мәртебесін

төмендетеді, өмірдің барлық бағытын өзгертеді және жиі бұзады. Баланың дамуындағы ақауларды тану әрдайым ата-аналарда ауыр стрессті тудырады.

Психологтар Р. Ф. Майрамян, О. К. Агавелян мұндай балаға деген көзқарасын қалыптастыру процесінде ата-аналардың психологиялық жағдайының төрт кезеңін ажыратады.

Бірінші кезең - "соққы", шатасу, дәрменсіздік, қорқыныш, кемшілік сезімінің пайда болуымен сипатталады.

Екінші кезең-негативизммен және диагнозды теріске шығарумен сипатталатын" ақауға жеткіліксіз көзқарас", бұл қорғаныс реакциясының бір түрі.

Үшінші кезең - " созылмалы қайғы "сезімімен бірге" баланың ақауын ішінара түсіну". Бұл депрессиялық жағдай, бұл ата-аналардың баланың қажеттіліктеріне үнемі тәуелділігінің нәтижесі.

Төртінші кезең – ақауды қабылдаудан, мұғалімдермен, мамандармен барабар қарым-қатынас орнатудан және олардың ұсыныстарын жеткілікті түрде ұстанудан туындаған барлық отбасы мүшелерінің әлеуметтік-психологиялық бейімделуінің басталуы [1].

Ата-аналардың өз қиындықтарымен жалғыз қалмауы, жабылмауы, баласынан ұялмауы өте маңызды. Мүмкіндігі шектеулі баланы тәрбиелеу ата-анадан үлкен физикалық және рухани күшті қажет етеді, сондықтан ересектер үшін физикалық денсаулықты, психикалық тепе-теңдік пен оптимизмді сақтау өте маңызды. Баланың және отбасының тағдыры ата-аналардың болашақта қалай әрекет ететініне байланысты болады. Сондықтан мүмкіндігі шектеулі балаларға көмек көрсетудің ең тиімді және ең жақсы тәсілі - олардың ата-аналарына көмек. Отбасындағы қатынастарды үйлестіру, тәрбие мен оқыту процесінде дамуында ауытқулары бар баланың жеке және жас ерекшеліктерін ескеру, отбасында қолайлы психологиялық атмосфераны құруға деген ұмтылыс баланың психикалық және әлеуметтік денсаулығына оң әсер етеді.

Балабақша мүмкіндігі шектеулі баланы тәрбиелеп отырған отбасымен ынтымақтаса отырып, басты рөл мұғалім - психологқа беріледі, ол барлық қолдауды ұйымдастырушы және үйлестіруші функциясын өзіне жүктейді [2].

Психологиялық-педагогикалық сүйемелдеудің мақсаты: баланың жеке дамуына бағытталған білікті көмек алуы, баланың қоғамда сәтті бейімделуі, оңалтылуы үшін; мүмкіндігі шектеулі балалары бар отбасыларға әлеуметтік - психологиялық көмек көрсету болып табылады

Психологиялық – педагогикалық қолдаудың мазмұны негізгі бағыттар арқылы жүзеге асырылады, оның ішінде кешенді диагностика, дамыту және түзету жұмыстары, ата-аналарға кеңес беру және білім беру.

Психологиялық-педагогикалық қолдаудың міндеттері:

1. Баланың және оның ата-анасының жеке басын, олардың қарым-қатынас жүйесін зерттеу.

2. Баланың мүдделерін қорғау, отбасылық байланыстарды сақтау, серіктестік негізінде баланың да, отбасының да оң дамуының сақталған ресурстарын барынша пайдалану.

3. Ата - аналарды ПДПК жүйесі, психологиялық, педагогикалық және медициналық– әлеуметтік көмектің міндеттері мен мүмкіндіктері туралы хабардар ету.

4. Бала-ата-ана қатынастарын дамыту.

5. Ата-аналарды психикалық - түзету процесіне белсенді тарту арқылы баланың ауруы мен әлеуметтік-психологиялық проблемаларына барабар ата-аналық көзқарастарды қалыптастыру.

6. Ата-аналарға көмектің ең тиімді түрлерін және оны көрсету шарттарын табуға көмектесу.

7. Отбасының баланың мәселелерін шешуге деген ынтасын арттыру, оған көмек пен қолдау көрсету.

8. Қоршаған әлеммен барабар қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыру.

9. Психологиялық кедергілерді жеңуге ықпал ету.

Психологиялық қолдау процесінің негізгі кезеңдері:

1 кезең

– Бала мен оның отбасын диагностикалық сүйемелдеу.

– Баланы сүйемелдеудің барлық қатысушыларымен байланыс орнату.

– Баланың даму ерекшеліктерін психологиялық-педагогикалық диагностикалау, психикалық даму ауытқуларының алдын алу.

– Ата-аналар қолданатын тәрбие моделін анықтау және олардың жеке сипаттамаларын диагностикалау (отбасының әлеуметтік - психологиялық картасын жасау).

2 кезең

– Жеке бағдарлама мен топтық сабақтарды жүзеге асыру.

– Мүмкіндігі шектеулі баланың ата-аналарына қажетті көмек көрсету (кеңес беру, әңгімелесу, талқылау).

– Баламен жұмыс істейтін мұғалімдерді оқыту және кеңес беру.

– Психологиялық сабақтар. Зейін, есте сақтау, ойлау, эмоционалды-еріктік саланы дамытуға арналған кешендерді қамтиды.

– Ата-аналармен және балалармен бірлескен іс-шаралар өткізу (" Жаңа жыл", "8 наурыз", "Аналар күні" және т. б.).)

– Ұсыныстарды әзірлеу, психофизикалық ерекшеліктерді ескере отырып, оңтайлы жеке жүктемені анықтау.

3 кезең

Үдерістің тиімділігін және сүйемелдеу нәтижелерін талдау.

Ата-аналармен жұмыс келесі қағидаттарға негізделуі керек:

1. Орталықта баланың, отбасының жеке ерекшеліктерін ескере отырып, балаларға, ата - аналарға тұлғалық-бағдарлы көзқарас; жайлы, қауіпсіз жағдайларды қамтамасыз ету.

2. Адамгершілік-жеке - балаға, отбасының әрбір мүшесіне жан-жақты құрмет пен сүйіспеншілік, әр баланың оң "Мен-тұжырымдамасын" қалыптастыру, оның өзі туралы түсінігі (мақұлдау мен қолдау сөздерін тыңдау, сәттілік жағдайын өмір сүру қажет).

3. Күрделілік принципі - психологиялық көмекті психологтың логопедпен, дефектологпен, мұғаліммен, музыка жетекшісімен, ата-аналармен тығыз байланыста ғана қарастыруға болады.

4. Іс-әрекеттік тәсіл принципі - психологиялық көмек баланың іс - әрекетінің жетекші түрін (ойын іс-әрекетінде) ескере отырып жүзеге асырылады, сонымен қатар бала үшін жеке-маңызды болып табылатын қызмет түріне де назар аудару қажет.

5. Құпиялылық принципі-бала мен оның отбасы туралы алынған барлық ақпарат баланың ата-анасының немесе заңды өкілдерінің тиісті рұқсатынсыз МдББМ шегінен тыс таратылмайды.

1. Ата-аналармен жұмыс формалары.

Өзара әрекеттесудің ұжымдық формалары:

– Жалпы ата-аналар жиналысы. Мектепке дейінгі білім беру ұйымының әкімшілігі оқу жылының басында және соңында жүргізеді, онда ата – аналармен түзету және білім беру жұмыстарының міндеттері мен мазмұны, ұйымдастырушылық мәселелерді шешу, ата-аналарды мектепке дейінгі білім беру ұйымдарының басқа ұйымдармен өзара әрекеттесуі туралы хабардар ету және талқылау жүргізіледі.

– Топтық ата-аналар жиналысы. Топ мамандары мен тәрбиешілері жылына кемінде екі рет және қажет болған жағдайда отбасында балалармен жұмыстың міндеттері, мазмұны мен нысандары талқыланады, ағымдағы ұйымдастыру мәселелері шешіледі.

– "Ашық есік күндері. Ата-аналар балалармен бірге балабақшаға барып, мамандардың жұмысын бақылайды.

– Семинар – практикумдар. Ата-аналар әдебиеттермен, ойындармен танысады, алған білімдерін іс жүзінде қолдануға үйренеді.

– Ата-аналар мүмкіндігі шектеулі баланы тәрбиелеу және оқыту тәжірибесімен бөлісетін дөңгелек үстелдер.

– Ата-аналар баласының жетістіктерін көре алатын, баламен бірге қатыса алатын бірлескен мерекелер мен ойын-сауықтарды өткізу (ана жанында).

Ата – ана мен бала қарым-қатынасын оңтайландыру бойынша ата-аналарға арналған бірлескен тренингтер

2. Жұмыстың жеке формалары.

Ата-аналарға сауалнама әкімшіліктің, дефектологтардың, психологтың, тәрбиешілердің жоспарлары бойынша және қажет болған жағдайда бала, отбасы туралы ақпарат алу, ата-аналардың балаларға қосымша білім беру туралы сұраныстарын анықтау, мамандар мен тәрбиешілердің жұмысының тиімділігін бағалауды анықтау, ата-аналардың мектепке дейінгі білім беру ұйымының жұмысын бағалауды анықтау мақсатында жүргізіледі.

– Мамандардың сұхбаттары мен кеңестері. Ата-аналардың сұранысы бойынша және ата-аналармен жеке жұмыс жоспары бойынша ата-аналарға түзету, білім беру және тәрбиелеу мәселелері бойынша жеке көмек көрсету мақсатында өткізіледі.

– Ата-аналар сағаты. Дефектолог – мұғалімдер ата-аналарды баламен білім беру жұмысының барысы туралы хабардар ету мақсатында аптасына бір рет күннің екінші жартысында өткізеді.

– Ата-аналардың ерекше баламен жұмыс істеу әдістері мен тәсілдерін үйрету мақсатында жеке түзету сабақтарына қатысуы.

– "Сенім қызметі "немесе" пошта жәшігі" - ата-аналар үшін кері байланысты ұйымдастыру. Қызметтің жұмысын әкімшілік пен психолог қамтамасыз етеді. Қызмет жеке және анонимді өтініштермен, ата-аналардың пікірлерімен және тілектерімен әр түрлі жағдайлар мен ұсыныстарға МдББМәкімшілігінің жедел әрекет етуі мақсатында жұмыс істейді.

Ата-аналармен қарым-қатынас жасау үшін заманауи құрылғыларды қолдану: Интернет арқылы ата-аналармен виртуалды Байланыс, ұялы байланысты пайдалану[3].

3. Көрнекі ақпараттық қамтамасыз ету нысандары:

– Ақпараттық стендтер мен тақырыптық көрмелер, әдебиеттер, фотосуреттер. Хабарландыру тақтасы. Стационарлық және жылжымалы стендтер мен көрмелер ата - аналарды МдББМ-де түзету-білім беру жұмыстарын ұйымдастыру туралы хабардар ету мақсатында ата-аналар үшін қолайлы жерлерде орналастырылады.

– Балалар жұмыстарының көрмелері. Ата – аналарды балалардың өнімді іс-әрекетінің нысандарымен таныстыру, ата-аналардың өз баласының өнімді іс-әрекетіне қызығушылығын арттыру және тарту мақсатында тәрбие-білім беру жұмысының жоспарына сәйкес жүргізіледі.

– Мамандар мен тәрбиешілердің ашық сабақтары. Тапсырмалар мен жұмыс әдістері ата-аналардың балаларының жетістіктерін объективті бағалау және ата-аналарға үйде балалармен қосымша жұмыс әдістері мен формаларын көрнекі оқыту үшін жағдай жасау үшін ата-аналардың түсінуіне қол жетімді нысанда таңдалады. Мұндай сабақтарға қатысу ата-аналарды ынталандырады, оларды шабыттандырады. Мұнда олар баласымен

мазмұнды өзара әрекеттесуді ғана емес, сонымен бірге онымен қарым-қатынастың жаңа әдістері мен формаларын игереді. Сонымен қатар, сыныпта ата-аналар баланың мүмкіндіктері мен оған қойылатын талаптарын сәйкестендіруге үйренеді

Ата-аналарды мектепке дейінгі білім беру ұйымдарының және ерекше қажеттіліктері бар балаларға көмек көрсететін басқа мекемелердің жұмысы туралы ақпараттандыру мақсатында мекеме сайтында ақпарат орналастыру.

Осындай жұмыстың нәтижесінде ата - аналар баласынан ұялмауды, баланың өзіне сенімді болуына көмектесуді, оның танымдық белсенділігі мен эмоционалды-еріктік саласын дамытуды үйренеді. Ата-аналар олардың айналасында рухы жақын және ұқсас проблемалары бар отбасылар бар екенін көреді, басқа отбасылардың мысалында ата-аналардың баланың дамуына белсенді қатысуы сәттілікке әкелетініне, белсенді ата-ана ұстанымы мен барабар өзін-өзі бағалайтынына көз жеткізеді. Білім беру процесінің барлық қатысушыларының сенім мен өзара көмек қағидаттарына негізделген бірлескен және шыдамды күш-жігері ғана оң нәтиже бере алады. Ұйымшылдық пен ортақ мақсат мүмкіндігі шектеулі балалардың ғана емес, олардың ата-аналарының, тіпті мамандардың да жеке өсуі мен дамуына ықпал етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1.Посысов Н.Н. Психолого-педагогическое сопровождение семей, имеющих детей с ограниченными возможностями здоровья; ГОАУ ЯО ИРО. - Ярославль, 2011. - 76 с.
2. Психологическое сопровождение семьи ребенка с особыми возможностями здоровья в условиях инклюзивного образования: методические рекомендации / сост. Н.А. Крушная. – Челябинск: Изд-во Челяб. гос. пед. ун-та, 2016. – 36 с.
3. Создание и апробация модели психолого_педагогического сопровождения инклюзивной практики: Методическое пособие / Под общ. ред. С.В. Алехиной, М.М. Семаго. — М.: МГППУ, 2012. — 156 с.
4. Ткачёва В.В. Семья ребенка с ограниченными возможностями здоровья: диагностика и консультирование. — М.: Национальный книжный центр, 2014. — 160 с.

SOCIOLINGUISTIC RESEARCH IN KAZAKHSTAN: RESEARCH AND NEW OPPORTUNITIES, PROBLEMS

Konarshayeva A.A.
Supervisor
YESSENOV UNIVERSITY

Keywords: *sociolinguistics, language, language policy, bilingualism, multilingualism.*

The article discusses one of the fundamental directions in linguistics, the object of study of sociolinguistics, its achievements and results. It is considered that sociolinguistics in Kazakhstan was formed on the basis of sociolinguistics in the former USSR, language policy, its specific directions were studied, the republic's own language structure and related issues began to find scientific solutions. In this regard, reviews of the works of senior scientists, as well as younger scientists. The most pressing problems of sociolinguistics in the works of scholars

studying the language structure and language situation in Kazakhstan are analyzed. Among them are the use of the state language, its social significance and function, the place of Russian and other languages in the social communicative system, bilingualism, multilingualism, conscious management and regulation of language development, language policy, etc. The problems are considered in detail and put into scientific circulation.

The article concludes that the subject of sociolinguistics is the existing language, and the more the language serves in society, having certain social structures, the more we can say about the science of sociolinguistics, which studies language in a social context. In the training of linguists, in the expansion and deepening of their linguistic worldview, great importance is attached to the general linguistic disciplines "Introduction to Linguistics", "General Linguistics". They provide the most complete theoretical information on language, its nature, history and laws of development, linguistic analysis, research methods, areas of linguistics and their specific directions.

One of such fundamental directions in linguistics is the field of sociolinguistics, the field of modern linguistics, which has developed its own form of research and methods. Its achievements and results to date are enormous. His achievements and results are huge today. However, in the above-mentioned textbooks on general linguistics at universities in the country sociolinguistics is considered only in general terms as one of the areas of modern linguistics. Problems of own research are not identified in the conceptual and terminological apparatus. And in some textbooks of the main specialties there is no socio-linguistic approach to the analysis of language material. In them, the traditional methods of teaching and studying the language are based on dictionaries and grammar, which are associated only with the subsystem of the language, the correct use of words and the syntactic structure. In fact, it is known that the use and application of language depends on the social characteristics of the speakers and the speech situation. Therefore, the maximum effectiveness of language teaching lies in the fact that its teaching methods and textbooks should include not only traditional linguistic rules and recommendations, but also take into account "external" factors of different meanings. And the only subject that concerns such external factors as social significance, the development and functioning of the language, the influence of society on the language, language on society, is sociolinguistics.

Science has its own set of concepts that characterize objective reality, which is called its subject. For example, linguistics deals with the sound system, vocabulary, and grammatical structure of a language. It is known from school that these language systems are considered in the fields of phonetics, lexicology and grammar and are explained by a variety of concepts and terms associated with them. And what is the subject of sociolinguistics, how does he study language?

Simply put, the social environment affects a person's language and everyday speech. This is what sociolinguistics believes. If we compare it with "traditional" linguistics, which is familiar to us, it analyzes the linguistic symbol (sound, word, morpheme, affix, phrase, sentence) by pronunciation, spelling, meaning, relation to each other, their change in time. the same language symbols are used to determine age, gender, social status, environment, educational level, cultural position of people, etc. How to use communication: focuses on whether everyone uses the same or different.

Speech often depends on the circumstances of the conversation. In each case, the person speaks differently: on an equal footing with the interlocutor or over him he may be higher (sometimes depends on him). In general, when people interact with each other in society, they play different roles: father-child, husband-wife, boss-subordinate-worker, worker, seller-buyer, doctor-patient, teacher-teacher. D. performs. These types of roles are characterized by speech skills and spelling. For example, a child does not talk to his father like his peers. Also the words of the student and the teacher, the doctor and the patient, the boss and the subordinate will not be

the same as in conversations of acquaintances or strangers in public transport. As we see from this, sociolinguistics focuses not on the language, on the internal structure of the language, but on how it is used in society. In connection with this, factors are considered that affect it, from the various characteristics of the speakers (age, floor, education, profession, etc.) to the specifics of the specific speech.

Sociolinguistics is aimed at real people who speak the language correctly, not with the right users, but in their speech, who violate the linguistic norms of society, the language environment, make mistakes, mix several language styles or elements of several languages. The knowledge of all these features of the use of the language, their analysis and interpretation, the identification of the causes of their existence is an important problem for the development of the language. Although the object of study is the function of language in society, sociolinguistics does not specifically consider it, although it accepts the internal structure of the language as general information.

In the world there are societies (states, countries, regions, etc.) that use two or more languages instead of one. What is the subject of sociolinguistics in a society with two, three or more languages? In this case, sociolinguistics studies the mechanism of interaction of several languages. In what areas of public life are they used? What language is “dominant”, i.e. What language is the main state or official language of communication? What does it mean? What is the need for “satisfaction” in the family or everyday languages? Why do people switch from one language to another and why do they change their native language? In what cases and in what form do bilingualism and multilingualism develop? As you can see, such questions are decided only by sociolinguistics, and not traditional linguistics or sociology.

As the name implies, sociolinguistics is a combination of several disciplines (linguistics, sociology, psychology, history, ethnography, demography, economics, political science, etc.). This interdisciplinary nature of sociolinguistics is recognized by many scientists, but this is not the answer to which science it is closest to. This raises the question of who is studying this science. A modern sociolinguist gives a clear answer to this question as a branch of linguistics, because the day of the debate about which science it belongs to, its status has passed. It is about the emergence and formation of sociolinguistics. Today, at the beginning of the XXI century, sociolinguistics not only determined its purpose, tasks and tasks, but also gave concrete results inherent in the science of linguistics.

Sociolinguistics in Kazakhstan was formed on the basis of sociolinguistics in the former USSR. Over the years of independence, the language situation in the country, language policy, its specific areas have been specially studied. The country's own linguistic structure and related issues began to find a scientific solution. In this direction B. Khasanovich M.M. Kopylenko, A.E. Karlinsky M.K. Isaev E.D. Suleimenova Z.K. Akhmetzhanova, S.T. Saina, N.J. Shaimerdenova et al. Along with the older generation of scientists K.M. Baybosynova, A.M. Kumarova, A. Abasilov, G.S. Suyunova S.A. Asanbaeva, D.Zh. Kasymova G.D. Aldabergenova G.M. Alimzhanova and others. The work of young scientists.

In addition to the aforementioned and unnamed fundamental research on the issues addressed in Kazakhstani sociolinguistics, many scientific articles have been published.

Since the 90s of the XX century, Kazakhstani sociolinguists began to write and defend doctoral and candidate dissertations on topical issues of sociolinguistics. The most pressing issues of Kazakhstan's sociolinguistics will be discussed in all works. In particular, the use of the state language, its social significance and function, the place of the Russian language and other languages in the social communication system, bilingualism, multilingualism, conscious management and regulation of the development of the language, language policy, etc. The problems were examined in detail and introduced into the scientific turnover.

In the science of Kazakhstan, this work continues. Their vitality is reflected in the stabilization, regulation and planning of the everyday language situation, in determining the

socio-linguistic mechanism of language development and relevance in society. In this regard, on behalf of the Language Committee of the Ministry of Culture and Information of the Republic of Kazakhstan, it annually conducts “Language Policy in the Republic of Kazakhstan (results of social studies)”, “Language situation in regions bordering Kazakhstan and repatriates (repatriates)” Special studies are conducted and analyzed language situation (results of social studies) in the regions where ethnic groups live. In this study, the language situation in the Republic of Kazakhstan is analyzed using a population survey. Includes: knowledge of the state language, Russian and native languages of the population of the republic; the role of the state language, Russian and other languages in the socio-communicative system of Kazakhstani society; assessment by the Kazakh society of measures to implement the status of the state language; level and characteristics of language use in various fields in connection with social priorities; characteristics of the socio-linguistic needs of the adult population; realization of the constitutional rights of citizens of Kazakhstan in order to use their native language, free choice as a language of communication, education and creative activity; The role of language in the population of Kazakhstan on the basis of migration and other issues are considered and controlled.

Thus, the subject of sociolinguistics is the existing language. The same can be said about the science of sociolinguistics, which studies language in a social context, if language has a definite social structure in society. Therefore, the only way to increase the sociolinguistic knowledge and training of philology students (especially in the Kazakh-speaking audience) is to present them as a special discipline in this young field of science, own problems and research methods. Teaching such a special subject allows students to acquire knowledge of sociolinguistics in their native language, one of the most relevant and promising areas of modern linguistics. Here they will get acquainted with the democratic language policy, ethnolinguistic, linguistic situation, which contributes to the further strengthening of the young state and the normal functioning of the linguistic structure, equal and sustainable development of interethnic and interlanguage relations. He will get acquainted with the subject and theoretical concepts of sociolinguistics, actual problems, as well as his own research methods and techniques.

Literature:

1. Hasanovich B. Languages of the peoples of Kazakhstan and their interaction. - Alma-Ata: Nauka, 1976. - 216 p.
2. Lexical and morphological interference in the Russian speech of the Kazakhs. - Alma-Ata: Nauka, 1987. - 120 p.
3. Hasanovich B. Ata-mura (the place of the Kazakh language in the system of world languages). - Almaty: Writer, 1992. - 272 p.
4. Suleimenova ED, Shaimerdenova N.Zh. Dictionary of sociolinguistic terms. - Almaty: Kazakh University, 2002. - 170 p

ЖАҢАРТЫЛҒАН БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Княяз Атабайқызы Такенова

оқытушы

Х. Өзбекғалиев атындағы Маңғыстау политехникалық колледжі
Ақтау қаласы

Аннотация: қазіргі таңдағы Қазақстандағы жаңартылған білім беру бағдарламасы бойынша оқушылардың дағдыларын қалыптастырудың теориялық негізі қарастырылған. Сонымен қатар, жаңартылған білім бағдарламасы қалай оқыталады. Мақала тақырыбы бойынша көптеген педагогикалық әдебиеттер зерттеліп, әр түрлі ғалымдардың еңбектері пайдаланылды. Жаңартылған білім беру бағдарламасы бойынша оқушылар өз дағдыларын қалай қалыптастырады.

Елбасының «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» бағдарламалық мақаласында Біз жаңғыру жолында бабалардан мұра болып, қанымызға сіңген, бүгінде тамырымызда бүлкілдеп жатқан ізгі қасиеттерді қайта түлетуіміз керек» деп айтылған. Соған байланысты ұлттық тәрбие – рухани жаңғырудың негізін қалыптасуы керек.

Кілттік сөз: «Жаңартылған білім беру», «дәстүрлі білім беру», «үш тұғырлы тіл саясаты», «тәрбие», «білім беру», «Елбасы», «рухани жаңғыру»

Еліміз екі процесті - саяси реформа мен экономикалық жаңғыруды қатар жүргізе келе, жаңа тарихи кезеңге яғни Рухани жаңғыру кезеңіне аяқ басты. Рухани жаңғыру бізден ұлттық санамызды қалыптастырып, бәсекеге қабілетті, жалпы алғанда ұлттық бірегейлігімізді сақтай отырып дамуымызды талап етеді.

Рухани жаңғырудың ең басты ерекшелігі - «білімді, көзі ашық, көкірегі ояу болуға ұмтылу» екендігі бәрімізге аян.

ҚР Президенті «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты Бағдарламалық мақаласында атап айтқандай, «табысты болудың ең іргелі басты факторы білім екенін әрқайсысымыз терең түсінуіміз керек... Себебі, құндылықтар жүйесінде білімді бәрінен биік қоятын ұлт қана табысқа жетеді».

Бұл жерде әңгіме еліміздің болашағы туралы. Оның ертеңі - жас ұрпақтың қолында. Бүгінгі жас ұрпақ, болашақ маман Қазақстан Республикасы «Білім туралы» Заңының 8-бабында көрсетілген міндеттер бойынша: «Ұлттық және жалпы адамзаттық құндылықтарды игеріп, ғылым мен практика жетістіктеріне негізделген білім алулары керек».

Ендеше, біздің ұстаздарымыз оқытудың жаңа технологияларын енгізіп, білім беруді ақпараттандырып, халықаралық ғаламдық коммуникациялық желілерге шығу арқылы оқытуды сауатты, сапалы жүзеге асырып, мамандардың кәсіби құзіреттілігін қалыптастырғанда ғана қоғамымыздың дамуына елеулі үлес қоса алады. Бұл істердің барлығын жүзеге асыратын еліміздің ұстаздар қауымы.

Ендеше, бүгінгі ұстаздар қауымына қойылатын талап та жоғары болмақ. Олар жан-жақты, әлемдегі жаңалықтардан мағлұматы бар, үнемі шығармашылық ізденістегі, кәсіби біліктілігін шыңдайтын жеке көзқарасы бар, соны қорғай білетін жігерлі тұлға, зерттеушілік қабілеті бар, білімді де білікті, көп оқитын, көп тоқитын, білімін күнделікті ісіне шебер қолдана білетін, өзінің оқушысын өз бетінше білім алуға баулитын кәсіби маман иесі болуы керек. Бұл өмір талабы. Ұстазда ұйымдастырушылық, құрылымдылық, бейімділік, сараптамалық қабілеттердің де болуы шарт.

Жаңартылған білім берудің маңыздылығы - оқушы тұлғасының үйлесімді қолайлы білім беру ортасын құра отырып сын тұрғысынан ойлау, зерттеу жұмыстарын жүргізу, тәжірибе

жасау, АКТны қолдану, коммуникативті қарымқатынасқа түсу, жеке, жұппен, топта жұмыс жасай білу, функционалды сауаттылықты, шығармашылықты қолдана білуді және оны тиімді жүзеге асыру үшін қажетті тиімді оқыту әдіс-тәсілдерді курс барысында ұғындық.

Жаңартылған білім беру бағдарламасының ерекшелігі спиральді қағидатпен берілуі. Спиральділік қағидаты бойынша құрылған оқу бағдарламасы Джером Брунердің «Білім беру үдерісі» (1960) атты еңбегінде қарастырылған танымдық теорияға негізделеді.

Оған оқу мақсаттарын зерделей отырып тапсырмаларды, сабақтарды құрастыру барысында көз жеткіздік. Бағалау жүйесі де түбегейлі өзгеріске ұшырап, критериялды бағалау жүйесіне өтеді. Критериялды бағалау кезінде оқушылардың үлгерімі алдын ала белгіленген критерийлердің нақты жиынтығымен өлшенеді. Оқушылардың пән бойынша үлгерімі екі тәсілмен бағаланады: қалыптастырушы бағалау және жиынтық бағалау. Баланың жан-жақты ізденуіне ынталандырады.

Бұл бағалау жүйесінің артықшылығы, баланың ойлау қабілетін дамытып, ғылыммен айналасуға ықыласын туғызады. Кеңестік заманнан қалған бес балдық бағалау жүйесі жойылды. Қалыптастырушы бағалау күнделікті оқыту мен оқу үрдісінің ажырамас бөлігі болып табылады және тоқсан бойы жүйелі түрде өткізіледі. Қалыптастырушы бағалау үздіксіз жүргізіле отырып, оқушылар мен мұғалім арасындағы кері байланысты қамтамасыз етеді және балл немесе баға қоймастан оқу үрдісін түзетіп отыруға мүмкіндік береді. Жиынтық бағалау оқу бағдарламасының бөлімдерін (ортақ тақырыптарын және белгілі бір) оқу кезеңін (тоқсан, оқу жылы, орта білім деңгейі) аяқтаған оқушының үлгерім туралы ақпарат алу мақсатында балл және баға қою арқылы өткізіледі. Қалыптастырушы бағалау және жиынтық бағалау барлық пәндер бойынша қолданылады. Критериялды бағалау жүйесі Филиппин, Сингапур, Жапония, Франция, Финляндия сынды дамыған елдерде пайдаланылады. Кіріктірілген білім беру бағдарламасында қазақ тілі пәнінің берілу жайы да өзгеше. Бағдарлама оқушының төрт тілдік дағдысын: тыңдалым, айтылым, оқылым, жазылымды жетілдіруге бағытталған. Бұл төрт дағды оқу жоспарында «Шиыршық әдісімен» орналастырылған және бір-бірімен тығыз байланысты. Айталық, қарапайымнан күрделіге қарай шиыршық бойымен дамып, өрлей түскені жай ауызекі тілде ғана ойын жеткізуден, күрделі мәтіндер құра білу дағдылары шыңдалып, тілдік құзыреттіліктері шыңдала түседі. Бүкіл әлемде білім беру жүйелерінің келешек ұрпаққа қандай білім беретіні туралы мәселе қайта қаралуда. Осы мәселе аясында «Балалар ХХІ ғасырда табысты болу үшін нені оқыту керек?» және «Оқытудың тиімді әдістері қандай?» деген сияқты негізгі сауалдар туындайды. Бұл сауалдар оқу бағдарламасымен және оқу бағдарламасын жүзеге асыруда пайдаланылатын педагогикалық әдістемелермен тығыз байланысты. Қарқынды жаһандану, сондай-ақ, ұлттық экономикаға да ықпал етуде және қазіргі уақытта экономикалық дамуды қамтамасыз етуге бағытталған халықаралық бәсекелестік артты. Білім беру жүйесін жаңартуға арналған бұл экономикалық дәлелдерге қоса, қазіргі жиырма бірінші ғасырда басқа да негіздер бар: байланысқа бейімділікті арттыру, әлеуметтік өзгерістер, ауа райының өзгеруімен байланысты мәселелер, бүкіл әлемдегі халықтың қарқынды өсуі, заманауи әлеммен өзара табысты байланысу үшін қажетті және келешек күннің әлемімен өзара байланысу үшін қажетті дағдыларды қазіргі таңдағы мектеп жасөспірімдері талап ететін шектеулі ресурстарға деген сұраныстың өсуі. Сондықтан оларға заманауи бағдарламалар мен оқыту әдістемелерін, білікті мамандар ұсыну маңызды. Орта білім жүйесінде жалпы білім беретін мектептерді Назарбаев зияткерлік мектептеріндегі оқыту деңгейіне жеткізу керек. Мектеп бітіруші түлектері қазақ, орыс және ағылшын тілдерін білуге тиіс. Оларды оқыту нәтижесі оқушылардың сындарлы ойлау, өзіндік ізденіс пен ақпаратты терең талдау машығын игеру болуға тиіс» деп атап көрсеткеніндей, қазіргі таңда елімізде жаппай білім беру мазмұны жаңартылуда. Жаңартылған бағдарлама бойынша әлемдік білім беру жүйесі бәсекеге қабілеттілікке

қарай білім алушыны баулу, қоғамнан өз орнын таба білетіндей сапалы маман болуына бағытталынған. Ал осы уақытқа дейін біздің елімізде жалпы білім беретін мектептерде білім алушылар күтілетін нәтижеге көз жеткізбей, түрлі әсер етуші факторлар ықпалымен мамандық таңдап, ақыр соңында сол оқыған мамандықтары бойынша жұмысқа тартыла алмай отырғаны бәрімізге белгілі. Орта білім мазмұнын жаңарту аясында әзірленген оқу бағдарламалары оқушылардың бір сыныптан екінші сыныпқа өтуі кезінде білімі мен дағдылары қайталанып тексеріліп отыратын спиральділік қағидаты бойынша құрылған оқу бағдарламасы моделіне негізделген. Оқу үдерісінің алға ілгерілеуі айқан көрінуі үшін, оқу мақсаттары өзара тоғысқан бөліктер мен бағыттарға біріктірілген. Айталық, қарапайымнан күрделіге қарай шиыршық бойымен өрлей түскені жай эссе жазудан әңгіме тіпті повесть жаза алатындай дағдыға ие болып, тілдік құзыреттіліктері шыңдала түседі. Мұғалімдердің пайдаланатын оқыту әдісі оқушыларды оқытудың ең жоғары стандарттарын қамтамасыз ету үшін маңызды. Осы орайда жаңа бағдарламаны меңгеру барысында ерекше есте қалған мына әдіс-тәсілдер сабақтың тиімді өтуіне, оқушы бойында қажетті 4 дағдыны (тыңдалым, айтылым, жазылым, оқылым) қалыптастыруға ықпал ететіні сөзсіз: «Қабырғадағы роль», «Ыстық орындық», «Пікірлер сызығы», «Саналылық аллеясы», «5 сұрақ, 5 жауап», «5 қадам», «Драма әдісі», «Маңыздылық аймағы», графикалық органайзерлер – «Дара диаграмма», «Қос диаграмма», «Оқиға тауы», «Хикая картасы», «Стоп кадр» т.б Мұғалімдер пайдаланатын әдіс оқудың тиімділігіне елеулі әсерін тигізеді. Педагогикалық әдістерді жетілдірмей тұрып, оқу бағдарламасын өзгерту білім беру стандарттарына қатысты реформалау шараларының мүмкіндіктерін және нәтижелілігін төмендетеді. Жаңартылған бағдарлама бойынша әр мұғалім төмендегідей нәтижелерге қол жеткіздік:

- жаңартылған оқу бағдарламасының құрылымына;
- жаңартылған оқу бағдарламасының мазмұны мен жүйесіне;
- оқу бағдарламасының және оны іске асырумен байланысты құжаттамалардың мақсаты мен рәсімделуіне;
- білім беру бағдарламасын іске асыруға көмектесетін тиісті педагогикалық тәсілдерді меңгеруге.

Біліктілікті арттыру курсы соңында әр мұғалім жаңартылған бағдарлама бойынша мазмұн мен жүйелілікті, білім беру бағдарламасын іске асыруға көмектесетін тиісті педагогикалық тәсілдерді қолдана алатын нәтижелерге қол жеткізді. «Адамның көңілі шын мейірленсе, білім-ғылымның өзі де адамға мейірленіп, тезірек қолға түседі. Шала мейір шала байқалады», - дейді Абай.

Ғаламдық деңгейде өркениет атаулысы - білім мен ғылымға арқа сүйей бастағанын дүйім жұртқа алғашқылар қатарында айту, жадында жаттатқызу - халқымыздың аяулы перзенттерінің бірі - ұлы Абайға бұйырғаны әрі заңдылық, әрі қажеттілік болатын. Қорыта келе, Міржақып Дулатовтың «Жалғыз сүйеніш, жалғыз үміт - оқуда. Теңдікке жетсек те, жұрттығымызды сақтасақ та, дүниедегі сыбағалы орнымызды алсақ та, бір ғана оқудың арқасында аламыз.

Жақсылыққа бастайтын жарқын жұлдыз - оқу. Надан жұрттың күні - қараң, келешегі - тұман». Өркениетті дамудың өзегі білім, ғылым, тәрбие екендігіне ешкімнің таласы жоқ. Кезінде ұлт ұстазы Ахмет Байтұрсынұлы: «Мұғалім қандай болса, мектеп һәм сондай болмақшы, яғни ұстаз білімді болса, ол мектептен балалар көбірек білім алып шықпақшы. Солай болған соң, ең әуелі мектепке керегі - білімді, педагогика, методикадан хабардар, жақсы оқыта білетін ұстаз» - деп айтқан болатын ХХІ ғасыр - ғылым ғасыры. Мақсатты білім беру - тұлға дамуын жүзеге асыратын мәселе. Ал осы жалпы еуропалық стандартқа сай жаңа білім беру - жеке тұлғаның жан-жақты дамуына әкелетін бірден-бір жол! Ұстаздардың шығармашылық қабілеті, жаңашылдық әрекеттері, біліктілігі, физиологиялық және психикалық сапасы, педагогикалық кәсіптік біліммен сәйкестенеді.

Бұл педагогикалық бағытта оқытушы мен оқушының өзара ықпалы, өзара дамуда, ынтымақтастықтан теңгермешілікке, дамудың жоғарғы деңгейіне жетуде мәні зор.

УДК 378.046.4

ПОВЫШЕНИЕ КВАЛИФИКАЦИИ ПЕДАГОГОВ В ОБЛАСТИ ИННОВАЦИОННЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

Прокопец Елена Владимировна

Старший преподаватель кафедры «Энергетика, металлургия и
информационные технологии»

Инженерно-технологического факультета ИнЕУ,
Павлодар, Казахстан

***Аннотация:** Статья посвящена целям и задачам повышения квалификации педагогических работников, подробно описаны существующие модели повышения квалификации в высших учебных заведениях. Автор акцентирует внимание на необходимости проведения курсов повышения квалификации педагогов по применению инновационных образовательных технологий в дистанционном обучении, а проведенный анализ полученного опыта проведения онлайн-курсов доказывает целесообразность данного мнения.*

***Ключевые слова:** курсы повышения квалификации, дистанционное обучение, инновационные образовательные технологии, IT-компетенции.*

В настоящее время профессионально значимая информация растет лавинообразно, а «жизненный цикл знаний» сокращается быстрыми темпами. В связи с этим, система повышения квалификации педагогов ВУЗов, колледжей, а также учителей школ и лицеев нуждается в опережающем развитии.

Для того чтобы педагог был конкурентоспособным, курсы повышения квалификации должны обеспечивать:

- вовлечение каждого педагога вне зависимости от его стажа работы и сферы профессиональной деятельности;

- непрерывность, складывающуюся из принципов преемственности и систематичности;

- индивидуализацию курсов повышения квалификации, достигающуюся адаптацией образования педагога к уровню его компетентности и личностным профессиональным запросам;

- предоставление качественного уровня повышения квалификации для всех работников сферы образования вне зависимости от квалификационной категории педагога, от типа образовательного учреждения, в котором он работает (общеобразовательная школа, гимназия, дошкольное образовательное учреждение, центр внешкольной работы, колледж, ВУЗ);

- поддержания высокого уровня научно-методического обеспечения на протяжении всего процесса повышения квалификации.

Выделяют основные цели повышения квалификации педагогических кадров:

- формирование профессиональной компетентности;

- развитие навыков рефлексии педагогического процесса, как системы в целом, а также его результатов;

- формирование индивидуализированной структурной целостности педагогической деятельности.

Кроме целей для успешной реализации курсов повышения квалификации необходимо также следовать основополагающим задачам. Среди задач повышения квалификации педагога выделяют:

- внедрение современных педагогических технологий и передовых методик в педагогическую деятельность, что повлечет за собой совершенствование педагогического мастерства;
- поддержка профессионального мастерства с учетом достижений научной и практической деятельности;
- организация и создание условий для развития индивидуальных способностей педагогов;
- организация процедуры апробации новых технологий и прогрессивных форм подготовки педагогических кадров в процессе обучения;
- организация условий предоставления научной и методической поддержки педагогов после окончания прохождения курсов повышения квалификации.

Все вышеперечисленные цели и задачи направлены на обеспечение выполнения требований по достижению качества современного образования. [1]

Проведенный автором данной статьи анализ реализации планов в области повышения квалификации педагогических сотрудников ВУЗов позволил выделить основные модели повышения квалификации педагогов.

Модель № 1. Повышение квалификации проводится в традиционной форме, представляющей собой 72-часовую программу дополнительного профессионального образования, организованную на базе ВУЗа, в котором работает педагог. Через данную модель повышения квалификации ежегодно проходит до 20% педагогических работников ВУЗа. В качестве положительной стороны данной модели можно выделить возможность прохождения обучения без отрыва от работы.

Модель № 2. Повышение квалификации, организованное в форме 72-часовых программ на базе ведущих ВУЗов. К минусам данной модели следует отнести ограниченность доступа к данным программам повышения квалификации. Через данную модель в год проходит только около 10-20 педагогов ВУЗа.

Модель №3. Стажировки в казахстанские и зарубежные ВУЗы. Среди положительных сторон данной модели можно выделить проектирование или согласование программы стажировки обоими ВУЗами, высокую мотивацию обучающихся к усвоению программы обучения, развитие условий применения полученных знаний и опыта в профессиональной деятельности. [2]

Модель № 4. Программы повышения квалификации с включением электронного обучения – дистанционное обучение. Данная модель набирает популярность в последнее десятилетия, в связи с бурным развитием дистанционных образовательных технологий.

На сегодняшний момент существуют внешние и внутренние факторы использования дистанционного обучения в системе образования.

Внешними факторами выступают следующие аспекты: изменение характера процесса обучения - оно становится непрерывным, так как в современном информационном обществе человеку недостаточно «образования на всю жизнь», ему необходимо «образование в течение всей жизни»; активное и повсеместное внедрение и применение информационно-коммуникационных технологий (ИКТ).

Внутренними факторами выступают следующие аспекты: учебный процесс стал ресурсоемким; значительно снизилась доступность и эффективность образовательных услуг; возросла нехватка специалистов высшей квалификации и с высоким педагогическим мастерством. [3]

Для решения возникших проблем, снижения ресурсоемкости учебного процесса и обеспечения доступности обучения необходимо применение инновационных методов обучения, внедрение в учебно-образовательный процесс современных педагогических технологий и ИКТ. Кроме того, новые реалии требуют от педагогических кадров знаний в

IT-сфере, применении ИКТ и технологий дистанционного обучения независимо от вида профессиональной деятельности. [4]

В связи с этим, ВУЗы Республики Казахстан в рамках временного перевода процесса обучения на дистанционный формат, организовали курсы повышения квалификации педагогических кадров в области применения технологии дистанционного обучения.

В Инновационном Евразийском университете в соответствии с проектом «Modernisation of Higher Education in Central Asia Through New Technologies» (HiEdTec) программы Erasmus+ весной 2020 года проводился онлайн-курс повышения квалификации преподавателей по инновационным образовательным технологиям и дидактическим моделям для профессорско-преподавательского состава. Была составлена программа обучения, основной целью которой стало ознакомление преподавателей с ИКТ-базируемыми инновационными образовательными технологиями. Обучение проходило в два этапа. На первом этапе дистанционно были подготовлены 10 тренеров - активных преподавателей университета (рисунок 1, рисунок 2). Для прохождения обучения были отобраны преподаватели ВУЗа разных сфер педагогической деятельности: это педагоги, биологи, информатики, машиностроители, экономисты, специалисты e-Learning. Данный подход был применен для того, чтобы будущие тренеры могли учитывать специфику преподавания различных дисциплин. На втором этапе окончившие курсы подготовки тренеры обучили 100 тьюторов в области использования инновационных образовательных технологий и дидактических моделей в условиях адаптации образования к цифровому поколению.

Рисунок 1 – Онлайн-курс повышения квалификации

Рисунок 2 – Подготовка тренеров онлайн-курсов

На онлайн-курсах повышения квалификации автор данной статьи выступал в качестве тренера (рисунок 3). На занятиях преподаватели обучались вести занятия в онлайн-режиме, разрабатывать видеоматериалы и использовать различные сервисы Web-2.0 в обучении.

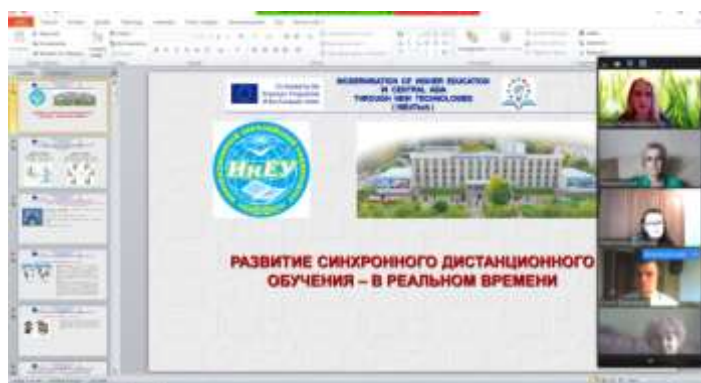

Рисунок 3 – Подготовка тьюторов на онлайн-курсах

В рамках проведения онлайн-курсов повышения квалификации профессорско-преподавательского состава автор статьи обучал курсантов правилам создания интерактивных презентаций, тому, как использовать видео-конференционную среду и виртуальные лаборатории. В практической части онлайн-курсов педагоги научились разрабатывать и публиковать в интернет интерактивные мультимедийные учебные пособия по преподаваемым дисциплинам (рисунок 4). Преподаватели, проходившие обучение на

онлайн-курсах, проявили огромную заинтересованность к изучаемым сервисам Web-2.0 и приступили к их практическому применению в онлайн-обучении студентов.

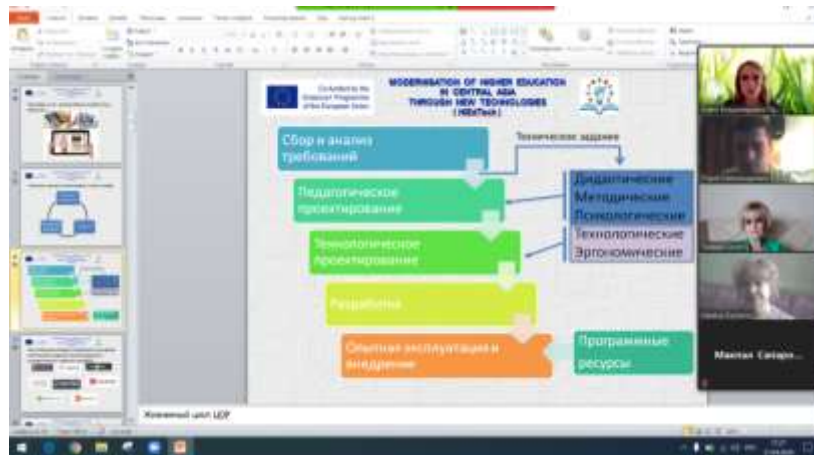

Рисунок 4 – Создание интерактивных мультимедийных учебных пособий

Ситуация, сложившаяся на сегодняшний момент во всем мире, затронула все сферы деятельности, в том числе коснулась и сферы образования. На сегодняшний день от преподавателей требуются специальные знания независимо от преподаваемых дисциплин, простых умений включать компьютер и выходить в Zoom недостаточно. Преподаватели и учителя должны обладать знаниями и навыками, которые будут способствовать успешной организации учебного процесса школьников и студентов в дистанционном формате. Педагогические работники должны приобрести необходимые IT-компетенции и научиться тому, как давать задания, как работать через дистанционную систему. Автор данной статьи пришел к выводу о том, что проведение курсов повышения квалификации по инновационным образовательным технологиям помогут в значительной мере решить перечисленные выше проблемы.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Колинченко А. В. Повышение квалификации педагога [Электронный ресурс] / Молодой ученый. — 2016. — № 25 (129). — С. 552-554. — Режим доступа: <https://moluch.ru/archive/129/35812/> (дата обращения: 22.09.2020).
2. Игнатович Е.В. Формы профессионального развития научно-педагогических кадров вуза [Электронный ресурс] / Современные проблемы науки и образования. – 2012. – № 6. — Режим доступа: <http://www.science-education.ru/ru/article/view?id=7541> (дата обращения: 23.09.2020).
3. Тилляшайхова, М. А. Интернет-технологии в образовании [Электронный ресурс] / Педагогическое мастерство: материалы IX Междунар. науч. конф. — 2016. — С. 95-97. — Режим доступа: <https://moluch.ru/conf/ped/archive/208/11216/> (дата обращения: 24.09.2020).
4. Дистанционное обучение: Учебное пособие для ВУЗов. – М.: Владос, 2018. - 192 с.

ӘӨЖ: 378.147

ФИЗИКА ПӘНІНЕН ЖАҢАРТЫЛҒАН БІЛІМ БЕРУ МАЗМҰНЫ БОЙЫНША ОРТА БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕ ОҚЫТУ ЖОЛДАРЫ

Қабиева Дана Қайратқызы, Бекмукаева Балауса Бакытжановна
Семей қаласының Шәкәрім атындағы университетінің магистранттары,
Ғылыми жетекші – п.ғ.к. Желдыбаева Балғын Сембаевна,
Семей қаласының Шәкәрім атындағы университетінің доценті

Аннотация: Мақалада білім алушылардың болашақ мамандығына даярлануындағы тәжірибелік іскерліктерін қалыптастырудың мәселелері қарастырылады. Білім алушылардың өзара ынтымақтастық жұмысы және пікір алмасуы, жұмыс жоспарларын талқылауы, талдауы логикалық ойлау қабілетін, өзбетімен шығармашылық бастамасын дамытуға жағдай жасай отырып, ықпал етуге негізделген. Мақалада осы жайында толығымен баяндалады. Бұл әрине олардың жан-жақты дамуына септігін тигізетіні сөзсіз. Болашақ физика пәнінің мұғалімдері университет қабырғасында оқып жүріп, тәжірибелік іскерліктерін қалыптастыруға баса назар аударылып, келешек ұрпақтың жан-жақты дамуына үлес қосуға күш жігерін салу мәселелері зерделенген.

Түйін сөздер: Білім алушылар, болашақ мұғалім, практикалық даярлау, іскерлік, физика пәні, жаңартылған білім беру мазмұны, мектеп.

Қазақстан 2030 стратегиялық бағдарламасы білім берудің ұлттық моделінің қалыптасуымен және Қазақстанның білім беру жүйесін әлемдік білім беру кеңестігіне кіріктірумен сипатталады. Қазіргі таңда қазақ тілі-мемлекеттік тіл, қарым-қатынас тілі – орыс тілі және ағылшын тілі – әлемдік кеңістікті тану тілін оқытуда жаңа идеяларды әр сабақта жан-жақты қолданып, жаңаша оқытудың тиімді жолдарын тауып, жүйелі түрде қолдану-заман талабы болып отыр. Оқытудың парадигмасы өзгерді. Білім берудің мазмұны жаңарып, жаңаша көзқарас пайда болды. Осыған байланысты ұстаздар алдында оқытудың әдіс-тәсілдерін үнемі жаңартып отыру және технологияларды меңгеру, оны тиімді қолдана білу міндеті тұр. Мемлекетіміздің білім беру үдерісіне енген жаңартылған білім беру бағдарламасы - заман талабына сай келешек ұрпақтың сұранысын қанағаттандыратын тың бағдарлама.

Қай елдің болсын өсіп-өркендеуі, ғаламдық дүниеде өзіндік орын алуы оның ұлттық білім жүйесінің деңгейіне, даму бағытына байланысты. «Ұрпағы білімді халықтың болашағы бұлынғыр болмайды» дегендей, жас ұрпаққа сапалы, мән-мағыналы, өнегелі тәрбие мен білім беру-бүгінгі күннің басты талабы.

Шындығында мұғалімнің алдында оқушыларға білім мен тәрбие беруде үлкен жауапкершілік тұр. Әрбір оқушыны оқытып тәрбиелеуге байланысты мәселелерді өздігімен және шығармашылық ынтымақтастықпен шешуге қабілетті жаңашыл мұғалім керек. Жаңа, тез өзгермелі, білімді де білікті, тың серпіліске, өзгеруге дайын және жаңа талап межесінен көріне алатын шығармашыл да кәсіби шебер мұғалімдерді қажет етіп отырғанына көзіміз жетті. Оқушылардың мектепте табысты оқуы ғана емес, өмірде де табысты болуы мұғалімнің қабілетіне, оның құзыреттілігіне байланысты екенін терең түсіндік. Мұғалім оқушылар үшін қандай да бір пән бойынша білім беретін адам ғана емес, сондай-ақ олардың оқудағы еңбегін қызықты, тиімді ұйымдастыра алатын, оларға үлгі болатын ерекше тұлға болуы керек. Жаңа заман мұғалімнен күнделікті оқушылармен қарым-қатынас барысында әрбір жағдаят үстінде ерекше білім деңгейін көрсетуді және шығармашыл шешім қабылдай алуын талап етіп отыр. Оны қанағаттандыру үшін қазіргі

заманның мұғалімі жаңашыл, икемді, өзгерісті тез қабылдай алатын, жан-жақты, жаңа педагогикалық инновациялық технологияларды меңгерген болуы керек.

Соңғы жылдары педагогикалық теорияда және оқу-тәрбие үдерісінде айтарлықтай өзгерістер болып жатыр. Білім берудегі жаңғырту мен инновациялық үрдістердің жалғасуына ықпал етудің маңызды факторының бірі мұғалімнің кәсіби шеберлігі. Солай бола тұра «кәсіби шебер» түсінігіне пәндік, дидактикалық, әдістемелік, психология-педагогикалық білім мен дағды ғана емес, педогогтің жеке тұлғалық потенциалы, кәсіби құндылықтары да жатады. ҚР-ның педагог қызметкерлерінің біліктілігін арттыруға арналған үш айлық курс бағдарламалары, білім беру жүйесінде педагогтар алдына жаңа міндеттер қойып, оларға үн тастады десек те болады. Білім мазмұнын жаңарту тікелей шығармашылық ізденістегі мұғалімнің кәсіби шеберлігіне байланысты. «Мұғалім көп әдісті білуге тырысуы керек. Оны өзіне сүйеніш, қолғабыс нәрсе есебінде қолдануы керек», -деп А.Байтұрсынов айтқандай, қазіргі заман талабына сай білім беру мәселесі сол қоғам мүддесіне сай болуы керек. Өз ісінің шебері ғана жоғары жетістіктерге жетеді. Қазіргі таңда пәнді жақсы, терең білетін, күнделікті сабақтағы тақырыпты толық қамтитын, оны оқушыға жеткізе алатын, әр түрлі деңгейдегі тапсырмаларды білу іскерлігі, оқытудың дәстүрлі және ғылыми жетілдірілген әдіс-амалдарын, құралдарын еркін меңгертін, оқушылардың пәнге қызығушылығын арттыра отырып дарындылығын дамытудағы іздену-зерттеу бағытындағы тапсырмалар жүйесін ұсыну өмір талабы. Ал, оның негізі мектептен қаланбақ. Сондықтан да жаратылыстану пәндерін оқытқанда әр сабаққа әр түрлі тиімді әдіс-тәсілдерді қолдана отырып, оқушылардың білім сапасын арттыру ең басты мәселе.

Білім беру бағдарламасының негізгі мақсаты - білім мазмұнының жаңаруымен қатар, критериалды бағалау жүйесін енгізу және оқытудың әдіс-тәсілдері мен әртүрлі құралдарын қолданудың тиімділігін арттыруды талап етеді.

Жаратылыстану пәндеріне арналған оқу бағдарламаларындағы оқу мақсаттары оқушылардан шынайы проблемаларды анықтап зерттей білуді талап етеді. Негізінен жаңартылған білім жүйесі құзыреттілікке және сапаға бағытталған бағдарлама. Жаңартылған білім берудің маңыздылығы – оқушы тұлғасының үйлесімді қолайлы білім беру ортасын құра отырып сын тұрғысынан ойлау, зерттеу жұмыстарын жүргізу, тәжірибе жасау, АҚТ – ны қолдану, коммуникативті қарым-қатынасқа түсу, жеке, жұппен, топта жұмыс жасай білу. Жаңа білім беру бағдарламасы сыни тұрғыдан ойлауға, шығармашылықты қолдана білуді және оны тиімді жүзеге асыру үшін қажетті тиімді оқыту әдіс-тәсілдерді (бірлескен оқу, модельдеу, бағалау жүйесі, бағалаудың тиімді стратегиялары) үйретеді [1]. Жаңартылған білім беру бағдарламасының ерекшелігі спиральді қағидатпен берілуі. Оған оқу мақсаттарын зерделей отыра тапсырмаларды. ықшам сабақтарды құрастыру барысында көз жеткіздік.

Бағалау жүйесі де түбегейлі өзгеріске ұшырап, критериялық бағалау жүйесіне өтеді. Критериалды бағалау кезінде оқушылардың үлгерімі алдын ала белгіленген критерийлердің нақты жиынтығымен өлшенеді. Оқушылардың пән бойынша үлгерімі екі тәсілмен бағаланады: қалыптастырушы бағалау және жиынтық бағалау. Бұл бағалау түрлері баланың жан-жақты ізденуіне ынталандырады. Критериялық бағалау жүйесі Филиппин, Сингапур, Жапония, Франция, Финляндия сынды дамыған елдерде пайдаланылады [2]. Бұл бағалау жүйесінің артықшылығы, баланың ойлау қабілетін дамытып, ғылыммен айналысуына ықыласын туғызады. Қалыптастырушы бағалау күнделікті оқыту мен оқу үдерісінің ажырамас бөлігі болып табылады және тоқсан бойы жүйелі түрде өткізіледі. Қалыптастырушы бағалау үздіксіз жүргізіле отырып, оқушылар мен мұғалім арасындағы кері байланысты қамтамасыз етеді және балл не баға қоймастан оқу үдерісін түзетіп отыруға мүмкіндік береді. Жиынтық бағалау оқу бағдарламасының бөлімдерін (ортақ тақырыптарын және белгілі бір оқу кезеңін (тоқсан, оқу жылы, орта

білім деңгейі) аяқтаған оқушының үлгерімі туралы ақпарат алу мақсатында балл және баға қою арқылы өткізіледі. Қалыптастырушы бағалау және жиынтық бағалау барлық пәндер бойынша қолданылады.

Кіріктірілген білім беру бағдарламасында физика пәнінің берілу жайы да өзгеше. Бағдарлама оқушының төрт тілдік дағдысын: тыңдалым, айтылым, оқылым, жазылым жетілдіруге бағытталған. Бұл төрт дағды оқу жоспарында «Шиыршық әдісімен» орналастырылған және бір –бірімен тығыз байланысты [3]. Яғни, жыл бойына бірнеше рет қайталанып отырады және сынып өскен сайын тілдік мақсат та күрделене түседі.

Бүгінгі күні барлық елдер жоғары сапалы білім жүйесімен жұмыс істеуде. Өйткені қазіргі заманда елдің бәсекеге қабілеттілігі оның азаматтарының парасаттылығымен анықталады, сондықтан білім беру жүйесі болашақтың талабына сәйкес дамуы тиіс. Оқушыларды заманауи әдіс –тәсілдермен оқытып, ой –өрісі кең, саналы, еркін азамат етіп тәрбиелеу қажеттілігі де осы себептен туындап отыр. Оның үстіне білім берудің жүйесін қарқынды дамытқан бұл үрдістің жалпы білім беретін мектептерге де енгізіле бастауы көңілді қуантады.

М.Әуезовтың «Халық пен халықты ел мен елді теңестірген білім» деп айтқан сөзі адамзаттың тіршілігінің негізгі тұғырнамасы болып табылады. Тәуелсіздік алғалы бері білім жүйесін енгізіліп отырған реформалар біздің болашағымыздың жарқын бейнесі. Себебі қай мемлекет болмасын оның дамуы білімді, білікті азаматтарға иек артады. Яғни, болашақта бәсекеге қабілетті жас маман мойнына жүктелетін абыройлы да, жауапты міндет болып отыр. Бүгінгі жастар - ертеңгі мемлекетті дамытушы білімді, білікті маман, ел тағдырын шешуші азаматтар.

Жиынтық бағалау жұмыстарын әрбір білім алушы тапсыруға міндетті. Бірақ қайта тапсыруға рұқсат етілмейді. Мұғалім жиынтық бағалау тапсырмаларын дәптерге, паракқа жазғызуға, сондай – ақ қолдан жасалған бұйым, жаттығу түрінде өткізуіне болады. «Физика» пәнінде жиынтық бағалаудың құрылымы бойынша, берілген нұсқа көп таңдауы бар тапсырмаларды, қысқа және толық жауапты сұрақтарды қамтитын 8 тапсырмадан тұрады. Көп таңдауы бар тапсырмаларға білім алушылар ұсынылған жауап нұсқаларынан дұрыс жауабын таңдау арқылы жауап береді. Қысқа жауапты қажет ететін сұрақтарға білім алушылар есептелген мәні, сөздер немесе қысқа сөйлемдер түрінде жауап береді. Толық жауапты қажет ететін сұрақтарда білім алушыдан максималды балл жинау үшін тапсырманың шешімін табудың әр қадамын анық көрсету талап етіледі. Білім алушының математикалық тәсілдерді таңдай алу және қолдана алу қабілеті бағаланады.

Жиынтық бағалаудың нәтижелі, сапалы болуының баспалдағы – сабақта қалыптастырушы бағалауды жүйелі өткізу. Жиынтық бағалау тоқсан соңындағы оқушы білімінің жетістігін саралайтын жұмыс. Физика пәнінде жаңартылған әдіс-тәсілдерді күнделікті сабақта қолдану, оқушылардың пәнге деген қызығушылығын артыруға, сабақ оқуға деген ынталарын жоғарлатқанын байқауға болады. Қазіргі кезде оқушы білімін критериалды жүйе бойынша бағалаудың артықшылығы, ұтымдылығы анықталады.

Қорыта айтқанда, жаңа бағдарламаның мәні, баланың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру. Оқушы өзінің мектеп қабырғасында алған білімін өмірінде пайдалана білуі керек. Сол үшін де бұл бағдарламаның негізі «Өмірмен байланыс» ұғымына құрылған. Ұстаздарға үлкен жауапкершілік міндеттелді. Оқушылардың бойына ХХІ ғасырда өмірдің барлық салаларында табысты болу үшін, қажетті дағдыларды дарыту үшін, мұғалімдер тынымсыз еңбектену керек. Жаңартылған оқу бағдарламасы аясында тек өз пәнін, өз мамандығын шексіз сүйетін, бала үшін ұстаз ғұмырын күдіретті деп санайтын білімді мұғалімдер ғана жұмыс істей алады. Үйренгеніміз де, үйренеріміз де көп Үнді халқының тарихи тұлғасы Махатма Гандидің «Егер сен болашақтағы өзгерісті байқағың келсе, сол өзгерісті уақытында жаса» деген ілімін негізге ала отырып, оқушы бойындағы

қабілетті жетілдіріп, оқушыларды болашаққа жетелеп, жақсы істі бастағалы отырмыз. Жаңартылған білім – болашақтың кепілі.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Мұғалімге арналған нұсқаулық Үшінші (негізгі) деңгей. 2012ж.
2. ҚР орта білім мазмұнын жаңарту еңбегінде қазақ тілінде оқытатын мектептердегі бастауыш сынып пәндері бойынша педагогика кадрларының біліктілігін арттыру курсының білім беру бағдарламасы. 2016ж.
3. «Тәжірибедегі рефлексия» жалпы білім беретін мектептердегі педагогика кадрларының кәсіби даму бағдарламасы Тренерге арналған нұсқаулық. 2016 ж.

ПОДГОТОВКИ СТУДЕНТОВ К ИСПОЛЬЗОВАНИЮ ШКОЛЬНОГО ФИЗИЧЕСКОГО ЭКСПЕРИМЕНТА В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ ФИЗИКЕ

Саидов Сафо Олимович

Доцент кафедры “Физика” Бухарского государственного университета

Атоева Мехринисо Фарходовна

Доцент кафедры “Физика” Бухарского государственного университета

Файзиева Холида Асадовна

старший учитель кафедры Физики БухГУ,

Сайдиллоев Сардор Сохиб угли

студент БухГУ,

Курбонова Мохинобону Хусеновна

студент БухГУ.

***Аннотация:** В данной статье изложены некоторые проблемы подготовки студентов к использованию школьного физического эксперимента в процессе обучения физике. Данные теоретические и практические мысли могут использоваться преподаватели при обучении предмету физики, студенты и учащиеся интересующиеся физикой. Рекомендуется в качестве практического и методического показаний для молодых учителей при организации самостоятельной работы студентов в группах и индивидуально, использовании современных информационных и педагогических технологий в учебном процессе.*

***Ключевые слова:** общеобразовательная школа, методика, система подготовки, физические эксперименты, учебный процесс, материальная техническая база, образовательная система, профессиональная подготовка, внедрение, учебный физический эксперимент, программное обеспечение, экспериментальная подготовка, учебный процесс, эффективность обучения, практические умения, Общество, ученые, педагог.*

В системе образования, в том числе в общеобразовательных школах, актуальной становится проблема развития образованной личности, обладающей системными знаниями о мире, полученными в результате самостоятельного анализа окружающей

действительности, освоенными в собственном опыте, творчески преобразованными и превращенными в личностное достояние.

Общество, ученые, педагоги начинают осознавать, что традиционная система обучения в общеобразовательной школе, направленная, в основном, на формирование знаний, умений, навыков, обученность, не справляется с вышеобозначенной задачей.

Система подготовки студентов к преподаванию физики в школе в условиях дифференцированного обучения включает в себя ряд подсистем: специальную подготовку, психолого-педагогическую и т.д. Одной из подсистем является методическая подготовка, в которой по разным основаниям выделяются свои подсистемы: подготовка студентов по общим вопросам методики обучения физике, подготовка по различным частнометодическим вопросам и т.д. В нее входят также и методическая подготовка студентов по школьному физическому эксперименту.

Анализ работ, посвященных проблемам подготовки учителя к работе в школе позволяет выделить следующие подходы, которые играют роль принципов и составляют теоретические основы методической подготовки студентов в области школьного физического эксперимента:

- целостный,
- системный,
- индивидуально-личностный,
- деятельностный.

Рассматриваемая подготовка представляет собой систему, причем систему многомерную, т.к. системообразующие признаки могут быть выделены по разным основаниям.

Во-первых, как любая методическая система, она включает цели, содержание, методы, формы и средства обучения. Эти компоненты системы связаны между собой и влияют друг на друга.

Во-вторых, подготовка студентов в области школьного физического эксперимента начинается одновременно с курсом методики обучения физике, продолжается в течение всего срока изучения этого предмета, предполагает постепенное расширение знаний и повышение их уровня, т.е. переход от приобретения и воспроизведения знаний (репродуктивный уровень) к умениям их применять в известных ситуациях (продуктивный уровень) и далее к творческому применению знаний (творческий уровень). Таким образом, подготовка студентов в области ШФЭ состоит из нескольких уровней, для каждого из которых характерны свои цели, содержание, методы и средства.

В-третьих, некоторые знания и профессиональные умения в области ШФЭ формируются у всех студентов, другие - у группы, ряд умений формируется у отдельных студентов.

Индивидуально-личностный подход отражает идею гуманизации процесса обучения в высшей школе и предполагает учет при подготовке учителя индивидуальных особенностей, интересов и склонностей студентов.

Деятельностный подход к подготовке учителя предполагает вовлечение студентов в самостоятельную творческую работу по изучению и разработке тех или иных вопросов, создание для них возможностей применить полученные знания на практике.

В рамках этого подхода формирование у студентов профессиональных умений в процессе изучения ими курса лабораторного методического практикума должно осуществляться следующим образом;

1. Организация разных форм занятий, связанных с характером учебной деятельности студентов. Учебная деятельность студентов в процессе методической подготовки в рамках лабораторного практикума должна включать как аудиторную, так и внеаудиторную (подготовка к занятиям в процессе выполнения домашних заданий, работа

с учебно-методической и психолого-педагогической литературой, выявление проблем и вопросов, связанных с тематикой аудиторных занятий в процессе преподавания в школе, разработка «авторского» учебного эксперимента и др.) формы.

2. Организация активных форм работы студентов, предусматривающих индивидуальную и групповую деятельность. В контексте рассматриваемой проблемы это означает более широкое внедрение в практику лабораторных занятий дискуссионных форм работы, представление фрагментов уроков на конкурсной основе, обсуждение дидактического ресурса приборов, целесообразности использования информационных технологий и т.д.

3. Проведение педагогической практики в школе в качестве учителя физики, апробация теоретических знаний о использовании ШФЭ при обучении физике учащихся классов различных профилей в реальных условиях. Формирование модели подготовки учителя к использованию школьного физического эксперимента в процессе обучения физике в классах различных профилей следует начинать с ее целей, которые определяются требованиями школы к подготовке учителей или содержанием тех профессиональных задач в области ШФЭ, которые должен уметь решать учитель физики при осуществлении профильного обучения. На основании анализа теоретических основ дифференцированного обучения физике и педагогической практики мы выделяем следующие профессиональные задачи учителя физики в области ШФЭ.

Цикл лабораторных работ по разделам курса «Общей физики» разрабатывается в соответствии с моделью подготовки студентов к преподаванию физики в профильной школе в лабораторном практикуме по теории и методике обучения физике.

Общая структура организации занятий второго этапа подготовки студентов, посвященного изучению роли и места демонстрационного эксперимента в курсах физики различных профилей обучения, включает в себя следующие элементы:

- изучение демонстрационного оборудования в аспекте специфики его использования в экспериментальных установках для достижения различных целей обучения;
- анализ учебно-методических комплектов по физике для различных профилей с целью разработки систем ШФЭ по различным темам для конкретных профилей обучения;
- анализ педагогических ситуаций, предусматривающих использование ШФЭ;
- дискуссии по результатам презентаций исследованных ситуаций.

Для успешного проведения занятий рассматриваемого этапа методическая лаборатория вуза должна быть оснащена полным комплектом демонстрационного оборудования, согласно Перечням минимально необходимого учебного оборудования по физике для общеобразовательной школы, утвержденным Министерством образования представлен минимальный перечень оборудования по курсу «Общей физика» необходимого для работы. В случае изменения тематики занятий, возможного при другом учебном плане, перечень оборудования должен быть скорректирован в соответствии с этим изменением. Помимо этого, лаборатория должна быть оснащена аппаратно-программными средствами, включающими наиболее распространенные обучающие программы.

Методом обучения на данном этапе в предлагаемой модели может послужить метод анализа ситуаций, на краткой характеристике основных видов анализа, классификации ситуаций, видов презентации и оценки, использованных нами при разработке цикла лабораторных работ по курсу «Общей физика».

В качестве основных видов анализа, в этом случае, предполагаемых при составлении педагогических ситуаций с использованием ШФЭ курсу «Общей физика», выбраны конструктивный системный, праксеологический и программно-целевой анализ. Конструктивный системный анализ предполагает определение структуры системы для

заданных целей и функций, праксеологический анализ нацелен на диагностику содержания деятельности в ситуации, ее моделирование и оптимизацию, а программно-целевой анализ предусматривает разработку программ деятельности в данной ситуации.

Таким образом, мы рассматриваем методическую подготовку студентов в области школьного физического эксперимента как часть более полной системы их методической подготовки.

ЛИТЕРАТУРА

1. M.F. Atoyeva. Interdisciplinary relations in physics course at specialized secondary education. The Way of Science.–Volgograd, 2016. –№9 (31). – P.22-24.
2. M.F. Atoyeva. The significance of periodicity at teaching physics. The Way of Science. – Volgograd, 2016. –№ 10 (32). – P.62-64.
3. M.F. Atoyeva. Use of Periodicity in Teaching Physics. Eastern European Scientific Journal. –Düsseldorf-Germany,2017. № 4. –P. 35-39.
4. M.F. Atoyeva. Didactic foundations of inter-media relations in the training of university students. International Scientific Journal. **Theoretical & Applied Science**. p-ISSN: 2308-4944 (print) e-ISSN: 2409-0085 (online). **Year: 2020 Issue: 06 Volume: 86**, P. 124.
5. M.F. Atoyeva, R. Safarova. Pedagogical integration as a means of forming professionally important qualities among students of a medical university. *Academicia*. ISSN: 2249-7137 Vol. 10, Issue 8, August 2020. Impact Factor: SJIF 2020 = 7.13 *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal* <https://saarj.com>.
6. Use of alternative energy sources at the natural sciences lessons. SK Kakhkhorov, HO Juraev, MF Atoeva. The Way of Science. 36, 148

УДК 372.857

ОСОБЕННОСТИ ПРЕПОДАВАНИЯ УРОКОВ БИОЛОГИИ В УСЛОВИЯХ ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ.

Аскарова Айнура Адильбековна

Магистр естественных наук, директор, учитель биологии
КГУ «Средняя школа №6»

Шарипханова Анаргуль Сайлаубековна

Кандидат биологических наук, ассоциированный профессор РАО
Доцент кафедры "Кафедра биологии",

на факультете "Факультет естественных наук и технологий"

Восточно-Казахстанского государственного университета им. С. Аманжолова
Усть-Каменогорск, Казахстан

***Аннотация:** Статья предоставляет возможность педагогам ознакомиться с некоторыми аспектами и методическими особенностями подготовки и проведения уроков в условиях дистанционного образования.*

***Abstract:** The article provides an opportunity for teachers to familiarize themselves with some aspects and methodological features of training and conducting lessons in remote education.*

Ключевые слова: урок, дистанционное обучение, образовательные платформы.
Keywords: lesson, distance learning, educational platforms.

Актуальность темы. В XXI веке, веке информационных и телекоммуникационных технологий ясно, что традиционная система образования не соответствует требованиям времени и новым условиям существования человечества. Образование - это путь в будущее. Перед современным обществом стоит одна из важнейших задач, которая направлена на создание отличительно новой и перспективной системы образования, которая смогла бы подготовить население нашей планеты к жизни в новых условиях цивилизации.

Особая актуальность внедрения в Казахстане системы дистанционного образования, сегодня обусловлена целым рядом факторов. В условиях пандемии и строгого карантина возникли жизненно важные вопросы, касаемые обучения и образования в целом. И эта необходимость привела к поискам новых методов передачи знаний и технологий обучения.

Для Казахстана внедрение высококачественных дистанционных образовательных технологий это еще и решение важной социальной проблемы. Наша республика имеет большую территорию, которая при относительно малой численности населения обуславливает его низкую плотность по стране. Значительная часть населения проживает в селах и населенных пунктах, удаленных от городов, областных и районных центров. Имеются поселения, в которых функционируют малокомплектные школы. Есть и такие, где имеются только начальные школы. С появлением мелких крестьянских хозяйств и животноводческих ферм на удаленных пастбищах образуются семейные группы, в которых дети не имеют возможности посещать школу. В таких случаях обеспечить население даже обязательным общим средним образованием становится сложной проблемой. К этому надо добавить инвалидов и людей с ограниченными физическими возможностями, также испытывающими затруднение в получении образования.

Что же такое дистанционное обучение? Дистанционное обучение - это качественно новый, прогрессивный вид обучения, возникший в последней трети XX века благодаря новым информационным и технологическим возможностям, появившимся в результате информационной революции, и на основе идеи «открытого обучения». Оно представляет собой вид обучения, при котором преподаватель и обучающиеся разделены пространством и временем, но имеют возможность осуществлять обмен различного рода информацией (учебной, административной и др.) на расстоянии посредством современных информационно-коммуникационных технологий [1].

В методике дистанционного обучения можно наблюдать три вида дистанционных технологий, применяемых в процессе обучения. Первый вид – методика-технология на основе применения бумажных носителей. Это в первую очередь учебно-методические пособия, которые сопровождаются тьютором. Вторая технология – телевизионно-спутниковая. Третья технология – это Интернет-обучение или сетевая технология. Чаще всего методика дистанционного обучения подразумевает использование всех вышеназванных технологий в разных пропорциях [2].

Большинство педагогов в период дистанционного обучения столкнулось с ранее не часто используемыми формами подачи учебного материала, а также с необходимостью разрабатывать уроки в дистанционном формате. Несколько слов о требованиях и алгоритме дистанционного урока.

Учителя начали работу в нестандартных условиях и в полной мере не были подготовлены к проведению онлайн-урока. Вместе с тем существуют следующие требования к проведению дистанционного урока:

1. Внешний порядок дистанционного урока. Вы должны четко соблюдать время начала занятий и конца. Дистанционный урок — такой же урок, и опаздывать на него нельзя. Объясните это ученикам.

2. Внутренний порядок дистанционного урока (структура). Обязательно разделить урок на этапы. Обозначьте, за какое время вы должны пройти ту или иную тему, разобрать какую-то подтему.

3. Проблемный подход к дистанционному обучению. В процессе обучения дети должны не просто потреблять информацию, а осуществлять мыслительную деятельность:

- понимать поставленную проблему;
- искать пути решения;
- задавать вопросы;
- приходить к решению проблемы и оценивать ее.

4. Соблюдение дидактических принципов. Предоставляемый материал должен быть наглядным и точным. Все задания, которые вы будете разбирать с учениками, должны соответствовать теме урока.

5. Поддержание активности учеников. Старайтесь сделать уроки как можно интереснее, создайте мотивацию, которая будет способствовать активному включению в занятие.

6. Характер урока. Урок должен включать себя и эвристические методы с проблемным изложением материала, и исследовательские, которые дают возможность ученикам самим решать задачи и находить пути их решения.

Алгоритм разработки дистанционного урока необходим особенно на первых этапах обучения. Он позволит быть уверенным в том, что ничего важного учитель не пропустил. Такой алгоритм можно сформулировать следующим образом:

1. Определить тему дистанционного урока.
2. Определить тип урока (анонсирующий, вводный, повторение предыдущих тем и др.)
3. Поставить цели занятия относительно ученика, учителя, их совместной деятельности.
4. Выбрать самую оптимальную форму дистанционного урока, исходя из технических и технологических особенностей.
5. Решить, каким способом информация будет представлена перед учениками (презентация, таблицы, диаграммы, графика, текст и т. д.). Структурировать материал.
6. Выписать основные тезисы по теме дистанционного урока.
7. Подготовить необходимые материалы, которые понадобятся ученикам: ссылки на сайты, пособия, электронные книги и др.
8. Разработать самостоятельные задания для каждой темы (подтемы) урока. Продумать систему оценивания: как и за что будет ставиться отметка.
9. Определить продолжительность урока. Учесть длительность непрерывной работы за компьютером (не более 30 минут). Распределить время урока.
10. Подробно расписать ход занятия. При необходимости подготовить инструкцию по выполнению заданий для учеников.
11. После проведения урока необходимо проанализировать его. Что удалось/не удалось достичь из задуманного? С какими сложностями столкнулись? Обязательно получите обратную связь от учеников [3].

В создавшейся ситуации общение в живую постепенно минимизируется, и учителя вынуждены прибегать к помощи интернет-технологий. Интернет-технологии нужно использовать дозированно в образовательном процессе. Первое с чем сталкиваются ученики в сети Интернет – это обилие разнообразной информации: огромное количество

образовательных статей с наглядными материалами, интересными фактами из мира биологии, секретами подготовки к экзаменам, полезными ресурсами для самообразования. Учителям, необходимо сориентировать детей в таком потоке информации. При подготовке к уроку ученик должен иметь ссылки на образовательные платформы и онлайн-сервисы.

Интернет-ресурсы — отличная образовательная среда. Множество онлайн-платформ на сегодняшний период любезно предоставляют бесплатные инструменты для подготовки и ведения дистанционных уроков. Можно использовать в своей практике такие образовательные порталы, как «Mekter online», «Kundelik.kz» и др. Да, живого общения в процессе обучения ничто не заменит, но многие интернет-технологии позволяют провести урок в режиме online, например, Skype или Zoom, где по необходимости можно рассмотреть ряд вопросов, вызывающих затруднения у обучающихся при самостоятельном овладении учебным материалом.

При подготовке и проведении уроков мною использовались материалы с разных образовательных платформ в зависимости от тематики и возрастных особенностей обучающихся. Например, видеоурок или презентация - с одной платформы, а тест или тренажеры - с другой.

Немного о тестах. Были опробованы разные технологии подготовки тестов: формы Google, My Test X, и ряд других.

Данный период обучения биологии совпал с проведением практических, лабораторных работ и экскурсий. Например, в 7-х классах провожу виртуальную экскурсию по теме «Особо охраняемые природные территории Казахстана» на примере государственных национальных природных парков. Для этого была создана презентация об истории создания данной территории, о разных ее участках. Использовалось фотопанорамное изображение с показом видового разнообразия растений и животных разных типов и классов (плюс пение птиц) Обучающимся предлагается маршрутный лист, на котором они выбирают любой из участков и выполняют задания [4].

И еще один момент использования возможностей соцсетей, в основном для учащихся 5-6 классов, это смайлики и. В начале применяла их при корректировке ответов учащихся на e-mail: «Будь внимателен!» 😊, «Подума 😊», «Молодец!» 😊, а затем решила использовать этот приём для развития критического мышления школьников.

Например, одно из заданий: выберите те смайлики, которые подходят к теме урока, а затем распишите, какие значения они могут иметь. Или, каждый ученик должен описать смайликами результат урока, что понятно, а что вызвало затруднения. Эффект превзошел все ожидания. Максимальное вовлечение в процесс обучения, где каждый пытается аргументированно доказать свой выбор.

Педагоги используют социальные сети, интернет-технологии как в традиционном, так и в дистанционном обучении. Использование дистанционного обучения позволит создать в стране комплексную систему непрерывного образования. Кроме того, система дистанционного обучения позволит реализовать потребность человека в повышении

квалификации в процессе практической деятельности. Дистанционное обучение имеет как недостатки, так и, в определенном смысле, свои достоинства. Время дало нам это осознать и апробировать. И каждый педагог сделал для себя определенные выводы.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Зайченко Т. П. Основы дистанционного обучения [Текст]: Теоретико-практический базис: Учебное пособие. – Изд-во РГПУ им. Герцена, 2004. – 167 с.
2. Лаборатория дистанционного обучения [Электронный ресурс]: Е.С. Полат, А.Е. Петров – URL: <http://distant.ioso.rulibrary/publication/concept.htm>
3. Сайт «Дистанционный Институт Современного Образования» [Электронный ресурс]– URL: <https://diso.ru/blog/36>
4. Сайт программы «Hugin - Panorama photo sticher» [Электронный ресурс] – URL: <http://hugin.sourceforge.net/download/>
5. Халперн, Дайана «Психология критического мышления». - СПб: Питер, 2000. - 512с.

Пути реформирования среднего общеобязательного образования

Севрюкова Валентина Андреевна

заместитель директора по учебной работе
школа-гимназия имени М.Ломоносова,
Туркестанская область, Казахстан

*"Прогресс невозможен без изменений,
а тот, кто не может изменить свою точку зрения,
не может изменить ничего".*

Бернард Шоу

***Аннотация:** В данной статье автор рассуждает об отдельных направлениях в работе по совершенствованию системы среднего образования и предлагает конкретные пути реформирования отдельных сторон ее деятельности.*

***Ключевые слова:** развитие образования, реформирование, средняя школа, педагогические кадры, конструктивность, рациональность, теоретическая база, передовой педагогический опыт.*

Как известно, образование – условие прогресса, процветания и технологической независимости страны. Поэтому всегда, а сегодня особенно, проблемы реформирования и совершенствования всей образовательной системы находятся в поле зрения всего общества. Безусловно, повышается значение и роль педагогической теории и практики: исследуются отдельные важные аспекты обучения и воспитания, идет активный процесс поиска эффективных и рациональных методик, предлагаются те или иные новшества.

Стремление преодолеть неграмотность и охватить образованием всех – это не единственное направление государственной политики в области среднего

общеобязательного образования. Задача соответствия школы современным требованиям, современному развитию гражданского общества поставила многие страны перед необходимостью школьных реформ. И поэтому нельзя не согласиться с авторами школьной реформы в Великобритании, которые утверждают: «Некоторых улучшений в школьном образовании недостаточно. Мы должны повысить качество образования» [2].

Такие же цели преследуют реформы во многих странах, в том числе – в Казахстане.

В Республике Казахстан все большую важность приобретает изучение и анализ тенденций развития образования за рубежом. Одной из движущих сил прогресса в любой области человеческой деятельности и знаний является синтезирование накопленного мирового опыта. Исходя из этого, целесообразно будет обратиться к изучению современных реформ систем образования (на примере Германии, Японии, Великобритании) [4].

Как известно, в системах образования ведущих стран мира в настоящее время происходят процессы демократизации, существенными признаками которой являются – наряду с доступностью, вариативностью и дифференциацией, децентрализацией управления – открытость, преемственность всех ее ступеней.

Наше пребывание в Германии по частному приглашению позволило познакомиться с функционированием гимназий в этой стране. И хотя проводимые нами наблюдения классифицируются как косвенные, тем не менее, они позволили составить достаточно объективное представление об особенностях обучения в Германии, где система образования представляет собой классическую трехступенчатую структуру, состоящую из начальной, средней и высшей школы. Образовательная система Германии не создает тупиковых ситуаций в смысле продолжения обучения, и окончившие полную народную школу при выполнении ряда условий (дополнительное посещение занятий, сдача экзаменов) могут получить свидетельство реальной школы. Реальная школа характеризуется западногерманскими педагогами как «теоретико-практическая» [4]. В отличие от полной народной, в реальной школе обязательными предметами являются: физика, химия, биология и английский язык. На более высоком уровне ведется преподавание математики. Хорошо успевающие учащиеся реальных школ могут переходить в гимназии.

Интересно было познакомиться с особенностями образовательной системы Японии – страны, которая уже не одно десятилетие поражает мир своими успехами в различных областях жизни, в том числе и в образовании. Однако сами японцы относятся к ним весьма критично. Главной целью современной японской школы является воспитание «уверенных в своих силах граждан миролюбивого и демократического общества, уважающих права человека, любящих мир и правду» [3].

Третья реформа образования в Японии в качестве ключевых понятий обозначила такие, как: всемерное развитие способностей, разнообразие программ, индивидуализация обучения, ориентир на непрерывное образование. Примечательно, что для реализации поставленных целей создана система экспериментальных учебных заведений, некоторые из них работают при государственных университетах. Интересен опыт новых образовательных учреждений для молодежи: старшие средние школы имеют зачетную систему, позволяющую индивидуализировать программу изучения и режим обучения. Несмотря на реформирование, японская школа остается верна педагогическим традициям.

А в Великобритании, например, в последние десятилетия образование стало одним из наиболее приоритетных направлений в государственной политике вне зависимости от того, какие политические силы находятся у власти. Авторы реформы подчеркивают: «Образование – это не только передача знаний, но и наделение силой» [1] – силой моральной, духовной.

Знакомство со специальными сайтами Интернета, анализ педагогической научной литературы и периодических изданий свидетельствуют: в наши дни мировое сообщество определяет содержание нового образования, разрабатываются и внедряются новейшие технологии обучения, постоянно совершенствуется образовательный процесс. Этому способствуют многие важные факторы: всевозрастающий объем знаний, умений и навыков, необходимых школьникам, результаты исследований природы детства, опыт работы учебных заведений разных стран. Кроме того, мировое образование ориентируется на соответствие новому уровню производства, науки, культуры. А значит, обновление системы образования является актуальным и неизбежным процессом. Обратимся к причинно-следственным характеристикам проводимых реформ.

Человечество вошло в новый тип цивилизации – инновационный. Его характерная особенность – постоянная изменчивость, динамизм. Меняются знания, технологии, информация, обстоятельства жизни и т.п., и происходит это значительно быстрее, чем меняются поколения людей. Полученные знания очень быстро устаревают, возникает потребность в их обновлении. Следовательно, необходимо по-новому определить цель обучения и функции учебного процесса. Сегодня, как никогда раньше, актуальны две задачи: выработать у ребенка умения, навыки и желание учиться в течение жизни, чтобы всегда быть конкурентоспособным, а также научить его тому, что станет основой, методологией жизни и деятельности человека в целом.

Возникает настоятельная необходимость изменить сам способ включения личности в учебный процесс. На смену субъектно-объектным отношениям между обучающим и обучаемым приходят субъектно-субъектные. Их отличительная особенность: оба участника учебного процесса (и учитель, и ученик) уважительно относятся к целям друг друга, активны, равноправны во взаимодействии, толерантны и креативны.

Развитие человечества приобрело глобальный характер, что делает конкурентоспособным только такого члена социума, который готов жить и действовать в академичном и мобильном формате, то есть современного человека. В его воспитании – множество составляющих: от соответствующей мировоззренческой подготовки, адекватно отражающей мир и место в нем, до предоставления возможности работать, общаться и взаимодействовать в глобальном пространстве.

Новые условия требуют изменения системы ценностей, которые мы хотим видеть у детей. В частности, детей необходимо ориентировать на желание быть успешными в жизни. Это должно стать важным стимулом к качественному обучению вместо мотивации методами авторитарной педагогики, и к тому же такие рамки ориентируют человека на максимальную самореализацию. Те традиции в обществе, которые тормозят общественное и индивидуальное развитие, должны остаться в прошлом. Но есть и такие, которые, несмотря на серьезные изменения в современной цивилизации, неподвластны времени. Среди них – патриотизм, чувство национального единства. Казалось бы, глобализация должна ослабить значимость национального. Но глобализация – не только сближение народов, государств, экономик. Это и обострение конкуренции между государствами в разных сферах, это расширение поля конкуренции, обретение ею планетарного характера. В таких условиях только сплоченные нации-государства смогут максимально осознать свой национальный интерес и отстоять, защитить его в процессе сотрудничества (конкуренции) с другими государствами.

Современный мир не только поставил перед образованием новые задачи, но и создал для него новые возможности. Прежде всего, это информационные технологии, обеспечивающие как минимум три функции: компьютерную грамотность, индивидуализацию и интенсификацию образовательного процесса. В целом это – революционная возможность изменения традиционной классно-урочной системы обучения.

Пожалуй, педагогические кадры можно назвать одним из самых обучаемых контингентов: учителя никогда не отказывались от нового положительного опыта, выбирая для себя самое приемлемое, и главное – необходимое для учащихся, чтобы всё это способствовало улучшению образования. Профессиональное развитие сопряжено с личностным развитием, и для деятельности учителя-профессионала характерна тесная взаимосвязь теоретических знаний и практических навыков, стремление к их пополнению и совершенствованию. Мир не стоит на месте, возникают все новые и новые технологии, и наше поколение тесно с ними связано. Для получения новых знаний необходима современная школа. А какая она? По настоящему, современная школа должна быть технически развитой, а современный учитель должен владеть навыками использования компьютерной техники в образовательном процессе.

Владение информационными технологиями ставится в современном мире в один ряд с такими качествами, как умение читать и писать. Человек, умело, эффективно владеющий технологиями и информацией, имеет другой, новый стиль мышления, принципиально иначе подходит к оценке возникшей проблемы, к организации своей познавательной и профессиональной деятельности. Сегодня в традиционную схему «учитель – ученик – учебник» вводится новое звено – компьютер, а в школьное сознание – компьютерное обучение. Одной из основных частей информатизации образования является использование информационных технологий в учебных дисциплинах. Информационные технологии все глубже проникают в жизнь человека, а информационная компетентность все более определяет уровень его образованности. Спектр использования возможности ИКТ в образовательном процессе достаточно широк. Однако, работая с детьми, мы должны помнить заповедь «НЕ НАВРЕДИ!». В первую очередь, это касается здоровья сберегающих аспектов и тщательного исследования возрастных и индивидуальных особенностей детей.

Новая школа – это институт, соответствующий целям опережающего развития. Новая школа – это новые учителя, хорошо знающие свой предмет, открытые для всего нового и прогрессивного, понимающие детскую психологию и особенности развития школьников. В такой школе изменится роль директора, повысится степень его свободы и уровень ответственности. Новая школа – это центр взаимодействия как с родителями и общественными организациями, так и с учреждениями культуры, здравоохранения, спорта, досуга, социальной сферы. Ну и, конечно, новая школа – это современная система оценки качества образования, которая должна обеспечивать общественность достоверной информацией о том, как работают образовательные учреждения и система образования в целом.

Чрезвычайно важно взять в качестве ведущей идеи современного образования «ребёноцентризм», предусматривающий максимальное приближение обучения и воспитания каждого школьника к его индивидуальности. Такой подход позволит ребёнку познать себя, развиваться на основе собственных способностей, а став взрослым – максимально самореализоваться, что является неперенным условием личного счастья и динамического и непротиворечивого общественного прогресса.

Что надо изменить и почему это актуально для нас, учителей? Ответ на этот вопрос частично уже дан выше. Речь идет об изменениях в содержании обучения – его модернизации, освобождении от второстепенного материала, большей практической направленности. И, хотя здесь надо приложить еще очень много усилий, все очевиднее становится необходимость системных преобразований, поскольку при нынешней организации образовательной системы невозможно обеспечить выполнение задач, стоящих перед современным обществом.

Все выше сказанное касается всех уровней образовательной системы, но в первую очередь – среднего общего образования. Как известно, оно состоит из трех степеней –

начальной (1-4 классы), базовой средней (5-9) и старшей средней школы (10-11). Так сформировалось на постсоветском пространстве исторически, что разделение на эти степени довольно условно, в любом случае — в восприятии учеников, большинство из которых приходит в первый класс и учится в течение 11 лет в одной и той же школе, в одном помещении и в одном классном коллективе. В такой организации обучения есть свои плюсы и свои минусы. Главный же недостаток – в том, что обучение в течение всех 11 лет является унифицированным для всех детей, независимо от их способностей, талантов и жизненных планов. Думается, что сегодня актуальной становится модель школьного образования, предполагающая разделение по возрастам.

И ещё: следует перейти к настоящей профильной старшей школе, ведь только она сможет обеспечить приближение обучения ребенка к его способностям и жизненным планам, что является необходимым условием максимальной самореализации личности. Эти изменения уже введены, но, к сожалению, существенных сдвигов не произошло. И, добавим, не произойдет, если не будет реформирована сеть средних учебных заведений. Специфика обучения в 11-12 классах профильной школы еще недостаточно исследована: нет фундаментальных работ, которые могли бы быть использованы учителями-предметниками и классными руководителями в качестве рекомендаций, призванных помочь адаптироваться к новым условиям детям и их родителям. В обычной школе, например в сельской школе, где есть один или два параллельных старших класса, нельзя осуществлять профилизацию, потому что даже по финансово-экономическим причинам невозможно преподавать разные по объему курсы для нескольких учеников. Провозглашение же всего класса профильным, независимо от способностей детей, может только навредить ученикам. Выход один – по этим и другим причинам обучение в старшей школе (10-11 классы) надо обеспечить в специализированных учебных заведениях другого типа – лицеях, колледжах, техникумах. Школа, как унифицированное общеобразовательное учебное заведение, должна заканчиваться в девятом классе.

Например, ученик заканчивает среднюю базовую школу (9 классов). В зависимости от жизненно важных для него причин он выбирает один из, предположим, трёх основных профилей обучения: естественно-математический, общественно-гуманитарный, технологический. К ним следует прибавить еще два возможных, но менее распространенных – художественный и спортивный. Учиться по первым двум профилям ученик сможет в соответствующем профильном лицее, это может быть и единый лицей по всем трем профилям, в котором сосредоточены высокопрофессиональные преподаватели, созданы соответствующие условия для обучения, существует соответствующая учебная атмосфера, и главное – действуют соответствующие учебные планы и программы, предусматривающие углубленное изучение профильных предметов. Такие лицеи можно было бы создать на базе отдельных средних школ. Технологический профиль состоит в обучении в профессиональных лицеях (ПТШ), техникумах и колледжах. Художественный и спортивный профили обеспечили бы соответствующие специализированные учебные заведения.

Представляется, что, кроме других позитивов, такое профильное обучение усилило бы мотивацию учащихся, способствовало бы сознательному выбору траектории освоения жизненно важных предметов, знание которых существенным образом повысилось. При таком подходе, например, прекратились бы сетования по поводу неудовлетворительной математической подготовки учеников (по результатам ЕНТ), потому что те, кто связывает будущее с профессией, предусматривающей серьезные математические знания, получили бы их в соответствующем лицее. Другие по тем же мотивам получили бы такие знания по природоведению, третьи – по гуманитарным дисциплинам. И в таких учебных заведениях с большим желанием учились бы наши дети. Не говоря о том, что такие специализированные заведения имели бы соответствующее учебно-методическое

обеспечение. Практически во всех развитых странах мира похожий тип обучения. Я думаю, что и в нашей стране подобного рода преобразования вполне приемлемы. В частности, учащиеся нашей школы смогли бы выбрать себе специальность по душе при условии организации на базе двух колледжей района подобных учебных заведений. Профессиональная подготовка начиналась бы в условиях, когда школьнику после 9 класса не пришлось бы учиться далеко от дома. В таких условиях повысится значимость практических навыков, направленных на применение знаний, на реализацию собственных планов, связанных с перспективами дальнейшего профессионального становления.

Как надо осуществлять преобразования, требующие внедрения новых методов и средств обучения, использования информационно-коммуникативных технологий? Безусловно, на основе четкой концепции, опирающейся на конструктивную теоретическую платформу и передовой практический опыт. Одно из условий – разработка проектов, их тщательная экспериментальная проверка, анализ и оценка результатов. Четкая организация работы экспериментальных площадок, повышение уровня ответственности не только педагогических коллективов, но и общественности, родителей, систематический контроль и поддержка со стороны Департаментов образования – не менее важные условия грамотного проведения такого рода преобразований.

И конечно же в деле развития глобальной сферы образования велика роль рядового учителя, который достоин доверия и поддержки и готов к работе в новых условиях.

Использованная литература

1. Быкова О.А.(2011).«Основные направления развития содержания образования в средней школе Англии». [онлайн на www.dslib.net].
2. Максимелюк С.П.(2012).«Реформы школьного образования в Великобритании».
3. [онлайн на www.uchebnikionline.ru].
4. Павлова Т.Л.(2011).«Традиции, реформы современной японской школы». [онлайн на www.edukuds.ru].
5. СГУ (Сыктывкарский государственный университет)(2012).«Системы образования в странах мира».[онлайн на www.xreferat.ru]

Арнайы тапсырмалар жүйесі негізінде жасөспірім спортшылардың логикалық ойлауын дамыту

Жаңабатырова Мария Абдрашқызы

Педагогика ғылымдарының магистрі

Алматы қ., Қазақстан

Аңдатпа. Мақалада авторлар арнайы тапсырмалар жүйесі негізінде жасөспірім спортшылардың логикалық ойлауын дамыту мәселесін кеңінен қарастыруға тырысқан. Жасөспірім спортшылардың логикалық ойлауын дамыту мәселесі бойынша педагогикалық-психологиялық, әдістемелік әдебиеттерге талдау жасалынған. Ғылыми психологиялық-педагогикалық әдебиеттерді талдау негізінде зерттеуші логикалық ойлау ұғымының мәні мен мазмұнын нақтылаған. Психология ғылымында көптеген

зерттеушілер логикалық ойлауды бірнеше мағынада қарастырған. Сол ұғымдарға авторлар ерекше сипаттама беріп, тоқталып өткен. Оқушылардың шығармашылық қабілетін дамытуда логикалық тапсырмалар орындатудың маңызы зор. Логикалық тапсырмалар оқушыларды белсенділікке тәрбиелеу, өз бетінше жұмыс істеуге дағдыландыру, сондай-ақ оқушыларды икемділік пен шеберлікке баулу мақсатында пайдаланылады. Сонымен қатар, зерттеу барысында автор жасөспірім спортшылардың логикалық ойлауын дамытудың моделін жасаған. Жалпылағанда, арнайы тапсырмалар жүйесі негізінде жасөспірім спортшылардың логикалық ойлауын дамытудың әдістемесі әзірленген.

Түйін сөздер: логика, логикалық ойлау, арнайы тапсырмалар жүйесі, логикалық ойлауын дамыту формалары, логикалық ойлауды дамытудың моделі.

Кіріспе. Қазақстан Республикасының 2011 – 2020 жылға дейінгі «Білім беруді дамыту бағдарламасында»: «Бүгінгі білім берудегі басты мақсат – тек білім, біліктілік, дағдылар жүйесі ғана емес, осы білімді өмірде қолдана алу, өз бетімен білім алу, өзгерістер заманында тиімді өмір сүріп, жұмыс істеу дағдыларын дамыту» делініп, осы мақсат негізінде сапалы білім беру міндеті айтылады. Осы ретте білім беру мекемелері жаңа білім сапасына сай мемлекеттік сұраныс пен тапсырысты орындауы талапқа сай жүргізілуі тиіс [1].

Осыған байланысты қазіргі таңда еліміздің білім беру жүйесіндегі реформалар мен сындарлы саясаттар, өзгерістер мен жаңалықтар әрбір педагог қауымының ойлауына, өткені мен бүгіні, келешегі мен болашағы жайлы толғануына, жаңа идеялармен жаңа жүйелермен жұмыс жасауына негіз болары анық.

Елбасымыз Н.Ә.Назарбаев халыққа Жолдауында айтқандай: «Болашақта өркениетті дамыған елдердің қатарына ену үшін заман талабына сай білім қажет. Қазақстанды дамыған 50 елдің қатарына жеткізетін, терезесін тең ететін – білім». Қазіргі білім беру жүйесінің мақсаты - бәсекеге қабілетті маман дайындау [2].

Сонымен қатар, Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында мемлекеттік саясат негізінде ең алғаш рет әр баланың қабілетіне қарай интеллектуалдық дамуы жеке адамның дарындылығын таныту сияқты өзекті мәселелер енгізіліп отырғаны белгілі [3]. Қазақстан Республикасының білім беру стандартында білім берудің басты міндеті логикалық ойлауды дамыту болып табылатындығы атап айтылған. Оқушылардың шығармашылық қабілетін дамытуда логикалық тапсырмалар орындатудың маңызы зор. Логикалық тапсырмалар оқушыларды белсенділікке тәрбиелеу, өз бетінше жұмыс істеуге дағдыландыру, сондай-ақ оқушыларды икемділік пен шеберлікке баулу мақсатында пайдаланылады.

Жоғарыдағы Мемлекеттік құжаттарда қойылған міндеттерді шешудің бір жолы - ол бүгінгі оқушылардың дарынды, қабілетті, жан-жақты жетілуін қамтамасыз ету, яғни қоршаған әлемді өзара байланыспен тұтастай қабылдауы мен логикалық ойлауын дамыту. Тұлғаның логикалық ойлауын дамытуда ежелгі заманнан бері математиканың алар орны ерекше. Математиканың ғылым мен техниканың қарқынды дамуына қосар үлесі аз болған жоқ. Математика – барлық ғылымдардың логикалық негізі, демек, математика - оқушының дұрыс ойлау мәдениетін қалыптастырады, дамытады, оны шыңдай түседі және әлемде болып жатқан жаңалықтарды дұрыс қабылдауға көмек береді. Жалпы білім беретін мектеп оқушыларының базалық математикалық күзиреттілігін қалыптастырудың ерекше әдістерін ТМД елдерінің ғалымдары зерттеді. Олар оқушылардың жалпы білімдік деңгейін арттыру, математикалық дайындығын жетілдіру және оқушылардың логикалық ойлауын дамыту мәселелерін шешуді әртүрлі концепциялар негізінде жүзеге асырған. Мысалы: - дамыта отырып оқыту мәселелері Л.В.Занкова [4], Б.М. Қосанов [5] еңбектерінде;

- жаңа ақпарат технологиялары мен әдістемелік концепциялар С.С.Тасмұратов, В.В.Барсай, Г.А.Баймадиева, А.К.Қағазбаева [6], Д.Рахымбек [7] т.б. шығармаларында;
- математиканы оқытуда оқушылардың логикалық ойлауын қалыптастыру С.Қ. Меңліқожаева [8], В.П.Стрезикозин [9], М.Е.Есмұхан, С.Ж.Джанабердиева [10] ізденулерінде зерттелген.

Зерттеу мақсаты: Арнайы тапсырмалар жүйесі негізінде жасөспірім спортшылардың логикалық ойлауын дамытуды теориялық тұрғыда негіздеп, әдістемесін ұсыну.

Зерттеу міндеттері:

- Жасөспірім спортшылардың логикалық ойлауын дамыту мәселесі бойынша педагогикалық-психологиялық, әдістемелік әдебиеттерге талдау жасау;
- «Жасөспірім спортшылардың логикалық ойлауы» ұғымының мәні мен мазмұнын нақтылау;
- Жасөспірім спортшылардың логикалық ойлауын дамытудың моделін жасау;
- Арнайы тапсырмалар жүйесі негізінде жасөспірім спортшылардың логикалық ойлауын дамытудың әдістемесін әзірлеу.

Зерттеу нәтижелері:

- Жасөспірім спортшылардың логикалық ойлауын дамыту мәселесі бойынша педагогикалық-психологиялық, әдістемелік әдебиеттерге талдау жасалынды.
- «Жасөспірім спортшылардың логикалық ойлауы» ұғымының мәні мен мазмұны нақтыланды.
- Жасөспірім спортшылардың логикалық ойлауын дамытудың моделі жасалды.
- Арнайы тапсырмалар жүйесі негізінде жасөспірім спортшылардың логикалық ойлауын дамытудың әдістемесі әзірленді.

Бұл мақалада негізгі ұғымдарының бірі «Логикалық ойлау» категориясының педагогикалық-психологиялық ғылымда қарастырылуы зерттелген. Ғылыми әдебиеттер талдауы көрсеткендей, логика деген ұғым (гр. λογική — «талдауға құрылған», λόγος — «сөз», «сөйлем», «ойлау», «ақыл») - ойлау, оның формалары мен заңдылықтары туралы ғылым [11]. Логика дәлелдеу мен теріске шығарудың белгілі бір әдіс-тәсілдері қаралатын ғылыми теориялар жиынтығын құрайды. Логика—адам ойының логикалық формалары жағынан және кіріспе білім алу үдерісі кезінде, ақиқатқа жетуін оның заңдары мен пәнін қалыптастырушы қажетті шарттарды реттейтін ғылым. Логика жалпы логикалық тәсілдерді (әдістерді) зерттейді.

Білім берудің басты мақсаты-үнемі өзгеріп тұратын әлеумет жағдайына қарай өсіп келе жатқан ұрпақты даярлау. Өзгермелі өмірге қарай балаларды бейімдеуде білім мен тәрбиемен қаруландыру білім беру үдерісінің негізгі кілті болып табылады. Логикалық ойлау әдістерін меңгермеген балада, білім саласында көп қиындыққа ұшырайды: есептерді шығаруда, жаттығуларды орындауда көп уақытын және күшін жоғалтады. Нәтижесінде денсаулығы әлсірейді, оқуға деген құлшынысы төмендейді. Бала логикалық операцияларды меңгергенде, анық және дәл ойлай алады, амалды орындауда неге мән беру қажеттілігін түсінеді, өзінің дұрыстығы туралы пікірін білдіре алады. Білімді меңгеру оңайға соғады, мектеп бала үшін қуаныш әкеледі [12].

Психология ғылымында көптеген зерттеушілер логикалық ойлауды бірнеше мағынада қарастырады.

Біріншіден, логикалық ойлау дегеніміз - мәселені шешудегі толғану процесі, білімнің даму үдерісі, яғни заттар мен құбылыстарға тән ерекше диалектикалық заңдылықтар мен оған негізделген таным тәсілдері мен амалдарды қолдану нәтижесінде ұғымдар мен пікірлердің, теорияның қалыптасуы.

Екіншіден, ойлау үдерісінің қандай болса да қалыптасқан ұғымдар мен пікірлерді (анықтама, ой қорыту, ұғымды шектеу, ажырату, бір пікірден логикалық жолмен екінші

пікірге көшу, бір пікір арқылы екінші пікірді дәлелдеу немесе теріске шығару т.б.) пайдаланып, оларды қолдану арқылы білімді дамыту – осы түрлендірулер мен заңдылықтар, ұғымдардың бір-бірімен байланыстары, ерекшеліктері формальды логиканың зерттеу саласы, пәні болып табылады. Ойлану–дамушы құбылыс және ол адам басында үнемі жұмыс күйінде кездеседі. Ойланудың негізгі қызметі жұмбақ мәселелерді шешу. Мәселелердің шешілуі адам басында реттелініп отырады. Ой процесі көзге көрінбейтіндіктен оның дәл өзін зерттеу мүмкін емес. Сондықтан ойлану туралы зерттеулер, олардың процесс күйін емес, ойлану қалайша жүзеге асып, реттеліп отыруы үшін қандай шарттар қажет екенін тексеруге арналған [13].

Сонымен қатар, ғылыми әдебиет көздерінде логикалық ойлаудың дамуы дегеніміз – оның мазмұны мен формасының өзгеруі, ол оқушының танымдық қызметі барысында пайда болады деп қарастырылған.

Психологияда ойлаудың үш түрі қарастырылады.

1. Практикалық-қимылдық
2. Көрнекі көркем
3. Сөйлеу-логикалық.

Көрсетілген түрлерге нақтырақ тоқталар болсақ, ең алғашқысы (3 жасқа дейінгі балаларда болатын) практикалық-қимылды ойлау, 4-7 жас аралығында көрнекі-көркем ойлау басым болады. Мектептің алғашқы жылдарында сөйлеу-логикалық ой көрнекі-көркем ойлаумен қабаттаса дами бастаса, орта және жоғары сынып оқушыларында бұл маңызды орын алады. Тапсырма сөйлеу арқылы орындалады. Ойлауды дамытудың негізі – сөйлеу тілі. Ойлаудың даму барысында кейінгі ой алдыңғысын мүлде жоққа шығармайды.

Әрқайсысы өз жайымен дами береді, жетіле береді. Логикалық ойлаудың белгілі бір сапасының бір зат арқылы қалыптасуы белгілі бір мөлшерде оқушылардың жалпы бір дамуына қызмет ететіні белгілі. Кез келген бір пәнді оқып үйрену кезінде арнайы саладағы ойлау деңгейі мен жалпы ойлау деңгейі арасындағы байланыстан оқушылардың ойлауының даму мәселесі дұрыс қойылып отырғаны келіп шығады [14].

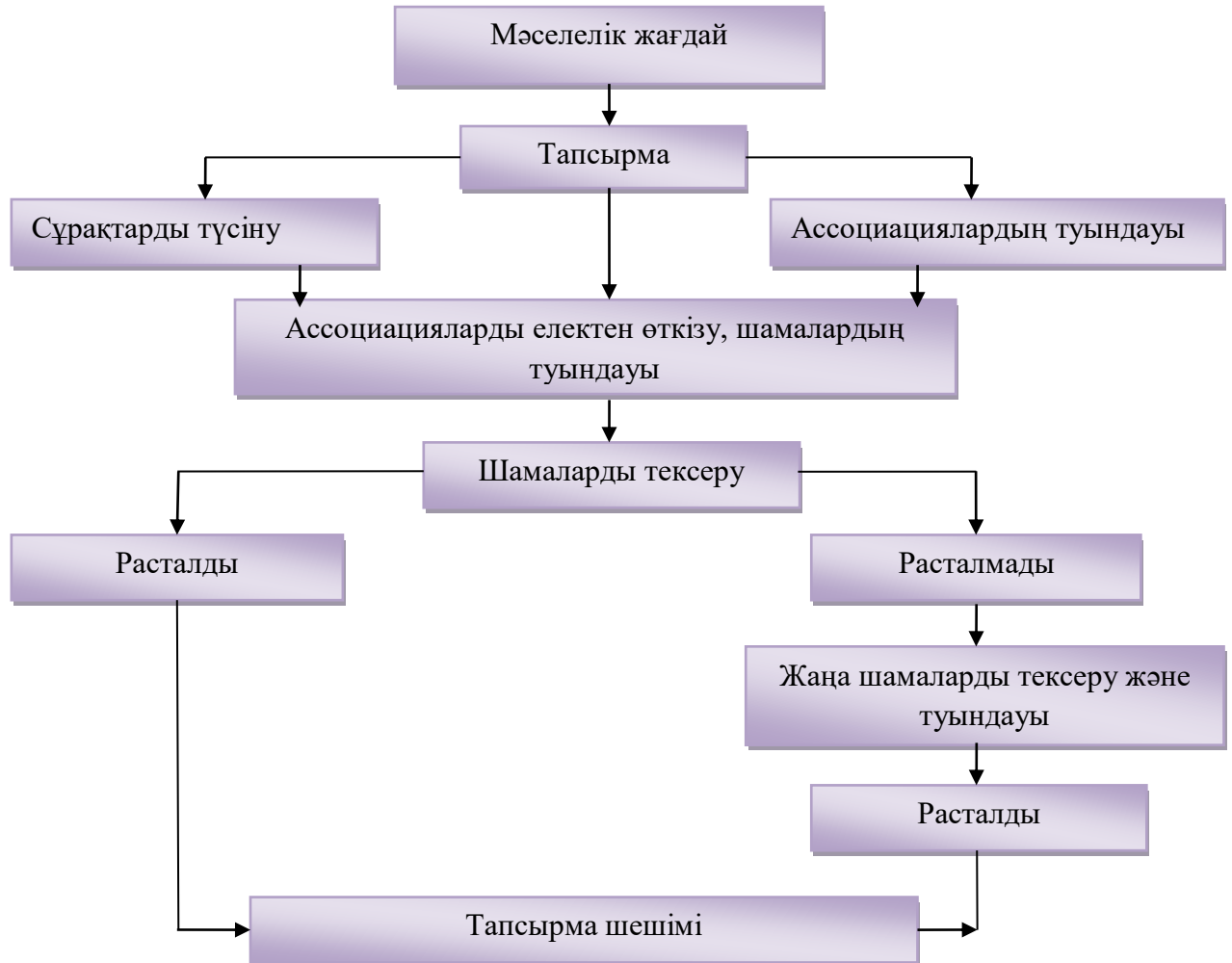
Баланың жас ерекшелігін ескере отырып математика пәнінен түрлі логикалық тапсырмалар беру арқылы, білімнің беріктігін қамтамасыз ету, баланың шығармашылық қабілетін дамыту, интеллектуалдық деңгейін көтеру. «Логикалық тапсырмалар» баланың жас ерекшелігін ескере отырып құрастырылады. Теориялық білімдерін кеңейтіп, оны практикада қолданылуына ықпал етеді. Логиканың дамуы өздігінен ізденіп жұмыс жасауына мүмкіндік береді. Оқу материалын балалардың ойлау қабілеті жетерліктей жас ерекшеліктерін ескере ұйымдастырса ғана, оның ойлауының дамуына мүмкіндік туады. Сондықтан да мұғалім балаларды үнемі ойланып оқуға бағыттауы тиіс, бұған оқу үрдісін жүйелі ұйымдастыру, оқу іс-әрекетінде бала логикасын дұрыс дамыта алатын мүмкіндіктерді мол пайдалану арқылы жетуге болады.

«Ойлау логикалық заңдылықтары мен формаларына бағынады. Көптеген адамдар логикалық ойлайды, бірақ өздерінің ойлауы логика заңдылықтары мен формалары арқылы болып жатқанын білмейді» -дейді В.Кириллова [15]. Дұрыс ойлаудың формалары мен заңдары туралы ғылым логика деп, ал ой қорытындыларының объектив пікірлерге негізделетін процесі логикалық ойлау деп аталады. Логикалық ойлау – салыстырмалы түрде бұл жаңа проблема. Оның қазіргі кезеңде көкейкесті болып отыруының көптеген себептері бар. Барлық уақытта адамдар білім беру саласында кризистерге жолығып отырған және оны шешу жолдарын іздестіру қажеттілігін сезінген.

Логикалық ойлаудың ерекшелігі – қорытындылардың қисындылығында, олардың шындыққа сай келуінде. Логика түскен құбылыс түсіндіріледі, себептері мен салдарлары қатесіз анықталады.

Ең басты мәселенің бірі – игеруге тиісті нақты материалдар негізінде ойлау операцияларын қалыптастыру және жетілдіру, әрі оны қолдана білудің алғашқы жолдарын үйрету. Сондай-ақ, қалыптастырып, жетілдіріп, үйрету арқылы логикалық ойлау іс-әрекетінің кезеңі ұсынылады (1-сурет).

1-сурет - Ойлау – іс-әрекетінің кезеңі

Бастауыш мектеп жағдайында баланың логикалық ойлауын дамыту үшін жұмыстар мақсатты түрде жүргізіліп отыруы қажет. Осындай ойлауды дамытуға қатысты төмендегілерді басшылыққа алу қажет:

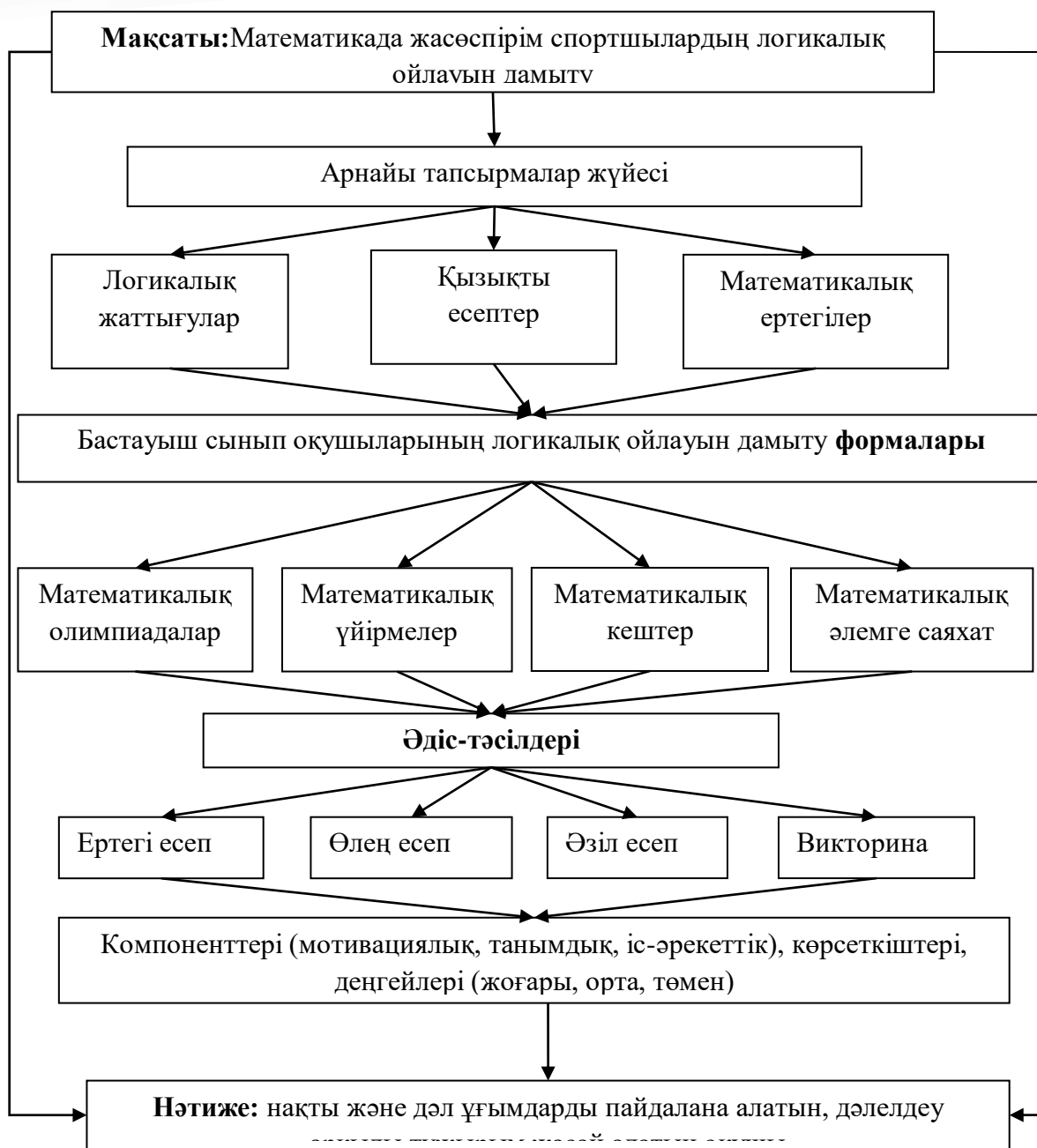
1. Балаларды белгілі ережелер (математикалық т.б) жөнінде өз бетінше қорытынды жасай алуға үйрету үшін мұғалім мүмкіндігінше эвристикалық әдісті жиі пайдаланып отыруы тиіс. Оқу материалдарын балалардың ойлау деңгейі жетерліктей жас ерекшеліктерін ескере отырып ұйымдастырса ғана, оның ойлау деңгейінің дамуына мүмкіндіктер туады [16].

2. Балалардың сөйлеу қабілетін дамытып отыру олардың логикалық ойлауын дамытуға үлкен әсерін тигізеді.

3. Логикалық ойлау қабылдаулар мен елестердің негізінде жасалады. Сондықтан оқушының сабақты мүмкіндігінше жақсы қабылдай алуына, елестердің тиянақты қалыптасуына мұғалім айрықша қамқорлық жасамаса болмайды.

4. Мұғалім балаларды үнемі ойланып бағыттауы тиіс. Бұған оқу процесін жүйелі ұйымдастыру, сабақта бала логикасын дамыта алатын мүмкіндіктерді мол пайдалану арқылы қол жеткізуге болады.

Жоғарыдағыны басшылыққа ала отырып, біз арнайы тапсырмалар жүйесі негізінде жасөспірім спортшылардың логикалық ойлауын дамытудың моделін ұсынамыз.

2-сурет - Арнайы тапсырмалар жүйесі негізінде жасөспірім спортшылардың логикалық ойлауын дамытудың моделі

Сонымен, біздің ойымызша, арнайы тапсырмалар жүйесі бастауыш сынып оқушыларының логикалық ойлауын дамытудың тиімді жолы болып табылады. Оқу-тәрбие үрдісінде арнайы тапсырмалар жүйесін тиімді қолданған жағдайда бастауыш сынып оқушыларының логикалық ойлау деңгейі артады, олардың субъект-субъектілік тұлғасы қалыптасады.

Математиканың бастауыш курсына арнайы тапсырмалардың алатын орны ерекше. Есепті шығару барысында жасөспірім спортшылар математикалық жаңа білімдерді игеріп,

практикалық іс-әрекетке дайындалады. Сондықтан да төменде арнайы тапсырмалардың бірнеше түрлеріне тоқталып өтуді жөн көрдік.

№1 «Математикалық фокус»

Фокус (неміс. Hokuspokus) – епті және тез қимылдардың көмегімен көзді алдауға негізделген жасанды әдіс. Бірақ, математикалық фокус алдауға емес, ақиқат түрлендірулерге негізделген. Екі оқушының бірі (фокусшы) екіншісіне таңбаларының саны бірдей екі кез келген санды бірінің астына бірін, разрядтарын сәйкестендіріп жазуды ұсынады.

Содан соң, фокусшының өзі сол бағанға тағы бірқатар дәл сондай таңбалы басқа сандарды – алдыңғы бағандағы санға қосқанда 9 шығатындай етіп жазып шығады. Енді фокусшы осы өрнектің сол жағына «+» таңбасын қойып, астынан сызық жүргізіп қояды да, есептемей-ақ бірінші қатардағы сандарды жазып, бірақ соңғы санды 1-ге кемітіп, 1-ді алдына жазуды ұмытпау керек [17].

$$\begin{array}{r}
 643961 \\
 + \quad 356038 \\
 \hline
 643961 \\
 1643960.
 \end{array}$$

№2. Сиқырлы шаршылар.

Кез келген бағандар, жолдар және екі үлкен диагональдар бойындағы сандардың қосындысы немесе көбейтіндісі бір ғана санға тең болатындай шаршы кестені сиқырлы квадрат деп атайды. 3-суреттегі сиқырлы шаршыны немістің белгілі суретшісі Альберхт Дюрер атымен атағы шыққан. Кез келген сиқырлы шаршылардың бағандарының, жолдары мен диагональдарының бойында тұрған сандардың жеке-жеке қосындылары бір ғана санға тең болатыны белгілі. Бұл шаршыда ол сан – 34.

16	3	2	13
5	10	11	8
9	6	7	12
4	15	14	1

3-сурет – Дюрер шаршысы

34 санын тағы қалай алуға болатынын қарастырайық. Шаршының бұрыштарындағы сандардың қосындысы 34, ортада тұрған төрт санның қосындысы тағы 34. Төменгі жолдың ортасында тұрған сандар 15 пен 14 және жоғары жолдың ортасында тұрған сандар 3 пен 2-нің қосындысы тағы 34. Дәл осы сан оң және сол бағандардың ортасында тұрған сандардың қосындысына тең. $(5+9)+(8+12)=34$. Ең соңында үлкен шаршының әрбір төрттен бірінде тұрған сандардың қосындысы $(10+8+15+1)$ тағы да 34 [18].

Сонымен, логикалық ойлауды дамыту – ең әуелі математикалық оқу үрдісінде, есептер шығару барысында қамтамасыз етіледі. Жеке тұлғаның логикалық ойлауын қалыптастыру математикалық және басқа да оқытулардың негізгі мақсаты болуы тиіс.

Қорытынды. Қоғамымыздың сұраныс талаптарына сай бастауыш сынып оқушыларының логикалық ойлауын дамыту қажеттілігі әлемдік білім беру кеңістігіне енуге байланысты және соған сәйкес білім беру мекемелерінің жаңа бағдарын анықтап, бастауыш сынып оқушыларының логикалық ойлауын көтеруді талап етіп отырғандығына байланысты болып отыр. Логикалық ойлау бүкіл білім жүйесін өз білімінің ауқымын, оны игерудің әдістері мен тәсілдерін өзіндік тұрғыдан айқындайтын, қоғам алдындағы өз біліміне деген жауапкершілікті терең түсінетін бастауыш сынып оқушыға бағытталуды талап етеді. Логикалық ойлау идеясы бойынша бастауыш сынып оқушысы білімді өздігімен игеруі тиіс. Бастауыш мектептің алдында тұрған негізгі мәселенің бірі – оқушыларға білім бере отырып, оқушыны білім әрекетіне қалыптастыру, олардың оқуға

ынтасын ояту, қызығушылығын арттыру және логикалық ойлау деңгейін дамыту. Бастауыш сынып – оқушылардың бірте-бірте ой өрісі қалыптасып және заттарды тиісті ұғымдарға жатқызып, өзінің ойын дәлелдеуге үйрене бастайды. Дәлелдеу үшін бала тиісті жүйе – логикалық ойлауға сүйенеді. Оқушылардың ойлауын дамытуға арналған көптеген зерттеу жұмыстарда білімнің жүйелі ұйымдастырылуына басты назар аударған.

Әдебиеттер

- 1 Қазақстан Республикасы бастауыш білімінің мемлекеттік стандарты. – Алматы, 2003. — 135 б.
- 2 «Қазақстан жолы-2050: Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ» Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың халыққа жолдауы, 2014жыл. Астана
- 3 Қазақстан Республикасының Білім туралы Заңы // Егемен Қазақстан. - 2007ж. – 15б.
- 4 Занкова Л.В. Усвоение знаний и развитие младших школьников // Под. ред. – М. 1965ж. - 198б.
- 5 Қосанов Б.М. Математика курсындағы шығармашылық жаттығулар: орындау технологиясы. – Алматы. - 2005ж. — 72 б.
- 6 Баймадиева Г.А., Қағазбаева А.К. Логическая подготовка как средство совершенствования методической культуры будущих учителей математики. –Арқалық. - 1997ж. -135б.
- 7 Рахымбек Д. Оқушылардың логикалық-методикалық білімдерін жетілдіру. – // РКБ Алматы. 1998ж. -143б.
- 8 Меңліқожаева С.Қ. Математиканы оқытуда оқушылардың дедуктивті-аксиоматикалық ой-өрісін дамытудың ерекшеліктері. – Алматы. 2000ж. - 140б.
- 9 Стрезикозин В.П Бастауыш кластарды оқытудың актуальды проблемалары. – // Мектеп. Алматы. 1977ж. - 251б.
- 10 Джанабердиева С.Ж. Қызықты математика арқылы оқушылардың логикалық ойлауын дамыту. - Алматы. 2007ж.
- 11 Запорожец А.В. Оқушылардың логикалық ойлау қабілеттерін дамыту. - 1990ж. - 103 б.
- 12 Маркова А.К. Формирование мотивации учения в школьном возрасте. - М. - 1983ж. -163б.
- 13 Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. // СПб. Питер Ком. - 1998ж. - 288б.
- 14 Усакова Г.А. Психолого-педагогическая диагностика младших школьников. – // Академический проект. – 2004ж. – 306б.
- 15 Алексеева Г.Ю. Педагогические условия развития творческого потенциала учащихся младших классов (в процессе изучения математики) // Ростов-на-Дону. 2001ж.- 145 б.
- 16 Ысқақова Р.О. Ғабитов Т.Х Логика // Раритет. Алматы. - 2004ж.- 241б.
- 17 Егорина В.С. Формирование логического мышления младших школьников в процессе обучения. – Брянск. 2001ж. -149б.

ЖАС ЕРЕКШЕЛІГІНЕ БАЙЛАНЫСТЫ ДИДАКТИКАЛЫҚ ОЙЫН ТҮРЛЕРІН ҰЙЫМДАСТЫРУ

Тұрарқызы Нұрай

Қызылорда облысы Сырдария ауданы №126 орта мектебі КММ ағылшын пәні мұғалімі
Ғылыми жетекші – Абаділдаева Шырын Келесбайқызы

Қызылорда, Қазақстан

Түйін: Бұл мақала ағылшын сабағында оқушылардың жас ерекшелігіне байланысты дидактикалық ойын түрлерін ұйымдастыруды көрсетеді. Ойын арқылы бала өзінің қоршаған ортамен, табиғатпен, қоғамдық құбылыстармен, адамдардың еңбегімен, қарым-қатынастарымен танысады. Оқушылар білімді ойын арқылы қабылдап, үйренеді. Ойын арқылы көптеген мәліметтер алады.

Түйінді сөздер: Оқушылар, мұғалім, ойын, сабақ, әдіс.

Елбасы Нұрсұлтан Назарбаев “Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру” атты мақаласындағы ең басты бағдар - ұлттық білім сапасына көңіл бөлгені баршамызды қуантқаны рас. Адамзат ғұмырында әрқашан да гуманитарлық білім оның тұлғалық қалыптасуына басты маңызы мен мәні бар білім кеңістігі болып табылатыны баршаға аян. Тарих пен саясаттану, әлеуметтану мен философия, психология, педагогика, экономика, мәдениеттану және филология ғылымдары әр адам үшін білім кені. Сондықтан да заманға лайық білім беру – өмір талабы деген болатын^[1].

Тәрбие баланың дүниеге келген сәтінен басталады. Мектеп жасына дейінгі баланы дамытатын, өсіретін әрі тәрбиелейтін негізгі іс-әрекет – ойын. Ойын арқылы бала өзінің қоршаған ортамен, табиғатпен, қоғамдық құбылыстармен, адамдардың еңбегімен, қарым-қатынастарымен танысады. Ойын сонау ата-бабалар заманынан бері мазмұн жағынан толысып, дамып, дәстүрі жалғасып келеді. Ойын еш уақытта дамудың бір сатысына жеткенде тоқтап қалмайды, жетіле түседі. Ойын – тәрбиенің барлық саласымен, өнермен ұштасып жатады. Ойын әрекетінің бала дамуына қызмет атқаратындығы жөнінде Ж.Аймауытов, Ә.Тәжібаев, М.Жұмабаев, С.Торайғыров, Ш.Құдайбердіұлы т.б. қоғам қайраткерлері де ой айтқан. Баланың аса маңызды адамгершілік қасиеттері бастауыш сыныптарда қалыптаса бастайды. Егерде мектептен ата-ана бала бойындағы өзгерістерді жете қадағалап, жасына лайықты тәрбие алуына бағыт-бағдар беріп көмектеспесе, ол олқылық орны толмас өкінішке, жаман қасиеттерге ұласуы мүмкін.

Ойын – ұғынықты, саналы әрекет (С. Л. Рубинштейн (7.9)) болғанда, «Көпшілік ойлайтындай, ойын мен еңбек арасында өте үлкен айырмашылық жоқ екенін айту керек. Әрбір жақсы ойында еңбек күші мен ойлау күші бар» (7.9) – деп кеңес педагогикасының классигі А.С. Макаренко еңбекке тәрбиелеудегі ойынның маңызы барын, қоғам дамуындағы ойынның рөлін осылайша бағалады.

Ойынның даму тарихында педагогикалық ойындар пайда болды. Оқу – тәрбие үрдісіне қолданылатын педагогикалық ойындардың ерекшелігі, мәні, оның өзіндік қасиеттері мен белгілері қандай? Бұл көптеген ғалымдар мен зерттеушілер, әдіскерлердің еңбектерінде жан – жақты зерттелуде (Г.Ляпина, О.Н.Воробьева, Р.Б.Нуртазина, Н.К.Ахметов, Ж.С.Хайдаров, Н.Н.Ушаков, Г.А.Панов, К.Оразбекова, А.И.Максакова, Г.А.Гуманова, А.К.Бундаренко, Н.Н.Подьякова, Н.К.Михайленко, Л.Н.Венгр, О.М.Дьяченко., Р.И.Говорова, Л.И.Цехомская, Т.Иманбеков т.б.).

Шетел тілі пәнін мектепте оқытудағы мақсат - оқушылардың күнделікті өмірде оны қолдана білуге үйрету. Ал ағылшын тілін жеделдетіліп оқытуда сабақта ойын элементерін қолданудың әсері өте зор. Ойын арқылы оқушылардың белсенділігі қалыптасады, достық қарым-қатынасы нығая түседі, ұйымшылдықтары артады. Оқудағы қиыншылықтарды жеңудің бір жолы – ойын арқылы оқушыны ойлауға, өз бетімен жұмыс істеуге, тапқырлыққа, зейінділікке тәрбиелеуге баулу. Ойын үстінде бала тілегі мен мұғалімнің тапсырмасы өзара ұштасады, балалар бар ынтасын сабаққа аударады. Ойынның ой дамытатынын ескере отырып, сабақтың мақсаты мен мазмұнына қарай ойын түрін іріктеп, оны жүргізе білу мұғалімнен асқан шеберлікті қажет етеді.

Бүгінгі таңда мектеп мұғалімдері оқытудың тиімді жолдары мен құралдарын іздестіруде, оқу ойындары сабақты тиімді ұйымдастырып, оқу сапасын арттырып қана қоймай, оқушының оқуға қызығушылығы мен белсенділігін қалыптастырып, ақыл-ой дамуын жетілдіруде өзіндік роль атқаратынын дәлелдеп оқытудың бір жаңа технологиясы ретінде танып отыр. Оқушының сабақ оқуға деген ынтасының нашар болуының бір себебі: олардың рухани бастауы, қайнар көзінің бірі – шығармашылық қабілетін жетілдірмеу, ой еңбегінің нәтижесін өзі көре отырып, қуаныш сезіміне бөлену бақытына жеткізбеу. Ойынның түрлері көп, соның ішінде маңыздысы – дидактикалық ойын. Дидактикалық ойындар үш топқа бөлінеді: Заттық ойындар: дидактикалық ойыншықтармен және түрлі ойын материалдарымен ұйымдастырылады^[4]. Мұның бала ой-өрісінің қалыптасуына, дамуына пайдасы мол. Сондай-ақ балалардың адамгершілік сезімін оятуға, адамдармен дұрыс қарым-қатынас жасау, еңбек адамдарына, басқа ұлт өкілдеріне, достық, туған жеріне сүйіспеншілік сезімін тәрбиелеуге көңіл бөледі.

Шет тілі сабақтарында мұғалім баланың жас ерекшелігін ескеріп, балаға сабақты қызықты түсіндіріп, әдіс-тәсілдерді түрлендіріп отырса, сабақ мазмұнына сәйкес жаңа материал жақсы игеріледі. Ал мұғалім бірыңғай сарынмен сөйлесе, баланың ынтасы төмендеп, шаршайтын болады. Ойнау арқылы оқушының сөйлеуге деген ішкі жан дүниелік ынтасы, сабаққа деген белсенділігі қалыптасады. Шет тілі сабақтарында ойын арқылы оқыту технологиясы оқушылардың ойын, дүниетанымын кеңейте отырып, ойлау қабілеті мен шығармашылық белсенділігін дамытуға септігін тигізеді. Сабақты ойын арқылы құру, оқыту процесінде ойын элементтерін тиімді қолдану оқушылар қызығушылығын арттырып, еркіндікке дамуын қамтамасыз етеді. Ойын сабағы оқушылардың қызығушылығы мен белсенділігін арттыру, тілдік материалды сапалы түрде меңгеру мақсатында жүргізіледі. Ол белгі жоспар негізінде өтілетін тілдік материалдың мазмұнымен тығыз байланысты, оқушының ойлау қабілетін дамытатындай дәрежеде жүргізіледі.

Ойын арқылы үйрету жайлы бұрыннан белгілі керемет педагогтар оқу процесіндегі ойынның рөлі зор екендігіне үлкен көңіл бөлген. Ойын үстінде адамның кенеттен қабілеттілігі пайда болады. Ойын ерекше ұйымдасқан іс-әрекет және ақыл күшінің эмоцияналды күш әрекетін қажет етеді. Ол қандай іс-әрекет жасау керек, не айту керек, қалай жеңу керек? Бұл сұрақтарды шешуге деген құштарлық ойыншылардың іскерлігін аша түседі. Ал егер балалар мұнда шет тілінде сөйлесе ше? Бұнда шет тілін үйретудің үлкен сыры жатқан жоқ па? Бірақ балалар бұл жайлы ойланбайды. Олар үшін ойын ең алдымен қызықты іс-әрекет, онысымен де мұғалімдерді өзіне тартады. Әсіресе, шет тілі пәні мұғалімдерін. Ойын үстінде бәрі тең. Ол нашар оқитын оқушылар үшін де оңай. Сабақта нашар оқитын оқушы ойын үстінде бірінші болуы мүмкін. Тапқырлық пен пайымдылық мұнда пәнді білуде маңызды болып келеді. Тепе-теңдік сезімі, көңілді, қызықты атмосфера, тапқырлығын сезіну – бәрі оқушының ұяндығын жеңуге, бөтен тілді еркін меңгеруіне көмек беріп, оқытуды үйретуге жақсы әсер етеді.

Тілдік материалды өзі байқамай меңгере отырып, баланың өзіне деген ризашылық сезімі мен «бәрімен бірдей сөйлесе аламын» деген ой болады. Ойын түрлері тек бір ғана мақсатта өтілмей, сабақтан сабаққа жалғасып, өзінің бір тұтастығын сақтауды қажет етеді және сабақ сайын бағдарлама бойынша ағылшын тілінде жеткізу мүмкіндігі артады. Әрбір сабақты оқушылар үшін жаңа бір жаңалық әкелгендей өткізу жөн. Тек шетел тілін үйретіп қана қоймай сабақ үстінде оқушыларға тәрбиелік жағынан да ашып отыру керек. Бұл екі жақты алып жүру - мұғалімнің міндеті екені белгілі.

Ойын-маңызды іс. Егер біз тек көңіл көтеру үшін немесе демалу ретінде пайдалансақ, одан ешқандай пайда болмайды. Қандай ойын болса да белгілі бір мақсатқа жұмсалуды керек, өйткені ойын баланы дамытады.

Ойын адам жанын ынтықтырумен бірге, оның бойындағы көптеген қасиеттерді ұштап, білім дәнін бойға білдіртпей дарытады. Ойындарың қай-қайсысы болса да оқушылардың төзімділік, тапқырлық, ізденімпаздық, шеберлік т.б толып жатқан қасиеттерді талап етеді. Ойындарды жіктеу барысында мынадай түрлерін атауға болады: жарыс, музыкалық, әдеби-шығармашылық, тақырыптық, т.б.

Ойын жинағына қойылатын міндеттер:

1. Ойын түрлерімен таныстыру, балаларға жеткізе білу
2. Балаларды ойын шартын бұзбай ойнауға дағдыландыру
3. Ойын кезінде бір-біріне деген достық қарым-қатынастарын қалыптастыру
4. Ойындарды балалардың жас ерекшеліктеріне байланысты қолдану
5. Балалардың ойын кезінде жеңімпаздыққа ұмтылысын тудыру
6. Балалардың өздеріне ұнаған ойынды, рөлді өзі таңдай білуі^[5].

Дидактикалық ойындардың мақсаты - баланы оқыту, олардың ойлау қабілеттерін жаттықтыру және дамыту, игі қасиеттерді тәрбиелеу. Дидактикалық ойындардың мазмұны қандай да болмасын ақыл – ой міндеттерін жүзеге асыруға негізделеді. Ережені орындау ойды, қиялды, есті дамытуға ықпал етеді. Дидактикалық ойын кезінде баланың жеке қасиеттері қалыптасады. Ойын іс-әрекетінде бала айналадағы құбылысты өзінше түсініп, бейнелейді, өзінің күш-жігерін, сезімін білдіруге мүмкіндік тауып, айналадағы қоршаған ортамен қарым-қатынасын нығайтып, адамдардың күнделікті іс-әрекетіне көңіл бөліп, араласа алады. Әрекет – ойынның негізгі бөлігі. Әрекетсіз ойынның мақсатын жүзеге асыру мүмкін емес. Әрбір дидактикалық ойынның міндеті әрбір баланың мінез - құлқын анықтап, ұйымдастырып, біртұтас ұжымға біріктіретін әрекет арқылы іске асады. Ол балалардың қызығушылығын тудырып, олардың ойынға деген эмоциялық қатынасын анықтайды³. Дидактикалық ойын сәбилер топтарынан басталады. Мұнда жоғары топтарға қарағанда жеңіл түрлері беріледі, балалар аз ойнайды. Мысалы, бала ойнап отырған машинаның дөңгелегі нешеу, түсі қандай, кубиктерді түсіне қарай топтастыр, қане, сен көк кубиктерді әкелші, үстелге апарып қойшы деген сияқты әрі өтініш, әрі тапсырма ретінде жүргізіледі. Бұл жерде балалар кеңістікті бағдарлауды үйренеді.

Тәжірибемде бастауыш сынып оқушыларына «**Body Art**» ойынын ойнатамын. Бұл ойында барлық әрекеттерді үнсіз жасау керек. Оқушылар екі топқа бөлініп, бірінің артынан екіншісі тұрып, сап түзейді. Мұғалім ең артында тұрған оқушыларға бір заттың атауы жазылған қағаз ұсынады (мәселен, алма, алмұрт, жүзім, гүл, кітап, ағаш,автомашина т.б). Тапсырма: соңында тұрған оқушы үндемей, алдында тұрған оқушының арқасына әлгі заттың суретін саусағымен салады. Арқасына сурет салынған оқушы алдында тұрғанның арқасына өзінің арқасына салынған затты салады. Суреттер салынып біткеннен кейін мұғалім соңғы оқушыдан арқасына салынған заттың атын сұрап, оны қағазда жазылғанмен салыстырады. Екі қатарға тұрып, қай қатардың нәтижесі әрі тез, әрі дұрыс болғандығын салыстырып, жарыстыруға да болады.

«Бірге ойлаймыз»

Бұл сыныбыңызда талқылауға және диалогқа ықпал ететін және «Қолыңды көтеріп адамға сену» көзқарасынан бас тартуға көмектесетін жақсы тәсілі.

1. Оқушыларды 4 адамнан тұратын топқа бөліп, әр оқушыға 1-ден 4-ке дейін нөмір беріңіз.
2. Одан кейін сіз оқушыларға топта талқылау үшін сұрақ қоясыз. Берілген уақыт біткеннен кейін, олар өз жауаптарын дәптерге жазады және сыныппен бөліседі.

Сізге балалар арасында бәсекелестік тудыру үшін ұпай есептеу жүйесін пайдалануға болады. Одан кейін барған сайын күрделілігі артатын сұрақтарды пайдалана отырып, сипатталған қадамдарды қайталайсыз.

Сабақтың қызықты, тартымды өтуі үшін дидактикалық ойындарды дұрыс ұйымдастыру қажет. Ойынға керекті құралдар әр балаға жеткілікті болуы керек, сонда

ғана балаларға түсінікті болады. Дидактикалық ойындардың құралдары ұзақ уақыт сақталу үшін гигиеналық талаптарға сай, әдемі қораптарда тұрған жөн. Сабақта дидактикалық ойындарды қолданып отырсақ қана, мақсатымыз орындалмақ.

Жас ұрпаққа білім мен тәрбие беретін, бала жанының бағбаны – мұғалімдер ой-өрісі кең, жан-жақты білімді, өз мамандығына сай, беделді, жаңашыл болуы, өзінің ой-өрісін кеңейтіп, білімін үнемі толықтырып отыруы керек. Қазір өркениетке апаратын құрал тек қана – білім. Білімді ұрпақ қана болашақ иесі болып табылады. Оқушылардың сапалы білім алуы мұғалімдердің білімділік және кәсіби шеберлігін қажет етеді. Бүгінгі күні білім игеру процесінің ең басты мақсаты үйренушілердің белсенді іс-әрекетін ұйымдастыру болып табылады. Белсенді әрекеттер арқылы оқушы білімді өз бетімен меңгереді. Қазіргі біліктілікті арттырудың жаңа жүйесі мұғалімнің ізденушілік – зерттеушілік әрекетін ұйымдастыруды шебер меңгеруді талап етеді.

Еліміздің білім беру жүйесін 2015 жылға дамыту тұжырымдамасында: «Жылдам өзгеріп отыратын заманда алынған білімнің, кәсіби дағдылардың негізінде еркін бағдарлай білетін, өзін - өзі іске асыруға, өзін - өзі дамытуға және өз бетінше дұрыс, адамгершілік тұрғысынан жауапты шешімдер қабылдауға қабілетті жеке тұлғаны қалыптастыру» деп нақты көрсетілген. Осы мақсаттың жүзеге асырыла бастауының бірден бір себебі - осы сындарлы оқыту теориясы деуге болады. Сындарлы оқытуды жүзеге асыруда бағдарламада қамтылған жеті модульді сабақтарда ықпалдастырудың маңызы өте зор^[6].

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. <http://ped-kollege.kz/upload/files/zakonrod/25d5372fea4bbae7c8d5c1b2af2d3cf9.pdf>
2. Шетел тілін оқытуда интерактивті тәсілді колданудың ерекшеліктері мен тиімділігі //Мектептегі шет тілі"- "Иностраный язык в школе.- 2008.- №2.
3. 2 Голуб В.А. Основы общей дидактики.- Москва:2001,-956
4. <http://ped-kollege.kz/upload/files/zakonrod/25d5372fea4bbae7c8d5c1b2af2d3cf9.pdf>
5. https://kopilkaurokov.ru/doshkolnoeObrazovanie/prochee/didaktikalyk_oiyndar_9
6. <http://zkoipk.kz/ru/2015smart1/1262-conf.html>

ТЫҢДАЛЫМ ӘРЕКЕТІН ҚАРАСТЫРУ МАҢЫЗЫ

АХМЕТИЯ ҚҰРАЛАЙ БАҚЫТЖАНҚЫЗЫ

«Шетел тілі: екі шетел тілі» мамандығының магистранты
Қорқыт Ата атындағы Қызылорда Мемлекеттік Университеті

АБАДІЛДАЕВА ШЫРЫН КЕЛЕСБАЙҚЫЗЫ

Педагогика ғылымдарының магистрі, аға оқытушы

«Шетел тілдері және аударма» кафедрасы

Ата атындағы Қызылорда Мемлекеттік Университеті

Қызылорда, Қазақстан

Түйін. Мақалада тыңдалым әрекетінің маңызды, оны меңгерудің тиімді тәсілдері және шетел тілін үйренуде алатын маңызды орны қарастырылады. Өзге тілді үйренуші аудиторияда тыңдалымды меңгерту арқылы, үйренушінің қызығушылығын арттыру және оны дамыту маңызды фактор болып есептелінеді. Тілді үйренуші өзге тілді

тыңдалым арқылы үйрену үшін әртүрлі мазмұндағы және көлемдегі ақпараттарды тыңдау арқылы жүзеге асады. Бұл кезде үйренушінің деңгейі маңызды рөл атқарады және соған байланысты тыңдалымдар таңдалынады. Білім алушы жақсы нәтижеге жету үшін тыңдалымның сапалы болуы, оның мазмұнының түсінікті және толық баяндалуы қажет. Тыңдалынатын аудиомәтіннің мазмұны тіл үйренушіге түсінікті, сол кезде үйреніп жүрген деңгейіне сай, тыңдалымнан кейін берілетін тапсырмаларды дұрыс орындай алатындай болуы керек. Мәтінде таныс емес сөздер көп кездеспейтіндігі, түсінбейтін сөздер бар болған жағдайда тіл үйретуші түсініктеме береді. Жоғарыда айтылған жағдайлар дұрыс орындалған кезде тыңдалымды жоғары деңгейде дамыта алады.

Түйін сөздер: тыңдалым, аудиомәтін, меңгеру тәсілі

Резюме. В этой статье рассматривается важное значение слушания, эффективные способы ее освоения и важное место в изучении иностранного языка. Важным фактором является развитие и повышение интереса обучающегося посредством усвоения слушательского материала в аудитории, изучающей другой язык. Изучение языка осуществляется посредством прослушивания иноязычной информации различного содержания и объема. При этом уровень обучающегося играет важную роль. Для достижения наилучшего результата аудио материалы и его содержание должно быть понятным и легким. Слова, незнакомые в тексте, не должны встречаться в большинстве, при наличии непонимающих слов, должны дать пояснения.

Ключевые слова: аудирование, аудио материалы, способы освоения

«Қанша елдің тілін білсең, сонша түрлі ілім білесің» демекші, қазіргі кезде мемлекетімізде өзге тілді үйрету қолға алынуда. Оның дәлелі ретінде Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевтың 2006 жылдың қазанында өткен Қазақстан халқы ассамблеясының ХІІ құрылтайында жария еткен «**Үш тұғырлы тіл**» туралы идеясынан біле аламыз. **Елбасы жолдауында:** «Үш тілді меңгеру – біздің еліміздің әрбір азаматына өмірдегі шексіз жаңа мүмкіндіктерді ашады. Қазақстанды әлем халқы үш тілді бірдей пайдаланатын жоғары білімді мемлекет ретінде тануы керек», - деген болатын.[1] Соған байланысты тілді дамыту үшін барлық жағдай қарастырылып келеді. «Өз тілің – бірлік үшін, өзге тіл – тірлік үшін» дегендей, көп тілді білу қазіргі таңда артықшылық болып саналатыны күмәнсіз. Ағылшын біліп, сол тілде сөйлеу жас ұрпақ үшін зор мүмкіндіктердің кепілі, әлемге ашатын жол десекте болады. Яғни тіл білетін адам дегеніміз бәсекеге қабілетті және де даму үстінегі адам деп қарастырамыз. 21 технология және жаһандану заманында көптілді меңгеру жас ұрпаққа мол мүмкіндік беріп, әлемдік деңгейде дамуына ықпалы бары сөзсіз. Басқа тілді үйрене отырып біз сол тілдің мәдениетін, салт-дәстүрін де үйренеміз жан-жақты дамимыз деген сөз. Елбасы жолдауынан кейін бастауыш сыныптарында жаппай ағылшын тілі үйретіле бастады, себебі әлемде дәлелденгендей балалар жас кезінде тілді еркін меңгере алады. Сол үшін біз тілді үйрету барысында әр түрлі методиканы қолдана отырып болашақта оқушыларымыздың әлемдік деңгейдегі жарыстарға, жобаларға қатысып бақынаса алатындай деңгейге көтеруіміз қажет. Болашақта өзге елде білімдерін шындап, білімдерін еркін дамыта алатындай жағдай жасауымыз керек. Ол үшін біз тілдің төрт әрекетін жетік үйретуіміз қажет.

Өзге тілді үйрену кезінде үйренуші **тілдік әрекеттің 4 түрін үйренеді**. Олар:

- **айтылым** - ауызша вербалдық қарым-қатынас арқылы жүзеге асатын тілдік әрекеттің өнімді түрі;
- **тыңдалым** - ауызша ақпаратты түсіну және қабылдаумен байланысты тілдік әрекеттің өнімсіз түрі;

- **оқылым** - жазбаша мәтінді түсіну және қабылдаумен байланысты тілдік әрекеттің өнімсіз түрі;

- **жазылым** - графикалық үлгіде ойды жарыққа шығаруды қамтамасыз ететін тілдік әрекеттің өнімді түрі.[2]

Оның ішінде шетел тілін үйренуде сөйлеу және тыңдау аса маңызды орын алады. Себебі адамзат осы сөйлесу арқылы бір-бірімен қарым қатынас жасап, бірін-бірі түсінеді.

Аудиомәтінге қойылатын басты талап - оның қандай да бір мәселені көтеруі және ақпарат беруі. Мәтін өтілген материал негізінде құрылады және жаңа сөздердің 5-7 %-ын құрайды [3].

Айтылым - ауызша вербалдық қарым-қатынас (тыңдалыммен бірге) арқылы жүзеге асатын сөйлеу әрекетінің өнімді түрі. Айтылым мазмұны - ауызша түрде ойды жеткізу. Айтылым негізінде дыбыстау, лексикалық және грамматикалық дағдылар жатыр [4].

Айтылым монолог және диалог түрінде болады. Диалог - екі немесе оданда көп адамдардың кезектесіп сөйлесуі арқылы берілетін ауызекі тілдегі ерекше форма. Диалог сөйлеуші мәліметті немесе сөйлеушіні түсінбеген жағдайда сұрақ қою арқылы жүзеге асады. Диалогтар қысқа түрде яғни 2-3 сөйлемнен құралу мүмкін немесе «мазмұнды» яғни ұзын болуы мүмкін. Диалог кезінде мынандай айтылымдар кездеседі: ауызекі сөйлеу барысында қолданылатын сөздер, мимика, жест, қимылдары.

Жоғары ата өткендей диалогпен қатар тағы бір сөйлеу түрі бар. Ол «монолог» деп аталады. Монолог - кейіпкердің көпшілікке қарата немесе өзіне арнап айтқан сөзі, толғанысы, өсиет-уағызы.

Монолог ауқымдылығымен, өзара байланыстылығы, логикалығы, дәлелділігі, ойдың толық аяқталғандығы, грамматикалық ресімделуі және кең таралған құрылымының болуымен сипатталады.

Монологтік сөйлеуге үйретудің мақсаты - тілдік монологтік білікті қалыптастыру:

- мәтінді әңгімелеу, суреттеу дайындау, берілген тақырыпқа шағын мәтін, әңгіме құрастыру;
- берілген тақырыпты логикалық бірізділікпен ашу;
- өз сөзіне пікір білдіру, дәлелдемелер келтіруді қоса отырып, өз пайымдауының дұрыстығын дәлелдеу.[5]

Тыңдалым дағдысын дамыту үшін орындалатын тапсырмалар оқытушы арқылы сарапталып, үйренушінің деңгейіне сәйкес алынылуы қажет. Деңгейге қарай біз қарапайым деңгей, орташа деңгей және жоғары деңгей деп қарастыра аламыз. Әр сабақ барысында кем дегенде бір рет тыңдалымға байланысты тапсырмаларды орындау керек, сол кезде үйренуші өзге тілді үйренуге және оны түсінуге мүмкіншілігі болады. Сабақ үйінде тыңдалымды ұйымдастыру:

- **Бейне жазба** (қысқаша фильмге шолу немесе басқа видео) қолдана отырып тапсырмалар орындау;
- **Аудио жазба** (мәтін, диалог, монолог, сөдіктер) тыңдай отыр қайталау немесе соған байланысты тапсырмалар орындау;
- Оқытушының айтқан сөздерін қайталау , яғни оқытушы тыңдау;

Тыңдалымдарға байланысты берілетін тапсырмалар.

Бейне жазба:

- бейнебаяндағы оқиғаны баяндап беру, шағын түсінік жазу немесе оқиғаны талқылау, өз пікірін білдіру, сыни пікір айту, дұрыс немесе бұрыс жақтарын көрсету;

- қызықты ойындар ойнау арқылы тыңдалымды дамыту. Мысалы топтық сайыс ұйымдастыру арқылы тыңдалымды дамыту. Бейнежазбаны көрсету барысында тек бір ғана оқушы тыңдап, қалған оқушыларға тек сөзсіз бейне жазба көрсетіледі,

кейін бейне жазбаны тыңдаған оқушы қалған топ мүшелеріне түсіндерме жасау арқылы тыңдалымды дамыту.

Аудио жазба негізінде бейне жазбаға қарағанда тыңдалуға қиын болып келеді. Себебі бейнежазбада оқушы оқиғаны елестете отырып, бейне жазбадағы қимыл-әрекеттерге байланысты тақырыпты түсіне алады. Аудио жазба кезінде оқушы тек қана өзіне сеене алады.

- Бейне жазбада қолданылған тапсырмаларды да қолда алмыз, бірақ бұл жерде оқушыға 2-3 мәрте қайта тыңдауға мүмкіншілік береміз. Тағыда басқа бос орынды толықтыр, сөздерді сәйкестендір, рет-ретімен орналастыр, сұрақтарға жауап сынды тапсырмаларды қолданамыз.

Тыңдалымдағы бұл тапсырманы оқушының жас мөлшеріне және деңгейіне байланысты күрделендіру арқылы қолданамыз. Оқушылар қарапайым деңгей кезінде: қысқа тыңдалымдарды түсіну, күнделікті өмірде қолданылатын сөздерді, сөйлемдерді (өзі, отбасы, хобби) тыңдалым барысында тануы керек. Бұл деңгей кезінде сөйлемдер қысқа және көбінесе жай сөйлем болып келеді.

Орташа деңгей кезінде оқушылар өзі және отбасы сынды тақырыптардан басқа демалыс, саяхат, жұмыс орын сынды аудио мәтіндерді түсіне алады. Жәнеде аудио жазбаны толықтай түсінеуі керек. Аудионы көлемі де қарапайым деңгейге қарағанда ұзағырақ болады.

Жоғары деңгейлі тыңдалым барысында оқушы радиодағы сөйлеушілерді, атакты жұлдыздардың сұқбаттарын өз еркімен түсіне алады. Тыңдалымнан кейін сұрақтарға толықтай жауап береді және белгісіз сөз естісе де мәтіннің жалпы мазмұнын ұғына алады. Бұл деңгейде үйренуші оригинал аудио кітаптар тыңдап және көркем фильмдер көре алады.

Ең бастысы үйренуші кезең-кезеңімен қарапайым деңгейден бастап соңғы жоғары деңгейге дейін асықпай рет-ретімен үйренгені жөн. Жәнеде тек дындап қана үйренбей сол тыңдаған жазбаны түсіне білуі де маңызды. Сабақ барысында ғана емес тіл үйренуші сабақтан тыс үйде, серундеген кезде өзге тілді әуен немесе аудио кітаптар тыңдағанда ғана тілді тез тамыдуға болады. Егер күніне 30 минуттан 1 сағат аралығында тілге көңіл бөлетін болса жақын арада тілді меңгере алады. Ең бастысы оқылатын мәтін, тыңдалатын аудио жазба үйренушіге қызықты, тәрбиелік мәні бар және оның қызығушылығын арттыратындау болуы керек. Тыңдалымды тек тыңдау арқылы үйрену мүмкін емес, яғни тіл үйрену барысында біз төрт дағдыны да қатар алып жүреміз сол кезде тілді үйрену қызықты әрі жеңіл болады. Үйрету барысында оқушыларды қолдап, мадақтап, мотивация беру де олардың үйренуге деген құлшынысын арттыратыны сөзсіз. Әр бала бір бөлек әлем ретінде қарастырып, берілетін тапсырманы да деңгейіне қарай беру оның тілге деген ынтасын түсіріп алмау, ұстаздың маңызды жұмысы.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. <http://orleuastana.kz/kz/2017/11/sh-tildi-me-geru-zhar-y-n-bolasha-ty-kepili/>
2. <https://articlekz.com/kk/article/27911>
3. Артемонов В.А. Психология обучения иностранным языкам. - М.: Просвещение, 2005.- С.158
4. Щукин А.Н. Обучение иностранным языкам. Теория и практика / А.Н. Щукин. - М.: Фломатис, 2006. - 480 б.
5. <https://articlekz.com/kk/article/27911>

Effectiveness of an integrative approach and the project method in the teaching of English as a second language

Aut Nigara Shuhratovna

Magister of Kyzylorda University named Korqyt Ata,
Scientific supervisor - Abadildaeva SH.K.
Kyzylorda, Kazakhstan

Annotation

The article deals with the problems of an integrative approach to teaching English as a second language and considers ways of development of cognitive activity in the process of speech communication in the use of integrative approaches to teaching foreign languages at the present stage of primary education.

The primary school curriculum focuses on the features of an integrative approach depending on the content of educational materials. In this context, we focus on the position of scientists on a unified approach to teaching language cycle subjects and on existing approaches to teaching foreign languages.

This article presents the theoretical foundations of integrated learning and methods of its application in primary schools as an alternative approach to learning, which in modern school practice involves conducting empirical and problem-based learning, as well as encouraging independence and active participation of students. During the study of this approach, the following factors were identified for the development of students' high motivation to work, the development of social skills and self-confidence, active participation in the educational process, as well as a better and long-term acquisition of knowledge, skills and attitudes.

Key words: *integrated approach, project method, concept of cognition, Project Teaching (PT), Project Method (PM), Project Approach (PA), Project-based approach, Project-centered approach, Project-based learning (PBL).*

Introduction

In recent years, the development of local education is characterized by a variety of innovative activities of schools. One of the directions of personality-oriented education, along with differentiated training and variable organization of the educational process, is the construction of the learning process on an integrative basis. Integrative pedagogical activity is a specific type of pedagogical activity, during which certain integrative tasks in the field of educational theory and practice are actualized. The idea of integration in foreign language lessons is very relevant.

First, because one of the traditional, but also modern tasks of education is the perception by students of a complete picture of the world, whereas at present the educational process is built mainly on a subject-based, non-integral basis. Therefore, it is necessary to find ways to limit the construction of training on only one subject, i.e. to go to integrated training.

Secondly, truly modern education is defined as the process of becoming an integral person, and that is why it is important to search for such learning models that would ensure the integral development and self-development of the individual.

Third, the integrated construction of the educational process includes significantly more technological capabilities. In conditions of convergence and merging of different-quality knowledge, methods of activity, methods of thinking are inherent in integrative educational processes, it is easier to create, for example, problematic situations or emotional and psychological attitudes in the lesson, to ensure mutual learning and immersion, i.e. to use modern educational technologies that have proven their effectiveness. This approach to teaching

a foreign language is considered in the works of scientists such as N. N. Achkasova, E. Y. Bakhtalina, O. A. Denisenko, N. A. Malkina, E. I. Matetskaya, N. N. Trubaneva, N. A. Yatsenko, and others.).

1. **Theoretical basis of integrated approach.**

From the point of view of systems theory, integration (lat. integration —restoration, replenishment) means the state of connectedness of separate differentiated parts into a whole, as well as the process, leading to this state [2, p.307]. Different forms of integrated teaching have emerged in the late 19th century, however, the one thing they all have in common is the emphasis on the need for students' active role in the construction and acquisition of personal knowledge that would be connected to the realities of life. As a phenomenon of inter science has its evolution, development history, accumulated scientific data, reflected in the 80-ies and 90-ies of XX century, when the term "interdisciplinary communication" has given way to the concept of "integration" and has gained importance as an interdisciplinary term that reflects the General scientific law. From the point of view of A. Y. Danilyuk, the history of integration in education from early 80-ies was filled with universal concepts of integrating pedagogical content. According to the level of development, this approach faced two problems [3, p 277]:

1) Education as a form of reflection of integrative trends in the development of science and culture as a whole, a unified picture of the world, which becomes the basis of the student's worldview;

2) Education as an integrated area of human activity, the subject of which is the professional and personal development of a person in the educational system.

Component relationships in the education process can reflect the principles of structuralism, hierarchy, complementarities, correspondence, symmetry, functionality, interaction, informativeness, management and regulation.

Integration is considered as a process of movement and development of a certain system, in which the number of elements increases, strengthen the intensity of their interaction decreases their relative independence, correlation links are strengthened. So, we aren't able consider it as a mechanical connection of parts, not their sum, but an organic interpenetration that gives a qualitatively new result, and new system.

The methodological basis for integrating education is the philosophical idea of human integrity. Integration and differentiation are inextricably linked. It is associated with synthesis, connection, generalization, creation of a new one, and differentiation includes analysis, restriction, specification, and selection of elements. Striving to achieve organic unity of integration and differentiation, search for ways to achieve this unity characterizes every stage of education development.

Integration is closely linked on process of cognition. According to D. B. Elkonin the concept of students' mental enlargement [4, p 156] there two "development vectors" of the pupil are distinguished. The psychological content of which determines the leading activity of the developing personality.

1) The first "vector" reflects the relationship with the world of things consists in the knowledge and mastery of the object world, in the process of which cognitive development is carried out, that is, the development of objects, methods and algorithms of actions with them.

2) The second "vector" reflects interaction with the world of people and is aimed at psychosocial development.

Integration of these two developmental processes, cognitive and psychosocial, determines the formation of personality. In the conditions of developing learning, the formation of cognitive activity techniques is not a side issue, but one of the Central tasks. The teacher, having knowledge of these techniques, can quickly understand the causes of individual difficulties and take effective measures to eliminate them. Having mastered the techniques of cognitive activity

under the guidance of the teacher and having understood their integrative role, the student can then independently apply them in conditions that are not set by training, rebuild on their own initiative, find new techniques, and use them in independent research.

2. Project teaching and project method.

Project based training is a form of comprehensive integrative training. The project method is used when a research or creative task arises in the educational process, which requires integrated knowledge from various fields, as well as the use of research methods. Varieties of terms are classified: project activity, Project Teaching (PT), Project Method (PM), Project Approach (PA), Project-based approach, Project-centered approach, Project-based learning (PBL).

The complexity of the project method can be accompanied by active participants throughout the educational process, starting with the choice of the topic or problem that they want to solve, the choice of methods and procedures for data collection, data processing, problem solving and presentation of the results. In this way, for students are given more freedom and responsibility, and internal motivation is encouraged. The project method takes into account individual differences and opportunities of students. From the beginning of the project to its completion, each student chooses the content, sources of knowledge, width and depth of the problem solution in accordance with their personal cognitive potential, thereby affecting the rate of their own progress. Each project is a study of a specific social problem that is interesting and unknown to students, which is solved in collaboration and gives an important result for all participants of the project [4;52-66].

Typology of projects by E. S. Polat [6; 9-17]:

Research project-characterized by a well-thought-out structure, designation of goals, and justified relevance of the research subject.

Information project- main aim is collecting information about an event or phenomenon. Project participants collect this information in order to make it available to a wide audience.

Applied (practice-oriented project) - have a clearly defined result of the participants' activities, which is necessarily focused on the social interests of all project participants. For example, it may be a draft law on environmental issues, youth issues, or a project for an ideal school of the future.

Creative project- creative approach and its corresponding design they can be related to the content of a work, article, film or life situation. The results of such a project require a well-thought-out structure, for example, in the scenario of a report, newspaper, composition, design of specific titles, posters, albums.

Role-playing project-the degree of creativity in such projects is quite high, but the main activity is role-playing.

The result of project work is not only the acquisition of knowledge, but also the creation of the final product. The completed result is as important as the process itself. This can be a scene, a picture book, a performance, a cluster, or a moment of creativity. The project presentation allows students to discuss the project, develop new ideas for improving it or creating a new project, and critically evaluate the value of their own work.

Advantages and disadvantages of project-based training.

The main advantages of the project method of training:

Relevance. Active participation of student allows teacher to apply the acquired knowledge, skills independently;

Creating a comfortable educational environment. The degree of teacher-student, student-student cooperation becomes a factor of personal development and self-determination;

Differentiated approach. The student chooses the theme of the projects themselves, taking into account their interests and capabilities. This will allow the student to realize their creative potential. As a result many tasks of personal oriented training are also solved;

Apply of information technologies: information processing and communication have always been and remain the main types of educational activities;

formation of research skills;

Motivating character: the right to choose, the ability to control the process and cooperate with classmates-all this increases the motivation of learning.

Disadvantages of project method of training:

The load on the teacher increases;

The student often gets into a stressful situation (overestimation of opportunities, technical overlays);

Psychological communication problems;

The problem of subjective assessment.

The main difficulty in organizing project activities is the overload of students. Research work is voluminous and laborious, especially if it is searching for information, reading scientific literature, writing abstracts.

Conclusion

As a result, we can identify the following conclusions of this article:

1. Integrative teaching of children to a foreign language and foreign culture should be carried out within the framework of a systematic and communicative approach and humanistic orientation of the learning process, based on the principles of orientation to the personal needs, motives and interests of students, to create psychological comfort for them.

2. To improve the psychological atmosphere and reduce stressful situations in the classroom, it is necessary to use modern teaching technologies that take into account the individual characteristics of the student, and create conditions for his self-realization.

3. Implementation of content of teaching foreign language and foreign language culture pupils on an integrative basis requires the use of appropriate technology, in which the interaction of methods and techniques is carried out in two main directions: creation of an integrated system for the development of abilities to communicate in native and foreign languages, as well as in the choice of methods and technologies of training, development and education of preschoolers and senior classes.

Effectiveness of an integrative approach and the project method in the teaching of English as a second language shows that students are more motivated to work, acquire social skills through group and team work, and actively participate in teaching process.

References:

1. Belyaeva, A. P. Integrative-modular pedagogical system of professional education. — SPb. : Radom, 1997. - 270 p.
2. Bolshaya Sovetskaya enciklopediya, Moscow, 1972, Vol. 10.
3. Danilyuk, A. Y. Theory of integration of education. - Rostov n/A: RSU Publishing house, 2000. - 277 p.
4. Elkonin, D. B. Psychology of teaching younger school children. - M.: Enlightenment, 1974. - 156 p.
5. Beckett, G. H. (2002). Teacher and Student Evaluations of Project-Based Instruction. In: *Tesl Canada Journal/Revue Tesl du Canada*, Vol. 19, br. 2, str. 52-66.
6. Polat, E. Method of projects: typology and structure / Polat, E. // *Lyceum and gymnasium. education.* - 2002. - №9. - P. 9-17. - P. 2002.
7. Gormaz, J. (2006). CNES problems: project classes in Seminary. In: *Church of the world*, no. 41, 2006., pp. 166-192.

ОҚУШЫЛАРДЫҢ КОНСТРУКТОРЛЫҚ ШЕБЕРЛІГІН ДАМУДАҒЫ ОҚУ ЭКСПЕРИМЕНТИНІҢ МАҢЫЗЫ

Әлиакбар Еркебұлан Қанатұлы

Физика мамандығының 2-ші курс магистранты

Қорқыт Ата атындағы Қызылорда мемлекеттік университеті

Ғылыми жетекші – Алмағамбетова Айгүл

Қызылорда, Қазақстан

Мемлекеттік білім беру стандартының нормалары мектеп пәндерінің қолданбалы, практикалық бағыттарын күшейтуді қарастырады. Сондықтан физика сияқты мектеп пәнінің қолданбалы, практикалық бағытын нығайту бойынша педагогикалық жұмыстың бір түрі - бұл физикалық заңдылықтарды зерттеуге және оларды қолданудың жолдарын табуға бағытталған мектеп оқушыларының тәжірибелік-конструкторлық әрекеті.

Тәжірибелік-конструкторлық жұмыстарының мақсаты оқушылардың физикалық және техникалық дағдыларын қалыптастыру болып табылады, бұл оларға күнделікті өмірде практикалық физикалық және техникалық мәселелерді сәтті шешуге мүмкіндік береді, сонымен қатар техникалық университеттерде оқуды табысты жалғастыру үшін алғышарттар жасайды.

Сонымен, Мемлекеттік білім беру стандарты бойынша қойылған мақсатқа жетудің бір әдісі - жалпы білім беретін мектеп оқушыларында тәжірибиелік-конструкторлық шеберлігін қалыптастыру. Қазір оқушылар әр түрлі ақпарат көздерінен көптеген құралдар мен қондырғылар туралы оқып-біледі. Олардың жұмыс жасау принципі, құрылымы жайлы білгісі келеді. Оны физиканы оқыту барысында әрбір физикалық заңдар мен оның теориясын өту кезінде практикалық қолданысында түсіндіруге болады (әрине, оқушыға түсінікті деңгейде). Мысалы, қарапайым батарея мен магнит және өткізгішті пайдаланып, электр моторын қозғалысқа келтіру, яғни электр қозғалтқышын жасау сияқты.

Конструкторлық шеберлік дегеніміз физикалық құбылыстарды қамтитын білім жүйесі негізінде жүзеге асырылатын жобалау, техникалық және экспериментальды дағдылардың жиынтығы.

Қазіргі кезде оқушыларда физикалық және техникалық дағдыларды қалыптастыру үшін жалпы білім беретін мектепте физика пәнін оқыту міндеті мен мектепте физика пәнін оқытудың қолданыстағы әдістемесі арасында қарама-қайшылық бар, бұл физика пәнін оқытуда оқушылардың физикалық және техникалық дағдыларын қалыптастыруға бағытталған жұмысты қарастырмайды.

Сонымен бірге, базалық оқу жоспарында мектептегі әртүрлі пәндер бойынша элективті курстарды өткізуге оқу уақытын бөлу қарастырылған. Демек, оқу уақытының жетіспеушілігі мәселесін элективті курс бойынша оқу арқылы шешуге болады. Физика пәнінен элективті курстың бөлігі ретінде оқушылардың конструкторлық шеберлігін қалыптастыру үшін тиісті әдістеме қажет. Егер оқушылардың конструкторлық дағдылары эксперименттік, техникалық, дизайнерлік қызмет элементтері мен физикалық процестердің мәнін түсіну арасындағы байланыс элективті курстың бөлігі ретінде қалыптасса, онда оқушылардың физикалық және техникалық дағдыларын қалыптастыру деңгейі және оқушылардың физика пәнінен үлгерімі артады.

Мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандартының қазіргі кездегі физикалық пәндерді оқуға қолданбалы бағытын күшейту талабы оқушылардың жоғары және орта арнаулы оқу орындарында оқуын жалғастыруға студенттердің практикалық белсенділігі мен кәсіптік бағдар беруін кеңейтуді білдіреді.

Жалпы білім беретін мектепте физика пәнін оқытуда мектеп оқушыларының практикалық іс-әрекетінің бір бағыты – оқушыларға жаңа білім алу үшін физикалық құбылыстар туралы білім жүйесі негізінде жүзеге асырылатын техникалық және эксперименттік қызмет. Оқушылардың бағытталған практикалық іс-әрекеті барысында болашақта конструкторлық шеберлік деп аталатын дағдылар қалыптасуы керек.

Бүгінгі таңда адамзатқа белгілі көптеген техникалық дағдылар өте ауқымды. Әрине, біз айтып отырған эксперименттік қызмет, әсіресе мектеп курсы, барлық физикалық заңдарды іс жүзінде қолдана отырып, барлық дағдыларды игере алмайды. Мектептің бұл бөлігі болашақ маманға ғылыми және практикалық қызметте ғана емес, сонымен қатар күнделікті өмірде де пайдалы болатын ең қол жетімді, бірақ сонымен бірге ең әмбебап дағдыларды қамтуы керек. Оқушыларға берілетін физикалық білімді таңдауда дәл осы қағидаларды басшылыққа алу керек.

Конструкторлық іс-әрекеттерді алдын ала белгіленген жоспарға, алгоритмге, тапсырмаға, сурет салуға, эскизге және т.б. сәйкес жүзеге асыратын адамға таза техникалық дағдылар қажет. Егер адамға қандай да бір машина немесе физикалық құрылғыларды жасау қажет болса, онда тек техникалық білім жеткіліксіз. Құрылғының жұмысын жобалау мен баптауды дамыту физика заңдылықтарын білуді және материалдарды, құралдарды, жекелеген бөлшектерді жасау техникасын таңдағанда, сызбалар мен эскиздер дайындауда, сонымен қатар құрылғы жұмысының нәтижелерін талдауда қолдануды талап етеді. Сондықтан физикалық құрылғыларды жасау күрделі, озық шеберлікті қажет етеді.

Осы қағиданың бөлігі ретінде эксперименттік қызмет келесі критерийлер бойынша жүргізілуі керек:

- а) қалыптасқан дағдылар жиынтығының толықтығы.
- б) оқушылардың игеру дағдыларының қол жетімділігі.
- в) оқушылардың құрылғыларды қолданудың қауіпсіздігі.
- г) дағдыларды күнделікті өмірде қолдана білу.
- д) кәсіби іс-әрекеттегі дағдыларды жүзеге асыру мүмкіндігі.

Жасалған физикалық құрылғының оқу процесінің материалдық-техникалық мүмкіндіктеріне сәйкестігі принципі. Осы қағидаға сәйкес эксперименттің мазмұнын таңдау өлшемдері:

- а) құрылғыларды құруға арналған шикізат пен бөлшектердің арзан бағасы.
- б) құрылғыларды өндіруге кететін ақылға қонымды уақыт.

Физика пәні бойынша қосымша сабақ, сонымен қатар физикалық үйірме оқушылармен сабақтан тыс жұмыстардың бір түрі болғандықтан, элективті курс шеңберіндегі оқытудың мазмұны мен формалары мектептегі сыныптан тыс тәрбие жұмысы кез-келген пәнге негізделген талаптар мен қағидаларға сәйкес келуі керек. Осыған байланысты келесі маңызды талаптар мен қағидаларды бөліп айта аламыз:

- сабақ мақсаттары мен мектеп оқушыларымен сабақтан тыс жұмыстардың бірлігі;
- оқушылардың сабақтан тыс жұмыстарды қандай-да бір нысанда немесе басқа формада өткізген кезде жеке қызығушылықтары мен бейімділіктерін ескеру;
- сабақтан тыс жұмыстардың міндетті сабақтармен тығыз байланысы;
- әлеуметтік пайдалы бағыт; мектептің мектептен тыс мекемелермен, қоғамдық және мемлекеттік ұйымдармен өзара әрекеттесуі;
- оқушылардың белсенді тәуелсіз танымдық және практикалық іс-әрекетіне бағдарлау;

Жасалып жатқан үйірме жұмыстары, оқушылардың конструкторлық шеберлігін арттырудың бір бөлігі болғандықтан, сабақтың мақсаттары мен сыныптан тыс жұмыстардың бірлігі, оқушылардың физикалық және техникалық дағдыларын жоғары деңгейде қалыптастыруға қосымша мүмкіндіктер беруі керек. В. С. Капустин мектеп

үйірмесіне қатысты: «... мектеп үйірмесі оқу процесіне тығыз байланысты болғандықтан, физика пәнінің мұғалімінің сабақтағы оқу-тәрбие жұмысының жалғасы және толықтырушысы бола алады және үйірменің жұмысы физика пәні мұғалімінің алдына қойылған нақты тәрбиелік міндеттерді орындауға бағытталуы керек. » - деген екен.

Оқушылардың жеке қызығушылықтары мен бейімділіктерін ескеру эксперимент тақырыбын ерікті түрде таңдау фактісінде де, үй тапсырмасының көлемін, мазмұны мен тақырыбын таңдау мүмкіндігінде де көрінеді. Сыныптан тыс жұмыстардың міндетті сабақтармен тығыз байланысы, бір жағынан, эксперимент жасағанда негізгі мектеп курсының сабақтарында алған білімдері мен дағдылары қолданылатынын білдіреді. Екінші жағынан қосымша білім мен дағдыларды меңгерген физикалық құрылғылар негізгі физика курсының сабақтарында қолданылады.

Әлеуметтік пайдалы бағыт - барлық оқушыларға физикалық білім берудің сапасын жақсартуға мүмкіндік беретін мектептің физика кабинетінің материалдық-техникалық базасын нығайту, сонымен қатар эксперименттерге қатысатын оқушылардың жұмысы, негізгі мектеп сабақтарында зертханалық көмекші және демонстрант ретінде үйретуге де болады.

Оқушылардың көрмелерге, конкурстарға және педагогикалық семинарларға қатысуы мектеп пен мектептен тыс мекемелер, қоғамдық және мемлекеттік ұйымдар арасындағы өзара әрекеттестік принципін жүзеге асыруға мүмкіндік береді. Эксперимент барысында алған білімі мен қалыптасқан физикалық және техникалық дағдылары оқушыларға үйде де, орта мектепті бітіргеннен кейін де өзіндік танымдық және практикалық әрекеттерді орындауға мүмкіндік береді.

Мектептің физикалық-техникалық базасымен, оқушылардың конструкторлық шеберлігін дамыту үшін ең сәйкес келетін мазмұны бұл -

- физика сабағында қол жетімді стандартты жабдықтар мен құралдарды қолдана отырып, зертханалық және демонстрациялық қондырғыларды және қарапайым өмірде физиканың заңдарына қатысты қондырғыларды жобалау және құрастыру;

- үйде жасалған физикалық құрылғылар мен жүйелерді жобалау және өндіру;

-эксперимент барысы бойынша оқушылардың іс-әрекеті, сонымен қатар проекция мен басқа жабдықтарды зерттеу, мұғалімге сабақтарды дайындауға және өткізуге көмектесу, физика сабағында стандартты жабдықтарды жөндеу кіреді.

Әдебиеттер тізімі:

1. «Физикадан сабақтан тыс тәжірибелерді өткізу» Л.А.Горева
2. «Үйде физикалық эксперимент ұйымдастыру» В.С. Данюшенкова, М.Г. Ковтунович
3. «Физиканы оқытудағы техникалық шығармашылықтың рөлі»В.В. Вагина А.П. Муравьёва
4. «Физикалық білім берудегі сыныптан тыс жұмыс бағдарламасын құру және құру принциптері" В.С. Капустина
5. infourok.ru сайты

УДК 373.21

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫ ҮШ ТІЛДЕ ОҚЫТУДЫҢ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Ермекова Айсулу Канатовна

Павлодар мемлекеттік педагогикалық университетінің педагогика
жоғары мектебінің магистранты
Ғылыми жетекші - Жумабаева З.Е.
Павлодар, Қазақстан

***Аңдатпа:** Мақалада мектеп жасына дейінгі балаларды үш тілде оқытудың мәселелері қарастырылған. Балалардың жас ерекшеліктері, ұйымдастырылған оқу-қызметі, педагогикалық кадрлар туралы сөз қозғалды. Үштілділікті балалардың жас ерекшеліктерін есере отырып мектеп жасына дейінгі балаларға оқытуды дұрыс деген пайымдауларын білдірген педагогтар мен психологтар осы мақалада айтылған.*

***Кілтті сөздер:** үштілділік, мектепке дейінгі жас, балабақша, бағдарлама, тіл саясаты, болашақ.*

Көпұлтты қоғамның дамуы жағдайында мектеп жасына дейінгі балалардың көп мәдениетті даму мәселесі ерекше өзекті болып отыр. Бастауыш, орта, жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру барысында көптілді құзыреттілікті қалыптастырып, оны ары қарай сабақтастықпен жалғастыру үшін мектепке дейінгі ұйымнан бастау алу керек [1]. Балабақшада үштілділікті жүзеге асыру барысында мектепке дейінгі білім беру мекемелерінің барлық мамандардың қызметі ретінде қазақ тілін - ана тілі ретінде, орыс тілін қарым-қатынас құралы ретінде, ағылшын тілін қосымша тіл ретінде баланы тәрбиелеу мен дамытуға бағытталуын болжайды. Осыдан, тілдерді үйрену ерекше орын алатыны байқалады. Қазақстан Республикасының тіл саясаты білім берудің алдына мынадай стратегиялық міндет қояды – үш тілді: мемлекеттік тіл ретінде қазақ тілін, ұлтаралық қатынас тілі ретінде орыс тілін және жаһандық экономикаға ойдағыдай кірігу тілі ретінде ағылшын тілін дамыту [2]. «2011 – 2020 жылдарға арналған ҚР Тілдерді дамыту мен қолданудың мемлекеттік бағдарламасы» тілдерді дамыту мен қолданудың нормативтік құқықтық және әдіснамалық базасын жетілдіруге бағытталған кешенді шаралар өткізуді қарастырады [1].

Ана тілін және шетел тілдерін үйрену оқу процесінің бөлігі бола тұра, білім берудің негізгі компоненттерінің бірі болып табылады. Осыған байланысты, педагогтардың, психологтар мен әдіскерлердің басым көпшілігі балаларға ана тілі мен шет тілдерін мектепке дейінгі ерте жастан бастап үйрету оңтайлы шешім деген ұстанымда, себебі мектеп жасына дейінгі кезең — тұлғаның негізгі қасиеттері қалыптасатын, дене дамуының, эмоционалды, ақыл-ой негіздері қалыптасатын кезең болып саналады (Ш. А. Амонашвили, Л. С. Выготский және т.б.). Әдетте, мектепке дейінгі ұйымда танымдық-тәрбиелік үдеріс (оқу элементтерімен) ойын іс-әрекеті арқылы қамтамасыз етіледі. Осы ретте, ана тілі мен шет тілдерін мектепке дейінгі ерте жастан бастап үйренуге қазіргі заманғы қоғамның қызығушылықтары артқан және бұл қазіргі заманның талабына сай қажеттіліктерден туындайды. Қазіргі таңда бұл қажеттіліктің жоғары болуына байланысты, осы сұранысты қамтамасыз ететін мектепке дейінгі ұйымдардың саны артты. Ана тілі мен шет тілдерін мектепке дейінгі ерте жастан бастап үйрету мектепке дейінгі ұйымдарда, балаларды дамыту орталықтарында, мектепке даярлық курстарында жүргізіледі [3, 5 б.].

Мектеп жасына дейінгі балалардың психофизиологиялық дамуына негізделетін тілдердің үштұғырлығын (қазақ, орыс, ағылшын) оқытудың өз ерекшеліктері бар. Психологтардың пайымдауы бойынша мектеп жасына дейінгі балалардың қабылдауы, есте сақтауы, зейіні еріксіз болады. Балалар өз қабылдау үдерісін басқара алмайды, кез-келген затты өздігінен талдай алмайды. Балалардың есте сақтауы тек қана фотографиялық сипатта болады, сонымен бірге мектеп жасына дейінгі бала барлық қабылдағанын кейін қолдануды ойланбайды.

Мектеп жасына дейінгі бала зейіннің ұзақ концентрациясын сақтай алады, оның мақсатқа бағытталған іс-әрекетті қажет етіп, ол жеткілікті лексикалық қорды, өзінің коммуникативті қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін сөйлеу модельдерін меңгереді. Осы жас аралығында адамдардың қарым-қатынастарына қызығушылығы дамып, қоршаған ортаның заттарын тану шеңбері кеңейеді. Балалар осы жасында қоршаған ортаның заттары арасындағы кейбір байланыстарды және тәуелділіктерді өздігінен орнатады. Бұл жас аралық сөйлеудің барлық қырлары мен қызметтерінің дамуы үшін сензистивтілігімен сипатталады. Тілдерді меңгеру үшін ең қолайлы кезең ретінде 4-5 жас аралық екендігін мамандар атап көрсетуде. Психологтар (Л. С. Выготский, С. Л. Рубинштейн, А. А. Леонтьев және т.б.) бала төрт жасынан бастап ересек адамға қарағанда шет тілдерін оңай меңгере алатынын пайымдайды. Осы жаста тілдік материалды есте сақтауы берік болады, фонематикалық естудің жоғары деңгейі белгіленеді. Шет тілді меңгеруде үзіліс болса да, меңгерілген дағдылар ұзақ уақытқа дейін сақталатын болады. Мектепке дейінгі жастағы меңгерілген сөйлеу жылдам қалпына келетіндігі белгілі.

Мектепке дейінгі ұйымдарда тілдердің үштұғырлығын дамыту бағдарламасында үштілділікке үйрету іс-әрекетін ұйымдастырудың жетекші түрі - топпен жұмыс істеу болып табылады. Топтардың толымдылығы – 8-12 адамнан артық емес. Тілдің үштұғырлығын дамыту бойынша ұйымдастырылған оқу іс-әрекеттері 4-5 жастағы балаларға - аптасына 1 рет, ұзақтығы 20-25 минуттан, ал 5-6 жастағы балаларға - аптасына 2 рет, ұзақтығы 25-30 минуттан жүргізіледі. Тілдің үштұғырлығын дамыту бойынша ұйымдастырылған оқу іс-әрекеттері барысында алынған білім барлық режимдік кезеңдердің үдерісінде күнделікті: сәлемдесу, киіндіріп шешіндіру, тамақ ішу, ұйқыға дайындық, ойындар мен серуендер барысында бекітіледі [3, 7 б.].

Балабақшада көптілді білім беруді жүзеге асыру барлық білім беру салалары арқылы жүзеге асыру арқылы: «Денсаулық», «Коммуникация», «Таным», «Шығармашылық», «Әлеуметтану», сондай-ақ балаларды тілдік кеңістікке кіріктіру үшін пәндік-дамытушылық ортаны құру арқылы дамытуға болады.

Балабақшада үштілділікті енгізудің басты міндеті тілдік материалды игеру емес, мектеп жасына дейінгі баланың тілдік дамуы, басқа елдің тілі мен мәдениетіне деген қызығушылықты ояту екенін түсіну керек. Қазақ, орыс және ағылшын тілдеріндегі дидактикалық материал арқылы мектеп жасына дейінгі балалардың әртүрлі халықтардың тілі туралы идеяларын байытып, оларды оқытылатын тілдің тілдік ортасына кіріктіруге болады. Балаларды халықтық музыкалық аспаптармен және би әуендерімен, ән өнерінің стильдерімен және ағылшын тілді елдердің музыкалық фольклорының жанрларымен таныстыру мектеп жасына дейінгі балалардың музыкалық тәжірибесін кеңейтуге және олардың аймақтық білімін байытуға көмектеседі. Өндерді орыс, қазақ және ағылшын тілдерінде жаттау балаларға сөздердің лексикалық қорын кеңейтуге және жаңа сөйлеу құрылымдарын зерттеуге көмектеседі.

Ұйымдастырылған оқу іс-әрекеті барысында үштілде жұмыс жүргізудің сәтті болуы тәрбиешінің тілдік құзіреттілігінің жоғары деңгейде болуына байланысты. Үш тілде оқу-танымдық, ән, музыкалық және театральді репертуарды таңдай отырып, орыс тілді топтардың мектеп жасына дейінгі балалары үшін қазақ немесе ағылшын тіліндегі мәтіннің қолжетімділігі бойынша мамандармен кеңесу қажет. Лингвист-мұғалімдермен

тығыз ынтымақтастықта жұмыс сабақтан тыс уақытта да жүргізіледі. Үш тілде бірлескен қойылымдар, бір жағынан, ересек мектеп жасына дейінгі балалардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға, әдебиетке, музыкаға, театрға тұрақты қызығушылықты оятуға көмектеседі. Екінші жағынан, ол ана тілінде монолог және диалог құру дағдыларын жетілдіреді, жаңа бейнелер жасау арқылы ойлауды және сөйлеуді дамытуға итермелейді.

Үштілді білім беру барысында мынандай мәселелер қозғалады:

- оқу ресурстары мен елдегі барлық оқу бағдарламаларын сапалы жаңарту;
- балалардың жас ерекшеліктері; оған қоса физиологиялық ерекшеліктері де бар: мысалы, дарынды балаларға арналған инклюзивті білім беру бағдарламасына да үштілділікті енгізу мәселесі туындайды;

- ұйымдастырылған оқу іс-әрекеті барысында білім мен тілді қатар қалай дұрыс оқытуға болады деген мәселе туындайды;

- үштілділік бағдарламасын табысты жүзеге асыру халықаралық тәжірибе туралы ақпарат пен инвестицияны қажет етеді. Ақпарат пен қаржыландырудың жоқтығы стандарттар әзірлеуді, білім беру саласындағы үштілділік үрдісін басқаратын мемлекеттік қызметкерлердің, тәрбиешілердің, мұғалімдердің, мектеп басшыларының, біліктілігін арттыру және даярлау бағдарламаларын іске асыруды қиындатады;

- оқу құралдары мен дидактикалық құралдар қажеттілігі.

Қазақстан, сірә, білім беру саласындағы түрлі тілдер тобына жататын үш тілді меңгерудің жоғары деңгейіне жету саясатын жария еткен әлемдегі жалғыз ел болып табылады. Сонымен қатар, Қазақстан құрамына мыналар кіретін маңызды реформаны жүргізіп отыр: • оқу ресурстары мен елдегі барлық оқу бағдарламаларын жаңарту; • үздік отандық және халықаралық тәжірибені біріктіретін оқу мен оқытудың жаңа әдістерін пайдалану; • мектептердегі 11 жылдық оқыту жүйесінен 12 жылдық оқытуға көшу; • этникалық азшылықтардың тілін қорғау [4, 35 б.].

Қазақстанда үштілді қоғам қалыптастыру – тым ауқымды міндет, әйтсе де, ол қолжетімді. Бұл міндетке жету үшін сауатты жоспарлау, дұрыс қаржыландыру, жақсы үйлестірілген тәсілдер, қоғам ахуалын түсіну, үштілділік тұжырымдамасын ұғыну қажет болады.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1. Государственная Программа развития и функционирования языков в Республике Казахстан на 2011-2020 годы, утвержденная Указом Президента Республики Казахстан от 29 июня 2011 года №110.
2. Послание Президента Назарбаева Н.А. к народу Казахстана в 2009 году «Новый Казахстан в новом мире».
3. Мектепке дейінгі ұйымдарда тілдердің үштұғырлығын дамыту: бағдарлама. – Астана, 2013. – 52 б.
4. Қазақстан Республикасында 2015-2020 жж. Білім беруді реформалаудың стратегиялық бағыттарын жүзеге асыру. – Астана, 2014, – 174 б.

УДК 796/799

**КРОССФИТ-ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДА ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУ
САБАҚТАРЫН ӨТКІЗУ НЫСАНЫ РЕТІНДЕ**

Кузьменко Дмитрий Юрьевич

М. Қозыбаев атындағы СҚУнің аға оқытушысы,
Петропавл қ., Қазақстан

Шитов Александр Сергеевич

М. Қозыбаев атындағы СҚУнің аға оқытушысы,
Петропавл қ., Қазақстан

Эктова Ирина Андреевна

Ұлттық Олимпиада комитетінің мүшесі,
Петропавл қ., Қазақстан

***Аңдатпа:** кроссфит – жаттығулар кешенін орындауды көздейтін жоғары қарқындылығы, іс жүзінде жасай отырып үзіліссіз жаттығу кезінде. Бұл бағдарлама әзірлеуге мүмкіндік береді барлық бұлшық ет топтарына, шыдамдылыққа тәрбиелеу және физикалық денсаулығын жақсартуға, студенттің жалпы алғанда. Өйткені жұмыс істеу үшін студенттер әрқашан қолдану қажет әр түрлі құралдар ынталандыру, онда бұл жаттығу болуы мүмкін ерекше күш жұмсамай-ақ ақтап алады. Процесінде үздіксіз жаттығуларды орындау жаттығады ортаңғы бұлшық ет, өкпе, тартылған бұлшық еттері арқа, қол, аяқ. Қолдану кроссфита дене шынықтыру сабақтарына ықпал кешенді дамыту физикалық және психикалық қасиеттері.*

Жаттығулар кроссфита өте қысқа, оның басқа түрлерімен салыстырғанда спорт, бірақ бұл қарамастан, олар керемет интенсивны және әлдеқайда жылдам жасайды бұлшық стресс жағдайы. Тағы бір ерекшелігі кроссфита болып табылады бұл спорт түрі өте жан-жақты, мәдениетті, жоқ айқын мамандандыру және ол жарайды сізге кез келген алға қойған мақсаттары.

***Түйінді сөздер:** жаттығу барысы, кроссфит, дене шынықтырумен айналысу, дене шынықтыру – сауықтыру қызметі, дене дамуы, денсаулық жағдайы, оқу үдерісі, спорт түрлері, оқыту әдістері, сабақтың эмоционалдығы, антропо-метрикалық мәліметтер, студент, салауатты өмір салты.*

Бүгінгі таңда заманауи жоғары білім беру жүйесі реформалаудың күрделі процесін бастан кешуде. Бұл педагогикалық процестің мазмұнындағы Елеулі өзгерістерден, ұйымдастырушылық және басқарушылық құрылымдарды оңтайландырудан, жоғары білім саласындағы маманның кәсіби деңгейіне қойылатын заманауи талаптарға сәйкес келетін оқу және әдістемелік жұмысты ұйымдастырудың тиімді нысандары мен әдістерін үнемі іздеуден көрінеді.

Бірақатар авторлардың зерттеулерінде дене тәрбиесі процесінің міндеттерінің білім беру бөлігі таңдалған іс-әрекет түрінде (спорт түрінде, кейбір қозғалыс әрекеттері, жаттығулар кешенінде) моториканы жетілдіруді қамтитынына баса назар аударылады. Сауықтыру міндеті денсаулықты сақтауға және нығайтуға бағытталған. Тәрбиелік міндет ықпал етеді адамгершілік сенімдері мен мінез-құлық ережелерін қалыптастыру. Жалпы, бұл міндеттер адамның өмірге дайындығын көрсетеді.

Қазіргі уақытта жастар арасында, оның ішінде жоғары кәсіби мекемелерде оқитын студенттер арасында спортпен шұғылданду танымал болуда. "Дене шынықтыру" пәніне ерекше назар аударып, оны студенттер үшін пайдалы ғана емес, сонымен қатар қызықты ету керек.

Көптеген жоғары оқу орындарында дене шынықтыру сабақтары волейбол, жеңіл атлетика, шаңғы спорты, күрес, футбол, баскетбол, жүзу, бадминтон және т.б. сияқты әртүрлі түрлерде өткізіледі: яғни студенттер Ең қызықты нәрселермен айналысады. Бұл оқу орнына білім алушылардың дене шынықтыру сабақтарына үнемі қатысуына кепілдік береді. Бірақ, егер университетте мұндай жүйе ұйымдастырылмаса, студенттер сабаққа қатысуға деген ұмтылысын жоғалтуы мүмкін. Сабақтарды тиімді ұйымдастыру үшін дене шынықтырудың әртүрлі жаңа формаларын әзірлеу және енгізу қажет. Сондай-ақ студенттерді де, оқытушыларды да қанағаттандыратын білім алушыларды ынталандыру тетіктерін айқындау қажет.

Дене шынықтырудың әртүрлі бақылау стандарттары бар, олар студенттер орындай алуы керек. Мысалы, 1-2 курс жастары штангаға 8-15 рет көтерілуі керек.

Кейбір студенттер бұл жаттығуды табиғи ерекшеліктеріне байланысты орындай алмайды. Нәтижесінде студент әртүрлі жаттығуларға да, жалпы дене шынықтыруға да қызығушылық танытуы мүмкін. Сондықтан физикалық сабақтарды өткізуге жеке көзқарасты қарастырған жөн, атап айтқанда, студенттердің оқу бағдарламасына әр оқушының табиғи қабілеттерін ескеретін әртүрлі фитнес-жаттығуларды енгізуге болады.

Фитнес-жаттығулар-бұл физикалық жүктемелердің түрі, онда бұлшық еттер күшейтіледі, дененің проблемалы бөліктері түзетіледі және артық салмақтан арылады, яғни білім алушылардың денсаулығы мен дене пішінін сақтайды. Бұл түрдегі сабақтар жастар үшін тартымды, өйткені жаттығулар кешенінде әркім жеке-жеке орындай алады (деңгейіне қарамастан дайындық), сондай-ақ оларды орындау барысында студенттің физикалық формасы жақсарады. Мысалы, кроссфит стилінде дене шынықтыру сабақтарын өткізуге болады.

Кроссфит-жаттығу кезінде іс жүзінде үзіліс жасамай, жоғары қарқындылықты қажет ететін жаттығулар жиынтығы. Бұл бағдарлама барлық бұлшықет топтарын жасауға, шыдамдылықты тәрбиелеуге және тұтастай алғанда оқушының физикалық денсаулығын жақсартуға мүмкіндік береді. Себебі жұмыс үшін студенттер әрдайым мотивацияның әр түрлі құралдарын қолдануы керек, содан кейін бұл жаттығу көп күш жұмсамай өзін ақтай алады. Жаттығуларды үздіксіз орындау процесінде жүрек бұлшықеттері, өкпелер жаттығады, артқы, қол, аяқ бұлшықеттері қатысады. Бұл кешен бір уақытта әртүрлі топтардың бұлшықеттерін қолданатындығына байланысты, калорияларды жағу стандартты жаттығуларға қарағанда тезірек жүреді, метаболизмнің жоғарылауы 40% дейін мүмкін.

Яғни, бұл жаттығу жүйесі артық салмақтан арылуға жарайды. Барлық уақытта студенттер үшін өзекті мәселе.

Кроссфит стилінде сабақ өткізу үшін студенттерді дайындық деңгейі бойынша топтарға бөлу керек. Кешенді жаттығулар студенттердің физикалық деңгейін ғана емес, сонымен қатар әр түрлі вариацияларға ие болуы керек, сондықтан мұғалім кез-келген уақытта орындалмайтын тапсырманы жеңіл тапсырмаға ауыстыруға немесе басқа бұлшықет топтарына қатысты жеке бағдарламаға енгізуге мүмкіндік алады. Осылайша, студенттер үшін дене шынықтырумен айналысу үшін қолайлы жағдайлар жасалады, яғни білім алушылар олардың дайындық деңгейі шамамен тең болатын топта болады және барлық жаттығулар әркімнің қолынан келеді.

Кроссфитті дене шынықтыру сабақтарында қолдану физикалық және психикалық қасиеттердің жан-жақты дамуына ықпал етеді. Бірқатар авторлардың зерттеулері кроссфиттің спорт түрі ретінде өзіндік ерекшеліктері бар екенін көрсетеді:

- ағзаға және оның дамуына әсер етуі;

- қозғалыстардың ауысуы және көбінесе қарқындылық, жан-жақтылық және ұзақтығы қозғалыс белсенділігі қатысушылардың денесіне жалпы кешенді әсер етеді, студенттердің негізгі физикалық қасиеттерін дамытуға және жетілдіруге ықпал етеді;

- қабылдау шарттарының кенеттен өзгеруі, жағдайдың тез өзгеруі, үнемі өзгеріп отыратын жағдайлар студенттерді жағдайды бірден бағалауға, тапқыр, жылдам, белсенді әрекет етуге, іс-әрекеттерде тәуелсіздік көрсетуге мәжбүр етеді

- қатысушылардың жоғары эмоционалдылығы және жоғары белсенділігі;

- қозғалыстардың орындалуы эмоционалды шиеленіс аясында сақталады (бұл жағдайда ұстамдылық танытқан, өз іс-әрекеттерін бақылауды жоғалтпайтын адамдар жоғары бағаланады);

- бәсекелік сипат, іс-әрекеттің жылдамдығы мен дәлдігінде, техникалық және тактикалық тапқырлықта қарсыласты жеңуге деген ұмтылыс студенттерді күш-жігердің максималды кернеуімен әрекет ету үшін өз мүмкіндіктерін жұмылдыруға және қиындықтарды жеңуге үйретеді.

Дене шынықтыру сабақтарында кроссфитті қолдана отырып, студенттерді дене тәрбиесі мен сауықтырудың ұтымды тәсілдерін іздеу. Біздің ойымызша, дене тәрбиесі, кроссфит бойынша оқу процесін оңтайландыру жолдарының бірі болып табылады:

- оқушылардың жан-жақты дайындығын талап етеді және ықпал етеді;

- зияткерлік қабілеттерін дамыту құралы;

- ерікті қасиеттерді тәрбиелейді, адамгершілік әдеттер мен мінез-құлықты қалыптастырады;

- адамның өміріне қажетті қолданбалы білім, дағдыларға қол жетімді;

- кез-келген адамға қол жетімді, ол деректерге, қасиеттерге, қабілеттерге, сапаға және т. б. ешқандай шектеулер қоймайды.

Мақсатыңызға байланысты салмақ жоғалту, төзімділікті немесе күшті жақсарту немесе бұлшықет массасын алу болсын, кроссфит бірнеше түрге бөлінеді:

- шыдамдылыққа үйрету;

- күшке жаттығу;

- кардиологиялық жаттығулар.

Бірақ, негізінен, бұл жаттығулардың барлығы бір кешеннің бөлігі болып табылады. Және бір апта ішінде бөлек орындалады. Кроссфит жаттығулары басқа спорт түрлерімен салыстырғанда өте қысқа, бірақ бұл өте қарқынды болғандықтан және бұлшық еттерге тезірек стресс әкеледі. Кроссфиттің тағы бір ерекшелігі-бұл спорт түрі өте жан-жақты, оның нақты мамандануы жоқ және ол кез-келген мақсатта сізге сәйкес келеді.

Қорытындылай келсек, кроссфит дегеніміз:

1. Қарапайым-көптеген жаттығулар үшін сізге белгілі бір жабдық қажет емес, тек стадион мен барлары бар көлденең жолақ жеткілікті.

2. Жан – жақты-майды жағу, бұлшықет массасын алу, күшті, ептілікті, шыдамдылықты жақсарту сияқты көптеген мақсаттардан таңдау арқылы сіз кроссфит арқылы осы мақсаттардың кез-келгеніне жетуге көмектесетініне сенімді бола аласыз.

3. Бір қызығы, кроссфиттегі жаттығулардың саны өте үлкен, сондықтан сіз жаттығуларыңызды үнемі әртараптандыруға болады.

4. Тиімді-кроссфит-бұл өте тиімді спорт түрі.

Кроссфит стилінде сабақ өткізу мұғалім тарапынан мұқият дайындықты қажет етеді: әр түрлі дайындық деңгейлері үшін жаттығулар жасау, ауыспалы жаттығулар жасау және оларды дұрыс көрсете білу. Осы мәселелерді шешу үшін мұғалім сабақтарды кәсіби түрде өткізіп қана қоймай, сонымен қатар өзін осы мамандыққа сәйкес формада ұстауы керек. Мұғалімнің басты міндеті - әр оқушының дене шынықтыру деңгейін дұрыс анықтау және жаттығуларды орындау барысында оқушылардың жағдайын бақылауы тиіс.

Жоғарыда айтылғандарды қорытындылай келе, біз студенттердің дене тәрбиесі бойынша оқу процесін жетілдірудің бірыңғай әдістемелік тәсілі жоқ деген қорытындыға келдік. Бұл сұраққа нақты жауап беруге мүмкіндік бермейді: студенттердің дене шынықтыру сабақтарына қатаң шектеулі уақыт ішінде олардан үлкен нәтиже алуға

болады, бұл жалпы жұмыс қабілеттілігін, денсаулығын, жан-жақты дамуын және физикалық қабілеттерін жетілдіруде көрінеді. Осы тақырып бойынша ғылыми-әдістемелік әдебиеттерді зерттей отырып, біз дене шынықтыру сабақтарын ұйымдастыру құрылымы мен мазмұнын өзгерту, жоғары мектеп оқушыларының физикалық қасиеттерін қалыптастыру, олардың денсаулығы мен моторикасын нығайту және сақтау үшін үлкен маңызға ие екендігіне тағы бір рет көз жеткіздік.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Атилов А.А. Современный бокс. Серия «Мастера боевых искусств». - Ростов н/Д: Феникс, 2003.
2. Куценко Г.И., Новиков Ю.В. Книга о здоровом образе жизни. - М.: Профиздат, 2003.
3. Профессиональная подготовка специалистов по физической культуре и спорту: монография / А.З. Зиннатнуров [и др.]. - М.: Изд-во «ГиПФК», 2011. - 79 с.
4. Столяров В.И. Фундаментальные теоретические основы современной системы комплексного физического воспитания. //Физическая культура: воспитание, образование, тренировка. 2013. - №2. - С. 2–7.
5. Показаньева А.А., Ханевская Г.В. Инновационная технология физического воспитания и оптимизации двигательной активности, способствующая укреплению здоровья и физической подготовленности обучающихся Международная студенческая научно-практическая конференция» г. Екатеринбург, 2014. – 478 с.

37.013.42

БІЛІМ ӘДІСНАМАЛЫҚ МӘДЕНИЕТТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ФЕНОМЕНІ

Байсаринова Әйгерім Нұрқанатқызы

Л.Н.Гумелев атындағы Еуразия ұлттық университетінің PhD студенті
Ғылыми жетекшісі - п.ғ.д., профессор Толеубекова Рымшаш Камешевна
Нұр-сұлтан, Қазақстан

Аннотация: Образование формирует предпосылки для развития профессиональной подготовки будущего социального педагога: и личности, и всех тех его измерений, которые нужны ему для существования в обществе и культуре. Новая концепция образования должна исходить из идеи подготовки будущего социального педагога к полноценной работе, вовлечения его в активный процесс освоения методологической культуры.

Ключевые слова: образование, культура, методологическая культура, будущий социальный педагог

Abstract: Education forms the prerequisites for the development of professional training of the future social pedagogue: both the individual and all those dimensions that are necessary for him to exist in society and culture. The new concept of education should be based on the idea of preparing the future social teacher for full-fledged work, involving him in the active process of mastering methodological culture.

Keywords: education, culture, methodological culture, future social pedagogue.

Адам әлеуметтік-мәдени ортада барабар өмір сүру үшін ғылымның көмегімен әлемнің заманауи бейнесін игереді. Әрине, білім беру мұндай жағдайға мобильді жауап беруі керек, өйткені қазіргі заманғы бейнеге сәйкес келетін өмір салтын қалыптастыру процесі жеке тұлға мәдениетінің жоғары деңгейін талап етеді. Білім адамның өзгеруі оған әлемнің заманауи бейнесін игеруге, оған өзінің өмір салтын қалыптастыруға және бейімдеуге көмектесетін бағытта жүруі үшін қажетті алғышарттар жасайды.

Білімнің мәні адам ойлауының жаңа мәдениетін қалыптастыру ретінде қарастыруға болады, бұл оны білім беру құндылықтарын пассивті тұтынушы тұрғысынан белсенді, шығармашылық даму және жеке тұлғада "көбею" позициясына ауыстыруды білдіреді. Сондықтан қазіргі уақытта білім беру мәнінің қазіргі теориялық құрылысына әсер ететін "білім", "құндылық", "мәдениет" категорияларының күрделі синтезі жүруде.

Сократ адамға оқыту арқылы, яғни шындықты жеткізу арқылы өзінің жеке басының әдеттегі білімі қажет емес, бірақ оның мағынасын іздеуге мүмкіндік беретін білім қажет екенін атап өтті. Ол үшін адам қазіргі философияның дәстүрлі тәрбиесінің мәнін құрайтын оның еркі мен мінезін қатайтатын сынақтардан өтпеуі керек. Ол өзін-өзі тану арқылы өтуі керек.

Жанның осындай өзін-өзі өсіру жолы- педагогтың оны оятуға қажетті жағдай жасау қабілеті. Педагогикаға тек логика жағынан ғана емес, этика жағынан да жақындаған Платонның пікірінше, кез-келген білім, тіпті теориялық білім, сонымен бірге өзін-өзі тану, өзін-өзі тереңдету және, сайып келгенде, оқуға және оқытуға деген ұмтылыс.

Е. Арын білім беру деп тарихи - мәдени құбылыс, процесс, рухани бастаулардың және нақты халықтың және әрбір адамның даму нәтижесі мен шарты деп санайды. Сонымен қатар, этимологиялық түсінікте білім – адамдардың белгілі бір жүйедегі ұғымдарының, деректері мен пайымдауларының, т.б. жиынтығы және білім адамзат мәдениетінің ең ауқымды ұғымдарының бірі болып табылады. Білімнің өз заңдарына сәйкес жұмыс істейтін және дамиды, бірқатар белгілері бар, оның ішінде фокус, тұтастық, құрылымдық, қоршаған ортамен және басқа жүйелермен өзара әрекеттесу бар әлеуметтік жүйе ретінде қарастыруға болады.

Сонымен қатар, бұл педагогикалық жүйе, өйткені оның орталығында адам, бар; жұмыс істеу тәсілі - педагогикалық қызмет. Ол тірі организм: дамуға қабілетті, көп өлшемді, көп мағыналы, ашық, уақыт пен кеңістікте бар, сондықтан оны процесс ретінде қарастыруға болады. Білім берудің мәні-әлемнің жаңа бейнесін және осы образға жазылған жаңа қызмет жүйесін қалыптастыру. Білім беру нәтижелерінде ұсынылған оқу-тәрбие процесі-бұл таза әлеуметтік-мәдени процесс. Бір жағынан, ол өзінің әлеуметтік маңызды мазмұнымен байланысты, ал екінші жағынан, адамның білім беру процесінің субъектісі және өз мәдениетінің тасымалдаушысы ретіндегі тәжірибесімен анықталады. Сондықтан білім адамды өз өмірінің субъектісі ретінде қалыптастыруға және тәрбиелеуге бағытталған. Білім алған жағдайда нәтиже ашық болып қалады, көбінесе тұлғаның дамуының анықталған логикасы, оның ішкі қажеттіліктері мен мақсаттары туралы хабардар болу дәрежесі.

В. М. Розин білім беру-бұл әрбір жаңа ұрпақты мәдениетке тарту процесі деп санайды. Білім берудің мәніне осындай көзқараспен құндылықтар бірінші орынға шығады: бірге өмір сүру, өмір мен табиғат құндылықтарын дамыту, біреудің көзқарасын тану және түсіну, диалог, ынтымақтастық, жеке тұлға мен оның құқықтарын құрметтеу, жоғары, трансценденталды қағидаттарды тану.

Бүгінде адамның тұтас бейнесін іздеу қарқынды жүріп жатыр. Білім беру жүйесінің мақсаты-дамып келе жатқан тұлғаны қалыптастыру. Білім берудің мәні табиғи түрде пайда болатын жағдайларды жасауда: даму - өзін - өзі дамыту, тәрбие - өзін-өзі тәрбиелеу, оқыту- және өздігінен оқыту. Білім беруді жеке заңдарға сәйкес жұмыс істейтін және

дамитын, бірқатар белгілері бар, соның ішінде мақсаттылық, тұтастық, құрылымдық, қоршаған ортамен және басқа жүйелермен өзара әрекеттесетін әлеуметтік жүйе ретінде қарастыруға болады. Сонымен қатар, бұл педагогикалық жүйе, өйткені оның ортасында адам бар, жұмыс істеу тәсілі - педагогикалық қызмет ретінде болады. Ол тірі ағза ретінде: дамуға қабілетті, көп өлшемді, көп мәнді, ашық, уақыт пен кеңістікте болады. Сондықтан оны процесс ретінде қарастыруға болады. Білім беру мазмұнының бір сәтін атап өткен жөн, бұл адамның білім саласында шарлау қабілеті, жеке объектілер арасындағы қатынастарды түсіну қабілеті, тұтас білім негізінде жаңа және белгісіз әрекеттермен әрекет етуге мүмкіндік беретін заттарға арнайы әдіснамалық көзқарас. Білім берудің осындай мазмұнын қалыптастыру үшін әдіснамалық мәдениетті дамыту қажет. Білім берудегі өзгерістер білім беру процесі субъектілерінің қызметіне әсер етеді және педагогикалық тәжірибе көрсеткендей, болашақ әлеуметтік педагогтың әдіснамалық батылдығын болжайды, бұл идеялардың, тұжырымдамалардың, технологиялардың түсіндірмелік және болжамдық мүмкіндіктерін жоққа шығаруға мүмкіндік береді. Бұл жағдайлар болашақ әлеуметтік педагогты жоғары оқу орнында да, жоғары оқу орнынан кейінгі оқу орнында да кәсіби қызметке даярлауды өзгертеді. Осыған байланысты педагогикалық білім жаңа сапалық сипаттамаларға ие болуы керек. Педагогикалық білім берудің мазмұны мен әдіснамалық мәдениетке ерекше назар аударуды талап етеді. Қ. Атемованың пікірінше, болашақ әлеуметтік педагог базалық кәсіби білімінің мазмұны-оның педагогикалық мәдениетінің іргетасы[1,386.]. Оған идеялардың, құндылықтардың, идеялардың, танымның, ойлаудың және практикалық іс-әрекеттің әмбебап тәсілдерінің оңтайлы корпусы кіреді.

Әдіснамалық мәдениеттің қалыптасуы білім беруді сапалы жаңа деңгейге көтеріп қана қоймайды, сонымен қатар болашақ әлеуметтік педагогтың қызмет субъектісі ретіндегі әлеуметтік және кәсіби қасиеттерін айтарлықтай қайта қалыптастырады; әлемнің жаңа көзқарасына және педагогикалық шындықтың ғылыми көрінісіне әкеледі; болашақ әлеуметтік педагогтың іс-әрекетіне мағыналы сипат береді. Бұл ереженің маңыздылығын Ж. Әбиевтің "педагогтың ойлауын талдау мен жүзеге асырудың әдіснамалық қабатынан тыс оның ойлауының жаңалығы жоқ, қазіргі заманғы ойшыл педагогтың мәдени дамуы жоқ" деген тұжырымы растайды[2,596.]. Бұл болашақ әлеуметтік педагогтың әдістемелік мәдениеті қалыптасқан жағдайда педагогикалық тәжірибені қайта құру мүмкін болады деп болжауға негіз береді. Алайда, бұл үшін болашақ әлеуметтік педагогтың кәсіби дайындығы бірқатар өзгерістерге ұшырауы керек. Болашақ әлеуметтік педагогтың әдіснамалық мәдениетін қалыптастыру педагогикалық білім берудің сипатын, мазмұны мен технологиясын өзгертуді талап етеді, өйткені бұл байқау мен күрделі қатынастарды талдау мен синтездеу дағдыларымен сипатталатын ойлау тәсілін қоса алғанда, жаңа интеллектуалды көзқарасты оқыту туралы; дағдыларды дамыту және сыни көзқарастармен таныстыру, бұл жаңаша ойлауды қалыптастыруға итермелейді. Жаңа интеллектуалды көзқарасты үйрету тек процесс емес бұл мазмұнды ауқымды жұмыс. Болашақ әлеуметтік педагогтың әдіснамалық мәдениетінің негізі білім болуы керек. Ол әлеуметтік-педагогикалық бағдарлаудың кеңдігін, алдын-ала болжаудың жоғары ықтималдығын, кәсіби қызмет стратегияларын таңдауды анықтайтын білімді біріктіреді. Кәсіби қызмет стратегиясы гуманистік педагогика қағидаттарына сәйкес жүзеге асырылуы керек. А. Слостенин [3,676] атап өткендей, антропологиялық тәсіл ерекше өзекті болып табылады, білім адамды педагогикалық жоғарғы деңгейге шығаруға мүмкіндік береді. Болашақ әлеуметтік педагогтың кәсіби құзыреттілігі мен әдіснамалық мәдениетінің өзегі жүйелі білім болып табылады. Педагогикалық білім беру мазмұнындағы жүйелік функцияларды орындай отырып, антропологиялық тәсіл болашақ әлеуметтік педагогтың әлеуметтік-гуманитарлық, мәдени, психологиялық, педагогикалық және пәндік-арнайы дайындығының өзара байланысы мен бірлігін қамтамасыз етеді.

Білім біздің қажеттіліктерімізге (әлеуметтік , танымдық, рухани, адамгершілік және т.б.), қызмет ету себептеріне, өмірлік маңызды дағдыларды (кәсіби, коммуникативті, әлеуметтік және тұрмыстық) жетілдіруге немесе қайта құруға, өзін-өзі реттеуді қамтамасыз етуге әсер етеді және білім алуда жеке тұлға түрі және мінез - құлық түрі көрінеді. Өзінің көп функционалды табиғатының арқасында білім кез-келген заманауи мәселелерді шешеді, олардың дамуының белгілі бір кезеңінде белгілі бір ғылым үшін (педагогика, психология, медицина және т.б.) тұжырымдамалық серпіліс маңызды.

Әдіснамалық мәдениет білім мен болашақ әлеуметтік педагогтың іс-әрекетінің біртұтастығы мәселесін шешеді, оны идеалға жақындатады. Біріншіден, бейнелі-тұжырымдамалық модель жасалады- болашақ әлеуметтік педагогтың қызмет объектісінің нақты және болжамды жағдайы туралы, оның қызметін жүзеге асырудың мақсаттары мен тәсілдері туралы идеяларының жиынтығы. Содан кейін өзара әрекеттесудің, қатынастардың жалпы стратегиясын құру жүзеге асырылады, құрылымдық күрделілікке қарамастан, бейнелі-тұжырымдамалық модель жетілдіруге бейімділігі бар шындықтың тұтас көрінісі екенін ескеру қажет.

Білім беру әдіснамалық мәдениеттің өзегіне айналған кезде қарым-қатынастағы мұндай өзгеріс болашақ әлеуметтік педагогтың кәсіби іс-әрекетін сәтті жүзеге асырудың объективті түрде қамтамасыз етілуіне әкеледі. Сондықтан жоғары білім өзгеріп жатқан жағдайда мәдениетті таратудың және қазіргі қоғам үшін мамандардың әртүрлі сапалы бейімделу және сонымен бірге шығармашылық қасиеттерін қалыптастырудың маңызды функциясын сақтап, жүзеге асыруы керек деп ойлаймыз. Білім беруді әлеуметтік-мәдени құбылыс және болашақ әлеуметтік педагог әдіснамалық мәдениетінің объектісі ретінде қарастыру білімнің өзін түсіну оны болашақ әлеуметтік педагогтың әдіснамалық мәдениетін қалыптастырудың іргелі факторы ретінде түсіну тұрғысынан жүргізілуі керек дегенді білдіреді. Бұл мақсаттарды анықтау, жағдайларды құру, қазіргі педагогикалық білім беру жүйесінде болашақ әлеуметтік педагогтың әдіснамалық мәдениетін қалыптастырудың мазмұнын, құралдарын, формалары мен әдістерін таңдау қажет дегенді білдіреді.

ӘДЕБИЕТ ТІЗІМІ:

1. Атемова Қ.Т. Әлеуметтік педагогика, Оқулық, А.,2012, 38 б.
2. Әбиев Ж., Бабаев С., Құдиярова А. Педагогика: Оқу құралы. Алматы, 2004.
3. Слостенин В.А. Педагогика Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / В. А. Слостенин, И. Ф. Исаев, Е. Н. Шиянов; Под ред. В.А. Слостенина. - М.: Издательский центр "Академия", 2013

УДК: 91 (075.3)

ББК: 26.8

У: 97

**АҲАМИЯТИ ТАШКИЛИ ДАРСҲОИ АМАЛӢ ДАР ОМӢЗИШИ ФАНИИ
ГЕОГРАФИЯИ ТАБИИИ СИНФИ 6**

УМАРОВА ЗАРРИНА ШОМУХТОРОВНА

Сармуаллимаи кафедраи геоэкология ва методикаи таълими факултети геоэкология,
МДТ “ДДХ ба номи академик Б.Ғафуров”

ЗНАЧЕНИЕ ОРГАНИЗАЦИИ ПРАКТИЧЕСКИХ ЗАНЯТИЙ В ИЗУЧЕНИИ ПРЕДМЕТА ФИЗИЧЕСКОЙ ГЕОГРАФИИ В 6 КЛАССЕ

Ключевые слова: урок, метод, школьная программа, практический урок, самостоятельная работа, оценивать

Статья посвящена важности организации и проведения практических занятий по изучению школьной географии в общеобразовательных школах. Авторы отмечают, что совместная деятельность учеников в процессе познания и усвоения учебных материалов означает что каждый ученик вносит свой вклад в обмен знаниями и идеями.

Дар замони ҳозираи тараққиёти босуръати илму техника дар назди муассисаҳои таълимӣ вазифаҳои мураккаб гузошта шудааст, ки барои ҳалли бомуваффақияти он на танҳо методи гуногуни таълим, балки шаклҳои гуногуни машғулияти таълимӣ лозиманд. Аз ин рӯ, дарс ҳамчун шакли таърихан таркибёфтаи ташкили кори таълим ба ҳисоб меравад. Яъне кори таълимӣ дар муассиса ба шакли дарс мегузарад ва ба ин шакли таълим Я. А. Коменский асос гузоштааст. Ӯ раванди дарсро чунин тасвир кардааст. «Дар ҳар як дарс баъд аз мухтасар баён намудани маводи омӯзиш ва пурра фаҳмонида додани маъноӣ ҳаматарафаи калимаҳо, матнҳо, мавқеи қор фармудани чизи омӯхташудаистодаро равшан нишон дода, пас муаллим аз талабагон як-як пурсида ҷойҳои камбудии онҳоро ислоҳ мекунад». Аз рӯи он муаллим ба худ ҳулоса мебарорад, ки дарси ӯро ҳама дуруст фаҳмидаанд ё не. Чунин шакли таълим дар синф бо миқдори муайяни талабагони синну соли якхела ва барномаҳои муайян гузаронида мешавад. Дарс аз кори ҳамаи хонандагони синф ва хонандагони алоҳида иборат мебошад, ки таҳти роҳбарии муаллим гузаронида шуда, дар он методҳои гуногуни таълимдихӣ ба қор бурда мешаванд. Ин шакли ташкили кори таълим имкон медиҳад, ки меҳнати омӯзгору бачагон ба таври мӯътадил самаранок ташкил карда шавад [6].

Барои дуруст ба роҳ мондани кори таълим зарур аст, ки системаи дарсҳои ҳар як мавзӯ ба нақша дароварда шавад, чунки барои ба даст овардани натиҷаҳои хуб дар бобати ҳосил намудани дониш, маҳорат ва малакаҳо бо тартиби муайян қор бурдан лозим аст. Бинобар ин қонун ва қоидаҳои раванди таълим аз муаллим талаб мекунад, ки ӯ дарсҳоро на ба тариқи тасодуфӣ, балки бо системаи муайян гузарад.

Муаллим моҳияти таълими фанни география, ҳар як мавзӯ ва мавзӯчаҳои барномаро чуқур фаҳмида, ба он муваффақ шуда метавонад, ки талабагон дониш, маҳорат ва малакаҳои бошуурона ва устувор ҳосил намоянд. Аз ин нуқтаи назар ҳар як дарси география бояд вазифаи муайян дошта, бо дарсҳои дигар алоқаманд бошад. Муаллим бояд муайян кунад, ки ӯ доир ба ҳамин мавзӯ аз рӯи барнома чанд дарс, чӣ гуна ва бо кадом тартиб мегузаронад.

Дар замони имрӯза дар ҷараёни таълими география шаклҳои гуногуни гузаронидани дарсҳоро истифода мебаранд, ки аз рӯи мақсади дидактикӣ онҳоро ба ҷаҳор намуд ҷудо кардан мумкин аст [5].

1. Шаклҳои таълими назариявӣ, ки ба онҳо лексия, семинар, конференсия дохил мешаванд;

2. Шакли омехтаи таълим – дарс ва экскурсия. Дар дарс хонандагон дониши назариявӣ гирифта соҳиби маҳорати амалии ибтидоӣ ва малака (мушоҳидаи обу ҳаво, қор карда тавоништан бо асбобҳои ченкунанда, маҳорати сохтани диаграммаҳо, графикҳо ва ғайра) мешаванд;

3. Шакли таълими амалӣ – иҷроиши қорҳои амалӣ ва мустақилона мебошад.

4. Шакли таълими меҳнат (машғулиятҳои амалӣ дар майдонҷаи географӣ, участкаи таълимии мактабӣ, маркази таълимӣ- истеҳсолӣ) гузаронида мешавад.

Барои ба мақсад ва барои пурра аз худ намудани таълими география ташкил ва гузаронидани дарси амалӣ ва корҳои мустақилона (хониши беруназсинфӣ, маҳфил, экскурсия ва ғайра) ёрӣ мерасонанд. Дарси амалӣ дар таълими география яке аз шаклҳои асосии таълим буда, он дар омӯзиши ҳамаи мавзӯҳои фанни география истифода бурда мешавад. Муаллим ин типӣ дарсро дар кабинет (уток), майдонҷаи географӣ ё дар маҳал гузаронида, аз болои иҷроиши корҳои амалии хонандагон назорат мебарад [6].

Муаллим барои гузаронидани як мавзӯи қори амалӣ дар синфҳои гуногун метод ва усулҳои гуногунро вобаста ба донишандӯзии хонандагони ҳамон синфҳо интихоб менамояд. Корҳои амалӣ пеш аз ҳама дар хонандагон қор қардан, равшанфикриро эҷодқорино талаб мекунад. Иҷрои супоришҳо дар қори амалӣ тафаккури хонандагонро инкишоф медиҳад, зеро меҳварии асосии ин намуди дарс донишомӯзӣ ба ҳисоб меравад. Дар дарсҳои амалӣ хонандагон мустақилона қор мекунанд, ки дар хонандагон ҳосияти қунҷқов будан ва ғаёол ғаштанро бедор менамояд. Дар вақти иҷрои қори амалӣ маҳорати ҳамқорӣ, фикрронии танқидӣ ва эҷодӣ, худназоратқунӣ, худтаҳлилқунӣ, тақмил додани дониш, аз зери фишору ҳаяҷон баромадану фикри дурустро дарёфт намуда, ба он пайрави қардану аҳбор доданро омӯхтан ниҳоят зарур аст, зеро ин ҳама ба ғаёолшавӣ ва эҷодқор шудани хонанда мусоидат менамояд.

Дар ин намуди дарс муаллим вазифаи роҳбарикунанда ва назоратқиро иҷро қарда тамоми ғаёолияти хонандагонро ба ҳисоб меқирад ва ба ҳамаи онҳо баҳо меқузорад.

Дар гузаронидани типӣ дарси амалӣ лаҳзаҳои зерин муқаррар қардидааст:

1. Ташқили дарс
2. Хотиррасон қардани мавзӯи қузашта
3. Иҷроиши қорҳои амалӣ
4. Санқиши супориш ва баҳоқузори

Яке аз роҳҳои асосии баланд бардоштани самараноқии дарсҳои амалӣ ва иҷроиши қорҳои мустақилона дар рафти таълим, ин дуруст ташқил қардани дафтари географияи хонандагон мебошад.

Истиқодаи дурусти дафтар ин яке аз қисмҳои асосии раванди таълим буда дар он қорҳои амалӣ ва мустақилона иҷро қарда қарда мешавад. Аз қумла:

1. Қур қардани қадвалҳо, қашидани расмҳо;
2. Тартиб додани нақша қонспектҳо;
3. Навиштани ҳисоботҳо ва ҳулосаҳо доир ба қорҳои амалию лаборатори, намоишҳои телевизиони, киноқилҳои таълими, геоқилмҳо
4. Мушоҳида намудани обу ҳаво ва қамъ оварда навиштани ақоиботҳои олам;
5. Қайди натиқаҳои экскурсия дар табиат ва истеҳсолот;
6. Қайди проблемаҳои таълими ва нақшаи ҳалли онҳо.
7. Иҷрои қорҳои ҳаттӣ аз он қумла аз рӯи супориш

Дар барномаи мактабӣ қунин системаи қорҳои амалӣ пешқинӣ шудааст, ки онҳо талабагонро бо роҳҳои оддитарини тадқиқи маҳал, мушоҳидаи ҳодисаю равандҳои табиат, ба нақша қирифтани ва қор қарда баромадан, омӯхтани объектҳои географӣ дар маҳал, тасвир, тавсифи миқдорию сифатӣ ва қор бо нақшаи маҳал шинос мекунанд. Бояд зикр қард, ки дар барномаи географӣ барои ҳар як фасл системаи қорҳои амалӣ тартиб додашудааст, ки он ба мустаҳқам намудани донишҳои назариявӣ ва маҳорати дар амал тадқиқ намудани онҳо, ба ташаққули малақая маҳорати амалии хонандагон ниқаронида шудааст. Барномаи мактабӣ он малақая маҳоратро муайян мекунад, ки бояд хонандагони синфи б аз худ қунанд; масалан, дар маҳал муайян намудани нуқтаи тавакқуф ва ҳаракат аз рӯи офтоб, ситораи Қутб, предметҳои маҳал ва аз рӯи қомпас муайян намудани азимути предметҳо ва номбар қардани предметҳо, аз рӯи азимутҳои додашуда; қондани нақшаи

маҳал; тартиб додани нақшаи оддии маҳал, муайянкунӣ аз рӯи харита, истифода бурдани шабакаи градусӣ аз масштаби харита ва глобус; аз рӯи харита баён намудани баъзе объектҳо: шакли сатҳ, обанборҳои хушкӣ, баҳру уқёнусҳо; дар маҳал бо нивелири оддитарин чен кардани баландии нишебӣ, баландиро бошад бо эклиметр; дар маҳал баён кардани релеф, иқлим; дар натиҷаи мушоҳида тасвир намудани режими дарё ва обу ҳаво дар як рӯз, як моҳ ва дар як фасл; дар раванди мушоҳида фарорасидани фаслҳои фенологии солро муайян намудан, тартиб додан ва хондани графику диаграммаҳо аз рӯи элементҳои ҳаво [2].

Чӣ хеле, ки дар боло зикр гардид, дар дафтари география инчунин корҳои хаттӣ иҷро карда мешавад. Иҷрои корҳои хаттӣ баъзан дар шакли пур кардани чадвал тавсия карда мешавад ё ҳуди муаллим онро эҷодкоруна тартиб медиҳад, ки барои пур кардани он хонандагон аз матн маълумотҳои заруриро пайдо карда ба система медароранд. Чунончӣ: дар вақти омӯзиши мавзӯи “Обу ҳаво: тағйирёбӣ ва сабабҳои он” дар рӯзномаи мушоҳидаи обу ҳаво чадвали мушоҳидаи обу ҳаво барои 1 моҳ дода мешавад, ки онро мувофиқи катакҳо пур кардан лозим. Ё ин ки дар синфи 7 дар омӯзиши мавзӯҳои «Материкҳо» сухан дар бораи мавқеи табиӣ, аҳоли, масоҳат, дарёҳо, кӯҳҳо меравад, ки онҳоро хонандагон бояд дар шакли чадвал ҷой диҳанд.

Ҳангоми ташкили дарсҳои амалӣ аз фанни география супоришҳо дар кабинет иҷро карда мешаванд. Одатан барои иҷроиши ин супоришҳо истифодаи асбобу айёниятҳои таълимӣ лозиманд (масалан: харита, глобус, чадвалу схемаҳо, компас, термометр, гигрометр ва ғайра). Дар ин намуди супориш хеле муҳим аст, ки хонандагон муқаррар намудани алоқаи байни ҳодисаҳоро ёд гиранд. Барои мисол супоришҳои ба мавзӯи “Иқлим”, “Бод, абр ва боришот” бахшидашударо мегирем. Аз рӯи тақвими табиат баъзе ҳодисаҳоро, ки дар асоси онҳо беҳтаршавӣ ё бадшавии боду ҳаворо пешгӯӣ кардан мумкин аст, мушоҳида гузаронидан лозим меояд. Мушоҳидаҳое, ки бо тартиб додани тақвими боду ҳаво вобастаанд, аҳамияти калони таълиму тарбиявӣ доранд. Онҳо дар синфи 4 дар вақти омӯзиши фанни табиатшиносӣ барои аз худ намудани мафҳуми мураккаби иқлим ҳамчун таълимотҳои аввалин хизмат карда метавонанд. Бояд қайд, ки хонандагонро дар раванди дарсҳои география ва гузаронидани корҳои амалӣ ба гузаронидани мушоҳида, таҷриба ва тасвир намудани объектҳои мушоҳидакардашон одат кунонидан лозим аст.

Инчунин дар ин намуди супориш як қатор супоришҳо барои дар хонандагон ҳосил кунонидани маҳорати тартиб додани нақшаю харита ва хондани онҳо, аз глобус истифода бурдан, бо кутбнамо муайян намудани тарафҳои уфук, қабати хок, об ва ҳаво пешбинӣ шудаанд.

Чунончӣ, ҳангоми омӯختани мавзӯи «Нақша ва харита» ба бачагон тавсия карда мешавад, доир ба мавзӯи «Нақшаи синф, ҳавлии мактаб» кашидани нақшаи хона, синфро ёд гиранд ва он нақшаро хонда тавонанд.

Хонандагон супоришҳои ба мавзӯҳои «Харитаи географӣ» ва «Харитаи Тоҷикистон» бахшидаро иҷро карда, аввалин маҳорати хонда тавонистани харитаи географиро ҳосил менамоянд. Барои мустаҳкам кардани маҳорат бошад, дар оянда аз харита бештар истифода бурдан аҳамияти калон дорад. Масалан, супориш дода шудааст, ки аз рӯи харита объектҳоеро, ки дар матн хотиррасон карда шудаанд ёбед ва бо ёрии масштаб масофаи байни ин ё он пунктҳои географиро чен кунед. Баъди ба охир расидани ҳар як кори амалӣ ва мустақилона, аз рӯи ин қайдҳо муаллим бо хонандагон сӯҳбат мегузаронад, натиҷаи иҷрои корҳои онҳоро тафтиш мекунад ва баҳо гузошта мешавад.

АДАБИЁТ:

1. Алиев А.Б., Зиёев М.Н., Олимова Ф.К., Эрматова У.С., Зоолишоева Б.Ф., Ниёзов Ф. Такмили муҳорати педагогии омӯзгорони синфҳои ибтидоӣ. Дастури таълим барои курсҳои такмили ихтисоси омӯзгорони синфҳои ибтидоӣ. Лоиха. Душанбе 2010.
2. Барномаи таълимии география барои синфҳои 6-9. Мураттибон; Қ.Ятимов, З. Алифбеков. Душанбе, «Маориф», 2002
3. Дадобоева Н., Умарова З.Ш., Ашӯрова Н., Алиева П. Усулҳои ғаъол дар таълими география". Хучанд, 2019, 408 саҳ.
4. Даринский А.В. Методика преподавания географии в средней школе. М.:Просвещение, 1979
5. Журнали "Масъалаҳои методикаи таълим" (солҳои гуногун).
6. С.Охунова, З.Муинова "Методикаи таълими география". Хучанд 2019, 208 саҳ.

UDC 378.02

THE PRACTICAL SIGNIFICANCE OF USING ELECTRONIC RESOURCES IN SOLVING PROBLEMS IN THE EDUCATIONAL PROCESS

Davronova Shakhlo Farmonovna

PhD student In Bukhara Engineering technological institute
Bukhara, Uzbekistan

***Annotation.** The article discusses approaches to the classification of electronic educational resources, requirements for their use. The system of use in computer science lessons is presented.*

***Keywords:** electronic educational resources, electronic resources, educational and methodological complex, quality of training, ICT competence.*

The priority of modern education, which guarantees its high quality, is training focused on self-development and self-realization of the individual. In order to achieve educational results that meet the new demands of society, we need new tools and new learning technologies based on them.

The use of new methods not only corresponds to current trends in the development of society, but also allows you to significantly expand the Arsenal of tools that teachers can use in their classes. They help to form the necessary ICT competencies for students in the modern world, and increase students' motivation to study [1].

The practical significance of using electronic educational resources (EER) in the educational process contributes to solving a number of problems:

- increased individualization of training;
- save time when closing gaps caused by skipping classes;
- increasing the productivity of self-study after lessons and in preparation for the State final certification.

GOST 53620-2009 contains the following definition of an electronic educational resource: "Electronic educational resource – an educational resource presented in electronic and digital form and including the structure, subject content and metadata about them."

The following characteristics can be identified as the basis for classification:

1. method of application in the educational process;
2. the target level and the level of education;
3. for the intended purpose;
4. by the function performed in the educational process;
5. according to the degree of didactic support of the specialty;
6. by type of educational activity;
7. by the nature of the presentation of information;
8. by degree of interactivity;
9. according to the degree of compliance with the current state educational standards [2].

To organize the educational process using electronic educational resources, it is important for a future teacher to learn how to search for and select electronic educational resources in accordance with existing conditions, determine the feasibility of using them at various stages of the lesson, and evaluate the results of students' activities using EER. A clear example for students should be the activities of University teachers, in the process of which the didactic capabilities of electronic educational resources are demonstrated.

N.N.Gomulina asserts that the modern electronic educational resources intensifies the educational process and can be Used in the process of consolidating new knowledge, developing skills. The electronic educational resource includes tasks with an extended typology of test tasks, corresponding animations and interactive models aimed at forming students' key competencies [3].

When organizing computer science training, a teacher can use both ready-made electronic resources from public educational collections, and EER created independently using various services and software tools.

To support the educational process, it is advisable to use electronic educational resources of the following types:

- 1) Electronic applications to the UMK in computer science. Performing simple, accessible exercises on the monitor screen allows students to gradually master many operations with screen objects in an involuntary form;
- 2) Resources posted on Federal educational portals and in various online pedagogical communities.
- 3) Electronic educational resources created independently using various services and software.

Electronic educational resources can be used at different stages of the lesson in different modes:

- ❖ training – in the form of a presentation of theoretical material;
- ❖ developing – in the form of interactive exercises;
- ❖ controlling – in the form of interactive control tasks with self-control functions.

The most effective electronic educational resources are multimedia resources. They present learning objects in many different ways: through text, graphics, photographs, video, sound and animation. Thus, all kinds of perception are used; therefore, the foundation of thinking and practical activity of students is laid. Multimedia resources do not replace teachers and textbooks, but at the same time create fundamentally new opportunities for learning the material.

Multimedia technologies can be used at various stages of the lesson. In addition, the fragments of lessons that use presentations reflect one of the main principles of creating a modern lesson – the principle of attractiveness. Thanks to presentations, students who are usually not very active in the classroom begin to actively Express their opinions and reason.

Multimedia presentations are a convenient and effective way to present information using computer programs. It combines dynamics, sound and image, i.e. those factors that hold the student's attention for the longest time.

Facilitating the process of perception and memorization of information with the help of vivid images is the basis of any modern presentation.

The use of interactive technologies is becoming a common phenomenon in Uzbek education. Interactive equipment, such as interactive whiteboards, create a stable motivation for students to acquire knowledge and help them solve educational tasks creatively, thereby developing students' imaginative thinking.

An electronic educational resource, like any educational material, should be evaluated by a set of qualities. When selecting EOR for use in educational activities, I define the following criteria:

- compliance with the training program;
- scientific validity of the submitted material (compliance with current knowledge on the subject);
- no factual errors;
- optimality of technological qualities of the educational product (quality of printing).

Thus, the systematic use of information and communication technologies (ICT) and electronic educational resources in the educational process contributes to the formation of students' ICT competence as one of the important conditions for their successful learning in all subjects.

References:

1. Dneprovskaya N.V., Komleva N.V. Open educational resources. Moscow. National Open University "INTUIT", 2013. – 179 p.
2. Novikov A.N. technology of training using electronic educational resources // Modern problems of science and education. – 2018. – # 2.; URL: <http://www.science-education.ru/ru/article/view?id=27519> (accessed: 30.09.2020).
3. Gomulina N.N. Features of formation of electronic educational resources for interactive whiteboards. Collection of multimedia tools "UMNIK – PO" // Information and communication technologies in the preparation of technology teachers and physics teachers : materials of the scientific and practical conference, Kolomna, April 8-10, 2008 / Kolomna state pedagogical Institute . – Kolomna, 2008. – P. 25-27.

UDC 37.012

**PROBLEMS OF FORMATION OF VALEOLOGICAL LITERACY OF
ELEMENTARY SCHOOLS**

Pernebekova Sanimay

2-year undergraduate student of the M.Auezov South Kazakhstan University,
Scientific advisers - Medetbekova Nurgul, Pernebekov Saken
Shymkent, Kazakhstan

***Abstract:** This article examines the problems associated with the preservation and strengthening of the health of students in the primary grades of the secondary general school. Such problems are both external (educational overload, "school stress, lack of hot meals at school, insufficient competence of teachers and parents in matters of health preservation), and internal (lack of valeological literacy among students, the spread of bad habits, addictions among them). The solution of internal problems, according to the author, is a priority, since allows you to avoid many external adverse circumstances through the efforts of the children themselves. The subject of this study is the valeological literacy of primary schoolchildren, which involves mastering the system of basic valeological concepts and their meanings by students, fostering healthy lifestyle habits and value orientations to health.*

***Keywords:** valeological literacy, students, primary classes, competence-based approach, health preservation, healthy lifestyle, educational standard*

Health is a category that determines the prospects for the development of the state and the well-being of a particular people. Only a country with a healthy population can flourish, match the pace of world construction and have positive motivation for progressive development. Consequently, the problem of overcoming the health crisis is the most important national task. We see one of the ways to solve it in increasing the valeological literacy of the population. The problem is extremely topical. The level of health of modern society corresponds to the norms of a degrading and dying nation.

Modern society is split into many social groups with different corporate interests. This gives rise to serious contradictions affecting the spiritual and moral attitudes and psychological climate in various social groups of people, including in attitudes towards a healthy lifestyle. Modern socio-economic conditions are characterized by the fact that in all spheres of society there is a deep reassessment of values, the content of public life changes and the consciousness of people, their attitude to their health, which young people, as a rule, mercilessly destroy.

The main feature of the modern era is the appeal to enduring human values and sense-forming landmarks. This is the task of the education system of schoolchildren, including the task of forming valeological literacy of primary schoolchildren, which regards health as an enduring human value. The attitude to health is undergoing a temporary transformation depending on social, political, age and other reasons. Consequently, it is extremely relevant to study that determines the true picture of the response of young people to the moral and ethical fluctuation of the human personality through the analysis of his biological health, and reveals the ways to strengthen all other components of health in the process of education.

The end of the twentieth and the beginning of the twenty-first centuries are marked by the achievements of Kazakhstani education in the field of health preservation of schoolchildren. A regulatory framework has been formed that makes it possible to more effectively take care of the health of the younger generation. However, there are still unresolved problems related to the preservation and strengthening of the health of students in the primary grades of the secondary general school.

The advancement of the competence-based paradigm in modern education as a priority determines the adoption of the competence-based approach as the basic one in relation to our research. The competence-based approach is understood as the focus of education on the development of the student's personality as a result of the formation of such qualities as competence by means of solving professional and social problems in the educational process.

The teaching community considers the competence-based approach as one of the productive areas of modernization of the education system. The content of the competency-based approach should be viewed from the perspective of the process and the result. From the point of view of the process, the competence-based approach is understood as the knowledge-based formation in the process of learning and practical activity of the intellectually and personally determined social qualities of an individual, that is, competencies. From the point of view of the result, this approach correlates with the method of modeling the results of education and their presentation as norms of the quality of education.

The competence-based approach focuses not on the student's awareness, but on the formation of his ability to solve problems, build a line of behavior in problem situations, act, improve his skills, and at the same time be a person, a full member of the team and society. The competence-based approach is focused on educational goals such as individual personality development, learning.

The essential characteristics of the competence-based approach are:

- 1) the social and personal significance of the formed knowledge, skills and abilities, qualities and methods of productive activity of the individual,
- 2) the presence of certain measurement criteria that can be fixed and processed by statistical methods.

The competence-based approach is embodied in the State Compulsory Standard of Primary Education of the Republic of Kazakhstan. The state component of the standard is aimed at implementing a qualitatively new personality-oriented developmental model of a mass primary school and is designed to ensure, among other main goals, the protection and strengthening of the physical and mental health of children.

The personal results of mastering the basic educational program of primary general education reflect the formation of an attitude towards a safe, healthy lifestyle. Metasubject results presuppose mastering the initial information about the essence and characteristics of health-preserving processes and phenomena. Subject results of mastering the basic educational program include the formation of initial ideas about health as a factor in successful study and socialization, mastering the skills to organize health-preserving life activities (day regimen, morning exercises, recreational activities, outdoor games).

The substantive section of the basic educational program of primary general education includes, among others, a program for the formation of an ecological culture, a healthy and safe lifestyle. This program should provide:

- 1) the formation in children of an interested attitude to their own health by observing the rules of a healthy lifestyle and organizing the health-preserving nature of educational activities and communication;
- 2) the formation of attitudes towards the use of a healthy diet;
- 3) the use of optimal motor modes for junior schoolchildren, taking into account their age, psychological and other characteristics, the development of the need for physical culture and sports;
- 4) adherence to health-creating daily regimes;
- 5) the formation of a negative attitude towards risk factors for the health of children (reduced physical activity, smoking, alcohol, drugs and other psychoactive substances, infectious diseases);

6) the development of skills to resist the involvement in tobacco smoking, the use of alcohol, narcotic and potent substances;

7) the formation of the child's need to fearlessly consult a doctor on any issues related to the characteristics of growth and development, health status, the development of readiness to independently maintain their health based on the use of personal hygiene skills;

8) the formation of skills to organize successful educational work, creating health-preserving conditions, choosing adequate means and methods for completing tasks, taking into account individual characteristics;

9) the formation of skills of safe behavior in extreme (emergency) situations.

The program for the formation of an ecological culture, a healthy and safe lifestyle should contain:

1) models of work organization, types of activities and forms of classes with students on the formation of a healthy and safe way of school life, behavior, health-improving work, prevention of the use of psychoactive substances, prevention of child road traffic injuries;

2) criteria, indicators of the effectiveness of the educational institution in terms of the formation of a healthy and safe lifestyle. So, the standard fully embodies the idea of a competency-based approach to the formation of valeological literacy of a younger student.

From the standpoint of the competence-based approach, valeological literacy in younger schoolchildren includes knowledge and ideas about health as a human life value, about a healthy lifestyle, the ability to differentiate typical and individual in the manifestation of health, the ability and skills of healthy behavior on the basis of constant physical activity, the readiness to follow a healthy lifestyle.

The competence-based approach to the formation of valeological literacy in younger schoolchildren is based on pedagogical activities aimed at designing and implementing the principles, methods, forms, conditions of education and upbringing that contribute to the formation of such literacy. These theoretical foundations are embodied in pedagogical concepts and technologies aimed at the formation of valeological literacy in younger students.

The logic of our research led to the design of the Technology for the formation of valeological literacy in primary schoolchildren. In the scientific and pedagogical literature of recent decades, the concept of «pedagogical technology» is often encountered. It is understood as «a systematic method of planning, applying and evaluating the entire learning process and assimilation of knowledge by taking into account human and technical resources and the interaction between them to achieve a more effective form of education».

The concept of «pedagogical technology» can be considered in different aspects:

1) the scientific aspect is a part of pedagogical science that studies and develops goals, content and teaching methods and designs pedagogical processes;

2) the procedural aspect is considered as a description (algorithm) of the process, a set of goals, content, methods and means of achieving the planned learning outcomes;

3) the activity aspect is the implementation of the technological process, the functioning of all personal, instrumental and methodological pedagogical means.

The formation of valeological literacy in junior schoolchildren plays a preventive role in maintaining and strengthening their health. The methodology for researching this process is based on a competency-based approach that meets the requirements of the State Compulsory Standard for Primary Education of the Republic of Kazakhstan and the modernization of Kazakhstan's primary school.

REFERENCES

1. Государственный общеобязательный стандарт начального образования Республики Казахстан, утвержденный приказом Министра образования и науки Республики Казахстан от 31 октября 2018 года № 604.

2. Ростовцева В.М. Компетентность и компетенции: герменевтический аспект в контексте диверсификации современного образования. - Томск: Изд-во ТПУ, 2009. - С. 56.
3. Педагогические технологии: учебное пособие / под общ. ред. В.С. Кукушина. - М.: ИКЦ «МарТ», 2006. - С. 45.
4. Смирнов С.А. и др. Педагогика: педагогические теории, системы, технологии: учебное пособие. - М.: Академия, 2004. - С. 49.
5. Коджаспирова Г.М., Коджаспиров А.Ю. Словарь по педагогике. - М.: ИКЦ «МарТ»; Ростов н/Д: Изд. центр «МарТ», 2004. - С. 267.
6. Кучма В.Р. Медико-профилактические основы обучения и воспитания детей. - М., 2005. - С. 132.
7. Лихачев Б.Т. Философия воспитания. Специальный курс: учебное пособие. - М.: Прометей, 1995. - С. 251.
8. Құрманалина Ш., Мұқанова Б. Педагогика. - Астана: Фолиант, 2007. - С. 302-304.

ӘОЖ 378.662.147:53

ФИЗИКА КУРСЫНЫҢ ЖЕҢІЛ ӨНЕРКӘСІПТІҢ БОЛАШАҚ ТЕХНОЛОГТАРЫН КӘСІБИ ДАЯРЛАУ МҮМКІНДІГІ

Мусабеков Ондасын

Алматы технологиялық университетінің профессоры
Алматы қ., Қазақстан

Қазақстанның жеңіл өнеркәсібі үшін қазіргі заманғы талаптарға жауап беретін білікті кадрлардың жетіспеушілігі проблемасы өткір тұр. Жұмысшылардың, тігіншілердің ғана емес, сонымен қатар жоғары және орта буындағы техникалық қызметкерлердің де тапшылығы бар. Елімізде түрлі деңгейдегі жеңіл өнеркәсіп мамандарын даярлайтын оқу орындары жеткілікті болғанына қарамастан, көптеген түлектер өз мансабын жеңіл өнеркәсіппен байланыстырғысы келмейді [1].

Сондықтан кадр мәселесі персоналды басқарудың жаңа тәсілдерін енгізуді талап етеді. Мысалы, саладағы адами ресурстарды дамыту мақсатында Корей тоқыма федерациясы ұлттық адами ресурстарды (ҰАР) дамыту жоспарын құрды. Оның негізінде бәсекеге қабілеттілік парадигмасының ауысуы жатыр: егер бұрын маңызды фактор материалдық ресурстар болса, қазір және болашақта - адами ресурстар мен білім болмақ. Білім капиталы мен еңбекті ығыстыратын өндірістің маңызды ресурсы ретінде бағаланады [2].

Л.П. Скрипко техникалық ЖОО-да физика курсының оқыту кезінде мұнай саласының болашақ инженер-технологияның типтік кәсіби мәселелер шешудің жалпыланған әдістерін қалыптастыру мәселесін зерттеген [3]. Оның диссертациялық зерттеуінде техникалық ЖОО-да физиканың кәсіби бағытталуы принципі туралы бірқатар еңбектерге шолу жасалған. ЖОО-на арналған физика бойынша оқу құралдарында мамандықтардың ерекшеліктері ескерілмеген. Тек кейбір ғылыми-әдістемелік мақалаларда техникалық ЖОО студенттерінің мамандықтарын ескеретін таңдамалы курстар зерттеп әзірлеу, есептер құрастыру және физика курсының оқытқанда оны пайдалану керектігі туралы айтылған. Бірақ оларда және осыған ұқсас тақырыптардағы еңбектерде ТжЖӨ мамандарының кәсіби даярлығын физика курсы арқылы жетілдіру туралы ешнәрсе айтылмаған.

Кәсіби мамандар даярлау саласындағы белгілі ғалым-педагог Б.П. Беспалько былай деп жазады: «Кез – келген пәннің мазмұнында әрқашан мамандыққа тән объектілер, құбылыстар (процестер) немесе қызмет әдістері туралы белгілі бір ақпарат болып табылады. Оқу пәндері объектілердің, құбылыстардың құрамы мен қызмет әдісімен ерекшеленеді. ... Кейде кейбір оқу пәндерінде ортақ нысандар немесе құбылыстар, сондай-ақ қызмет әдістері болуы мүмкін. Ондай жағдайда олардың арасында пәнаралық байланыстар орнауы тиіс» [4, с. 33].

Демек, жеңіл өнеркәсіптің технолог мамандары оқитын физика пәнінің мазмұны осы мамандыққа тән объектілер, құбылыстар (процестер) немесе қызмет әдістері туралы белгілі бір ақпарат болып табылады. Бұл объектілер және процестер мыналар болуы мүмкін: жеңіл өнеркәсіп шикізаттары мен олардан алынған өнімдердің физикалық қасиеттері және оларды өңдеу кезіндегі физикалық процестер (механикалық, жылулық, электрлік және т. б.). Сондай ақ жеңіл өнеркәсіп шикізаттары мен олардан алынған өнімдерді өңдеуің физикалық тәсілдерімен, яғни технологияларымен (механикалық, жылулық, электрлік және т. б.) ерекшеленеді.

Физиканы мамандықпен байланыстыру талабы арнаулы білім беретін оқу орындарында оқытудың кәсіби бағытталушылық принципінен туындайды. Физиканың кәсіби бағытталу мүмкіндігін анықтаудың негізі осы пәнді оқитын болашақ мамандардың кәсіби-біліктілік сипаттамасы болып табылады. 050726 - Тоқыма және жеңіл өнеркәсіп (ТжЖӨ) бұйымдары мен тауарларының технологиясы мамандығы бакалаврының біліктілік сипаттамасында бакалаврлар оқитын жалпы білім беретін пәндердің, оның ішінде физика курсының қысқаша бағдарламасы келтірілген [5]. Оның басқа мамандық, мысалы, тамақ өндірісі мамандығының студенттері оқитын физика курсының бағдарламасынан айырмашылығы жоқ. Сондықтан болашақ маманның қызметтік міндеттерін атқаруы кезінде пайдаланатын білімдері мен іскерліктерінен физикалық білімдер мен әдістерді іздеу керек. Маманның қызметтік міндеттерін орындауы оның кәсіби іс-әрекетінің пәнін өзгертумен байланысты.

ТжЖӨ бұйымдары мен тауарларының технологиясы мамандығы бакалаврының біліктілік сипаттамасынан оның кәсіби іс-әрекетінің нәрсесінен мыналарды ажыраттық: талшықтар, жіптер, табиғи және химиялық талшықтардан жасалған иірімжіп, трикотаж жаймалар мен бұйымдар, маталар, табиғи және жасанды былғары, үлбір, беймата және аяқ киім материалдары. Осы нәрселер бойынша жасалатын іс-әрекетті біз екіге жіктедік: білімдер және іскерліктер. Білімдер нәрселерді өндіру мен өңдеу іс-әрекетінің бағдарлаушы негізін, ал іскерліктер осы іс-әрекеттің орындаушы бөлігін құрайды. Теориялық білімдердерге физикалық білімдер де жатады.

Киімді өндіргенде және пайдаланғанда оны құрастыру кезінде міндетті түрде ескеруге тура келетін маталардың қасиеттері байқалады. Бұл қасиеттер тігін бұйымдарын кесудің, тігудің, ақтық өңдеудің технологиялық процестеріне айтарлықтай әсер етеді. Олар өнімді күту тәсілдерін анықтайды. Мұндай қасиеттерге матаның қалыңдығы, оның созылуы, қаттылығы, шөгуі, сынуы, ыстыққа төзімділігі, формаға орнықтылығы және т.б. физикалық-механикалық қасиеттері жатады [6].

Нәрсенің мәнді қасиеттерінің санада бейнеленуі ұғым екендігі белгілі. Демек, ТжЖӨ бұйымдары мен тауарларының технологиясы маманының кәсіби іс-әрекеті нәрсесінің физикалық-механикалық қасиеттерінің санада бейнеленуі физикалық ұғымдар болып табылады. Аталған маманның кәсіби іс-әрекеті нәрселерінің физикалық-механикалық қасиеттерінің санада бейнеленуін физикалық ұғымдар деп атап, бұл ұғымдарды физиканы оқыту процесіне енгізу арқылы оны кәсібилендіруге болады. 1-кестеге маманның кәсіби іс-әрекеті нәрселерінің физикалық қасиеттері және олардың физиканы оқыту процесінде қолданылуы енді.

**SCIENCE AND EDUCATION IN THE MODERN WORLD:
CHALLENGES OF THE XXI CENTURY"
NUR-SULTAN, KAZAKHSTAN, OCTOBER 2020**

ТжЖӨ бұйымдары технологиясы маманының кәсіби іс-әрекеті нәрселерінің физикалық қасиеттері

ТжЖӨ бұйымдарын жасауға арналған материалдардың физикалық қасиеттері	ТжЖӨ бұйымдарын жасауға арналған материалдардың физикалық қасиеттерінің мысалдары
Механикалық	Материалдың тозуға төзімділігін және оның беріктігін болжау кезінде материалдың тігін бұйымындағы пішіні мен өлшеміне ие болу және оны сақтау мүмкіндігі.
Жылулық	Жылу сыйымдылығы - тоқыма материалдарының температурасы көтерілген кездегі жылуды сіңіру қабілеті. Ол меншікті жылу сыйымдылығымен (Дж/кг °С) сипатталады.
Электрлік	Тоқыма материалдарының үйкелісі кезінде алғашқы 10 с ішінде электр зарядтарының мәні күрт артады, содан кейін зарядтардың жоғарылауы баяулайды, қанықтылыққа жетеді, одан соң электрленудің біршама төмендеуі байқалады. Сондықтан зарядтың мөлшері әдетте қанықтыру кезінде анықталады, яғни. электрлену зарядтың максималды мәні бойынша бағаланады.
Оптикалық	Материалдың жарық ағынына әсер етуі нәтижесінде оның түсі, жылтырлығы, мөлдірлігі, ақтығы және т.б. сияқты оптикалық қасиеттері байқалады. Тоқыма материалдарының оптикалық қасиеттері сыртқы түрін бағалауда, киімнің эстетикалық қабылдауында маңызды.

1- кестедегідей материалдарды ТжЖӨ -ның болашақ мамандарына физика курсы бойынша дәріс оқығанда және тәжірибелік-зертханалық жұмыстар орындағанда пайдалануға болады. Мұндай материалдарды интернет көздерінен немесе салалық пәндердің оқу құралдарынан алуға болады. Бірақ ондай оқу материалдарының мазмұны физика курсының бағдарламасынан шығып кетпеуі керек.

Төменде біз физика курсы бойынша тәжірибелік сабақта пайдаланған физиканың кәсіби бағытталған есептерінен мысалдарын келтіреміз.

1-есеп. Иненің білігі мен мата арасындағы үйкелісті азайту үшін инедегі жіпке арналған саңылау орналасқан бөліктің диаметрін шамамен 5% -ға арттырады, бұл матадағы тесікті үлкейтуге мүмкіндік береді. Бұл ине температурасының артуын тоқтатады және жоғары температурадан иненің сынуына жол бермейді. Құбылысты материалдар мен тігін инесінің құрылымы мен физикалық қасиеттері негізінде сипаттаңыз және түсіндіріңіз.

2-есеп. Біздің қоңыржай климатымызда қоршаған ортаның температурасы әдетте адам денесінің температурасынан төмен болғандықтан матаның дене жағын жылынады, ал сырт жағы салқындайды. Қыста пижама үшін жылу өткізгіштігі төмен және жылу сыйымдылығы жоғары матаны таңдау керек. Біздің денеміздің жылуын ненің есебінен жақсырақ сақтауға болады?

3-есеп. Көптеген синтетикалық талшықтардың әсерінен адамның терісінде пайда болатын электр өрісі метаболизмді бұзуы, қан қысымын өзгертуі, шаршауды жоғарылатуы және ыңғайсыздық сезімін тудыруы мүмкін. Сондықтан материалдардың электрленуін азайту жолдарын дамыту маңызды. Бұл қалай жүзеге асырылады?

4-есеп. Мөлдірлік материал арқылы өтетін жарық ағынын қабылдаумен байланысты және ол материалдың қалыңдығы туралы түсінік береді. Материалды жарық ағынының шығу жағынан қараған кезде бақылаушының көру аймағына төмен қарай диффузиялық-

шашыраған ағыннан, еруге бағытталған ағыннан және талшықтар арасынан өткен ағыннан тұратын ағын бақыланады. Материалдың мөлдірлігі қалай анықталады?

Мұндағы есептер сандық есептерге емес, сапалық есептерге жатады. Мұндай есептерді шығару нәтижесінде студенттердің ТЖЖӨ мамандығына және физика пәнін оқуға қызығушылығы артады.

Әдебиеттер тізімі

1. Легкая промышленность Казахстана: проблема импортозамещения // <https://articlekz.com/article/8782> (Пайдаланылған мерзімі: 07.10.2020).
2. Textile Technology Seminar 2011 / Kazakhstan-Korea Textile Technology Cooperation Project. - Almaty Technological University, Oct. 27, 2011. - 128 p.
3. Скрипко Л.П. Формирование обобщенных методов решения типовых профессиональных задач инженера-технолога при изучении курса физики в техническом вузе : Дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 Астрахань, 2006. - 177 с.
4. Беспалько В.П., Татур Ю.Г. Системно-методическое обеспечение учебно-воспитательного процесса подготовки специалистов: Учеб.-метод. пособие. – М.: Высш. шк., 1989. – 144 с.
5. Квалификационная характеристика бакалавра специальности 050726 - Технология изделий и товаров текстильной и легкой промышленности http://testent.ru/publ/specialnosti_bakalavriata/tekhnicheskie_nauki/tekhnologija_i_konstruirovanie_izdelij_legkoj_promyshlennosti/18-1-0-498 (Пайдаланылған мерзімі: 05.10.2020).
6. Бузов Б.А. Материаловедение в производстве изделий легкой промышленности (швейное производство) / , ; под ред. . – М.: Изд-ий центр «Академия», 2008. – 448 с.

УДК 81-13

РАЗВИТИЕ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИХ НАВЫКОВ ЧЕРЕЗ ПРИМЕНЕНИЕ ТЕХНОЛОГИЙ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ

Ермекбаева Акмарал Тулендиевна

Магистр филологии, учитель-эксперт русского языка и литературы
НИИШ ФМН г. Шымкент, Казахстан

***Аннотация:** в статье автор рассматривает различные технологии и приемы критического мышления на уроках русского языка и литературы, которые способствуют развитию исследовательских навыков учащихся.*

***Ключевые слова:** критическое мышление, этапы урока, стратегии, приемы, методы.*

Современный этап развития общества характеризуется возрастанием требований к уровню развития личности. В концепции обновленного содержания образования в качестве одной из задач выдвигается формирование молодого человека с критическим, нестандартным мышлением, способного к поиску взвешенных решений, основанных на самостоятельном исследовании окружающего мира.

Постоянное увеличение объема знаний в быстро меняющемся мире, устаревание имеющихся сведений, необходимость ориентироваться во все возрастающем потоке

информации заставляют менять подходы в обучении и преподавании. Выпускник школы должен самостоятельно мыслить, уметь увидеть возникающие в реальном мире трудности и искать пути рационального их преодоления, четко осознавать, где и каким образом приобретаемые им знания могут быть применены в окружающей действительности, поэтому на помощь приходят технологии критического мышления, которые способствуют развитию исследовательских навыков учащихся.

Что понимается под критическим мышлением? Критическое мышление – тот тип мышления, который помогает критически относиться к любым утверждениям, не принимать ничего на веру без доказательств, но быть при этом открытым новым идеям, методам. Критическое мышление – необходимое условие свободы выбора, качества прогноза, ответственности за собственные решения. Критическое мышление, по сути – некоторая тавтология, синоним качественного мышления. Это скорее Имя, чем понятие, но именно под этим именем с рядом международных проектов в нашу жизнь пришли те технологические приемы, которые мы будем приводить ниже.

Конструктивную основу «технологии критического мышления» составляет базовая модель трех стадий организации учебного процесса: «Вызов – осмысление – размышление». Рассмотрим эти стадии подробно.

На этапе вызова из памяти «вызываются», актуализируются имеющиеся знания и представления об изучаемом, формируется личный интерес, определяются цели рассмотрения той или иной темы. Ситуацию вызова может создать педагог умело заданным вопросом, демонстрацией неожиданных свойств предмета, рассказом об увиденном, созданием ситуации «разрыва» в способе решения учебной задачи; в тесте – на стадии вызова работают «введение, аннотации, мотивирующие примеры». Можно бесконечно перечислять применяемые здесь приемы, но, очевидно, в педагогической копилке каждого педагога имеется собственные сокровища, предназначенные для решения главной задачи – мотивировать учащихся к работе, включить их в активную деятельность.

Как учитель русского языка и литературы на своих уроках на стадии вызова я использую такие приемы как «Прогнозирование», «Мозговой штурм», «Кумулятивная беседа», «Дерево предсказаний» и т.п. Рассмотрим некоторые из них. В начале изучения раздела в зависимости от возрастных особенностей учащихся я использую разные формы прогнозирования: в основной школе это могут быть ребусы, картинки, а в старших классах – слова ассоциации. Например, ученикам 8 класса предлагается спрогнозировать название раздела по ребусу.

или

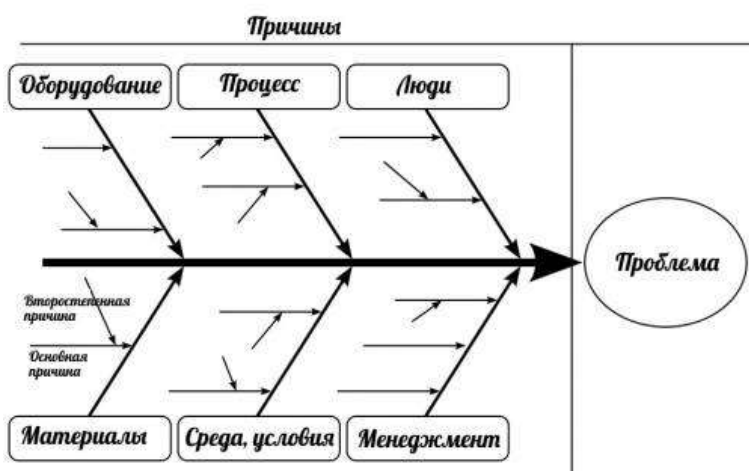
Данная работа формирует у учеников умение читать информацию несплошного текста, проводить соответствие с тем, что им уже знакомо и с тем, что предложено в зашифрованной картинке. Ребусы оказывают огромную роль на развитие мышления ребенка. Они помогают расширить кругозор, тренируют сообразительность, логику и интуицию. Ведь для решения даже самой простой загадки надо многое знать об окружающем мире. В процессе поиска правильного ответа в игровой форме школьники учатся рассуждать и делать необходимые выводы, а все это является элементом исследовательской деятельности. В старших классах можно предложить ассоциативный ряд, по которому учащиеся смогут спрогнозировать тему урока или раздела. Например,

"Ромашка Блума". Вопрос "Что из ваших предположений сбылось?" задается первым, а вопрос "Что будет дальше?" — последним. Прием «Чтение с остановками» представляет собой своеобразный художественный календарь текста с обсуждением содержания каждого смыслового фрагмента и прогнозированием дальнейшего развития сюжета. Главное достоинство данного приема – развитие мышления, воображения и речи учащихся.

Еще одним интересным методом при работе с текстом является «Фишбоун». Суть данного методического приема — установление причинно-следственных взаимосвязей между объектом анализа и влияющими на него факторами, совершение обоснованного выбора. Дополнительно метод позволяет развивать навыки работы с информацией и умение ставить и решать проблемы. Схема Фишбоун может быть использована в качестве отдельно применяемого методического приема для анализа какой-либо ситуации, либо выступать стратегией целого урока. Эффективнее всего ее применять во время урока обобщения и систематизации знаний, когда материал по теме уже пройден и необходимо привести все изученные понятия в стройную систему, предусматривающую раскрытие и усвоение связей и отношений между ее элементами.

Так, учащимся предлагается информация (текст, видеофильм) проблемного содержания и схема Фишбоун для систематизации этого материала. Работу по заполнению схемы можно проводить в индивидуальной или групповой форме. Важным этапом применения технологии Фишбоун является презентация полученных результатов заполнения. Она должна подтвердить комплексный характер проблемы во взаимосвязи всех ее причин и следствий. Иногда при заполнении схемы учащиеся сталкиваются с тем, что причин обсуждаемой проблемы больше, чем аргументов, подтверждающих ее наличие. Это возникает вследствие того, что предположений и в жизни всегда больше, чем подтверждающих фактов. А потому некоторые нижние косточки могут так и остаться

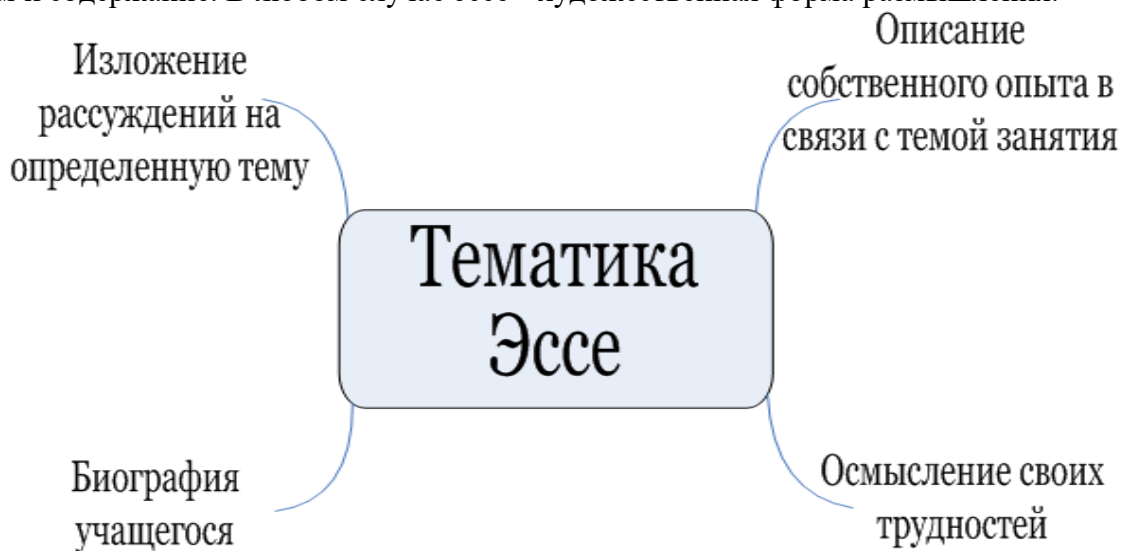
незаполненными. Далее в ходе урока учитель самостоятельно определяет действия — предлагает либо и далее исследовать проблему, либо попытаться определить ее решение. Этап урока с применением метода Фишбоун приобретает исследовательский характер.

Третья стадия — «Рефлексия» - размышления. На этом этапе ученик формирует личностное отношение к тексту и фиксирует его либо с помощью собственного текста, либо своей позиции в дискуссии. Именно здесь происходит активное переосмысление собственных представлений с учетом вновь приобретенных знаний. Некоторые приёмы стадии «Рефлексия»: «Шесть шляп», «Ромашка вопросов», «Письменное интервью», «Синквейн», «Диаманта», «Что, если...?» «Одноминутное эссе» и другие. Рассмотрим некоторые из них.

«Письменное интервью» - вариант групповой письменной рефлексии в форме вопросов и ответов участников группы. Данный способ позволяет в достаточно короткий промежуток времени провести письменную рефлексия с целью взаимообмена мнениями. Приём «Что, если...?» предполагает включение на этапе рефлексии вопросов, которые начинаются со слов: «Что, если...?» Данные вопросы позволяют учащимся по-новому, с другой стороны посмотреть на проблему, выдвинуть свои предположения, свои гипотезы

развития событий, расширяя тем самым опыт спонтанного общения, способствуя развитию гипотетического мышления и исследовательских навыков учащихся.

А также «Эссе». Напомним, что эссе – это письменная форма, в которой отражены впечатления, мысли и опыт учащегося в связи с определенной темой. Это жанр публицистики, свободная трактовка какой-либо проблемы, темы. Создателем эссе считается М.Монтень ("Опыты" 1580г.). В настоящее время эссе часто называют "потокосознания, перенесенного на бумагу". В зависимости от цели написания отбирается автором и содержание. В любом случае эссе - художественная форма размышления.

Таким образом, применение технологии критического мышления позволяет ученику посмотреть на проблему с разных точек зрения, научиться принимать знания не в готовом виде, а работать с ними, сравнивая, анализируя, обобщая. Технология критического мышления позволяет учителю обучить любого ученика, делая процесс творческим, дифференцированным. Все приемы технологии критического мышления направлены на развитие не только интеллектуальных умений, но и развитие исследовательских навыков учащихся.

Используемая литература:

- 1) <https://infourok.ru/razvitie-intellektualnih-sposobnostey-uchaschihsya-cherez-primeneniye-tehnologii-kriticheskogo-mishleniya-3007007.html>
- 2) https://globallab.org/ru/project/cover/rebusy_put_k_razvitiju_myshlenija.ru.html#.X3C2FMIZbc
- 3) <https://infourok.ru/associaciya-kak-priyom-tehnologii-razvitiya-kriticheskogo-mishleniya-dlya-formirovaniya-sociokulturnih-kompetency-671245.html>
- 4) https://pedsovet.su/metodika/priemy/6026_chtenie_s_ostanovkami

Повышение качества образование, одно из условий повышения качества знаний

Котова Елена Викторовна

учитель химии

Туркестанская область, Тюлькубасский район, село Т.Рыскулова,
школа – гимназия имени М.Ломоносова

«Повышение качества образования и формирование интеллектуальной личности с высоким уровнем воспитанности путем инновационных методов».

Проблема повышения качества образования для школы является одной из важнейших. Это определяется необходимостью успешного освоения всеми учащимися образовательной программы, формирования навыков исследовательской деятельности учащихся, подготовки их к дальнейшему обучению и осознанному профессиональному выбору. Данная проблема приобретает особую актуальность в условиях развития компетентного подхода и оценки качества образования в школе на основе единого национального тестирования и промежуточного государственного контроля. Повышение качества образования, его доступности и эффективности требуют конкретизации применительно к деятельности образовательного учреждения с учетом все более возрастающей роли образования в развитии личности и общества, ориентации образования на социальный эффект.

Там же определены основные цели деятельности школы это:

1. Стремиться к созданию условий для образования творческой, свободной, социально и профессионально компетентной личности, адаптивной и адекватной на индивидуальном, личном, профессиональном и социальном уровнях. Личность, которая способна жить в гармонии с собой и позитивно относиться к окружающему миру;
2. Создание воспитательно-образовательной среды, способствующей формированию у школьников гражданской ответственности, духовности, культуры, инициативности, самостоятельности, толерантности, способности к успешной социализации в обществе;
3. Перейти к системе управления, создающей наилучшие условия для согласования целей основных участников педагогического процесса: учащихся, родителей, учителей;
4. Создать эффективную, постоянно действующую систему непрерывного образования учителей;
5. Оптимизировать систему социального и психологического сопровождения учебного процесса;
6. С целью повышения возможностей профессионального развития педагогов непрерывно отражать результативность деятельности в портфолио;
7. Оптимизировать систему дидактического и материально-технического обеспечения образовательного процесса;
8. Продолжить работу по дифференциации образования, создать условия для формирования индивидуальных образовательных маршрутов обучающихся;
9. Создать максимально благоприятные условия для опытно-экспериментальной работы;
10. Создать условия для установления прочных интеграционных связей между системой основного и дополнительного образования, разрабатывать авторские программы;
11. Создать постоянно действующую систему информации коллектива школы о современных педагогических достижениях, передовом педагогическом опыте и об опыте создания и использования новых педагогических технологий.

Школа продолжает работать над проблемой профилизации образования как условия формирования функциональной компетентности учителя и ученика.

Динамика развития школы за последние годы может быть охарактеризована через следующие показатели:

- а) количество учащихся;
- б) успеваемость и качество знаний учащихся;
- в) количественный и качественный состав педагогических работников; наличие четкой системы повышения квалификации педагогических работников;
- г) методическая работа школы, в том числе исследовательская деятельность учителей и учащихся школы;
- д) наличие у школы перспективы развития, международных связей и сотрудничества.

Для выполнения намеченных целей в школе функционирует 8 (восемь) научно-методических кафедр, которые работают и решают все вопросы общешкольного плана работы и плана работы научно-методических кафедр. Научно-методическая, опытно-экспериментальная работа школы направлены на выполнение поставленных задач и их реализацию через программно-целевое планирование на апробацию нового типа современной школы повышенного уровня сложности с универсализацией и профилизацией.

Однако при беседе с учителями выяснилось, что работа научно-методических кафедр направлена для решения глобальных школьных проблем, а не учителя. Учитель остается один на один со своими проблемами. Наблюдается тот факт, что есть учителя, которые хотят внести что-то новое в свою практику, но зачастую их инертность в этом плане можно объяснить негативным отношением учителей, которые не воспринимают перемены. Учителя своевременно проходят курсы повышения квалификации и аттестацию в соответствии с преподаваемым предметом. Согласно плану, в школе проводятся районные семинары по обмену опытом. По сути это единственная возможность для учителей повысить свой уровень образования. А в настоящее время учителя, прошедшие курсы повышения квалификации третьего и второго уровня, берут на себя роль наставников и оказывают методическую помощь по мере своих возможностей. Учителя, которые активно вносят изменения в свою педагогическую практику, взяли на себя возможность выполнения в школе функцию лидера.

Проведя анализ написанных учителями эссе, я увидела свою школу, в которой преобладает высокий уровень индивидуальной автономии учителя. Индивидуализм учителей можно объяснить двумя причинами: либо они уверены в себе и не хотят допускать вмешательства извне, либо просто не хотят, что либо менять в своей практике. Учителя отстраняются от процессов развития школы, если эти процессы непосредственно не касаются преподавания, обучения и интересов их и их классов. И получается, что деятельность администрации идет несколько несогласованное с деятельностью рядового учителя.

Педагогический коллектив школы, включаясь в выполнение Государственной программы развития образования в Республике Казахстан, осуществляет свою образовательную деятельность по модели школы-гимназии, ориентируясь на возможности, способности, интересы учащихся и социальный заказ.

За годы существования в образовательном учреждении сложился творчески работающий коллектив педагогов, объединенный общей идеей. В ходе совместной работы педагогического и ученического коллективов, а также родительской общественности у школы сложились многие традиции.

Основным отличием школы является дружеское единение коллектива, высокий педагогический стиль и жизнеутверждающий тон, что способствует созданию оптимальных условий для самовыражения, самоутверждения, самовыражения учащихся.

По итогам учебного года качество знаний составляет 60%, успеваемость – 99%. Отличников, на конец прошлого учебного года было – 244 человека, а хорошистов – 456. Закончили 11 класс – 55 учащихся, сдавали ЕНТ -48 ученик. Средний балл ЕНТ составил 72,5, в ВУЗ поступили – 46 человек, а на грант прошли - 23 учащихся. Но в сравнение с прошлым учебным годом средний балл по ЕНТ снизился. Возможно, это объясняется тем, что не достаточно на сегодняшний день применять, то, что было актуально вчера.

Важной для школы является проблема внедрения и эффективного использования современных образовательных технологий. Это проявляется в необходимости сочетания новых технологий и лучших отечественных традиций образования.

В результате анкетирования учителей выяснилось, что они используют в своей практике развивающее, проблемное, разноуровневое, коллективную систему обучения, технологию критического мышления, исследовательские методы в обучении, метод проекта, технологию «дебаты», технологию модульного и блочно-модульного обучения, технологию использования в обучении игровых методов, обучение в сотрудничестве, интегрированное преподавание ряда предметов. В основном они применяют некоторые элементы современных технологий, но эта деятельность носит не системный характер, а скорее периодический. В связи с этим я решила ближе познакомиться с работой своих коллег. Посетила их уроки и провела анкетирование. При анализе анкет я выяснила, что учителя тяжело реагируют на сложности, которые возникают в ходе работы, редко используют стратегии, способствующие размышлению о процессе обучения в классе, не всегда создают атмосферу, которая помогает учащимся справляться с неудачами. В ходе своей педагогической деятельности учителя мало используют совместные разработки и планирование уроков, чувствуется консерватизм.

Доступность образования заключается в создании особых психолого-педагогических условий в школе, позволяющих каждому ученику освоить образовательную программу и быть успешным. Однако, следует отметить, что по итогам анализа усвоения всех образовательных программ наблюдается достаточно ровная, стабильная ситуация. На протяжении трёх лет сохраняется высокое число обучающихся, которые закончили учебный год на «4» и «5». Начальная школа имеет стабильно высокую долю детей, обучающихся на «хорошо» и «отлично». В основной школе происходит спад успеваемости, что объясняется психофизиологическими особенностями детей подросткового возраста, снижением мотивации к учению. В средней (полной) общей школе наблюдается снижение учебных результатов, особенно в 10 классе (из личного опыта). Проведя опрос среди учеников данной возрастной категории, я выяснила, что 29% учащихся, из общего числа опрошенных, не заинтересованы в учебном процессе.

Я рассматриваю 10 классы, так как именно в этот период учащиеся делают выбор профильного предмета и ставят перед собой определенные цели. Я считаю, что именно в этот период необходимо больше уделять внимания процессу обучения, как со стороны учителей, так и стороны родителей. Я провела анкетирование после первой недели обучения учебного года и получила следующие данные, что недостаточно возможности высказывать свои размышления о том, как они обучаются. Почти 50% учащихся высказались за использование различных способов активизации мыслительной деятельности о процессе обучения, очень редко совместно с учителем обсуждают факторы, которые препятствуют процессу обучения. Учителя в ходе работы мало используют обратную связь с учащимся, а это один из факторов, который повышает качество работы. Редко учителя привлекают учащихся к совместному определению способов, для повышения качества обучения. Данные анкетирования показывают, что учителями редко применяются активные формы обучения, мало используется ИКТ, ученикам не очень интересно на уроках.

Я думаю, что недостаточное использование ИКТ связано с тем, что в школе мало интерактивных досок и компьютеров. И это в какой-то степени влияет на качество проведения урока. В настоящее время урок должен быть насыщенным, с использованием мультимедийных презентаций, видеороликов и так далее.

Особенно важным является использование потенциала родителей и общественности в качестве ресурса развития школы. Как показывает анализ проблем, которые решает в настоящее время школа, необходим целостный подход к их решению. Педагоги и родительская общественность в качестве такого целостного подхода рассматривают средовой подход. Проведя беседу с родителями, выяснилось, что только 60% родителей вникают в процесс обучения своих детей, довольны процессом обучения 70%, высказались о новых подходах к процессу обучения. В настоящее время их очень волнует, что дети не могут выражать свои мысли и рассуждать, плохо развито логическое мышление. Поэтому, большую роль отвели развитию критического мышления у учащихся. Об этом родители высказались на общешкольном попечительском совете, что было взято во внимание администрацией школы. Школа должна эффективно содействовать социализации учащихся в обществе, освоению базовых социальных способностей и умений, воспитанию гражданского сознания. Сделать это возможно, основываясь на следующих принципах: доступности, дифференциации и индивидуализации обучения, гуманизации и социализации образовательного процесса. Содержание и качество образования, его доступность, соответствие потребностям конкретной личности в решающей степени определяют состояние интеллектуального потенциала современного общества. Важнейшим национальным приоритетом становится интенсивное развитие сферы образования на основе использования современных высокоэффективных информационных и телекоммуникационных технологий, что обеспечивает и доступность качественного образования, и высокий современный уровень.

Проведя предварительное исследование в своей школе на первой неделе своей практики, я выявила, что основной причиной выявленных проблем в учебном процессе, является несогласованность в действиях администрации с учителями, учителей с учениками. Хотя каждый стремится к одной и той же цели. Что же может способствовать решению данной проблеме? Больше надо уделять внимания обратной связи с учениками, проводить беседы, давать возможность ученикам высказаться, а нам надо научиться их слушать. А нашим ученикам необходимо научиться мыслить и высказывать свои мысли, логически рассуждать, очень важно научиться работать с учебной литературой. На основе этого, я пришла к выводу, что основным приоритетным направлением для меня будет внедрение технологии «Критического мышления». Так как целью этой технологии является - развитие мыслительных навыков учащихся, необходимых не только в учебе, но и в обычной жизни (умение принимать взвешенные решения, работать с информацией, анализировать различные стороны явлений и т.п.).

Использованная литература:

- АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы», (2012). Задания для выполнения в период практики в школе.
- Общешкольный план школы имени Ломоносова, (2019) село Т.Рыскулова.
- Программа развития школы имени Ломоносова, (2019) село Т.Рыскулова.
- Паспорт школы имени Ломоносова, (2019) село Т.Рыскулова

DISTANCE LEARNING IN A COMPREHENSIVE SCHOOL

Калелова Жанат Маулкановна

учитель английского языка КГУ «СОШ №28»

г. Семей, Казахстан

Аннотация: В статье раскрыты основные проблемы дистанционного обучения в общеобразовательной школе. Рассмотрены ключевые моменты дистанционного обучения, формат обучения, положительные и отрицательные моменты, вызовы, с которыми сталкиваются учителя при дистанционном обучении.

Ключевые слова: дистанционное обучение, синхронный формат, асинхронный формат, образование в школе, технологии

Abstract: The article reveals the main problems of distance learning in a comprehensive school. The key points of distance learning, the format of teaching, positive and negative points, challenges that teachers face in distance learning are considered.

Keywords: distance learning, synchronous format, asynchronous format, school education, technology

The president Kasym-Zhomart Tokayev in his speech in the message to people of the Republic of Kazakhstan said: "Life itself dictates to us the need to adapt to the demands of the time, both of an individual and of society as a whole. Only a nation that does not stand still and strives forward into the future is able to show the world its achievements. For a qualitatively new development of our nation, our daily life attitudes must change. And so, submitting to new conditions, we are trying to adapt to new educational settings"

In secondary school distance learning is understood as an educational system built with the use of computer telecommunications and the use of modern information and pedagogical technologies.

The main feature of distance learning is the ability to receive educational services without visiting an educational institution, since all the study of subjects and communication with teachers is carried out through the Internet and the exchange of emails.

The fundamental difference between distance education and traditional types is that it is based on the student's independent cognitive activity.

The advantages of distance learning are that it can take place in a convenient place, at the appropriate time, at their own pace.

Online learning can be of two types: synchronous and asynchronous, and first of all, the teacher thinks over which format he uses in teaching

If we are talking about synchronous learning, this is something that will be partially similar to our face-to-face lesson, because we get together, do everything at the same time, a group of children with whom we work will be in front of us and the presence of a teacher is obligatory for them.

If we are talking about asynchronous learning, then this is the form in which children study independently, they can start classes at any time, study alone, separately, but there is always feedback from the teacher, without it, it will not be possible to organize training, because the teacher is one of the main actors in teaching.

At the same time, the goal of learning is not to recreate full-time learning, it differs from what happens in the classroom, because there we can see the eyes of the children, we can see what he is doing and what is not, we can change something during the lesson. In distance learning, this is difficult to do, given the peculiarities of this process, here you need to take into account the

**SCIENCE AND EDUCATION IN THE MODERN WORLD:
CHALLENGES OF THE XXI CENTURY"
NUR-SULTAN, KAZAKHSTAN, OCTOBER 2020**

child's gadgets, the speed of the Internet, the children's ability to use them. In distance learning, we solve similar problems, but by other means, so the learning's outcome, and the process will be different.

There are many different forms of learning which we can use in teaching, both synchronous and asynchronous are available to us, some of them are more complex in organization and preparation, some less, some we could do with children in within full-time work, some do not. For example, online lessons, conferences can be held only in a synchronous format, quizzes, polls, testing, video materials can be sent in an asynchronous format, and some forms of work, such as games, presentations, virtual experiments, excursions can be conducted both synchronously and asynchronous format. When preparing for a lesson, the teacher should take into account the complexity of the preparation and start better with less complex forms of work.

Synchronous learning has its own tasks, its own techniques, and we need them to stimulate social presence. The child remains in society, albeit remotely, but together with us. Using of the camera is compulsory, especially it is necessary for visual contact in grades 1-7. However, there are also difficulties with the sound, or when students' relatives appear in the picture (mom, dad, etc.) In high school, many children refuse to turn on the camera and we also face to this problem, and we have to negotiate, sort out the situation. Another point to encourage informal communication, at least at the beginning or at the end of the lesson, children should be allowed to communicate, they have something to share, they want to do it, we shouldn't regret a few minutes for our communication.

In synchronous learning, there are different forms of classes, we can have mini-lessons, because it is difficult to conduct long lessons in online format, you can conduct general consultations or, if time permits, individual lessons with a child.

Now the teachers are in the focus of attention of our society, we receive an enormous pressure, and in online learning we must become helpers to each other, it is very important to work together, consulting and supporting each other, it helps a lot. There are some challenges faced by the teacher. They are: 1) parents who are not only agitated but also extremely restless, they can bother, and run over, make claims, express dissatisfaction, they have their own experiences and we must understand this, enter the situation 2) some students do not know how to work independently, they have no desire, and need to do something to motivate them and get answers 3) A huge number of digital services that need to be used in work, we are forced to use several services, grab for everything, overloading his students with it. 4) supervising administration, which requires the teacher to fulfill all its requirements.

The obvious advantages of distance education include:

- teaching disciplines at an individual pace;
- freedom and flexibility of learning;
- convenience of time planning;
- personal interest in getting an education;
- convenience of the place of study;
- the variety and large amount of available information resources;
- widespread use of computer and telecommunication technologies in the delivery of educational materials

The disadvantages of distance learning include the following points:

- quality standards and methods of implementation of distance education have not been fully developed;
- there is no real communication between students and teachers;
- the student's rigid self-discipline is not yet instilled;
- you need good technical equipment at home;

- lacks in many cases educational and methodological support of independent cognitive activity of students;
- e-learning programs and courses are not always well designed;
- not all disciplines can be presented remotely.

Along with the traditional form of education for the development of students' independent and cognitive skills, distance learning should not always be carried out, but as necessary. Traditional and distance learning methods can be in constant interconnection and complement each other. These two concepts must exist and develop at the same level.

Список использованных источников

1. Курвитс. М «Дистанционное обучение. Причины вызовов, с которыми сталкиваются учителя», 26.03.2020 https://www.youtube.com/watch?v=q0eEPPX_op0
2. Медианар «Организация дистанционного обучения в условиях карантина». <https://medianar.ru/medianar/uchebnaya-deyatelnost/organizatsiya-distantsionnogo-obucheniya-v-usloviyah-karantina>
3. Послание президента Республики Казахстан Касым -Жомарта Токаева народу от 01.09.2020 г
4. Раздорская А.А. «Как учителю-предметнику организовать дистанционную работу с классом» , 03.04.2020 https://www.youtube.com/watch?v=-kqLCBIy_2o

УДК 796/799 (038)

ФОРМЫ, МЕТОДЫ И НАПРАВЛЕНИЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКОГО СОПРОВОЖДЕНИЯ СОЦИАЛЬНО-ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ АДАПТАЦИИ ОБУЧАЮЩИХСЯ ОП ФИЗИЧЕСКАЯ КУЛЬТУРА И СПОРТ

Утегенов Ерлан Казбекович

к.п.н., профессор., Жетысуского университета им. Ильяса Жансугурова
Талдыкорган, Казахстан

Данабеков Ермек Амантаевич

магистр, ст.преподаватель Жетысуского университета им. Ильяса Жансугурова
Талдыкорган, Казахстан

***Аннотация:** Статья посвящена актуальным вопросам психолого-педагогического сопровождения образовательного процесса в целом, и образовательной программы «Физическая культура и спорт» в частности*

***Ключевые слова:** переориентация, реализация, адаптация, метод, социальная среда, эффективность*

Для моделирования и реализации психолого-педагогического сопровождения социально-профессиональной адаптации студентов и магистрантов образовательной программы «Физическая культура и спорт» необходимо выявить содержательные компоненты данной работы, определить ее этапы (с постановкой целей и задач по каждому), подобрать формы, методы и адаптационные технологии.

Профессиональное образование представляет собой систему педагогической помощи обучающимся со стороны общества, направленной на формирование необходимых для конкретной профессии (специальности) знаний, умений и навыков, а также на развитие социальных и профессиональных компетенций.

Главной целью профессионального образования по специальности «Физическая культура и спорт» является формирование профессионально важных, социально и лично значимых качеств специалиста в области физической культуры и спорта, соответствующих эффективному осуществлению трудовой деятельности, наиболее полной реализации себя в учебе и труде. Профессиональное обучение рассматривается нами и как «средство адаптации», и как процесс «вхождения» в специальность, овладение нормами и функциями будущей профессиональной деятельности бакалавра и магистра в области физической культуры и спорта.

Практика свидетельствует, что проблемы выпускников заключаются не столько в недостаточном получении профессиональных знаний, сколько в отсутствии связующего звена между знаниями и реалиями производственной деятельности;

востребованными умениями;

неопределенностью жизненной, социальной и профессиональной ситуаций.

Осуществление успешной адаптации выпускников образовательной программы «Физическая культура и спорт» к изменяющимся условиям подразумевает:

- усвоение приемов самостоятельного поиска информации;
- решение неизвестных ранее и нестандартных профессиональных задач;
- развитие возможностей потенциального переучивания на другую профессию, специальность.

В связи с этим направления содействия обучающимся в социально-профессиональной адаптации представляются нам наиболее значимыми и наименее разработанными в педагогической практике. Они в значительной степени определяют эффективность деятельности выпускников в плане построения дальнейших перспектив профессионального роста, создают оптимальные условия для профессионального самоопределения.

Переориентация профессионального образования на личностную направленность, на перспективную подготовку молодого специалиста, которая будет осуществляться с учетом развития производства, общественно-социальных запросов, станет гибко реагировать на требования рынка труда, его условия, интересы и потребности выпускников, способствовать созданию предпосылок для социальной устойчивости молодого специалиста, его социальной защищенности в условиях рыночных отношений. Поэтому процесс адаптации студентов и магистрантов к учебно-воспитательной системе следует рассматривать в широком контексте подготовки к адаптации их в будущей профессиональной деятельности.

Ускорение и облегчение адаптации студентов и магистрантов является важным моментом оптимизации образовательного процесса и, в частности, воспитательной функции (научить молодого человека жить в быстро меняющемся мире), поскольку затрагивает преимущественно ценностно-мировоззренческую сферу развития личности и носит по большей части адаптационный характер.

Новая неопределенная среда актуализирует адаптационные возможности человека, создает условия поиска ориентиров самосохранения и развития. Новизна ситуации обусловлена не только особенностями форм и требований профессиональной подготовки, но и разрывом приобретенных годами связей со школой, коллективом сверстников, учителями. Сложившийся под влиянием семейного, школьного и общественного воспитания опыт определял стратегию поведения школьников, которая до поступления в вузы была в достаточной степени стереотипна и регламентирована.

Выбор же варианта получения профессии влечет за собой естественное появление новых трудностей, связанных с профессиональным обучением, овладением профессией (специальностью), общением с однокурсниками, педагогами, т.е. появление тех затруднений, которые связаны с адаптацией и жизнедеятельностью молодого человека в новом коллективе, а также в расширении сферы деятельности (к учебной деятельности добавляется производственная), принятием ответственности на себя.

Среди направлений психолого-педагогического сопровождения социально-профессиональной адаптации студентов образовательной программы «Физическая культура и спорт» можно выделить:

Рисунок 43 Направления психолого-педагогического сопровождения образовательной программы «Физическая культура и спорт»

формирование готовности студентов и магистрантов к решению возникающих проблем, здоровому образу жизни

социализацию на конкретном этапе профессионального обучения, включение в социальную (образовательную) среду и производственные отношения

восприятие социального и профессионального опыта, овладение многообразными ролями

Адаптационная работа предусматривает использование технологий, не являющихся учебными ни по содержанию, ни по организационной форме, но сопровождающих и поддерживающих обучающихся в образовательном процессе, подготавливающих их к дальнейшей жизни. Технологии сопровождения направлены на преодоление возникающих сложностей адаптации, предотвращение возможных появлений дезадаптации. Поскольку для адаптации, для формирования отношений с новыми людьми, установления межличностных контактов, привыкания к новым (профессиональным) видам деятельности требуется некоторое время, то для одних выпускников школ этот процесс протекает интенсивно и безболезненно, для других — с переживаниями и волнениями. Много зависит от индивидуально-психологических особенностей человека (типа нервной системы, темперамента, характера, ценностных предпочтений и т.д.) и от того, насколько продуманы педагогические условия, которые помогают им успешно адаптироваться в коллективе, почувствовать свою сопричастность к образовательному учреждению, выбранной специальности.

Для решения задачи помощи в адаптации необходим доброжелательный настрой коллектива, проявляемый в готовности педагогов помочь обучающимся в усвоении

знаний, умений и навыков профессионального труда; ценностей социальной и профессиональной деятельности, норм поведения в коллективе.

М.А. Кузнецов выявил недостатки педагогической деятельности по социально-профессиональной адаптации учащихся:

- первый недостаток заключается в попытках решить проблемы адаптации, основываясь на отдельных (разрозненных) мероприятиях, в которых отсутствует систематичность и последовательность;

- вторым недостатком выступает отсутствие теоретического обоснования взаимосвязи профессиональных адаптационных мероприятий с содержанием, формами и методами учебно-воспитательного процесса, что не позволяет вести данную работу в единстве с учебно-воспитательной;

- третьим недостатком является отрыв педагогической деятельности в формировании личностной мотивации (установок, ценностных ориентации, профессионального интереса) от формирования общественно значимых мотивов овладения профессией, свойств и качеств личности специалиста, ответственного отношения к профессиональным обязанностям.

Следует заметить, что усилия педагогических коллективов, направленные на обеспечение социальной и профессиональной адаптации учащихся, носят в основном эпизодический, нецеленаправленный характер, формирование норм социального поведения, как правило, не рассматривается в качестве цели профессионального обучения и воспитания.

В работе А.П. Синюка рассмотрены две структуры адаптации: *синхронная и диахронная*.

В первую автор включает такие ее компоненты, как:

- *психофизиологическая адаптация;*
- *профессиональная адаптация;*
- *социально-психологическая адаптация;*
- *социальная адаптация.*

В диахронной (временной) структуре выделяются три этапа:

- *начальный;*
- *основной;*
- *заключительный.*

Начальный этап - это период включения обучающегося в деятельность профессионального образовательного учреждения.

Основной - период освоения и закрепления в данном образовательном учреждении (достижение средней степени адаптированности).

На заключительном этапе достигается двуединая цель адаптации (высокая степень адаптации).

Для успешной адаптации студентов необходим соответствующий уровень обще-социальных и общепрофессиональных знаний и умений.

С.А. Шапкин и Л.Г. Дикая выделяют следующие структурные компоненты адаптации:

Рисунок 44. Структурные компоненты адаптации (С.А.Шапкин, Л.Г.Дикая)

Активизационный — связан с органическими и функциональными затратами, направленными на достижение значимых целей и компенсацию факторов, препятствующих ее достижению

Когнитивный — составляет перестройку в когнитивных системах деятельности, направленных на выработку эффективных способов переработки информации

Эмоциональный — определяется динамикой эмоциональных переживаний

Мотивационно-волевой, обеспечивающий координацию всех остальных компонентов в направлении реализации значимых для субъекта целей и придающий устойчивость и непрерывность адаптации

М.Ф. Стрельников выделяет четыре основных этапа профессиональной адаптации учащихся: *предшествующий, ознакомительный, этап начала производственного обучения и контрольно-заключительный* — пред выпускная производственная практика на штатных рабочих местах предприятия, организации.

З.Х. Мадрахимова отдельно рассматривает этап начала адаптации выпускников на предприятии, проходящий под контролем педагогов образовательного учреждения.

В процессе адаптации можно выделить три фазы: *напряжение, стабилизацию и срыв*. Педагогическая задача - недопустить срыва адаптации. Для этого создаются все необходимые условия обучения, производственной практики в образовательном учреждении и на предприятиях (внешние условия среды, учебные и производственные нагрузки, режим обучения, режим труда и отдыха, организация физического воспитания и профессионально-прикладной физической подготовки).

Любая образовательная структура — сложная система, обладающая определенной пространственно-временной организацией, которая может иметь либо «открытый», диалогический характер, представляющий возможности для развития субъекта, либо «закрытый», монологический характер, препятствующий личностному росту.

С позиции «средового» подхода в сферу анализа среды образовательных учреждений чаще всего входят три основных компонента: *физическое окружение, человеческие факторы, программы обучения и стили преподавания*.

Под образовательной средой понимается система влияний и условий формирования личности по заданному образцу (модели выпускника), а также возможности для ее развития, содержащиеся в социальном и пространственно-предметном окружении. Педагоги и психологи отмечают воспитывающее значение

развивающей образовательной среды, организация которой заключается в построении, моделировании процессов обучения и воспитания таким образом, чтобы каждый ее субъект оказался в условиях развития, эмоционально положительного состояния, удовлетворения потребности в самореализации. Образовательная среда выступает основным гарантом личной успешности каждого в реализации поставленных перед ним задач, позитивной динамики физического, интеллектуального, эмоционального, нравственного развития.

Социальная среда является важным средством развития обучающихся, включающая ближнее окружение учащегося и работников образовательного учреждения. Она оказывает влияние на всех этапах педагогического процесса, определяет цели усвоения социального опыта и компенсации индивидуально-личностных недостатков.

Характер общения обучающихся с окружающими людьми зависит не только от особенностей и личностных свойств окружающих, но и от восприятия окружающими «роли» человека в определенной среде. Взаимоотношения «человек—среда» очень многоплановы, их нельзя трактовать как субъективное отражение человеческих отношений или брать за основу только материальные или организационные аспекты, необходимо рассматривать их психосоциальный фактор с направляемым характером построения деловых взаимоотношений. При этом предметное окружение, психологическая атмосфера образовательного учреждения должна быть благоприятной и комфортной, проникнутой нормальными (здоровыми) человеческими взаимоотношениями, общечеловеческими ценностями и неформальными отношениями.

Становление профессионала складывается в профессиональной среде с ее предметной подсистемой (предмет, средства, условия труда) и социальной подсистемой (психологический климат в сотрудничестве, межличностные отношения). *Профессиональная среда* способствует приобретению опыта трудовых отношений и осуществления производственной деятельности. Важно учитывать активность профессиональной среды, которая не ждет пассивно, пока человек ее освоит или преобразует, а сама оказывает влияние на человека. Это влияние может быть благотворным, позитивным, если обстановка в учреждении способствует раскрытию потенциальных возможностей обучающихся, содействует развитию личной индивидуальности. Не следует забывать, что влияние профессиональной среды и общей социально-психологической ситуации может отрицательно сказываться на человеке (экстремальные и неопределенные условия, стрессы в отношениях), вызывая негативные эмоции и деформации личности.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Ахаев А.В., Колесникова Н.В., Проскура Е.С. Компьютерные диагностики по определению психического, физического, соматического, валеологического здоровья человека. Усть-Каменогорск, 2002.
2. Ахаев А.В. Управление здоровьесберегающим образовательным процессом. Учебно-методическое пособие/ А.В. Ахаев. – Усть-Каменогорск: Издательство ВКГУ имени С.Аманжолова, 2004.
3. Ахаев А.В., Тихтилова Н.В., Колесникова Н.В. Здоровье сберегающие технологии обучения. Усть-Каменогорск, 2003.
4. Баева И. А. Психологическая безопасность в образовании. СПб., 2002.
5. Баева И.А. Тренинги психологической безопасности в школе. СПб., 2002.
6. **Барднер Г.Л.** Социальная психология толерантности. // Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора психологических наук Санкт-Петербург – 2007
7. Брехман И.И. Введение в валеологию – науку о здоровье. – М.: Наука, 1987. – 125 с.

8. Брехман И.И. Валеология – наука о здоровье. – 2-ое изд., доп. и перераб. – М.: ФиС, 1990. – 208 с.
9. Брехман И.И. Проблема обучения здоровью ((Валеология: Диагностика, средства и практика обеспечения здоровья.- Владивосток: Дальнаука. 1995. Вып.2. С. 40-49.
10. Дубровина И.В. Практическая психология образования; Учебное пособие 4-е изд. / Под редакцией И. В. Дубровиной — СПб.: Питер, 2004. — 592 с: ил.

УДК 796/799 (038)

**ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ЗДОРОВЬЕСБЕРЕГАЮЩИХ ТЕХНОЛОГИЙ В
ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ПРОГРАММЕ
«ФИЗИЧЕСКАЯ КУЛЬТУРА И СПОРТ»**

Утегенов Ерлан Казбекович

к.п.н., профессор., Жетысуского университета им. Ильяса Жансугурова
Талдыкорган, Казахстан

Муратбеков Жанат Муратбекович

преподаватель Жетысуского университета им. Ильяса Жансугурова
Талдыкорган, Казахстан

***Аннотация:** статья посвящена рассмотрению сущности здоровьесберегающих образовательных технологий, анализу тенденций развития воспитания духовного, эмоционального, интеллектуального, личностного и физического здоровья всех субъектов. В работе анализируется аксиологическая составляющая, позволяющая наиболее полно реализовать поставленные задачи, задействовать свои умственные и физические возможности.*

***Ключевые слова:** здоровьесберегающие образовательные технологии, цивилизация, приоритет, личность*

Главным ресурсом любой страны, одним из гарантов её национальной безопасности является образование. Физическое и духовно-нравственное здоровье населения определяет уровень цивилизации государства, является индикатором устойчивого развития нации. Образовательное учреждение на современном этапе развития общества должно стать важнейшим звеном в формировании и укреплении здоровья учащихся.

Охрану здоровья сегодня называют приоритетным направлением деятельности всего общества, поскольку лишь здоровые дети в состоянии должным образом усваивают полученные знания и в будущем способны заниматься производительно-полезным трудом.

Здоровье сбережение в образовании как ценность представлено тремя взаимосвязанными блоками: *здоровьесбережение как ценность государственная, общественная и личностная.*

«Здоровьесберегающие образовательные технологии» (далее — ЗОТ) можно рассматривать как качественную характеристику любой образовательной технологии, ее «сертификат безопасности для здоровья», и как совокупность тех принципов, приемов,

методов педагогической работы, которые, дополняя традиционные технологии обучения и воспитания, наделяют их признаком здоровьесбережения.

Здоровьесберегающие образовательные технологии можно рассматривать и как технологическую основу здоровьесберегающей педагогики - одной из самых перспективных образовательных систем XXI века; и как совокупность приемов, форм и методов организации обучения обучающихся, без ущерба для их здоровья, и как качественную характеристику любой педагогической технологии по критерию ее воздействия на здоровье учащихся и педагогов.

В системной последовательности приобщение образовательного учреждения и каждого педагога к здоровьесберегающим технологиям выглядит следующим образом:

- осознание проблемы негативного воздействия образовательного учреждения на здоровье обучающихся и необходимости ее незамедлительного разрешения;

- признание педагогами образовательного учреждения своей солидарной ответственности за неблагополучие состояния здоровья обучающихся;

- овладение необходимыми здоровьесберегающими технологиями (обретение компетенций);

- реализация полученной подготовки на практике, в тесном взаимодействии друг с другом, с медиками, с самими обучающимися и их родителями.

Здоровьесберегающие технологии реализуются на основе личностно-ориентированного подхода. Осуществляемые на основе личностно-развивающих ситуаций, они относятся к тем жизненно важным факторам, благодаря которым учащиеся учатся жить вместе и эффективно взаимодействовать.

Предполагают активное участие самого обучающегося в освоении культуры человеческих отношений, в формировании опыта здоровьесбережения, который приобретается через постепенное расширение сферы общения и деятельности учащегося, развитие его само регуляции (от внешнего контроля к внутреннему самоконтролю);

- становление самосознания и активной жизненной позиции на основе воспитания и самовоспитания, формирования ответственности за свое здоровье, жизнь и здоровье других людей.

По определению В.В. Серикова, технология в любой сфере - это деятельность, в максимальной мере отражающая объективные законы данной предметной сферы, построенная в соответствии с логикой развития этой сферы и потому обеспечивающая наибольшее для данных условий соответствие результата деятельности предварительно поставленным целям.

Следуя этому методологическому регулятору, технологию, применительно к поставленной проблеме, можно определить как здоровьесберегающую педагогическую деятельность, которая по новому выстраивает отношения между образованием и воспитанием, переводит воспитание в рамки человекообразующего и жизнеобеспечивающего процесса, направленного на сохранение и приумножение здоровья подрастающего поколения.

Здоровьесберегающие педагогические технологии должны обеспечить развитие природных способностей обучающегося:

- его ума;

- нравственных и эстетических чувств;

- потребности в деятельности;

- овладении первоначальным опытом общения с людьми, природой, искусством.

«*Здоровье формирующие образовательные технологии*», по определению Н.К. Смирнова, - это все те психолого-педагогические технологии, программы, методы, которые направлены на воспитание у учащихся культуры здоровья, личностных

качеств, способствующих его сохранению и укреплению, формирование представления о здоровье как ценности, мотивацию на ведение здорового образа жизни.

Здоровье сберегающая технология, по мнению В.Д. Сонькина, - это:

- условия обучения ребенка в школе (отсутствие стресса, адекватность требований, адекватность методик обучения и воспитания);
- рациональная организация учебного процесса (в соответствии с возрастными, половыми, индивидуальными особенностями и гигиеническими требованиями);
- соответствие учебной и физической нагрузки возрастным возможностям ребенка;
- необходимый, достаточный и рационально организованный двигательный режим.

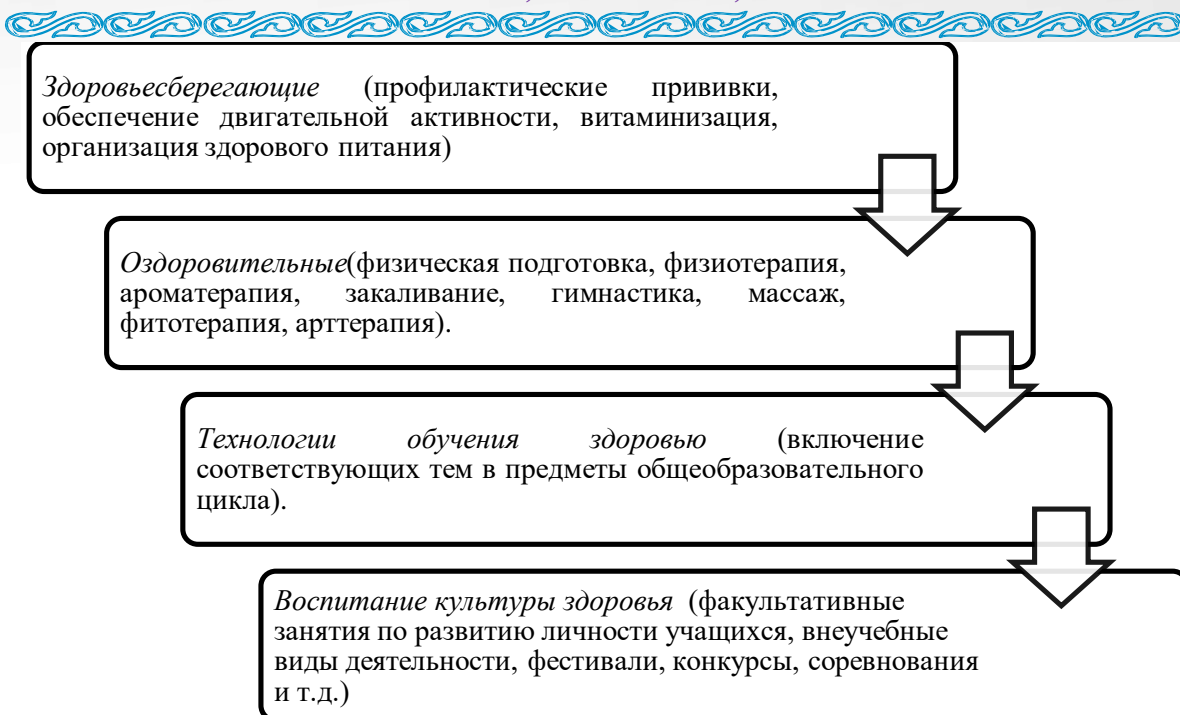
Петров А.В. под *здоровьесберегающей образовательной технологией* понимает систему, создающую максимально возможные условия для сохранения, укрепления и развития духовного, эмоционального, интеллектуального, личностного и физического здоровья всех субъектов образования (учащихся, педагогов и др.).

В эту систему, по его мнению, входит:

- использование данных мониторинга состояния здоровья учащихся, проводимого медицинскими работниками, и собственных наблюдений в процессе реализации образовательной технологии, ее коррекция в соответствии с имеющимися данными;
- учет особенностей возрастного развития школьников и разработка образовательной стратегии, соответствующей особенностям памяти, мышления, работоспособности, активности и т.д. учащихся данной возрастной группы;
- создание благоприятного эмоционально-психологического климата в процессе реализации технологии;
- использование разнообразных видов здоровьесберегающей деятельности учащихся, направленных на сохранение и повышение резервов здоровья, работоспособности.

Все выше сказанное позволяет выделить типы технологий:

Рисунок 45. Типы технологий

По характеру деятельности здоровье сберегающие технологии могут быть как частные (узкоспециализированные), так и комплексные(интегрированные).

По направлению деятельности среди частных здоровье сберегающих технологий выделяют:

- *медицинские* (технологии профилактики заболеваний; коррекции и реабилитации соматического здоровья; санитарно-гигиенической деятельности);
- *образовательные технологии*- содействующие здоровью(информационно-обучающие и воспитательные);
- *социальные технологии* (технологии организации здорового и безопасного образа жизни; профилактики и коррекции девиантного поведения);
- *психологические технологии* (технологии профилактики и псих коррекции психических отклонений личностного и интеллектуального развития).

К комплексным здоровьесберегающим технологиям относят:

- технологии комплексной профилактики заболеваний, коррекции и реабилитации здоровья (физкультурно-оздоровительные и валеологические);
- педагогические технологии, содействующие здоровью;
- технологии, формирующие ЗОЖ.

Основными компонентами здоровьесберегающей технологии выступают:

Аксиологический компонент, проявляющийся в осознании учащимися высшей ценности своего здоровья, убежденности в необходимости вести здоровый образ жизни, который позволяет наиболее полно осуществить намеченные цели, использовать свои умственные и физические возможности.

Осуществление аксиологического компонента происходит на основе формирования мировоззрения, внутренних убеждений человека, определяющих рефлексию и присвоение определенной системы духовных, витальных, медицинских, социальных и философских знаний, соответствующих физиологическим и нейропсихологическим особенностям возраста; познание законов психического развития человека, его взаимоотношений с самим собой, природой, окружающим миром.

Таким образом, воспитание как педагогический процесс направляется на формирование ценностно-ориентированных установок на здоровье, здоровьесбережение и здраво творчество, построенных как неотъемлемая часть жизненных ценностей и мировоззрения. В этом процессе у человека развивается эмоциональное и вместе с тем осознанное отношение к здоровью, основанное на положительных интересах и потребностях.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Ильин, Е. П. Мотивация и мотивы. СПб.: Питер, 2000.
2. Калменов Г.Е. Некоторые аспекты валеологической подготовки будущих учителей физической культуры / В сб. трудов международной научно-практической конференции «Туркестан и этапы становления науки и образования в Средней Азии и Казахстане» - 2001. – часть П. – Шымкент. – С. 9-13.
3. Калменов Г.Е., Лекерова Г.Ж. Валеологическая поддержка как эффективное средство формирования валеологически ориентированной личности в контексте единого образовательного пространства // Вестник высшей школы Казахстана. – 2000. - № 2. – Алматы. – С. 118-121.
4. Кириллова М.Ю. Валеологическое сопровождение учебного процесса как средство формирования готовности младших школьников к обучению в основной школе: Автореф. дис. ...канд. пед. наук. СПб., 2000.
5. Климов, Е. Л. Введение в психологию труда. — М.: ЮНИТИ, 2008.
6. [Лихтарников А.Л.](#) Как разорвать замкнутый круг: принципы и методы социально-психологической реабилитации подростков с асоциальным поведением : программа подготовки к освобождению из воспитательной колонии / [А.Л. Лихтарников](#), [Е.Н. Чеснокова](#). – Санкт-Петербург : Доверие - PRI, 2004. – 274 с.

УДК 7(4)''14/21''

НЕИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЕ ПРАКТИКИ ПОЛИХУДОЖЕСТВЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ КАК ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ ЯВЛЕНИЕ: ИСТОРИЯ И ПЕРСПЕКТИВЫ РЕВИТАЛИЗАЦИИ

Шкор Лидия Александровна

Докторант факультета социально-педагогических технологий БГПУ

Научный консультант – Торхова Анна Васильевна

Минск, Республика Беларусь

Аннотация: В статье охарактеризована история развития неинституциональных практик полихудожественного образования (НППО) в качестве педагогического явления. Прослеживая постоянство проявления НППО на протяжении XIV – XIX вв., его переосмысление в XX в. в контексте дополнительного и общего образования, автор статьи раскрывает возможности ревитализации НППО в современном контексте неформального образования.

Ключевые слова: неинституциональная практика полихудожественного образования, педагогическое явление, педагогика искусства, неформальное образование.

Приобщение к ценностям культуры является основным смыслом творческой деятельности человека на протяжении многих столетий. В искусстве воплощались «смысложизненные ориентации» человека (Н.Н. Фомина), передаваемые посредством образно-символической содержательности художественных и музыкальных произведений. Начиная с эпохи Возрождения – времени возникновения светской художественной культуры – неинституциональные практики полихудожественного образования (НППО) являлись неформальным культуротворческим и образовательным пространством, отражающим интеллектуальные и творческие интересы человека или группы людей.

К историческим примерам НППО относятся «*studia humanitatis*» (кружки гуманистов), *collegium musicum* (содружества музыкантов), содружества любителей изящных искусств, филармонические общества, литературно-музыкальные салоны и т.д. Деятельность этих творческих объединений носила самоорганизующийся характер и соответствовала экзистенциальным потребностям человека, связанных с деятельностным переживанием целостности и полноты жизни, с одной стороны, а с другой – получением общественного признания своих творческих усилий.

Вхождение человека в мир искусства в условиях НППО связывалось и с межличностным взаимодействием, в котором проявились свойственные педагогическому явлению характеристики. Проанализировав предложенные И.А. Колесниковой, Я. Скалковой, В.А. Сластениным (и др.) различные определения педагогического явления, А.В. Торхова отмечает его широкий социальный контекст, подчеркивая, что «к педагогическому явлению может быть отнесена любая ситуация, в которой присутствует «момент ученичества» в системах «взрослый-ребенок» и «взрослый-взрослый»» [1, с. 6].

Неформальное образование в кружках гуманистов осуществлялось под девизом «равный обучает равного», т.е. в системе «взрослый-взрослый», что позволяет обозначить «*studia humanitatis*» как педагогическое явление в истории развития европейской художественной культуры. Действительно, начиная с эпохи Возрождения социальная коммуникация и межличностное взаимодействие в условиях НППО носили характер свободного информационного обмена, затрагивающего вопросы художественного образования или творческой деятельности. Просветительская и творческая деятельность гуманистов в рамках сообществ способствовала популяризации светской науки, культуры и искусства, активизировав изменения в общественном сознании. «Творческая деятельность обусловлена в основном двумя основными принципами: индивидуальной заинтересованностью и социальной ролью. Эти два положения крепко и прочно связаны друг с другом» [2, с. 22]. Например, флорентийская камерата, организованная графом Барди как неформальное творческое сообщество, оказала влияние на возникновение *collegium musicum* (содружества музыкантов), литературно-музыкальных салонов XVII – XIX вв., что в своей совокупности уже является примером устойчивого педагогического явления, связанного с искусством через неинституциональные практики полихудожественного образования.

В условиях НППО закреплялись педагогические процессы, связанные с сопровождением познавательной деятельности человека, направленной на искусство, и через искусство раскрывающей возможности познания окружающего мира в целом и понимания круга интересов ближайшего окружения (в частности). В искусстве, в отличие от точных наук, нет единого выработанного фундамента передачи творческих умений и навыков, так как искусство опирается на чувственно-эмоциональную природу познания, которая сугубо индивидуальна. НППО были направлены на формирование культурного

капитала человека, на воспитание у него культуры эмоционально-чувственного восприятия. Она формируется через важную составляющую образовательного процесса в области искусства – педагогическое общение, связанное с вербализацией тактильно-телесных ощущений, связанных с чувственно-интуитивным постижением нематериального (звука, ритма, колорита, выразительности музыкальной или художественной линии), помогающий обучающемуся найти наиболее точный способ практического выражения творческого замысла. Однако такой опыт накапливается обучающимся не сам по себе, а в силу регулярной практики и благодаря постоянному педагогическому сопровождению, опирающемуся на совместную деятельность, сотворчество, сотрудничество, сопереживание.

Литературно-музыкальные салоны, популярные в европейской культуре XVII – XIX вв., можно уверенно причислить к неинституциональным практикам полихудожественного образования и охарактеризовать их в качестве педагогического явления, «поскольку в центре его взаимодействуют живые люди, субъекты, обладающие собственным видением происходящего и себя в этом происходящем» [1, с. 7]. Ввиду того, что необходимость организации женского образования была признана социумом, но конкретные шаги в этом направлении почти не предпринимались [3], литературно-музыкальные салоны своей неинституциональной просветительской деятельностью заполняли пробелы в социально востребованном полихудожественном образовании. Подчеркнем, что искусство – это способ познания человеком окружающей действительности, находящий свое выражение в художественных образах и языках искусства. Виды искусства осваивались в условиях НППО в диапазоне от минимальной достаточности до максимальной избыточности, отражая культурные предпочтения и субъективно-творческие возможности человека и его микросоциума. НППО допускали свободу моделирования просветительских и творческих процессов, связанных с художественно-эстетическим воспитанием, его теорией (активно-познавательная работа восприятия) и практикой (участие в создании творческой среды). Таким образом, НППО приобретали черты полихудожественности именно в процессе освоения различных видов искусства с разной или одинаковой степенью усвоения творческих умений и навыков, необходимых для культуротворческой деятельности индивидуума.

Искусство, осваиваемое в условиях НППО, предлагало модель получения образования, синтонного с творческими устремлениями человека. Знания, умения и навыки в данном случае смыкались с ценностно-смысловыми установками, т.к. нахождение в пространстве повседневности не предполагало прогрессообразующих прорывов в художественной и просветительской деятельности, а педагогика органично вплеталась в семейное воспитание. Повседневность и человеческое бытие нуждались в смыслообразующем начале, дающем импульс к преобразованию действительности в качестве саморазвивающейся системы, выявлению в ней аксиологических доминант, к которым относились и относятся Добро (моральные ценности), Красота (эстетические ценности), Истина (ценность познания). Они находили свое отражение во всех видах искусства, раскрывая специфику культуротворческой деятельности человека и формируя ее образовательную парадигму, т.к. через искусство поддерживался определенный социально-общественный строй, ценностные ориентиры которого транслировались через художественные образы и закреплялись в сознании социума, а затем интериоризировались посредством НППО. Следовательно, НППО в качестве педагогического явления «есть форма существования явления (его жизнь) в единстве статики и динамики и может рассматриваться как состояние и как процесс» [1, с. 8].

Неинституциональные практики полихудожественного образования были непосредственно связаны с поиском наиболее действенных способов развития интереса детей к обучению, даже если необходимые знания, умения, навыки ограничивались только

сферой частной жизни. Интересно отметить, что обучение игре на фортепиано считалось дисциплинирующим занятием, которое «воспитывает волю, характер, приучает к трудолюбию» [4, с. 193], с одной стороны, а с другой – игра на музыкальном инструменте связывалась со стремлением к приближению к образу образованного человека, который транслировался в портретной живописи через коннотации музыкальных инструментов. Отсюда в европейской живописи XIV – XIX вв. появляется множество произведений, отражающих тему бытового музицирования или иной творческой деятельности в пространстве повседневности. Многочисленные произведения живописи разнятся по своим композиционным решениям и внутренней содержательности, но их объединяет художественное осмысление роли искусства в жизни человека.

Несмотря на глобальные перемены социально-общественных отношений в первых десятилетиях XX в., НППО получили свое историческое переосмысление в ракурсе педагогики искусства. В первой половине XX в. в исследованиях А.В. Бакушинского «метод комплексного преподавания» назывался основным способом, раскрывающим роль культуры и искусства в жизни человека [5, с. 11]. По нашему мнению, А.В. Бакушинский оценил потенциал полихудожественного образования, сложившийся в условиях неинституциональной практики, и попытался переосмыслить его в соответствии с современными ему реалиями. По мнению ученого, образ-переживание передает целостность картины мира в единстве чувств и мыслей, раскрывая многогранную эмоциональную насыщенность и смысловую содержательность человеческого бытия, что ранее транслировалось в условиях НППО. К сожалению, достаточно большой исторический пласт европейской художественной культуры оказался исключен из научно-теоретических исследований из-за социально-политических обстоятельств, т.к. западноевропейское искусство, маркируясь в советской культуре как «буржуазное», не могло стать областью углубленных научных исследований. Однако в истории советской педагогики первой половины XX века закрепилось понимание необходимости комплексного преподавания искусства в условиях институциональной практики образования.

Предлагая в 1980 гг. концепцию полихудожественного образования в условиях институционального образования Б.П. Юсов убедительно обосновал необходимость интеграции искусств [6]. Понимание синтеза искусств достигалось посредством педагогического взаимодействия, которое раскрывало учащимся глубинные взаимосвязи и взаимопереходы по видам искусства. Погружение в образный мир искусства, осуществляемое с обязательной педагогической поддержкой, развивало навыки чувственного восприятия мира у учащихся, помогая им осознать собственный творческий потенциал и субъективно-творческие возможности и сформировать устойчивую внутреннюю потребность к художественно-творческой деятельности. Эти задачи ранее оказались разработанными в условиях НППО. Представители Юсовской школы (Е.П. Кабкова, О.Г. Савенкова, Н.Н. Фомина и др.), продолжили разработку его концепции, успешно апробировав полихудожественный подход в условиях дополнительного образования, т.е. вновь приблизив его к творческим потребностям человека в соответствии с современными реалиями.

ЮНЕСКО, принимая «Дорожную карту художественного образования» (2006 г.), назвал культуру и искусства важнейшими компонентами, необходимыми для полноценного развития потенциала человека. В документе указано, что художественное образование должно стать широкодоступным для детей и взрослых, так как изучение искусства в наибольшей мере соответствует потребностям современного общества [7, с. 2-3].

Современный этап переосмысления значения НППО детерминирован построением цифровой экономики («экономики знаний»). НППО можно рассматривать прототипом

современной концепции непрерывного образования, а также исторически апробированным способом развития образования в области искусства, соответствующим индивидуальным потребностям человека. Реалии цифровой образовательной среды позволяют ревитализировать НППО в формате неформального образования, примеры которого уже представлены в виде онлайн-курсов, онлайн-консультаций, тематических подборок авторских обучающих роликов.

В качестве заключительных выводов подчеркнем, что НППО были направлены на удовлетворение экзистенциальных, художественно-эстетических, творческих потребностей человека; сохранению и трансляцию базовых культурных ценностей для их интериоризации человеком в целях его устойчивого развития; самореализацию человека в качестве педагога в условиях неинституционального образования. Ревитализация НППО соответствует перспективам развития неформального художественного образования, заявленным в «Дорожной карте художественного образования» ЮНЕСКО.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Торхова, А.В. Формирование индивидуального стиля педагогической деятельности будущего учителя: теоретический аспект: монография / А.В. Торхова. – Минск : БГПУ, 2004. – 142 с.
2. Селевко, Г.К. Энциклопедия образовательных технологий: в 2 т. /Г.К. Селевко. – Т.1. – М. : НИИ школьных технологий, 2006. – 816 с.
3. Арьес, Ф. Ребенок и семейная жизнь при старом порядке / Ф. Арьес; пер. с фр. Я. Ю. Старцева. – Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 1999. – 144 с.
4. Дуков, Е.В. Колнцерт в истории западноевропейской музыкальной культуры: монография / Е.В. Дуков. – М. : Классика-XXI, 2003. – 256 с.
5. Бакушинский, А.В. Художественное творчество и воспитание: монография / А.В. Бакушинский; под ред. М.Д. Соловьева. – М. : Карапуз, 2009. – 304 с.
6. Юсов, Б.П. Взаимосвязь культурогенных факторов в формировании современного художественного мышления учителя образовательной области «Искусство» : избранные труды по истории, теории и психологии художественного образования и полихудожественного воспитания детей / Б. П. Юсов. – М. : Спутник, 2004. – 253 с.
7. Дорожная карта художественного образования. Всемирная конференция по образованию в области искусств: создание творческого потенциала для XXI века Лиссабон, 6–9 марта 2006 г. [Электронный ресурс] // UNESCO: [Официальный сайт]. URL: http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CLT/CLT/pdf/Arts_Edu_RoadMap_ru.pdf (дата обращения: 15.10.2020).

УДК 378

ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙДАҒЫ СТУДЕНТТЕРДІҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ДАМУ

Айтымова Айгуль Нурлановна

аға оқытушы,

М.Козыбаев ат. Солтүстік Қазақстан университеті

Омарова Меруерт Тобыловна

оқытушы,

Аңдатпа:

Бұл мақалада болашақ маманның кәсіби құзіреттілік сипаттамасы көрсетілген. Сонымен қатар, студенттердің кәсіби даярлаудағы сипаттамалардың мағыналары, кәсіби құзыреттілігінің негізі болып табылатын тұлғаның заманауи моделінің детерминанттары қарастырылған.

Болашақ маманның кәсіби құзіреттілігі оның өзін іске асыра алу біліктілігіне, өзін жетілдіріп дамыта алу іскерлігіне байланысты болады. Тек осыдан қабілеттілікті қалыптастыру арқылы ғана болашақ маман табысты нәтижеге жетіп, өз еңбектің шыңына қол жеткізе алады.

Түйінді сөздер: кәсіби құзіреттілік, зияткерлік құзыреттілік, зияткерлік бастама, өзін-өзі ұйымдастыру, өзін-өзі реттеу, кәсіби компонент, әлеуметтік-психологиялық компонент, жеке және шығармашылық компоненттер.

Қазіргі жоғары білім беру мекемелерде болып жатқан өзгерістер педагогикалық процестің фокусын білім берудің технократиялық парадигмасынан гуманитарлық парадигмаға ауыстырылып, студенттің жеке сипаттамалары мен ұмтылыстарына сәйкес жеке дамуы басым болады. Маманның кәсіби құзыреттілігін біз әлеуметтік белсенділік пен өмірдің негізгі формаларында жеке және кәсіби мүмкіндіктерді жүзеге асырудың нәтижесі ретінде түсінеміз.

Маманның кәсіби және жеке қасиеттерін дамытуда жеке мотивациялық, құрылымдық-функционалды, ақпараттық, психофизиологиялық және жеке психологиялық компоненттері орын алады. Студент қызметінің аталған компоненттерінің үйлесімі білім беру және кәсіби қызмет жағдайларына бейімделу процесінде оның қалыптасуы мен дамуында қарастырылатын көп құрылымды білім беруді талап етеді. Студенттің ықтимал мүмкіндіктері жеке тұлғаның интегративті қасиетімен сипатталады, оның жүйелік компоненттері (мотивациялық, шығармашылық, рефлексивті, белсенділік, адамгершілік, технологиялық) тез өзгертін экономикалық ортада маманның тиімді қызметін қамтамасыз етеді. Маман тұлғасының кәсіби және адамгершілік даму құрылымында оның құзыреттілігін қалыптастыруға басым рөл беру керек.

Маманның жеке басы оның ішкі тұтастығында қарастырылады, онда кәсіби және жеке «Мен» құндылықтар жүйесімен өзара байланысты. Маман белгілі бір өндірістік және әлеуметтік-адамгершілік функцияларды өзінің мүмкіндіктері мен қабілеттерінің барлық ерекшеліктерінде жеке тұлға ретінде орындай алатын адам ретінде әрекет етеді. Бұл студенттің ғылыми білім беріп, жеке шығармашылық деңгейде кәсіби шеберлікті қалыптастыра отырып, жеке салада қажетті дағдыларды игеруіне байланысты оның жеке ерекшеліктері мен ұмтылыстарынан кәсіби құзыреттіліктің шартталуын болжайды. Кәсіби білім, еңбек қызметінде іске асырылмас бұрын, құндылықтармен толтырылады, маманның ішкі нанымдары, өзінің бағалау және тұжырымдамалық санаттарының, көзқарастарының, мінез-құлық стереотиптерінің бір бөлігі болады. Кәсіби маңызды жеке қасиеттер іс-әрекеттің сыртқы сипаттамалары мен талаптары өзгеріп, маманның жеке бірегейлігін құратын жаңашылдықтың бір түрі ретінде әрекет етеді.

Студенттің кәсіби құзіреттілігін қалыптастыру-бұл оның субъективті позициясы, тәуелсіздігі мен ұйымдастыру икемділігі, ішкі мақсаттарына, мағыналарына, құндылықтарына сәйкес оқу-танымдық іс-әрекетін саналы түрде жоспарлау және өзін-өзі бағалау қабілеттерін дамыту. Студенттің субъективті позициясы танымдық мотивацияның тұрақтылығымен, мақсат қою қабілетімен және оған жетудің оңтайлы жолдарын анықтаумен, оқу міндеттерін шешуге қажетті операцияларды игерумен, өзін-өзі бағалау мен өзін-өзі реттеуге бейімділікпен көрінеді. Пән оқытушы мен студенттің субъективті

қарым – қатынасы – оқу деп қарастурыға болады, олардың бірлескен іс-әрекеті деп болжайды (бірінші - кәсіби, екіншісі -оқу және танымдық). Бұл ынтымақтастықтағы оқытушы, студент сияқты, әрқашан жаңа ашушы болып табылады, өйткені студентке қызметтің барлық қажетті кезеңдері мен компоненттерін игеруге көмектесу арқылы ол белгілі бір студент үшін оның жеке ерекшеліктеріне сәйкес ең қолайлы әдістер мен тәсілдерді іздеп, игеруге көмектеседі.

Маманды кәсіби даярлау келесі сипаттамаларды қамтиды:

- *зияткерлік құзыреттілік* - кәсіби қызмет саласында дұрыс шешімдер қабылдау мүмкіндігін қамтамасыз ететін білімді ұйымдастырудың ерекше түрі, олардың құрылымдылығы, санаттылығы, жинақталуы, икемділігі және жағдайларды талдаудағы жеделдігі;

- *зияткерлік бастама* - танымдық және мотивациялық салалардың органикалық бірлігі, берілген шектеуден тыс шығуға дайын тұтас тұлғаның қасиеті;

- *өзін-өзі ұйымдастыру* - жағдайларды талдауды, міндеттерді анықтауды, өз іс-әрекеттерінің нәтижелері мен салдарын жоспарлауды және болжауды, өзін-өзі бақылауды және өзін-өзі көрсету негізінде шешімдердің тиімділігін бағалауды айтамыз;

- *өзін-өзі реттеу* - өзінің зияткерлік қызметін басқара білу, өзіне өзгерістерді қабылдай білу, өзін-өзі түзетуді түсіну.

Жұмыс барысында маман даярлауда оның рухани-адамгершілік қалыптасуына байланысты гуманитарлық фактордың рөлінің күшеюі негізделген. Қазіргі жағдайда адамның ұлттық мүдделері мен қажеттіліктерін ескере отырып, жалпыадамзаттық, тұрақты құндылықтарға бағдарлану өте маңызды.

Қазіргі заманына сай университетінде маманның құзыреттілігін қалыптастыру мен дамытуда біз маман моделіне үлкен мән береміз. Отандық кәсіби педагогикада осы саладағы зерттеулер С.Я. Батышев, Г. А.Бордовский, М. Громкова, Б. Г. Зазыкин, Э. Ф. Зеер, В. Каган, Е. А. Климов, Н. В. Кузьмина, А. А. Реан, Н. Чебышев, А. П. Чернышев және т. б. есімдермен байланысты. Олар кәсіби құзіреттілікті екі негізгі компонентке ажыратады: кәсіби дайындық және жеке қасиеттер.

Біздің көзқарасымыз бойынша, маманның кәсіби құзыреттілігінің негізі болып табылатын тұлғаның заманауи моделі келесі детерминанттарды қамтиды:

- негізгі теориялық пәндер бойынша іргелі дайындық;
- жан-жақты гуманитарлық білім;
- интерактивті әрекеттік тәсілге негізделген жаңа технологияларды меңгеру;
- өндірістік қызметтің өзекті мәселелеріне үнемі кәсіби қызығушылық.

Аталған детерминанттарды біз кәсіби, әлеуметтік-психологиялық, жеке және шығармашылық компоненттерді нақтылап, бөліп көрсетсек.

Кәсіби компонентті іске асыруын қамтитындар: арнайы білім мен дағдылар, өзін-өзі тәрбиелеу қабілеті, кәсіби қызмет жағдайларына бейімделу қабілеті, өндірістік мәселелерді шешуде ғылымаралық байланыстарды пайдалану мүмкіндігі, өзінің кәсіби қызметін болжау қабілеті, топта жұмыс істеу ерекшеліктерін білу, корпоративтік сезімнің болуы.

Әлеуметтік-психологиялық компонент келесі талаптарды ашады: ұжымда қолайлы психологиялық климат құра білу; басқару заңдарын білу және әріптестерді тиімді қызметке жұмылдыру қабілеті, өз мамандығының әлеуметтік маңыздылығын түсіну, тұлғааралық және топтық қарым-қатынас заңдарын, сөйлеу этикетінің ережелерін білу және оларды әртүрлі жағдайларда қолдану.

Жеке компонент қоғамның құқықтық және этикалық нормаларын (оның ішінде ұлттық) білуді және оларды күнделікті өмірде және кәсіби қызметте саналы түрде ұстануды, құнды бағдарлардың болуын, қабылданған шешімдерге жауапты болу

қабілетін, әділдік, сөз бен істің бірлігі, өзін-өзі сына білуі, патриотизм, толеранттылық сияқты жеке қасиеттердің болуын қамтиды.

Шығармашылық қабілеттерге жататындар: студенттердің міндеттеріне шығармашылық көзқарас, эстетикалық мәдениеттің болуы, инновациялық процестерді білу және оларды белгілі бір өндіріс жағдайында шығармашылық қолдану.

Студенттер әрдайым өзіндік жұмыстарын орындап отырса, өз бойларында белсенділік, өзін-өзі басқару мен өзін-өзі бақылау қасиеттерін бойларында тәрбиелейді. Және де студенттердің ғылыми-зерттеу жұмыстары феноменологиялық және тұжырымдамалық-эксперименттік деңгейде жүзеге асырылуы мүмкін екенін байқауға болады. Жоғары оқу орындарының тәжірибесі феноменологиялық деңгейдің басым екенін көрсетеді, сондықтан ғылыми-зерттеу жұмысы процесінде студенттердің шығармашылық қабілеттерін дамыту үшін оны ұйымдастыруға, мазмұнына, әдістері мен формаларына басқаша көзқарас қажет, атап айтқанда оны танымдық-семантикалық, эмоционалды-мотивациялық және белсенділік-болжау компоненттері арқылы құру қажет.

Зерттеу іс-әрекетінің әртүрлі түрлерінде болашақ мамандардың шығармашылық қабілеттерін дамыту процесі келесі алғышарттардың болуымен сипатталады: ішкі қажеттілік және терең анықталған тақырыппен айналысуға деген ұмтылыс, ерекше қасиеттердің болуы (өзін-өзі тәрбиелеу, өзін-өзі ұйымдастыру, дамыған логикалық ойлау және т.б.), ғылыми жұмысты жүргізуге қажетті жағдайлар, жүргізілетін зерттеуге жеке қызығушылық.

Жарқын, шығармашыл, адамгершілік жағынан дамыған тұлғаны тәрбиелеу үшін ЖОО-да гуманитарлық тәрбие жүйесін құру өте маңызды, ол мынадай қағидаттар негізінде әзірленуі тиіс: гуманистік бағыт; табиғат сәйкестігі; мәдени сәйкестілік; бірлік, келісімділік және сабақтастық; студенттердің әлеуметтік және мәдени құзыреттілігін дамытуға тәрбиелеу бағыты.

Жеке тұлғаға бағытталған көзқарастың гуманистік кеңістігінде студенттің кәсіби құзыреттілігін дамыту оқытушылар мен студенттерге сана-сезімнің кеңеюін ынталандыратын, кәсіби қызметте өзінің жеке мағынасын алу үшін білім беру мотивациясын арттыруға ықпал ететін қатынастарды іздеуге және табуға мүмкіндік береді.

Біз әзірлеген кәсіби құзіреттілікке бағытталған ақпарат университеттегі білім беру процесін жетілдіру мәселесі бойынша зерттеулерді жалғастыруға негіз болатын және әртүрлі профильдегі мамандардың кәсіби құзіреттілігін дамыту мәселелерін шешіп, қолданысқа ала алады деген сенімдеміз.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. «Қазақстанның үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік» Мемлекет басшысы Н.Назарбаевтың Қазақстан халқына жолдауы. – 2017, қаңтар – 31.
2. Боголовский В.И. Теоретические основы научного сопровождения образовательного процесса в педагогическом институте: автореферат. док.пед. наук. – Волгоград, 2003.- 43 с.
3. Зеер Э.Ф. Компетентностный подход к модернизации образования // Высшее образование в России. – 2005. - №4. – С. 23-30.
4. Мынбаева А.К. История, теория и технология научной деятельности высшей школы. – Алматы, 2010. – 257 с.
5. Сыздықбаева А.Д. Формирование исследовательской компетенции будущего учителя начальных классов: дис. ... док. философии (PhD). – 2016. – 137 с.

**MODALITY OF TEACHING A FOREIGN LANGUAGE USING DIGITAL
EDUCATIONAL RESOURCES IN THE EDUCATION SYSTEM**

N.N.ABDYGALIYEVA

Lecturer of Almaty technological university,
Almaty, Kazakhstan

A.T.TAUBEYEVA

Senior teacher of Egyptian university of islamic culture Nur-mubarak,
Almaty, Kazakhstan

Annotation

The article discusses the main approaches to the formation of an innovative educational environment of modern higher education based on information and telecommunications technologies, the use of digital educational resources as an important component of it. The practical value of the article is to describe the main requirements that must be met by digital educational resources in the University, and recommendations for creating the necessary conditions for their development.

Key words: digital educational resources, educational environment, innovation, information technologies, higher school

**МЕТОД ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ
ЦИФРОВЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ РЕСУРСОВ В СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАНИЯ**

АБДЫГАЛИЕВА Н.Н.

Лектор Алматинского технологического университета, Алматы, Казахстан

ТАУБЕЕВА А.Т.

Старший преподаватель Египетского университета исламской культуры
Нур- Мубарак, Алматы, Казахстан

Аннотация

В статье рассматриваются основные подходы к формированию инновационной образовательной среды современной высшей школы на основе информационных и телекоммуникационных технологий, использование цифровых образовательных ресурсов как важной ее составляющей. Практическая ценность статьи заключается в описании основных требований, которым должны отвечать цифровые образовательные ресурсы в вузе, и рекомендациях по созданию необходимых условий для их разработки.

Ключевые слова: цифровые образовательные ресурсы, образовательная среда, инновация, информационные технологии, высшая школа

**БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕ ЦИФРЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ РЕСУРСТАРЫН
ПАЙДАЛАНА ОТЫРЫП ШЕТ ТІЛІН ОҚЫТУ ӘДІСІ**

Н.Н.АБДЫГАЛИЕВА

Алматы технологиялық университетінің лекторы, Алматы, Қазақстан

Ә.Т.ТӘУБЕЕВА

Нұр-МұбаракЕгипет ислам мәдениеті университетінің
аға оқытушысы, Алматы, Қазақстан

Түйін

Мақалада ақпараттық және телекоммуникациялық технологиялар негізінде заманауи жоғары мектептің инновациялық білім беру ортасын қалыптастырудың негізгі тәсілдері, сандық білім беру ресурстарын оның маңызды құрамдас бөлігі ретінде пайдалану қарастырылады. Мақаланың практикалық құндылығы ЖОО-дағы сандық білім беру ресурстары жауап беретін негізгі талаптардың сипаттамасынан және оларды әзірлеу үшін қажетті жағдайлар жасау жөніндегі ұсынымдардан тұрады.

Кілт сөздер: *Сандық білім беру ресурстары, білім беру ортасы, инновация, ақпараттық технологиялар, жоғары мектеп*

The learner is the main active figure in the educational process of higher education. The most important task of society is to preserve and develop the talent of everyone. Therefore, we, teachers, in our daily practical activities have to be very attentive to each student, their characteristics and abilities. The main purpose of teaching foreign languages is to form and develop the communicative culture of students, teaching them to master a foreign language in practice. The task of the teacher is to identify and outline the ways of development of students, to choose such teaching methods that would allow each student to show their activity and creative skills. The main goal of the teacher is to stir up informative activity of students in learning foreign languages to ensure harmonious development of the personality, oriented in the information space, introduction to information and communication possibilities of modern technology and information culture with an emphasis on digital life. In contrast to traditional methods, where the teacher is used to give and demand certain knowledge, when using interactive forms of learning, the student himself becomes the main acting figure and opens the way to the acquisition of knowledge.

The teacher acts as an active assistant in this situation, and his main function is to organize and stimulate the educational process. In our case, we try to build our work in English lessons so that our students can immerse themselves in the creative process, awakening their desire for discovery through interactive forms of learning. One of the interactive forms of learning is computer testing.

The processes of education modernization require the introduction of modern innovative technologies in the educational process, which will improve the quality of education and will contribute to the development of students' professional competencies. According to A. A. Korablev, integration and implementation of infocommunication technologies in the sphere of education is an urgent and significant task of the XXI century, the solution of which will serve as a basis for solving global problems in the spectrum of modern educational processes [1]. Information technologies in education are currently a necessary condition for the transition of society to information civilization. Modern technologies and telecommunications, the author emphasizes, make it possible to change the nature of the organization of the educational process, fully immerse the student in the information and educational environment, improve the quality of education, and motivate students to acquire knowledge. Integration of information technologies in educational programs is carried out at all levels: school, University and postgraduate training [2]. Thus, based on the above points of view regarding the concept of "innovative technologies" by authoritative researchers, it is obvious that information technologies are an integral component of the content of training, a means of optimizing and improving the effectiveness of the educational process, and can also contribute to the implementation of many principles of developmental learning. As part of our research, we considered it necessary first of all to consider the potential of information technologies from the positions of domestic and foreign

researchers. Scholars pay special attention to the possibilities of information technologies for the educational process, among which the author highlights the following aspects: unlimited possibilities for collecting, storing, transmitting, converting, analyzing and applying information of a diverse nature; increasing the availability of education; ensuring continuity of education; developing a person-oriented learning, creating a unified information and educational environment; improving the methodological and software of the educational process; development of independent search activity of the student; improvement of the motivational side of training, etc. [3].

Methodologists consider information technology training as a set of training programs of various types: from the simplest programs that provide knowledge control, to training systems based on artificial intelligence [4]. It is noteworthy that the position of the O.I.Pashchenko. The author considers the tools of information technologies, the use of which allows you to achieve the goal set by the user. Among the tools, the author includes well-known General-purpose software products: a word processor (editor), desktop publishing systems, spreadsheets, database management systems, electronic notebooks. The functional properties of modern information technologies, the author specifies, provide the educational process with the implementation of many opportunities that can contribute to improving the quality of education [5]. Thus, I.V.Robert considers the possibilities of the computer from the point of view of the target approach in training and identifies the following main pedagogical goals of using modern information technologies:

1. Intensification of all levels of the educational process through the use of modern information technologies

2. Personal Development

3. Work to fulfill the social order of the society of the trainee's thinking, preparing the individual for a comfortable life in the information society [6]. Based on the analysis of the literature [5:6], we considered it appropriate to highlight the main aspects of educational means of information technology. Thus, the motivational aspect of the use of information technologies contributes to increasing interest in educational activities, revealing the creative potential of students. It should be noted that students have the opportunity to build interactive tables, posters and other digital educational resources on certain topics and sections of the discipline due to information technology, which is the content aspect. It should also be noted that information technologies can be used as educational and methodological support of the educational process. It is important to pay attention to the fact that computer tests and test tasks can be used for various types of control and evaluation of knowledge, which in principle is a control and evaluation aspect [5].

It is worth noting that in the organization of training sessions, both in traditional form and using DER teacher needs to fulfill a number of General didactic requirements: – analyzing the objectives of lessons, content and logic of the study material; – careful preparation of the training and controlling of material: clearly define all definitions of the studied subject area, highlighting the main provisions, which must be internalized by learners (facts, hypotheses, laws, patterns), development of the necessary didactic material; – selection of the necessary DER in accordance with the objectives of the lesson – development of methods for applying the selected DER. Adhering to the position of scholars, digital educational resources are systematized educational materials and educational Internet technologies that are stored in the Internet space and include: video clips, text documents, virtual reality objects, dynamic and statistical models, interactive modeling objects, as well as business graphics and other education. The introduction of digital educational resources in the educational process entails the use of new ways of teaching and educational process, improving the professional competence of the teacher.

Digital educational resources are products used in the educational environment that are played directly on a computer on the Internet. Rapidly developing info-communication

technologies provide innovative means to ensure a more comfortable and productive educational process, which inspires many teachers to include these technologies in their teaching methods. This is the main distinctive feature of most e-learning materials. The portal design is designed on the principle of minimal visual load, focusing students on the content of the portal. The practical application of this DER in the educational process is due to its ease of use, integrated information environment, as well as the consolidation of educational potential and methods of organizing research activities of students. Based on the above, it can be concluded that the use of DER.

Summarizing the above, we have come to the conclusion that the creation and organization of educational disciplines using such kind of up to date methods allow us to achieve the best results. The peculiarity of information training is the algorithm of independent activity of students, which contributes to the activation of the educational process, as well as the availability of operational feedback, on the basis of which it is possible to individualize and differentiate training.

References

1. Korablev A. A. Information and telecommunication technologies in the educational process. School. 2006; 2.
2. Aksiukhin A. A. Information technologies in humanitarian higher professional education. Pedagogical Informatics. 2006; 5: 8-16.
3. Mashbits E. I. Computerization of training: problems, prospects. Moscow, 2012.
4. Talyzina N. F. Ways and possibilities of automation of the educational process. Moscow 1977.
5. Pashchenko O. I. Information technologies in education. Nizhnevartovsk, 2013.
6. <https://cyberleninka.ru/article/n/digital-learning-resources-enhancing-efficiency-within-blended-higher-education>

Интернат жағдайында жобалық іс-әрекетті ұйымдастыру арқылы тәрбиеленушілер бойында рухани-патриоттық сана-сезімдерін қалыптастыру

Шапикова Гульсара Бекешевна

Жоғары санатты педагог-психолог, мектеп жанындағы интернат тәрбиешісі.
Батыс Қазақстан облысы, Қазақстан.

Қазіргі жаңа формация мектебінің өзекті мәселесі жас ұрпаққа адамгершілік - рухани тәрбие беру. Балаларды тәрбиелеу жұмысының ерекшелігі – Тұңғыш Президентіміз Н. Ә. Назарбаевтың «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты мақаласындағы қоғамды рухани жаңғыртудың ауқымды идеялары мен тұжырымдамалық тәсілдерін жүзеге асыру талап етіледі.

Мектептің оқу-тәрбие процесінде көптеген технологиялар пайдалануда, соның ішінде жобалау технологиясының тиімділігі күннен күнге артуда. Жобалық технология ағылшын тілінен аударғанда «cooperative learning» – бірге үйрену деген мағынаны білдіреді. Жобалық технологиясы талдамалық, ұйымдастырушылық-басқарушылық қызметтерді жүзеге асыруға мүмкіндік береді, оқушы өздігінен ойлау, өз іс-әрекетін

тиімді ұйымдастыру, топта басқа балалармен жұмыстануды үйренеді және бұл қасиеттер қоғамда толыққанды өмір сүруге көмектеседі.

Бізде интернат тәрбиеленушілерінің белсенділігін арттыру мақсатында өз жұмысымызға жобалық технологиясын енгіздік. Бүгінгі күні интернатта ауданымыздың сегіз ауылдық округтарынан келген 83 бала тәрбиеленуде. Ауыл-адамның рухани қазығы, ұлттық құндылықтардың бесігі. Әр адам өз туған жерінің тарихын біліп, қастерлеуге тиіс. Сондықтан, интернат тәрбиеленушілердің бойында рухани-патриоттық сана-сезімдерін нығайту мақсатында «Менің ауылым» атты жоба жарияладық.

«Менің ауылым» жобасы:

Оқушылардың іс-әрекеті бойынша - *зерттеу, ақпараттық;*
 Мерзімі бойынша – *мини-жоба (3 айлық, желтоқсан-ақпан)*
 Тәрбиеленушілер санына байланысты – *топтық (сегіз топ, әр ауылдық округ балалары), негізгі бөлімінде-жұптық;*
 Нәтижесі бойынша – *конференцияға ұсынылған баяндамалар, буклет, эссе және сурет жинағы болып шығарылады*

Жоба құрылымы

Жоспарлау; зерттеу, ақпараттарды жинақтау; нәтижесі; презентация; портфолио.

Жобалық іс-әрекетінің кезеңдері

1. Ұйымдастыру кезеңі

Ұйымдастыру кезеңінде ең бірінші мәселе, тақырыбы, мақсат, міндеттері анықталды.

Ұйымдастыру кезеңіндегі іс-әрекет	
Мәселені анықтау	<i>Туған ауылының тарихын білу, даму жолымен танысып өзгерістерді зерттеу, атақты адамдары туралы ақпарат жинау.</i>
Тақырыбы	<i>«Менің ауылым» жобасы</i>
Жобаның іске асыру жолдары	<i>«Ауылым – алтын бесігім» оқушылар конференциясын өткізу (әр ауылдық округ оқушылары бөлек (сегіз отырыс); «Туған өлкем» эссе, сурет байқауын өткізу.</i>
Мақсаты мен міндеттерін анықтау	<i>Мақсаты: тәрбиеленушілер бойындағы патриоттық сезімдерін нығайту, туған жерін сүйеге, тарихын қастерлей білуге тәрбиелеу</i> <u>Міндеттері:</u> <i>- «Отан», «туған жер», «туған ауылым» құндылықтары туралы түсініктерін тереңдету, танымдық, шығармашылық қабілеттерін, ұжымда жұмыс істеу біліктерінің дамуына ықпал ету; - «Ауылым – алтын бесігім» оқушылар конференциясын өткізу арқылы туған өлкесі туралы мәліметтерді жинақтап, қатысушыларды таныстыру; - «Менің ауылым» жоба материалдарын жинақтап, «Ауылым – алтын бесігім» оқушылар конференциясының, «Туған өлкем» тақырыбында эссе, сурет байқауы материалдарының жинағын әзірлеу.</i>

Қазақ жазушысы, драматург Асқар Сүлейменов «Адамның рухани ізденіс-сілкіністері үш-ақ сауалдың аясына сияды: а) не біле аламын? б) не істеуім керек? в) үміт артарым не?» деген. Бір маңызды әрекетті бастағанда адам өзіне сауал қоятыны мәлім. Біздер де интернаттың белсенді оқушылар тобымен «Қай уақытта? Кім, не істейді? Нәтижесі қандай болу керек?»-деген сұрақтарға жауап іздеп, жоба идеясын іске асыруын жоспарладық. Балалардың қызығушылығын, ынтасын ояту мақсатымен «Трудности и Ко» атты мультфильм көрсетілді. Мультфильмде ұсынылған ұжымның әр мүшесінің рөлін талдап, оқушылар топтық жұмысының нәтижесі әр қайсысына байланысты екенін ұқты.

2. Негізгі – іздену кезеңі

Қажетті ақпаратты жинақтау, талдау, жүйелеу. Оқушылар ауылдарына барған кезде ауылдағы мекемелерге (ауыл мектебіне, ауылдық кітапхана, мұражайға т.б.) барып, ауыл тұрғындарымен кездесіп, сұхбат алып, бейнероликтерді түсіріп жұмыстанды. Осы кезеңде әлеуметтік жүйенің көмегі зор. Балалар электронды поштаны пайдаланып тапқан ақпараттарын жинақтады және де «WhatsApp» чатында топ ашып, тығыз байланыста болады. Балалар бірлесіп, сыйластықта жұмыстана білді. Осы кезеңде балалардың көшбасшылық қасиеттері айқындалды және жоғары сынып оқушылары кіші жастағы балаларға қолдау көрсетіп, көмектесті.

3. Нәтижені талқылау кезеңі.

Ақпаратты талдау, шешім шығару, тұсау кесердің қандай түрде өтетінін жоспарлау, ақпараттық стендті, суреттер көрмесін әзірлеу, эссе жинағын жасау, ең үздік эссе, суретті анықтау.

Барлық ақпарат жиналған соң, онын мазмұны тәрбиешілермен бірге талданып, жүйеленеді. Баяндама жазу, слайд әзірлеу бойынша балаларға кеңес беріліп, ынталандыру әрекеттері жасалды (Мысалы: «Өте қызықты мәлімет жинағансың», «Жарайсың! Жақсы жұмыстандың» т.б.).

Жұмыстың тұсау кесері – оқушылар конференциясының отырысы жоспарланып, бағдарламасы жасалды. Жобаға баяндамашыларды әзірлеген кезде олардың дикциясына, ораторлық қабілетіне көңіл аударылып көмек көрсетіледі.

Конференция барысында пайдаланатын қажетті аудио, видео-материалдар, техникалық құралдар әзірленеді.

4. Қорытынды - тұсау кесер және бағалау кезеңі

«Ауылым – алтын бесігім» атты конференциясы өткізіліп, интернат тәрбиеленушілеріне өз ойларын толық, көркем жеткізе алу, шығармашылық қасиеттерін дамытуға мүмкіндік жасалады. Конференцияның әр отырысынан кейін «SWOT-талқылау» арқылы жоба бойынша іс-әрекеттерінің жағымды, жағымсыз жақтары талданып, ұсыныстар мен кемшіліктерді жеңу жолдары анықталады.

Жоба орындау барысында әр баланың және жалпы топтың іс-әрекеттерінің мониторингі жүргізіледі.

«Менің ауылым» жобасы бойынша интернат тәрбиеленушінің іс-әрекетін бағалау парағы

Жобалық іс-әрекетті ұйымдастыруында тәрбиешілердің рөлі өте маңызды.

		Баланың жобаға ынтасы, қызығушылығы	Зерттеу, ақпаратты жинақтау жұмысындағы белсендігі	Баяндама әзірлеу	Баяндама оқу	Слайд-презентация жасау	Эссе жазу	Сурет салу
1	Макимова Д.	+	+	+	+	+	+	+
2	Байсеуф Р.	+	+	+	-	-	+	-
3...								

Тәрбиеші – ынтаны оятушы, идея, бағыт беруші. Жобаға жетекшілік етуші ретінде тәрбиеші оны нақты жоспарлап, іске асыру жолдарын көреді және баланың жағымды іс-әрекеттерін қолдау арқылы мақсатқа жету жолына бағыт береді. Балалар тәрбиешімен бірге жұмыстанған кезде өздерінің ойлары маңызды екенін және өздігінен жұмыстанып жатқанын сезу керек.

Жобалық іс-әрекет нәтижесінде балалардың бойында коммуникативтік (*топта жұмыстану дағдылары, өзара қарым-қатынас жасауда жауапкершілік,*

ынтамақтастық), ақпараттық-коммуникациялық (қажетті ақпаратты іздеу, талдау, электронды безендіру, шығармашылықпен ұсыну), жеке тұлғалық (өздігінен жұмыстану, өз әрекеттерін жоспарлау, жауапкершілікті сезіну) құзыреттіліктері қалыптасты. Патриоттық сана-сезімдерін нығайту барысында жобалық іс-әрекет өте тиімді болды.

Іске асырылып отырған жобамыз атамекеніне деген терең сүйіспеншілік сезімі бар, өз Отанын қорғауды мақсат тұтатын, тарихын қастерлей білетін оқушының патриот тұлғасының қалыптастыруға жағымды әсер етуіне сенімдімін.

Әдебиеттер тізімі:

1. Байбородова Л.В. Проектная деятельность школьников в разновозрастных группах: пособие для учителей общеобразовательных организаций. Л.В. Байбородова, Л.Н. Серебренников.-М.; Просвещение, 2013-175с.
2. Каримулина О.В. Развитие проектно-исследовательской деятельности учащихся. Управление качеством образования. 2013, №6, С.59-65
3. С. М. Бахишева Педагогикалық жобалау: теориясы мен технологиясы: Оқулық. - Алматы: ЖШС РПБК «Дәуір», 2011.- 336 бет.
4. Н. Ә. Назарбаевтың «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты мақаласы.
5. Ғаламтор.

УДК 378.147:004.9

МРНТИ 14.35.09

ҚАШЫҚТАН ТІЛДІ ЕРКІН ИГЕРУДЕ АҚПАРАТТЫҚ-КОММУНИКАТИВТІК ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ПАЙДАЛАНУ

Майкупова Рита Нұрланқызы

Сапахова Жания Айтугановна

Марат Оспанов атындағы БҚМУ оқытушылары

Ақтөбе, Қазақстан

Аңдатпа: Ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдана отырып тіл сабақтарын қашықтан оқыту формасы, уақыт және кеңістік белдеулерінен тәуелсіз, көпшіліктің өз бетінше үздіксіз кәсіби білім алу жүйесін жүзеге асырады. Мақалада қашықтан оқытуда оқу материалдары ұсыну әдістері, ақпаратқа қолжетімділіктің қарапайымдылығы сипатталады.

Кілт сөздері: ақпараттық-коммуникациялық технологияларды, қашықтан оқыту формасы, тілді игеру, электрондық оқыту, интерактивтік мүмкіндіктері.

Қашықтан білім беру технологиясы - білім алушы мен педагог қызметкердің жанама немесе толық емес жанама өзара іс-қимылы кезінде ақпараттық-коммуникациялық технологияларды және телекоммуникациялық құралдарды қолдана отырып жүзеге асырылатын оқыту. Стратегиялық мәселелер жөніндегі мамандар қашықтан оқыту формасын жиырма бірінші ғасырдың білім беру жүйесі деп атайды. Бүгінде оған зор мән берілуде. Бұрын технологияларға бағытталған қоғамдық ілгерілеу нәтижелерінің бүгінде

ақпараттық аймақта орталықтандырылып жатқаны қашықтан оқытудың маңыздылығын әлдеқайда арттырды.

Компьютерлік ғылым дәуірі басталды. Оның қазіргі уақыттағы даму кезеңін телекоммуникациялық деп сипаттауға болады. Ақпарат пен білімнің қатынас аймағы. Кәсіби білім тез ескіретіндіктен оны тұрақты түрде жетілдіріп отыру қажет. Қашықтан оқыту формасы бүгінде, уақыт және кеңістік белдеулерінен тәуелсіз, көпшіліктің өз бетінше үздіксіз кәсіби білім алу жүйесін, өзара ақпарат алмасуын қалыптастырады және жүзеге асырады. Одан басқа, қашықтан оқыту жүйесі әлеуметтік жағдайына қарамастан және еліміз бен шет елдің кез-келген ауданында тұрса да адамзаттың білім және ақпарат алу құқығын қамтамасыз етеді. Адам баласының білім алу құқығын қамтамасыз етуде және қоғам қажеттілігін өтеуде, тек осы жүйе ғана мейлінше тиімді әрі икемді. Жоғарыда айтылған факторларға сүйеніп айтқанда, болашақ мамандарды дайындау мен олардың жоғары біліктілік деңгейін ұстап тұруда қашықтан оқыту жиырма бірінші ғасырдағы, ақпараттық-коммуникативтік технология дәуіріндегі ең әсерлі жүйе болып табылады.

Соңғы кездері педагогикалық әдебиеттерде ақпараттық-коммуникативтік технологияны қолдана отырып, қашықтан оқытудың педагогикалық мәселелеріне көп назар аударылып жүр. Қолданыстағы алғашқы көздердің сипаттауларында ғылыми көзқарас байқалады, бірақ, әр жылдардағы авторлардың еңбектерінде кейбір сұрақтар бойынша айырмашылықтар да жоқ емес.

«Қазақ әдеби тілінің сөздігінде» «қашық» сөзіне

1. Алыс, жырақ, шалғай, аулақ.

2. Арасы ашық, алшақ" деген анықтама берілген.

Ал «қашықтық» сөзі «алыстық, арақашықтық», «арақашықтық» сөзі «аралық, қашықтық» түрінде сипатталған. Қашық сөзі сын есім болғанмен, көп жағдайда затсымақтанып зат есімнің орнына қолданылады. Бұл басқа да сын есімдерге тән. Абай Құнанбайұлы «Сегіз аяқ» атты өлеңінде:

Алыстан сермеп,

Жүректен тербеп,

Шымырлап бойға жайылған;

Қиуадан шауып,

Қисынын тауып,

Тағыны жетіп қайырған,

Толғауы тоқсан қызыл тіл,

Сөйлеймін десең, өзің біл, – деп жырлайды. «Алыстықтан» немесе «қашықтықтан» демейді.

Демек, қашықтан оқыту - оқулық материалын жеткізу, оны өз бетімен оқып-үйрену, оқыту үрдісі қандай да бір нақты оқу орнының орналасқан жеріне тәуелсіз болған жағдайда оқытушы мен студент арасындағы сұхбатты ұйымдастыру үшін қолданылатын дәстүрлі және жаңа ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалануға негізделген оқытудың интеграциялық нысаны болып табылады.

Тілді игеру мақсатында қашықтан оқытуда студент әрекетінің тиянақты және дәл жоспарлануын, ұйымдастырылуын, оқыту мақсаты мен міндетінің айқын қойылуын, студент пен оқытушының арасындағы интерактивтілікті қамтамасыз ететін қажетті оқу материалдарының жеткізілуін, студент пен оқу материалы арасында кері байланыс болуын талап етеді, топтық оқытуға жағдай жасайды.

Ақпараттық-коммуникативтік технология арқылы тілді қашықтан оқытуды жүзеге асыру үшін оқу материалдарын дайындау кезінде оларды ұсыну әдістері туралы мәселе психологиялық-педагогикалық тұрғыдан маңызды болып табылады. *Қашықтан оқытуда оқу материалдарын ұсыну әдістерін таңдаудың неғұрлым жалпы талаптары ретінде оқу ақпаратын талапқа сай түрде (мысалы, мәтіндік немесе графикалық) беруді,*

ақпаратқа қолжетімділіктің қарапайымдылығы мен оны көбейтудің мүмкіндігін айтуға болады.

Университетте ППҚ мен студенттерге арналған Moodle порталы жұмыс жасайды. Moodle - курстарды басқару жүйесі (электрондық оқыту), сонымен қатар оқытуды басқару жүйесі немесе виртуальды оқыту ортасы деп те аталады. Онлайн оқыту үшін сайттар құруға мүмкіндік беретін еркін (GNU GPL лицензиясы бойынша таратылатын) веб-қосымшаны білдіреді. Аталмыш портал арқылы қашықтан оқытудың негізгі миссиясы:

- Білім алушылардың қажеттіліктеріне барынша жауап беретін бірегей шешімдерді ұсыну;
- Қазақстанда электрондық оқыту саласындағы технологиялық көшбасшылық;
- Білім алушыларға электрондық оқыту саласында көрсетілетін қызметтердің неғұрлым кең спектрін ұсыну;
- Білім алушыны оқу ресурстары мен қызметтерін ұсынудың барлық кезеңдерінде қолдау;
- Әлеуметтік конструктивизмге, аралас және бірлескен оқытуға негізделген қашықтан оқытудың қазіргі заманғы тұжырымдамаларын танымал ету;
- Білім беру мекемесінің ғылыми, ғылыми-техникалық және инновациялық қызмет жүйесін құрылымдық ақпараттандыру;
- Бірыңғай ғылыми-білім беру ақпараттық ортасын құру және т. б.
- Заманауи жабдықтарды, сондай-ақ қашықтан оқытуға арналған бағдарламалық қамтамасыз етуді енгізу және пайдалану.

Осы орайда оқытушылар өз пәндері бойынша қажетті оқу материалдарын порталға жүктейді. Тілді оқыту әдістемесіне жүйелік құрылымдық тұрғыдан келудің ақпараттық-коммуникативтік технологиясының нәтижесі үшін маңызды жағдай – оқыту мазмұнындағы жаттығулар жүйесінің кибернетикалық табиғаты мен рөлін анықтау және сараптау. Жаттығулар, тапсырмалар, тест сұрақтары оқу пәні мазмұнының құрылымдық бірліктері ретінде қарастырылып, білім алушының осы материалмен орындайтын пәндік әрекеттерін реттейді.

Осылайша, порталға жүктелген барлық тапсырмалар оқу материалын меңгеруді басқару қызметін атқарады. Олар оқу материалы бірліктерін жоспарланған әрекетте қолданудың нақты әдісі ретінде қызмет етіп, оны қалыптастыруды кезеңдік бақылаудың негізгі құралы ретінде қолданылады.

Қазіргі қойылатын талапқа сай жаңа технологиялар - берілетін білім деңгейінің кеңейтілуінің және студенттердің білім дәрежесінің артуын талап етіп отыр.

Ақпараттық-коммуникативтік технологияны қолданып тілді игеру, қашықтықтан оқыту білім берудің ортасында тұратын оқыту жүйесін құру мүмкіндігін береді. Бұл жүйеде оқытушы студенттің жұмыстарын, жеке қызығушылықтары мен сұраныстарын ескереді. Білім беру жүйесінің ортасында студент тұратынын ескерсек, оқыту жүйесі түбегейлі өзгереді. Тіл сабақтарында оқытушы студентке арналған өзіндік жұмыстарды ұйымдастырумен шұғылданады. Қашықтықтан оқыту технологиясын қолдануда оқытушының рөлі арта түседі және өзгереді. Осымен байланысты қашықтықтан оқыту технологиясын қолданып жүргізілетін білім беру сапасын бақылауды дұрыс жүргізу және жүзеге асыру мәселесі туындайды.

Оқытудың сапасы мен құрылымы қашықтан оқыту мен дәстүрлі оқытуда бірдей немесе кейбір жағдайларда қашықтан оқыту сапасы жоғары болғанын тәжірибелер де дәлелдеп отыр. Дәстүрлі оқыту орталарына қарағанда жаңа ақпараттық-коммуникативтік технологиялар білім алушыны оқу үрдісіне белсенді қатыстырып қана қоймайды, сонымен қатар осы үрдісті басқаруға рұқсат етеді. Дыбыстың, қимылдың, образдың және мәтіннің интеграциясы жаңа, мүмкіндіктері мол, әдеттен тыс оқу ортасын қалыптастырады, оның даму барысында оқу үрдісіне қатысатын студент саны да арта береді. Қашықтан оқыту жүйесінде қолданылатын бағдарламалар мен ақпаратты жеткізу жүйесінің интерактивтік

мүмкіндіктері, көптеген дәстүрлі оқу орталарында мүмкін болмайтын кері байланыс орнататын және икемдеп отырады, тұрақты көмек пен сұхбатты қамтамасыз етеді. Қазіргі заманғы ақпараттық-коммуникативтік технология білім және түрлі оқулық ақпарат беруде, дәстүрлі оқу құралдарымен бірдей, ал кейде одан да әсерлі болады.

ҚОЛДАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Демкин В.П., Можаяева Г.В. Технологии дистанционного обучения. - Томск, 2018. – 261 с.
2. Под ред. Е.С. Полат. Дистанционное обучение: Учебное пособие для вузов. – М., 2018. – 369 с.
3. Қазақ әдеби тілінің сөздігі. – Алматы, 2011. - 9-том. – 628 б.
4. Қазақ тілінің сөздігі \ Жалпы ред. басқарған Т. Жанұзақов. - Алматы: Дайк-Пресс, 1999. - 776 б.

УДК 37.013.2

БОШЛАНҒИЧ СИНФЛАРДА МАТЕМАТИК ЖУМБОҚЛАРНИ ЕЧИШГА ҰРГАТИШ

Каримова Кундуз Рузиевна

Мирзо Улуғбек номидаги Ўзбекистон миллий университети таянч докторанти
Тошкент, Ўзбекистон

***Аннотация:** Мақолада бошланғич синфларга мўлжалланган мантиқий масаланинг тури бўлган математик жумбоқлар ҳақида баён қилинган. Математика фанини ўргатиш жараёнида бундай масалаларни ўқувчиларга ўргатиш кетма-кетлиги айнан бошланғич синф ўқувчилари қийналмай тушунадиган кўринишида, содда ва тушунарли қилиб кўрсатиб берилган.*

***Калит сўзлар:** Ўқувчи, қобилият, имконият, бошланғич синф, ўзлаштириш, фикрлаш, масала, топшириқ, жумбоқ.*

Ўқувчилар учун топшириқлар турлича бўлиб, унинг бир қисми бўлган мантиқий топшириқлар ўқувчининг тафакқурини шакллантиришга мўлжалланган ва ўқувчининг фикрлаш қобилиятининг ривожланишида жуда катта аҳамиятга эга. Топшириқларнинг ҳеч бири ўқувчиларнинг ақлий фаолиятини ривожлантиришда, тафакқурини шакллантиришда мантиқий масалалар билан рақобатлаша олмайди.

Мантиқий масалаларнинг ўзига хос хусусиятлари шундан иборатки, улар ғайриоддий бўлиб, бундай масалани ечиш учун жуда катта математик билим талаб этилмайди. Бундай масалалар кўпинча қизиқарли характерга эга бўлиб, бу математикани ёқтирмаганларни ҳам ўзига дарров жалб қилади. Мантиқий масалаларни ечиш математик тафакқурни ривожлантиради, математикага чинакам қизиқиш уйғотибгина қолмай, математикани чуқурроқ тушунишга, уни ўзлаштиришга ҳам олиб келади. Бу нафақат математикани яхши ўзлаштиришга, балки бошқа фанларни муваффақиятли ўрганишда ҳам жуда яхши самара беради.

Агар бошланғич синф ўқувчиларга

$$\begin{cases} x + y = 100 \\ 2x + y = 140 \end{cases}; \begin{cases} x + y = 100 \\ 3x + 2y = 240 \end{cases} \text{ ёки } \begin{cases} 3x + 2y = 1200 \\ 4x + 3y = 1700 \end{cases}$$

кўринишидаги мисоллар берилса, табиийки тенгламалар системасининг ечимини топа олишмайди. Улар номаълумга номаълумни кўшишни, икки номаълумли тенгламалар ечишни тасаввур ҳам қила олишмайди. Лекин номаълумларни расмлар билан алмаштирсак, бошланғич синф ўқувчилари ҳам мантиқан фикрлаб ечим топа олишадиган қизиқарли топшириқ шаклига келтирган бўламиз. Бундай масалалар нафақат қизиқарли, балки ўқувчини ўзига оҳанграбодай жалб қилади.

Бизга қуйидагича топшириқ берилган бўлсин:

1-топшириқ. Расмдаги маълумотлардан фойдаланиб, битта олма ва битта мандариннинг баҳосини топинг.

$$\begin{array}{c} \text{🍏} + \text{🍏} = 1200 \end{array}$$

$$\begin{array}{c} \text{🍏} + \text{🍊} = 1700 \end{array}$$

Бундай масалаларни ечиш бошланғич синфларда қандай амалга оширилади? Ўқувчиларнинг эътиборини нималарга қаратиш лозим? Бу масаланинг ечимини топиш учун жумбоқли масалалар қандай кетма-кетликда ўргатилади?

1-босқич.

Масала 1. Расмдаги маълумотлардан фойдаланиб, битта кўғирчоқнинг баҳосини топинг.

$$\begin{array}{c} \text{🧸} + \text{🧸} = 100 \end{array}$$

$$\begin{array}{c} \text{🧸} + \text{🧸} = 140 \end{array}$$

2-босқич.

Масала 2. Расмдаги маълумотлардан фойдаланиб, ҳар бир ўйинчоқнинг баҳосини топинг.

$$\begin{array}{c} \text{🧸} + \text{🧸} = 100 \end{array}$$

$$\begin{array}{c} \text{🧸} + \text{🧸} + \text{🧸} = 240 \end{array}$$

3-босқич.

Масала 3. Расмдаги маълумотлардан фойдаланиб, биттадан олинган кўғирчоқ ва айиқчанинг умумий баҳосини топинг.

$$\begin{array}{c} \text{🧸} + \text{🧸} = 140 \end{array}$$

$$\begin{array}{c} \text{🧸} + \text{🧸} + \text{🧸} = 240 \end{array}$$

Бу масалаларни кетма-кет ечиш орқали юқорида берилган 1-топшириқ ечимини топиш осонлашади. Берилган масалалардаги ўйинчоқлар ўзгарувчига алмаштирилиб, юқори синфларда тенгламалар системасининг ечимини топиш усуллари ўргатилади.

Бошланғич синф ўқувчилари учун қуйидагича топшириқни турлича масалалар кетма-кетлигини ечиш орқали тез ва осон топишни кўриб чиқамиз.

2-топшириқ. Берилган ҳарфларда яширинган рақамларни топинг. Бунда турли ҳарфларда турлича рақамлар яширинган.

$$\begin{array}{r} ABCD \\ + \quad EFG \\ \hline 9999 \end{array}$$

Бундай топшириқни ҳам кетма-кет қўйидагича топшириқларни бериш орқали ўргатиш мумкин:

1-босқич.

Масала 4. “А” ва “В” ҳарфлари ўрнига қандай рақамларни қўйиш мумкин? Бу рақамларни неча хил усулда танлаш мумкин?

$$\begin{array}{r} AB \\ + \\ \underline{B} \\ 98 \end{array}$$

2-босқич.

Масала 5. “А”, “В” ва “С” ҳарфлари ўрнига танлаш мумкин бўлган рақамларни топинг.

$$\begin{array}{r} AB \\ + \\ \underline{C} \\ 98 \end{array}$$

3-босқич.

Масала 6. Берилган ҳарфлар ўрнига шундай рақамларни қўйингки, устунли қўшиш тўғри бажарилган бўлсин. Бундай танлашни неча хил усулда амалга ошириш мумкин?

$$\begin{array}{r} ABC \\ + \\ \underline{EF} \\ 893 \end{array}$$

Топшириқларнинг бундай кетма-кетликда берилиши ҳар бир ўқувчининг математик қобилиятини, имкониятларини юзага чиқариш учун ташкил қилинади. Бундай қизиқарли мантиқий масала ва топшириқлар орқали математика фанини ўзлаштириши қийин бўлган ўқувчиларнинг ҳам фанга бўлган қизиқиши ортади.

АДАБИЁТЛАР

1. Э.Х.Гарипова. Развитие логического мышления в начальной школе на уроках математики и внеклассных занятиях. 21.06.2011
2. Гончарова О.С. Развитие логического мышления на уроках математики в начальных классах // Молодой учёный.2012.№10. 329с.
3. Маматов М.Ш. Таълимда кузатиш ва тажриба, индукция ва дедукция// Халқ таълими.- Тошкент.2003.-№3.-С. 79-81.
4. Н. Абдурахмонова, Л.Ўринбоева. Математика // 2-синф учун дарслик. Т.: Янгийўл Полиграф сервис, 2018.
5. С.Бурхонов, Ў.Худоёров, Қ.Норкулова, Н.Рузиқулова, Л.Гоибова. Математика // 3-синф учун дарслик. - Т.: Шарк, 2019.

УДК 378.147.31

ОСОБЕННОСТИ ОРГАНИЗАЦИИ ДИАЛОГОВОЙ ЛЕКЦИИ В ВУЗЕ

Казанцева Анастасия Игоревна

Старший преподаватель, Инновационный Евразийский университет,
Павлодар, Казахстан

***Аннотация:** В статье дается характеристика диалоговой лекции. Предложены способы организации и проведения такой лекции.*

***Ключевые слова:** лекция, диалоговая лекция, интерактивное обучение, интерактивный метод*

Одной из основных форм организации занятий в высшем учебном заведении была и остается лекция. Современные реалии диктуют нам новые правила ее организации. На сегодняшний день студент является активным участником учебно-воспитательного процесса, субъектом деятельности. Преподаватель должен находиться в постоянном диалоге с ним.

Ученые предлагают создать ее, обращаясь с проблемными вопросами к аудитории и сопровождая их психологической паузой, в процессе которой каждый интенсивно готовится на них ответить [1]. Эти вопросы-задачи необходимо заранее подготовить и применять их в соответствии с логикой высказывания и психологией усвоения, регуляцией внимания. Конечно, ответ лектор готовит на вопрос сам, но его постановка, пауза для обдумывания, выслушивание предлагаемых ответов, выбор наиболее правильных, иногда поощрение отвечающих создают иллюзию совместного размышления над проблемой, соавторства в добывании истины, полного взаимодействия лектора с аудиторией.

При планировании и организации диалоговой лекции преподаватель может воспользоваться следующими клеше для составления вопросов: *как вы считаете...? мне бы хотелось услышать вашу точку зрения по вопросу..., Какие ключевые идеи вы можете выделить? С какой точкой зрения вы согласны? Какую точку зрения вы считаете противоречивой?*

В своей практической деятельности мы исходим из того что диалоговая лекция предполагает широкое применение интерактивных методов обучения.

Интерактивное обучение начинается с ситуации опыта, взаимодействия с информацией в самых разнообразных формах (вербальных и невербальных, устных и письменных, образных и понятийных и т.д.)

Процесс обучения осуществляется в условиях постоянного, активного взаимодействия всех студентов. Студенты и педагог являются равноправными субъектами обучения.

К основным признакам интерактивного взаимодействия можно отнести:

Мнение. Все учащиеся имеют право высказывать свою личную точку зрения, касающуюся рассматриваемой темы;

Диалог. Участники учебного процесса должны слушать и слышать друг друга, относиться друг к другу внимательно, оказывать друг другу помощь в формировании решения проблемы;

Смысл. Выражение своего собственного отношения к поставленным предметам и явлениям;

Свобода выбора. Условия для индивидуального выбора учащегося;

Рефлексия. Объективная самооценка результатов обучения.

**SCIENCE AND EDUCATION IN THE MODERN WORLD:
CHALLENGES OF THE XXI CENTURY"
NUR-SULTAN, KAZAKHSTAN, OCTOBER 2020**

При организации интерактивного обучения педагогу рекомендуется руководствоваться следующими правилами:

1. В работу должны быть вовлечены в той или иной мере все участники. С этой целью полезно использовать технологии, позволяющие включить всех участников в процесс обсуждения.
2. Надо позаботиться о психологической подготовке участников. В этой связи полезны разминки, постоянное поощрение за активное участие в работе, предоставление возможности для самореализации.
3. Обучающихся в технологии интерактива не должно быть много. Оптимальное количество участников - 25 человек. Только при этом условии возможна продуктивная работа в малых группах.
4. Подготовка помещения для работы. Помещение должно быть подготовлено с таким расчетом, чтобы участникам было легко пересаживаться для работы в больших и малых группах. Для обучаемых должен быть создан физический комфорт.
5. Четкое закрепление (фиксация) процедур и регламента. Например: все участники будут проявлять терпимость к любой точке зрения, уважать право каждого на свободу слова, уважать его достоинства. Соблюдаются время и последовательность действий.
6. Отнеситесь со вниманием к делению участников семинара на группы. Первоначально его лучше построить на основе добровольности. Затем уместно воспользоваться принципом случайного выбора.

Приведем примеры интерактивных методов обучения, которые можно использовать на диалоговой лекции.

Интерактивный метод	Характеристика	Возможности метода
Мозговой штурм	Поток вопросов и ответов, или предложений и идей по заданной теме, при котором анализ правильности/неправильности производится после проведения штурма.	Позволяет открыто высказать свою точку зрения. Происходит активизация познавательной деятельности студента.
Круглый стол (дискуссия, дебаты)	Групповой вид метода, которые предполагает коллективное обсуждение учащимися проблемы, предложений, идей, мнений и совместный поиск решения.	Учит студента аргументированно высказывать свою точку зрения относительно того или иного вопроса.
Деловые игры	Во время игры учащиеся играют роли участников той или иной ситуации, примеривая ее на себя	Позволяет испытать свои возможности в реальных практических ситуациях, связанных с будущей профессией.
Аквариум	Одна из разновидностей деловой игры, напоминающая реалити-шоу. При этом заданную ситуацию обыгрывают 2-3 участника. Остальные наблюдают со стороны и анализируют не только действия участников,	Возможность побывать в реальной практической ситуации и как участник и как сторонний наблюдатель.

**SCIENCE AND EDUCATION IN THE MODERN WORLD:
CHALLENGES OF THE XXI CENTURY"
NUR-SULTAN, KAZAKHSTAN, OCTOBER 2020**

	но и предложенные ими варианты, идеи	
Метод проектов	Самостоятельная разработка учащимися проекта по теме и его защита	Развивает исследовательские способности студента.
BarCamp	Суть его в том, что каждый становится не только участником, но и организатором конференции. Все участники выступают с новыми идеями, презентациями, предложениями по заданной теме. Далее происходит поиск самых интересных идей и их общее обсуждение	Позволяет студенту проявить организаторские способности, раскрыть скрытые возможности в учебной деятельности.
Интервью	Субъектом интервью может выступать как лектор, так и студенты, подготовившие информацию по заданной теме	Позволяет студенту оттачивать мастерство оратора, грамотно задавать вопросы, логически мыслить.
Просмотр и обсуждение видеофильма	Перед показом фильма необходимо поставить перед обучаемыми несколько (3-5) ключевых вопросов. Это будет основой для последующего обсуждения. Можно останавливать фильм на заранее отобранных кадрах и проводить дискуссию. В конце просмотра или лекции необходимо обязательно совместно со студентами подвести итоги и озвучить извлеченные выводы	Дают возможность студенту развивать наблюдательность, умение видеть и рассуждать над проблемой, показанной фильме.
Разминка	Вопросы для разминки формулируются по теме занятия как заранее преподавателем, так и на занятии, непосредственно, определенным количеством студентов. Вопросы не должны быть ориентированы на прямой ответ, а предполагают логическую цепочку из полученных знаний, т.е. конструирование нового знания.	Помогает настроиться на работу и актуализировать знания, полученные на прошлой лекции. Позволяет проверить остаточные знания по теме, пройденной лекции

Каждый из предложенных методов может использоваться как основной во время чтения лекции, так и как ее элемент.

Можно сделать вывод о том, что на современном этапе развития системы высшего образования преподавателю нужно быть мобильным и активным участником учебного процесса в вузе. Это предполагает поиск новых подходов к организации и проведению занятия. Диалоговая лекция дает возможность развиваться как самому педагогу, так и студентам. Студенты из пассивных слушателей переходят в позицию активных участников учебно-воспитательного процесса.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Трухан Ю.В., Плаксин В.А. Эффективность высшего образования в России // Инновационные процессы в высшей школе: Материалы XIX Всероссийской научно-практической конференции. – Краснодар: Изд. ФГБОУ ВПО "КубГУ", 2013. – С. 33 – 34.
2. Колмагорова Е.А., Мадиярова Д.М., Тихомирова В.Т. Модели интерактивного обучения: пособие для молодых преподавателей высшей школы. – Алматы, 2001. – 32с.

ЎЗБЕКИСТОН ХАЛҚИНИНГ УМУММИЛЛИЙ БОЙЛИГИ

Гулшода Шойимова

Бухоро шаҳридаги 40-ўрта умумтаълим мактаби
она тили ва адабиёт фани ўқитувчиси
Ўзбекистон Республикаси

Аннотация: Мақолада Ўзбекистоннинг бой тарихга эга моддий маданий мерос объектлари, уларнинг ёш авлод тарбиясидаги ўрни, бугунги кундаги муносабат, тарихий ёдгорликларни сақлаб қолиш борасида олиб борилаётган давлат сиёсати масалалари таҳлил этилган.

Калит сўзлар: туризм, туристик мамлакат, маданий мерос объектлари, маданий мерос департаменти, “Ўзбекистон тарихи” телеканалли.

Ҳар бир миллатнинг жаҳон ҳамжамиятидаги ўрни ва нуфузи нафақат унинг иқтисодийёти, ер ости ва ер усти бойликлари, балки миллий маънавиятининг муҳим негизи ҳисобланган шонли ўтмиши, тарихий ва маданий обидалари ҳамда уларга қаратилаётган эътибор билан белгиланади.

Мозийни эслатувчи энг муҳим манба эса бу шубҳасиз, минг йиллик тарихга эга обидалар, нодир ёдгорликлар, қадимий шаҳар, қалъа ва қўрғонлар ҳисобланади. Шунингдек, аждоларимиз ақлу заковати билан бунёд бўлган маҳобатли ва улғувор ёдгорликлар - миллатимиз куч-қудрати нишонаси, кучли давлатчилигимиз тимсоли ҳамдир. Униб-ўсиб келаётган ёш авлодга ватанварпарлик руҳини сингдиришда, тарихга ҳурмат, ундан ғурурланиш ҳиссини шакллантиришда маданий мерос объектлари муҳим аҳамият касб этади.

Бугунги кунда Республикамизда 7 мингдан кўпроқ ёдгорлик, шу жумладан, 2500 меъморий обида, 2700 дан зиёд археология ёдгорлиги, 1800 дан кўпроқ монументал санъат асари давлат муҳофазасига олинган. Тарихи узоқ мингйиллика туташ қадимий Бухорои шарифда эса 660 та моддий-маданий мерос объектлари рўйхатга олинган бўлиб, 231 таси археология объектлари, 364 таси архитектура ёдгорликлари, 19 таси монументал санъат асарлари, 22 таси архитектура ансамбллари ва 24 таси диққатга сазовор жойлардир. Шулардан 331 таси республика аҳамиятидаги ва 329 таси маҳаллий аҳамиятдаги моддий-маданий мерос объектлари ҳисобланади. Ҳозирда сақланиб қолган 8 та мақбара, 47 та масжид, 14 та қарвонсарой, 39 мадраса, 256 та тураржой ва бошқа объектлардир.

Энг муҳими, жадаллик билан юксалаётган соҳа –туризм ривожининг асосий омили очик осмон остидаги музей шаҳарлар, кўриқхона кентлар томошасидир. Туризм потенциалига эга Ўзбекистонда тарихимизни жаҳонга намоён этиш, дунё сайёҳларини мамлакатимизга жалб этишда қатор нуқсонлар мавжуд. Тарихий иншоотларнинг таъмирга муҳтожлиги, қаровсизлиги, унумли фойдаланмаслик, етарли инфратузилма яратилмаганлиги, барқарор тизимнинг мавжуд эмаслиги ва ҳоказо.

Дунёда шундай бир мамлакатлар борки, уларнинг тарихидан дарак берувчи бирор бир иншоот ёки моддий маданият ашёлари топилмайди. Шундай бўлишига қарамай мазкур давлатлар ўтмишидан бир из топсада, уни ўз ўрнида қайта тиклашга, янада бойитишга, туристик зонага айлантиришга ҳаракат қилади.

Ўзбекистон дунёнинг энг туристик мамлакатларидан ҳисобланади. Лекин афсуски ҳамма маданий мерос объектлари ҳам саёҳат маршрутига киритилмаган. Туристлик саёҳат йўналишдаги объектлар ҳудудида тўлиқ пиёда ҳаракатланишни йўлга қўйиш керак. Қадимшунос олимларнинг маълумотларига қараганда, тарихий объектлар жойлашган ҳудудларда фақат пиёда ҳаракатланиш керак. Чунки, машина ёки бошқа техника воситаларининг овози, тезлик тўлқин кучи, ердаги босими обида деворларининг дарс кетишига, пойдеворининг емирилишига, умуман қаттиқ шикастланишига олиб келади. Мазкур тарихий иншоот йўл ёқасида жойлашганлиги билан бирга, маънавияти саёз ҳайдовчилар обидадан тўхташ жойи сифатида фойдаланиб келишмоқда.

Соҳада тўпланиб қолган муаммоларни бартараф этиш, тизимда янгича механизмни жорий этиш, моддий маданий мерос объектларини муҳофаза қилиш, илмий ўрганиш, улардан оқилона фойдаланиш ва юртимизнинг сайёҳлик салоҳиятини оширишда уларнинг ўрни ва аҳамиятини ошириш ҳамда моддий маданий мерос соҳасидаги давлат назоратини тубдан такомиллаштириш мақсадида Президентимиз томонидан 2018 йилнинг 19 декабрида “Моддий маданий мерос объектларини муҳофаза қилиш соҳасидаги фаолиятни тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарор қабул қилинди.

Қарорда таъкидланганидек, моддий маданий мерос объектларини муҳофаза қилиш учун масъул органнинг ташкилий-штат тузилмаси соҳада давлат назоратини самарали ташкил этиш имконини бермаяпти. Соҳада фундаментал ва амалий тадқиқотларни ташкил этишда фан ва инновацион технологиялар ютуқларидан самарали фойдаланмаслик натижасида лойиҳалаш, реставрация-тиклаш ишлари моддий маданий мерос объектларининг ноёблигини сақлаб қолишга салбий таъсир кўрсатмоқда.

Биргина Бухоро вилояти мисолида таҳлил қилинганда, мавжуд 660 та маданий мерос объектларидан 441 таси бугунги кунда авария ҳолатига келиб қолган. Катта ҳажмдаги мазкур ёдгорликларнинг ҳаммасини ҳам бирдек муҳофаза қилиш ва эътибор қаратиш қийинчилик туғдириши табиий. Шу мақсадда Ўзбекистон Республикаси Маданият вазирлиги ҳузурида янги тузилма маданий мерос департаменти ташкил этилди. Эндиликда департамент соҳада жараёнларни қонунга риоя этилиши устидан назорат, объектларнинг ҳисобини юритиш, ашёларни экспертиза қилиш ва давлат каталогини юритиш каби қатор вазифаларни бажаради.

Илгарилари, моддий маданий мерос объектларининг таъмир ҳолати етарли илмий ўрганилмаган ҳолатда олиб борилган. Энди эса департамент қошида тарих, меъморчилик, моддий маданий мерос соҳасида илмий, амалий тажрибага эга бўлган 11 нафар олим ва юқори малакали мутахассислардан иборат Илмий-эксперт кенгаш фаолият юритади. Президент қарорида таъкидланганидек, моддий маданий мерос объектларини муҳофаза қилиш ва асрашга доир ишларни амалга ошириш, моддий маданий мерос объектларини илмий ва илмий-техник тадқиқ қилиш, археология объектларида қазишма ишларини олиб бориш, соҳага хорижий мутахассисларни жалб этиш мақсадида Маданий мерос жамғармаси ҳам ташкил этилади. Ўзбекистоннинг дурдона обидаларини илмий асосларда тарғиб этиш ва аудиовизуал асарларни тайёрлаш бўйича бош ахборот ҳамкори сифатида Ўзбекистон Миллий телерадиокомпаниясининг “Madaniyat va Ma’rifat” телеканали белгилангани ҳам тарихга қизиқиш, уни ҳурмат қилиш, маданият ёдгорликларини асраш маданиятини оширишга хизмат қилади.

Президентимиз Шавкат Мирзиёев ҳар бир нутқида мозий қайтиб иш кўриш нақадар хайрли экани, тарих ҳақиқати билан қуролланган миллат эса энг кучли миллат эканлигини уқтириб ўтади. 2018 йилнинг 28 декабрида Олий Мажлисга йўлланган Мурожаатномада ҳам “Ўзбекистон тарихи” каналини ташкил этиш таклифининг берилгани кенг жамоатчилик томонидан, айниқса, илғор зиёлилар, тарихчилар томонидан мамнуният билан қарши олинди.

Ўзбекистон жаҳон цивилизацияси бешиklarидан бири, юртимиз яратган юксак маданият эса ҳали ҳануз жаҳон афкор оммасининг эътиборини қаратмоқда. Ана шу қизиқиш ва халқаро эътирофни сақлашда тарихнинг тилсиз гувоҳларини бус-бутун сақламоғимиз лозим. Зеро, бу ҳар биримиз учун ҳам қарз, ҳам фарз бўлмоғи даркор.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. “Ўзбекистон Республикаси Маданият вазирлиги ҳузуридаги маданий мерос департаменти фаолиятини ташкил этиш ҳамда моддий маданий мерос объектларини муҳофаза қилиш ва улардан фойдаланишга оид айрим норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни тасдиқлаш тўғрисида” Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг қарори. 2019 йил 30 март, пк-265. www.lex.uz.
2. “O‘zbekiston tarixi” телеканалини ташкил этиш чора-тадбирлари тўғрисида Ўзбекистон Республикаси Президентининг қарори. www.UzA.uz. 11.07.2019
3. Бобожонов Ш. Шариф шаҳар ёдгорликлари (Бухоро обидаларига саёҳат). –Бухоро.: Бухоро.2019. 360 бет.

“КЎҲНА ВА БОҚИЙ БУХОРО” МОНУМЕНТИ – БУХОРОНИНГ ТОШГА БИТИЛГАН ДОСТОНИ

Бобожонова Ситорабону Улуғбековна,
Бухоро шаҳридаги 40-ўрта умумтаълим мактаби
тарих фани ўқитувчиси

Аннотация: Мақолада Ўзбекистоннинг қадимий шаҳарларидан бири Бухорода 2010йилда барпо этилган “Кўҳна ва боқий Бухоро” маданий марказининг қурилиши,

монументнинг ғоялари, фалсафаси, асосийси, ёш авлодни тарбиялашдаги ўрни каби масалалар таҳлил этилган.

Калит сўзлар: монумент, маданий марказ, етти пир, белбоғ панорама.

Ўзбекистон мустақилликка эришганидан сўнг юртимизнинг обод ва кўркем шаҳарлари қаторида Бухорои шариф ҳам янада гўзал ва кўркем қиёфага кирди. Истиқлол Ўзбекистоннинг ушбу қадим маъвосини ҳам ўзининг шуқухли нурларига буркади. Бугун кўҳна Бухоронинг янги гўзалликларига маҳлиё бўлиб тўймайсиз. Неча асрли Минораи Калону унинг тепасида полапонлари учун уя қурган оппоқ лайлақлар ҳам шаҳар тароватидан ҳайратда. Бухоро деганда, энг аввало, кўз ўнгингизда Лабиҳовузу улуғминор, сўнг қатор кетган мадрасалар, хонақоҳлар, масжиду мақбаралар, нодир музейлар, улкан савдо расталари, тим бозорлар, рассомларнинг картиналарида сақланиб қолган жин кўчалар гавдаланади. Энди кўҳна Бухоронинг асрий манзаралари истиқлол яратган бунёдкорлик тимсоллари билан ўрин алмашмоқда. Уларни бирма бир кўздан кечирганда шаҳарнинг бугунги қиёфаси, бугунги гўзалликларидан завқ-шавқ ва ҳайрат туя бошлайсиз.¹ Айниқса, 2010 йил 30-августда қадимий ва навқирон Бухорони янада фаҳрга, нурга чулғантирган, Биринчи Президентимиз Ислом Каримов ташаббуслари ва ғоялари асосида Бухоронинг сўлим гўшаларидан бирида барпо этилган, 107 гектар майдонни эгаллаган маданий марказ “Кўҳна ва Боқий Бухоро” мажмуасининг очилиши ғоятда катта оламшумул янгилик бўлди. Мажмуа марказида қад ростлаб, майдонга алоҳида кўрк бағишлаб турган “Кўҳна ва боқий Бухоро” монументи уч минг йиллик тарихга эга Бухоро шаҳрига қўйилган ҳайкал десак ҳеч ҳам муболаға бўлмайди. Мустақиллик ва истиқлол рамзи сифатида монумент таниқли ҳайкалтарош, Ўзбекистон санъат арбоби, академик Илҳом Жабборов томонидан оппоқ мармарлардан ишланган. Унинг умумий баландлиги 18 метр бўлиб, энг тепасида жойлашган айланиб турувчи ер шарининг баландлиги 5 метр, вазни эса 32 тоннадан иборат бўлиб, ушбу глобусда мустақил Ўзбекистон Республикаси харитаси зарҳал рангларда тасвирланган. Ўзининг ҳашамдорлиги ва ғаройиблиги билан, ўтмиш ва бугунни уйғунлаштириб виқор билан салобат тўкиб, майдонга ўзгача фусункорлик бағишлаб турибди. У шунчалик даражада гўзал ва мукаммал ишланганки, унинг олдидан шунчаки бефарқ ўтиб кетмайсан киши.

Монументда жуда пурмаъно фикрлар ва теран ғоялар акс эттирилган. “Кўҳна ва Боқий Бухоро” монументини кузата туриб, обиданинг мармар пиллапоялари орқали кўтарилар экансиз, “Белбоғ понарама” остидаги зарҳал кошнлар диққатингизни ўзига тортади. Бу Бухоронинг тупроғи зар, бу юрт қадимдан ўзининг соф олтин ва юмбилари билан машҳур бўлганлиги ҳамда мўл-кўл ҳосил берадиган жаннатмакон диёр эканлигини англатади.

Бухоро қадимдан эзгулик, одамийлик шаҳри дея улуғланиб келинган. Шу сабаб бу юртдан улуғ заковат сохиблари ва буюк донишмандлар етишиб чиққан ва уларнинг барчаси Бухоронинг илм-маърифатига ва маданиятига улкан ҳисса қўшишган. Булар: Бухоронинг етти пиру комили: Баҳоуддин Нақшбанд, Абдуҳолиқ Ғиждувоний, Хожа Ориф Ревгарий, Анжир Фағнавий, Хожа Али Рометаний, Бобойи Самосий, Мир Кулол, Бухоронинг буюк алломалари: тиббиёт даҳоси Ибн Сино, улуғ муҳаддис Имом Бухорий, буюк муаррих Наршахий, босқинчиларга қарши курашган машҳур қаҳрамон Махмуд Таробий, миллатимиз адабиёти, маданияти намоёндалари: Аҳмад Дониш, Садриддин Айний, Абдурауф Фитрат, Файзулла Хўжаев, Олим Хўжаев, Мутал Бурхоновлардир. Бухоронинг ана шу 17 нафар фидойи ва асл инсонларининг номлари монументга зарҳал ҳарфлар билан зикр этилиб, муҳрланган. Бу улуғ зотларимизнинг номлари ҳамда бемисл мерослари ҳамиша авлодлар қалби ва онгида мангу яшайди. Ёшларимиз эса аслида қандай

¹Мурод Абдуллаев. Бухоронинг янги тимсоллари. // Ўзбекистон адабиёти ва санъати. 2010. Б.1-2.

буюк аждодларнинг авлод эканлигини яна бир бор англаб, фахр-ифтихор туйғусини туйиб, ватанпарлик ва миллатпарварлик руҳида камол топишларида ёрдам беради. Яна шуни таъкидлаб ўтиш мумкинки, юқорида номлари зикр этилган тарихий шахслар иъмонлилик ва эътиқодлилик, ҳалоллик ва покликнинг олий тимсолларидир. Уларнинг ҳар бирига хос комил инсонлик хислатларини ҳозирги мустақил ҳаётимиз, турмуш тарзимиз, кишиларнинг, айниқса ёшларнинг интилишлари билан боғлаб тушунтириш янгича фикрлайдиган фозил, комил инсон, энг аввало ўзининг фуқаролик бурчини аъло даражада ҳис этадиган, мустақилликни авайлаб – асраш ва янада мустаҳкамлашда фаол иштирок этадиган шахсларни тарбиялашга бекиёс хизмат кўрсатади.

Монументда буюк шахслар номлари билан биргаликда Бухоронинг кўҳна шаҳар, саждагоҳ сифатида дунёнинг турли чеккасидан келадиган барча инсонлар диққатини ўзига жалб этадиган “Очиқ осмон остидаги музей шаҳар” қиёфасини акс эттирувчи меъморий ёдгорликлар тасвири туширилганлигини кўрасиз. Минораи Калон, Исмоил Сомоний мақбараси, Лабиҳовуз, Чорминор, Мағокки Аттор, Чорбакр, Арк қалъаси, Мир Араб мадрасаси, Баҳоуддин Нақшбанд мақбараси, Сайфиддин Боҳарзий мақбараси, Хожа Абдуҳолиқ Ғиждувоний меъморий мажмуаси ҳамда Бухоро музофотининг ҳам кўҳналикдан далолат берувчи Варахша қасри ва Пойкент қадимий шаҳарлари тасвирининг туширилганлиги ёшларда кўҳна диёрнинг тарихини ўрганиш, аждодлар яратган маданий меросни, айниқса тарихий меъморий обидаларни асраш, бундай ноёб асори-атиқаларни келгуси авлодга бекаму-кўст ва бус-бутун етказиш ҳақида қайғуриш хислари тарбияланиши билан биргаликда, уларда Ватанни севиш, инсон меҳнатини кадрлаш, аждодларнинг бой мероси билан ғурурланиш каби хислатларни камол топтиришга хизмат қилади. Зеро Президент Ислом Каримов: - “Бухоронинг ҳар бир қарич ери, ҳар бир тарихий ва маданий обидаси эл-юртимизнинг буюк иқтидор ва яратувчанлик салоҳиятидан, фан, маданият, фалсафа ва дин равнақи йўлидан дарак беради... Йиллар ўтар, замонлар ўтар ҳеч шубҳа йўқки фарзандларимиз, болаларимиз, невараларимиз, келажак насллар Бухорога, унинг қадим ўтмишига қайта-қайта мурожаат этаверадилар”² – дея таъкидлаган эди.

Монумент белбоғининг юқори қисмида ҳикматли сўз, эзгу шиорлар битилган. Яъни пиримиз Баҳоуддин Нақшбанднинг “Дил ба ёру даст ба кор” сўзлари ҳамда “Илм ўрганмоқ ҳар бир мусулмон эркак ва аёл учун фарздир” деган ҳадис уч тилда: ўзбек, араб ва инглиз тилларида ёзилган. Бу эзгу ғоялар ёшларни миллий истиқлол мафқурасида ва бош ғоямиз бўлган эркин ва обод, озод ва фаровон ҳаёт барпо этиш руҳида тарбиялайди.

Монументда уч авлод: бахтиёр ёш оила – ота-она ва бола, ниҳол ўтқазётган бобо ва невара, уй кураётган ота ва ўғил барельфли ҳайкаллари тасвирланган бўлиб, уларда жуда чуқур ва теран маъно яширинган. Яъни умр ўткинчи, ҳаёт абадий, инсоннинг эзгу амаллари мангу, ҳар ким фарзанди учун ёруғ эртани қолдириши лозим.³ Бундан ташқари яратувчанлик, ободончилик, юртимизни гўзал боғ-у роғга айлантириш, бетакрор меъморчилик обидаларини куриш, келажакка ишонч, бахтиёр, мустаҳкам оила ва соғлом бола каби пок ният ва эзгу фикрлар ҳам мужассамлашгандир.

Монумент ёнида турган киши узоқ хаёлларга чўмади. Ундаги ҳар бир детал пурҳикмат фалсафий маъно-мазмунга эга. Диққат ва эътибор билан назар ташлаб ғоя муаллифига минг-минг тасаннолар айтинг келади.

Боғда нафақат монумент, балки унинг 2 томонида 700 ўринли вилоят мусиқали драма театри, 2000 томошабин сиғадиган амфитеатр мавжуд бўлиб, уларнинг ҳаммаси

²И.А.Каримов. Хавфсизлик ва барқарор тараққиёт йўлида. Бухоро шаҳрининг 2500 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги табрик сўзи. Т. “Ўзбекистон”.1998, Б 373.

³“Кўҳна ва боқий Бухоро тарихи ҳамда маданий мероси – комил инсон тарбиясида муҳим манба” мавзусидаги Республика илмий-амалий конференцияси материаллари. Б.2012. Б.18.

биргаликда яхлит бир композицияни ташкил этади. Ушбу маънавият ва маданият маскани хисобланган мажмуани XXI аср мўжизаси деб баҳо беришимиз мумкин.

Бухоро азалдан ўзинг узоқ ўтмишли тарихга эга эканлиги ва илм-маърифат маскани бўлганлиги билан турли юксак ном ва унвонларга сазовор бўлган. Хусусан: “Шариф шаҳар”, “Ислом гумбази”, “Ислом чўққиси”, “Очиқ шаҳар”, “Бағрикенг шаҳар”, “Муқаддас шаҳар”, “Зебу зийнат шаҳри”, “Фоҳира (Фахрли шаҳар)” шулар жумласидандир. Ҳатто Бухоро номи сўғдийчада “Тангри жамоли”, “Оллоҳ назари тушган юрт” деган маъноларни англатади. Бу шаҳри азимга бугунги кунда давлатимиз раҳбари томонидан алоҳида эътибор қаратилиб, азиз ва улуғ авлиёларга чексиз ҳурмат ва юксак эҳтиром кўрсатиб келиниши Бухорога бўлган улкан эътиборнинг яна бир амалий ифодасидир. Айниқса Абдуҳолиқ Ғиждувоний ва Баҳоуддин Нақшбанд зиёрат манзилларида мисли кўринмаган даржада бунёдкорлик ва ободончилик ишлари амалга оширилди. Бу эса давлатимиз раҳбарининг Бухорога меҳри ўзгача эканлигига яна бир мисол. Ислом Каримов мажмуанинг очилиш маросимида сўзлаган нутқида: - “бу майдонни, бу маданий боғни ёшларга топшираман, бу марказ ёшларники ва улар мана шундай майдонларга, иншоотларга муносиб авлод бўлишлари керак” дея қайта-қайта таъкидлаганида биз ёшлар фахр ифтихор туйғуси ила ёндик ва зиммамизда масъулиятли вазифа турганини теран ҳис қилдик. “Монументдаги ғояларни барчага, биринчи навбатда, ёшларимизга кенг ва чуқур тушунтиришимиз керак. Баркамол авлод тарбиясида унинг ахамияти катта. Буюк келажакимизни яратишда, аввало, мустақил фикрлайдиган фарзандларимизга, шу юртни ягона, бетакрор Ватан, деб билган ёшларга суянамиз. Бугун Ўзбекистонимиз эришган буюк марраларда, оамшумул ютуқларда ёшларимизнинг ўрнини, уларнинг ҳал қилувчи кучга айланганини кўраимиз.” Албатта ёшларни ўз мақсади йўлида тинмай изланиш, қийинчиликларни сабр-бардош билан енгиш, фидокорлик, диёнатлилик, қатъийлик, заковатлилик, имонлилик руҳида тарбиялашда “Кўҳна ва Боқий Бухоро” монументининг ўрни жуда катта. “Кўҳна ва Боқий Бухоро” монументи Бухорони яна бир бор Шарқ гавҳарига, Ўзбекистон дурдонасига айлантирди.

Хуллас, “Кўҳна ва Боқий Бухоро” монументи ёш авлодни илм-фанни қадрлаш ва уни янада чуқурроқ эгаллаш, юксак, теран ва атрофлича фикр юрита оладиган, ижтимоий фаолиятдан эл-юртга наф етадиган инсонлар бўлиб етишишига ундайди ҳамда миллий маданият ва маънавият равнақига муносиб ҳисса қўшиш, ақлий заковат ва рухий маънавий салоҳияти инсон сифатида шаклланиш, баркамол авлод бўлиб етишиш руҳида тарбиялайди.

АБАЙ ҚҰНАНБАЕВТЫҢ ЕЛ БАСҚАРУ БЕЙНЕСИ ЖӘНЕ БАСҚАРУ ІС-ӘРЕКЕТІ ТУРАЛЫ ОЙЛАРЫ

Жұмабекова Қырмызы Бақытқалиқызы

Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ аға оқытушы, 3 курс PhD докторанты

Ғылыми жетекші – Әлқожаева Нұрсұлу Сейткерімқызы

Алматы, Қазақстан

Аннотация. Абай шығармалары мен идеяларында қазақ өмірінің көркемдеп бейнеленген телегей теңіз шындығы бар. Мақалада ұлы Абайдың жылдар бойы қазақ

тынысынан түспеген өткір ойлары мен пікірлеріне сипаттама беріледі. Тұлға бойында кездесетін басқару іс-әрекеттерінің көрінісі мен болуға тиісті қасиеттері сөз болады. Абай қоғамындағы қара халықтың тіршілік етуіндегі кейбір көріністерге шолу жасалып, Абайдың атқарған билік амалдары мен ел басқару ісіндегі әділ әрекеттері қарастырылады. Абайдың көрегендігі мен ақындығының тарихымызбен бірге жасайтын ұлы тағылымы да осында. Абайдың әдебиет пен мәдениет тарихында өзгеше бөлек, өрісі аса биік, мүлде жаңа ой-пікір, көркем сезім әлемін ашқаны даусыз.

Кілттік сөздер: билік, басқару, іс-әрекет, ел билеуші

Ұлы ойшыл Абай туралы екі жүз жылға жуық ұрпақтан ұрпаққа берілген сансыз ойлары мен еңбектері өз құндылықтарын жоғалтпай келеді. Оның даналығы бүкіл Қазақстан шекарасынан асып, ал таланты бүкіл әлем игілігіне айналды. Ол өмірдің мәні мен мәдениетінің өзара үйлесімділігі туралы көп ойланған бірдің бірегейі. Оның ойлары – еркін Қазақстанның қазіргі заманғы философиясына қаланған кірпіштер. Олай дейтініміз, әр ойы мен еңбектері, өз қоғамына сіңірген әрекеттері бүгінгі күнге сипат беретін тұңғыықтан сыр тартатындай...

Абай Құнанбаев – адам табиғатынан дене мен жанға ие екенін айтты - "Менің педагогикалық жүйемде адамгершілік үлгі мен тілге бірінші кезекте мән беріледі». Әділ адамда 3 Махаббат бар екендігін ескерткен (Жаратушыға, Адамзатқа, Әділеттілікке). Ол – қазақ әдебиетінде сыншыл реализмнің негізін салушы. "Ақынның азаматтық парызы шындықты бейнелеуде, қоғамдық кесірді әділет пен ақылдың билігіне жүгіндіруде" деп білді. Бұл сипаттағы терең ойлы, мағыналы философиялық шығармасы қара сөздер деп аталады. Оның этикалық принципі адам бол.

Оның түсінігі бойынша адам ақыл-ой мен ізгілікті, еңбекқорлық пен білімді, достық пен махаббатты ұштастыруы керек. Ол замандастарына күн мен ай – таудың әшекейі, ал жердің әшекейі – адам екенін түсіндіруде еш жалықпаған.

Абай өзін-өзі ұстау мен өзін-өзі басқаруда ерік қайраттың және оның адам өмірінде алатын орнына ерекше мән берген, әркімнің өзін-өзі билеуі, өзінің мінез-құлқын басқаруы, мақсатқа жету жолындағы кедергілерді жеңуі - бәрі де ерік қызметінің нәтижесі. Сондықтан ол былай кеңес береді: «Егер де есті кісілердің қатарында болғың келсе, күніне бір мәрте, болмаса жұмасына бір, ең болмаса айында бір өзіңнен өзің есеп ал. Өмірді қалай өткіздің, не білімге, не дүниеге жарамсыз қылық үш нәрсе бар, содан қашпақ керек. Әуелі – надандық, екіншісі – еріншектік, үшіншісі – залымдық деп білесің. Білімсіздік хайуандық болады. Еріншектік – күллі дүниенің дұшпаны. Талапсыздық, жігерсіздік, ұятсыздық, кедейлік – бәрі осыдан шығады». Міне, әр оңды әрекеттерді жоқ қылатын көлеңкелі кеселдерді жеңе білуге насихаттап отырғандығын аңғарамыз.

Ақынды қайғыға салған өз басының қамы емес, айналадағы өмірдің ащы шындығы, кем-кетігі, қайшылықтары екендігі еш талассыз. Тағы бір назар аударарлық нәрсе — өмірдің тұрлаусыз екендігі, баянсыздығы жайлы тұжырым мен ақылды адамның мінез-әрекетін, надан, ақылсыз кісінің әдетін айту, немесе ел билеудің қиындығы жайлы тұжырым мен ақылды адамның мінез-әрекетін, надан, ақылсыз кісінің әдетін айту, немесе ел билеудің қиындығы жайлы пікір – осыларды өз алдына бөлек алып қарағанда, өзара байланысы аз болып көрінуі де ықтимал сияқты. Ақынның қоғам туралы ой-пікірлері бүгінгі өмірмен де тікелей байланысты. Бір ғана «Жігіттер, ойын арзан, күлкі қымбат» өлеңін алсақ, ақынның философиялық ой-толғамы бүгінмен ұштасып жатыр.

Абай адамды белгілі қоғамдық өмірдің жемісі, нәтижесі ретінде қарады, оның қимыл-әрекетін, психологиясын, моральдық келбетін өмірге, әлеуметтік тұрмысқа байланысты көріп, бағалап бейнеледі. Мысалы, Абай өлеңдерінде неше түрлі болыс-байлардың әлеуметтік тұлға дәрежесіне көтерілген, жинақталған бейнесін бүкіл іші-сыртымен көз алдымызға келтіреміз. Абай адам бейнесін қоғамдық орнына, мүддесіне,

сол мүддеге жету жолындағы ішкі сезімі мен айла-тәсіліне байланысты жасады. Ол өз заманындағы сан түрлі әлеуметтік топтардың барлығын да осы тұрғыдан терең зерттеп көре де, бейнелей де білді.

Бүгін біз Абайдың қазақ болмысын терең бойлай түсінуіне жол ашқан осы ел басқару ісіндегі болыстық және билік қызметі болғандығы жөнінде сенімді айта аламыз.

Архив құжаттарының көрсетуіне қарағанда Абай саналы өмірінің «18 жылын ел басқару ісіне арнап, оның 12 жылында болыс, 6 жылында би болып, ғұмырын әр қилы айтыс-тартысқа толы оқиғалар толқынында өткізеді». Сол болыстық қызметке сайланған жылдардан бастап, архив деректері қайраткер Абайды, ағартушы Абайды, демократ Абайды әр қырынан тереңірек таныта түсіп отырады. Әкімшілік қызмет атқару арқылы да өзінің ағартушылық идеясын жүзеге асырып, туған халқының арман-тілегіне пайдасын тигізуді мақсат еткен ақын елдің мінезіндегі жағымсыз қылықтарды құртып, оларды түзу жолға салуды басты бағыты етеді [2].

Түзетпек едім заманды, өзімді тым-ақ зор тұтып – деген өлең шумақтарынан қоғамдық өмірге, ел басқару ісіне кірісуіне оның ес білгеннен-ақ салмақтай бастағанын көрсетеді.

Абайдың төтенше съездерге қатысуы, жер дауы, жесір дауына билік айтуы, орыс әкімдерімен кездесуі, заң ережелерін жасауға, ағарту ісіне қатысы туралы архив деректері Абайды әр қырынан көрсете түседі.

Әкенің қатал тәртібіне бағынып, білімге деген шөлін қандыра алмағай, әке билігі, әке талабы, әке әмірімен Абай оқуын үзіп, жастайынан ел арасындағы сансыз күйткіл шаруаға, ел билеу мен әлеуметтік істерге еркінен тыс қатысуға тура келеді. Ендігі жерде Абай ел арасындағы әртүрлі ру тайпасы, түрлі даулы істерге араласып, қазақ даласының өктем билеушісі өз әкесі Құнанбай мен оның тобындағы ел билеушілер және оларға қарсы топтардың қарым-қатынастарын жіті аңғара бастайды. Әр түрлі топтардың арасында жиі болып, халықтың, қалың бұқараның кедей шаруалардың тұрмыс жағдайын өз көзімен көріп танысады. Ол қоғам өмірі жайлы көп толғанып, көп ойланып жүріп, халық мүддесі үшін, адалдық, адамгершілік үшін күресуге ұмтылады. Қайнаған өмір тіршілігіндегі қолына әкімдік пен күш бірдей тиген әкесінің өктемдік жүргізуіне бірде «қарны ашып», бірде түсінбей, енді бірде өзінше келіспей, қатты сынға алып, тиімсіз тұстарын өзіне түртіп отырған.

Әділдігі мен төрелігі дөп түскен игі істер мен қатал да, әділетсіз жазалардың, өзім білемдік тәкаппарлықтың көріністерін бақылап жүрген Абайға қайнаған ел өмірін жақсы білуге, оны терең түсінуге, өмірде - әділет пен шындықтың не екенін, зорлық пен адамгершіліктің не екенін, екі түрлі өмірдің бар екенін, әсіресе ғасырлар бойғы туған халқының әлеуметтік әжімдерінің сырын оқып, ондағы өз орнын, сол орынға сай осы күнге дейін істегенін, келешекте неден жеріп, неге ұмтылуына қорытуға зор себепкер болды. Абай ескіліктің әділетсіз қылықтарына қарсы шығып, адалдыққа бой сұнып, өктем биліктің көрінісін еркіндікке алмастыруының сипаты бүгінгі қоғамның да келбетінен хабар беретіндігі іспеттес.

Байсып, паңсып көрінгенге бәлсіп,

Өзі ғана келгендей, дүниеге жансып,

Маң-маң басып, мен-мендігі асып,

Мал бітті деп, көңілі көтеріліп тасып... – деген секілді шумақтары бастық болдым, билік пен тізгін қолға түсті екен деп асыра сілтейтіндерге өткір пікір. Өзі билік еткен уақытта Абай шынайы демократтық принципті ұстағанын көреміз. Бұрынғы заңда – ақсүйек шыңғыс тұқымы төрелерге қарапайым қазақ күмәнге, куәлікке жарамайтын. Абай ережесінде осы қаталдық заңды бұзып қарапайым қазақ та куәлікке жүріп, күмәнге өтетін болған. Абай ережесінің бұдағ өзге де көптеген жаңа мазмұндары ру – феодалдық қауымының билеуші топтары өз мүддесіне қарай ғасырлар бойы қолданып келген

әділетсіз, ескі, шіріген жобаларын күйретіп, зор соққы береді. Сонымен бірге Абай патша өкіметінің мемлекеттік құрылысында сол кездегі әлеуметтік өмір мен тіршіліктің шеңберінде мүмкін болған демократтық жаңалықтарды толық енгізген. Бұл жаңалықтар әрине, билеп-төстеуші мал мен жер иелері үшін емес, қара бұқара мен қорғансыз жандар үшін екендігінде дау жоқ. Міне қараңғылық пен қара күш түнерген елде Абай жасаған тамаша заң реформасының мәні солай [3].

Абайдың бұл заң ережелері ескіден келе жатқан қазақтың билік жобасына, ғасырлар бойы қалыптасқан кертартпа әдет ғұрпына, әсіресе қазақ тұрмысына, әлеуметтік қалпына сәйкеспейтін патша өкіметінің заңына да қарсы тұра алды. Осы бір ізгілікті істің Абайдың көптеген ойлап жүрген арманы екеніне оның мына сөздері дәлел: «... Бұрынғы Қасым ханның қасқа жолын, Есім ханның ескі жолын, Азтәуке ханның күлтебенің басында күнде кеңес болғанда, «Жеті жарғысын» білмек керек. Әм ол ескі сөздердің қайсысы заман өзгергендіктен ескіріп, бұл жаңа заманға келіспейтін болса, оның орнына тартымды, түзу билік шығарып төлеу саларлық кісі болса керек еді, ондай кісі жоқ» дейді Абай қара сөзінде. Абай ұсынған бұл ереже көпшілік мәжілісінде бірауыздан қабылданғанымен патшалық үкіметтің әкімшілік орындары өздерінің отаршылдық саясатына қайшы, демократиялық жаңалықтары болғандықтан, іс жүзінде қолданбай аяқсыз қалған тәрізді. Бірақ көзі тірісінде Абай осы ережелерді бұлжытпай қолданған. Өзінің билікке тағайындалмай тұрған шағында билік басындағылардың әрекетін өткір сынға алған ой-пікірлері мен туындылары қуғынға ұшырардай жауапқа да тартқан кездері болған. Ондай еңбектерінде болыс болсын, би болсын шекпен жапқанға жағынбауға, ар-ұяттың асылынан аспауға кеңес береді. Мақтанға салынбай әділ жолында қызмет етуге шақырады.

Абай заманы, ол ақындық өнерге, ағартушылық жолындағы күреске барын салып кіріскен кез – қазақ халқының тарихындағы ең бір күрделі, талас тартысы қайшылығы мол дәуір болатын. Бұрынғы хан билейтін заман артта қалып, ел арасынан сайланған аға сұлтандар шыққан болса, ондай тәртіп те жарты ғасырға жетпей өзгертіліп, қазақ даласы ұсақ-ұсақ болыстарға бөлшектеніп, ел билеу тізгіні уезд бастықтарының – патша чиновниктерінің қолына көшкен еді.

Абай мұрасы – халқымыздың сарқылмас асыл қазынасы. Ол адам тіршілігінің сан саласын қамтып, бүгінгі мен болашақты ұштастырған өміршендігімен, әмбебап әрқилылығымен қымбат. Халық тарихи дамудың қаншама асуларынан асып, қандай биігіне көтерілсе де, Абай аты мен Абай сөзі әрдайым оның аузындағы жыры, көкірегіндегі иманы, санасындағы ұзданы болып қала береді.

Абай өзінің кіршіксіз ақ жүрегін тебіrentкен сансыз ойларын тамаша шығармалары мен жалынды жырларының бетіне маржандай төгілдірді, оның әрбір бетінен, әрбір жолынан, әрбір сөзінен бізге, соншама ыстық, соншама жақын леп сезіледі, ол леп өткен заманның кешегі тәркі дүниенің соққан тынысы болса да бізге түсінікті, жүрегімізге қонымды Абай үні, Абай тынысы – заман тынысы, халық үні. Бүгін ол үн біздің де үнімізге қосылып, жаңғырып, жаңа өріс алып тұр.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Мұхамедхан Қ. Бәріміздің Абайымыз. -Алматы: Алаш, 2005.-Т.1. -344 б.
2. Алмахан Мұхаметқалиқызы. Абайдың қайраткерлік қызметі. Білім айнасы (Абай әлемі) электронды журналы.2018-04-05.
3. Абай шығармаларының бір томдық толық жинағы. –Алматы: Қазмемкөркемәдеббас, 1961. - 692 б.

UDC 372.881.111.1

CLIL AS A METHOD OF ACTIVATING THE PROCESS
OF TEACHING A FOREIGN LANGUAGE

Zhumassatuly Maxat

Master's student of foreign languages faculty of Academician
Y.A. Buketov Karaganda University
Scientific supervisor – G.N. Akbayeva
Karagandy, Kazakhstan

***Annotation:** the article is devoted to the realization of the idea of CLIL in the system of higher professional education and analysis of new concepts and approaches developed in methodological sphere, taking into account their influence on students' motivation for learning a foreign language. The author makes analyses of the description of the idea of teaching a certain academic subject and a foreign language at the same time; studies the main aspects of a program of planning using CLIL. It helps to highlight the role of language training from the point of view of development of the main foreign-language communicative competence. He believes that integrated bilingual lessons constitute the most effective way of realization of inter-subject connections. The author offers a flow chart of a lesson as an example of such work.*

***Keywords:** CLIL, ESP, EMI, integrated linguistic education; English; methods of teaching English at school; methods of teaching English; bilingual education; schoolchildren; integrated lessons.*

The term CLIL - Content and Language Integrated Learning is often used to describe a method of teaching a subject using a foreign language, the main purpose of which is to study the subject and improve language skills in a foreign language.

This method is not new in Europe. It has long been practiced by various schools in European countries, such as Finland, Hungary, and the Baltic States, such as Lithuania and Estonia. The successful application of CLIL in these countries gives us reason to believe that THIS method is potentially successful.

One of the main advantages put forward by proponents of this approach is the increased motivation of students as a result of participation in such programs. Since motivation is one of the most influential individual variables when it comes to learning, it is assumed that the advantages of this approach are obvious. However, there is not enough research to support differences in motivation when comparing traditional English as a foreign language and subject-language integrated learning.

There are three most common integrated subject - language approaches:

- ESP (English for specific purposes);
- CLIL (Content and language integrated learning);
- EMI (English as Medium of Instruction).

Some researchers prefer CLIL, replacing the term ESP, which is widely known in foreign language teaching methods. In addition, the terminology picture is complicated by the existing concept of EMI in the methodology of higher education. All three terminological concepts are used in the teaching of a professionally-oriented foreign language, which can combine linguistic and purely special content aspects to varying degrees. Due to the proximity of these three methodological categories, it is necessary to distinguish them [1, p. 163-166].

ESP is a "functional type of language that contributes to the successful and adequate communication act of specialists in various subject areas» [2, p. 33].

According to research conducted by A. Dudley-Evans, learning English as part of the ESP approach includes preparation for the study of a particular discipline, a method of immersion in the discipline, and an in-depth course. The main objective of the ESP program is to develop students' language competence. The training is aimed at improving foreign language communication skills, assessing the level of proficiency in terminology, grammar and discourse used in the professional sphere. CLIL was developed by a group of scientists from European universities, including the following: David Marsh, Do Coyle, Oliver Meyer, Victor Pavon etc. This methodology implies "subject-language integrated learning", which refers to any two-subject focused educational program. At the same time, the foreign or second language of students, which is used for the entire course of study, is used as a means of teaching the discipline [3, p.158].

At first glance, it seems that CLIL has no fundamental differences from other similar methods. In fact, this approach works in the same plane with the language component and the professionally-oriented content of the profile discipline, without highlighting the more important of the two components.

Western teachers, who were among the first to implement the CLIL approach in their practice, paid special attention to increasing the motivation of both sides in their articles: both a foreign language teacher and a student. Some students describe CLIL as an "investment in personal development" and emphasize the opportunity to study new subjects without thinking about the language [10].

Much attention is paid to the cognitive concept, which is based on the creation of an effective learning environment, within which students' cognitive development is activated. Implementation of CLIL, according to V. Panov, requires serious changes in the competence and the teacher himself, working on the basis of the principles of this approach [9, 10].

EMI is actively used all over the world in the form of a number of models, such as theme-based courses, linked courses, sheltered subject matter instruction, etc.

Theme-based courses are subject-oriented courses implemented in a foreign language by a linguist teacher who is not required to have knowledge of special subjects. This EMI model includes various topics of specialized subjects in its content. This approach serves as a tool for integrating language into the content of the profile course, without overloading students with subject content at the expense of language aspects. This course focuses on the development of oral speech skills within the professional, cultural, educational and cognitive spheres of communication, mastering professional terminology and scientific vocabulary, developing skills in reading special and scientific literature in order to extract information that is significant for the student.

Linked courses are a variant of subject-language integrated training, in which specialized disciplines are implemented in a foreign language. The main difference between this model is for learning purposes, which cover language skills for the language teacher and conceptual aspects for the subject teacher.

Sheltered subject-matter instruction is another type of specialized course in a foreign language, integrated into the content of professional education and aimed at mastering a specialized subject in a foreign language. This model is successfully implemented in groups of students, where foreign students study who know a foreign language worse than the main contingent of students, and who need to be brought to the General level by using adapted or simplified language models. This model requires a certain level of foreign language competence among students, since the priority here is the professionally-oriented component, and not language phenomena.

When planning a training program using CLIL, 4C is usually taken into account: content, communication, cognition (thinking abilities), culture (cultural knowledge).

In addition, there are five aspects that are implemented differently depending on the age of students, the socio-linguistic environment, and the degree of immersion in CLIL.

1. Cultural aspect.
2. The social aspect.
3. Language aspect.
4. A substantive aspect.
5. The training aspect.

Using this method in practice allowed us to highlight its advantages, as well as some of the problems of its implementation in the educational process. One of the main advantages of this method is to increase students' motivation to learn a foreign language. Language learning becomes more focused, as the language is used to solve specific communication tasks. In addition, students have the opportunity to better learn and understand the culture of the language being studied, which leads to the formation of socio-cultural competence of students [Krasheninnikova A.E. URL].

The student passes through a fairly large amount of language material, which is a full immersion in the natural language environment. It should also be noted that working on various topics allows you to learn specific terms, certain language constructions, which contributes to the replenishment of the student's vocabulary with subject terminology and prepares him for further study and application of the acquired knowledge and skills [4, 5].

In the process of implementing CLIL, we faced one problem - which is more effective: to teach a subject teacher a foreign language or to teach a foreign language teacher a subject. But both of these methods require time and financial costs. Then we came to the conclusion that it is more productive to teach lessons in CLIL together with a foreign language teacher and a subject teacher. The next problem was the choice of so-called guarantors. And the most effective cooperation was the joint work of teachers who are really interested in strengthening a foreign language; these were all teachers of foreign languages in gymnasium No. 1 (Karaganda region Saran town) and innovative teachers who are interested in using new teaching methods. Also, of considerable importance are the personal relationships between teachers.

Thus, we were able to identify the subjects that should be taught using CLIL: primary school (music, technology, physical education), secondary level (literature). The best way to implement CLIL in the curriculum is to find topics in these subjects that are most convenient to teach, taking into account all the aspects discussed earlier.

Modern school prepares students for life in modern society through the development of their competencies. In language training the main competence is a foreign language communicative competence in the totality of its components:

- speech competence;
- language competence;
- socio-cultural / cross-cultural competence;
- compensatory competence;
- educational and cognitive competence.

Intersubject communication is one of the main principles of modern education. It is usually difficult for a teacher to put this principle into practice. The main reason for such difficulties is the lack of methodological materials applicable to specific programs and training courses [6, 7, 8].

We have come to the conclusion that the most effective method of implementing cross-subject communication is to conduct integrated bilingual lessons. The specificity of such lessons is that they are conducted by two teachers: an English teacher and a French teacher, or an English teacher and a literature teacher. The share of each teacher's participation in the lesson should be equal.

REFERENCES:

1. Попова Н.В., Иовлева В.И. Предметно-языковое интегрированное обучение в вузовском учебном процессе // Ст. в сб.: Инновационные идеи и подходы к интегрированному обучению иностранным языкам и профессиональным дисциплинам в системе высшего образования, материалы междунар. школы-конф. от 27– 30 марта 2017 г., СПб., Издательство СПбПУ, – 2017. С. 426. ISBN: 978-5-7422-5661-8
2. Лингвистический энциклопедический словарь /гл. ред. В.Н. Ярцева. – 2-е издание, доп. – М.: 2002. С. 709.
3. Dudley-Evans, A. and A.M. St. John, Developments in English for Specific Purposes: A multi-disciplinary approach, Cambridge University Press, Cambridge, 1998. P. 301.
4. Coyle, D. Content and language integrated learning / D. Coyle, P. Hood, D. Marsh, Cambridge: Cambridge University Press, 2010. - P. 182
5. Guidelines for CLIL Implementation in Primary and Pre-primary Education / edited by Sophie Ioannou-Georgiou Pavlos Pavlou. – 2011. - P. 123-129
6. Kelly K. COOP E-CLIL Collaboration between language teachers and subject teachers. - 2014. -P. 97-102.
7. Клец Т.Е. К вопросу об использовании предметно-языкового интегрированного обучения CLIL в системе иноязычной подготовки студентов // Иностранные языки: лингвистические и методические аспекты. 2015. - No 30. - С. 83-89.
8. Duenas M. (2003). A Description of Prototype Models for Content-Based Language Instruction in Higher Education. (<http://www.publicacions.ub.edu/revistes/bells12/PDF/art04.pdf>- Access Date: 18.01.2016).
9. Khalyapina L., Popova N., Kogan M. Professionally-oriented content and language integrated learning (CLIL) course in higher education perspective. ICERI 2017 Proceedings: 10th International Conference of Education, Research and Innovation. 16th-18th November, 2017. Seville, SPAIN. P. 1103-1112.
10. Pavón V.; Ellison Maria. Examining Teacher Roles and Competences in Content and Language Integrated Learning (CLIL). LINGVARVMARENA – Vol. 4 – ANO 2013, p. 65–78.
11. Krasheninnikova A.E. К вопросу об использовании предметно-языкового интегрированного обучения CLIL [Elektronnyy resurs] // Pedagogicheskie nauki. Sibirskiy gosudarstvennyy aerokosmicheskiy universitet im. Reshetneva M. F. — Rezhim dostupa: http://www.rusnauka.com/3_ANR_2013/Pedagogica/5_126661.doc.htm08.03.2016.

ОӘЖ 372.881.111.1

ШЕТ ТІЛІН ОҚЫТУДА ЦИФРЛЫҚ РЕСУРСТАРДЫ ПАЙДАЛАНУ

Бакмаганбетова Жадырагул Каиратовна

Master's student of foreign languages faculty of Academician

Y.A. Buketov Karaganda University

Scientific supervisor – G.N. Akbayeva

Karagandy, Kazakhstan

Аннотация: мақалада болашақ мамандардың қазіргі қоғам ұсынған жеке және кәсіби қасиеттеріне қойылатын талаптар, олардың шет тілдерін оқыту процесінде

дамуы, сонымен қатар Цифрлық технологиялар мен интернет ресурстарын қолдану қарастырылған. Атап айтқанда, мұғалімнің нақты мақсаттарына жету үшін оқу құралдарын жүйелі таңдаудың мәні көрсетілген.

Түйінді сөздер: заманауи білім беру; компьютерлендіру; цифрлық технологиялар; оқыту құралдарын таңдау.

Ақпараттық технологиялардың қарқынды дамуы дәуірінде қоғам болашақ мамандарға өз бетінше білім алу үшін қажетті дағдылар мен қабілеттерге ие болу және оларды әртүрлі мәселелерді тиімді шешу, фактілерді жинау және талдау, жалпылау және негізделген тұжырымдарды орындау үшін практикада қолдану, жетістікке жету үшін қажет. Коммуникативті болу, әртүрлі жағдайларда бірлесіп жұмыс істеу, жанжалды жағдайлардан шығу жолын іздеу; қазіргі заманғы ақпараттық технологияларды пайдалана отырып, туындайтын проблемаларды шешу жолдарын таба отырып, сыни және шығармашылық тұрғыдан ойлау; өзіндік мәдени деңгейін арттыру бойынша өз бетінше жұмыс істеу. Білім беру процесінде оқушылардың жоғарыда аталған дағдылары мен танымдық дағдыларын дамыту белсенді оқыту технологиялары есебінен жүзеге асырылады.

Қазіргі уақытта оқыту құралдарын таңдау кезіндегі негізгі көрсеткіш Еуропа кеңесі әзірлеген және жалпы еуропалық тиімді ақпарат алмасу жүйесі болып табылатын шет тілдерін меңгерудің қорытынды деңгейіне қол жеткізу болып табылады [1, 18-19 б.].

Қазіргі уақытта жаһандық компьютерлендіру адам қызметінің барлық салаларын, соның ішінде ғылым мен білімді қамтыды. Интернеттің дамуы және оқу процесін жеңілдететін көптеген компьютерлік бағдарламалардың пайда болуы шет тілдерін үйренуді едәуір өзгертті, түпнұсқа көздермен жұмысты тездетіп, жеңілдетті.

Компьютерлік оқу бағдарламалары дәстүрлі оқыту әдістеріне қарағанда бірқатар артықшылықтарға ие, бұл, ең алдымен, тікелей аудиовизуалды интерактивті өзара әрекеттесу құралы. Оларды сабақта оқытудың дәстүрлі әдістерімен бірге қолдану сөйлеу іс-әрекетінің әртүрлі түрлерін жаттықтыруға, тілдік құбылыстардың табиғатын түсінуге, лингвистикалық қабілеттерді қалыптастыруға, коммуникативті жағдайларды жасауға, тілдік және сөйлеу дағдыларын автоматтандыруға және оқушының өзіндік жұмысының жеке тәсілі мен қарқындылығын қамтамасыз етуге мүмкіндік береді, сонымен қатар оқушылардың танымдық белсенділігін, мотивациясын және білім сапасын арттыруға көмектеседі [1, 20-23 б.].

Компьютерлік коммуникациялық технологиялар оқушылардың шығармашылық белсенділігін белсендіретін әдістерді жаңаша жүзеге асыруға мүмкіндік береді. Олар әртүрлі білім беру сайттары мен тақырыптық форумдардағы виртуалды пікірталастарға қатыса алады, әртүрлі оқу орындарының студенттерімен бірлесіп бірлескен шығармашылық жобаларды жүзеге асыра алады. Осылайша, білім беру процесінде заманауи ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдануды оқытуды дараландырудың белсенді формаларының бірі ретінде қарастыруға болады [2, 3].

Оқытуда интерактивтілік, полимодальдық, мультимедиалық, мазмұнды визуализациялау сияқты жаңа технологиялардың ажырамас қасиеттері маңызды рөл атқарады [4, 265 б.]. Сонымен, білім беру мазмұнын компьютерлік визуализациялау, әсіресе ойын түрінде, интерактивті түрде, оқушылардың танымдық ойлау стилін, шығармашылығын және ақыл-ой белсенділігін дамытады, сонымен қатар олардың психологиялық және эмоционалды жағдайына оң әсер етеді.

Н.К.Рябцеваның айтуынша "компьютерлік техниканы қолдану оқу процесіне эвристикалық жаңалық әкеледі және өнімді өзін-өзі тану мен өзін-өзі жетілдіруге мотивация жасайды, сонымен қатар сабақты тартымды және шынымен заманауи етеді,

оқытуды дараландыру жүреді, бақылау және қорытындылау объективті және уақтылы өтеді» [5, 557 б.].

Nile (Norwich Institute for Language Education) академиялық директоры Тони Принстің айтуынша, оқытушылар цифрлық технологияларды оқу мақсатында қолдану туралы ойланған кезде, олар көбінесе "жақсы нәтижеге қол жеткізу үшін қандай қосымшаларды немесе компьютерлік бағдарламаларды пайдалану керек?".

Келесі қалқымалы сұрақтар: "бұл технологияларды қалай пайдалануға болады?", "Әр түрлі қосымшаларды қолданудың қандай әдістері ең жылдам нәтиже береді?", "Сабак барысында оларды қалай пайдалануға болады?", "Оларды өз қажеттіліктері үшін қалай қолдануға болады?", "Оларды қалай жаңарту керек?" және т. б.

Бұл ретте бірінші кезектегі мәселе өте сирек қойылады: "бізге цифрлық ресурстарды не үшін пайдалану керек?».

Айта кету керек, егер біз оқытудың тиімді болуын қаласак, біз осы мәселелерді қарау тәртібін кері бағытқа ауыстырып, қол жеткізуге ұмтылатын мақсат қою арқылы технологияларды пайдалануды жоспарлауды бастауымыз керек, яғни «Неге?».

"Не пайдалану керек?", біз сөзсіз қол жетімді сандық ресурстардың көптігіне тап боламыз, олардың әрқайсысында оны ең тиімді немесе революциялық деп санайтын жанкүйерлер көп. Интернетте көптеген сандық ресурстар бар, олар жаңа немесе бұрыннан бар нәрсені зерттеу процестерін жүзеге асыратын құрылғыға орнатуды қажет етеді [6].

Бұл ресурстар сонымен қатар әртүрлі курстар (MOOCs, i-tunes Courses), құралдар (Google Docs, Camtasia, Explain Everything), энциклопедиялар және басқа академиялық көздер (Google Search, Wikipedia, офлайн сөздіктер, Microsoft Office) түрінде ұсынылуы мүмкін және әртүрлі кезеңдерде зерттеу жүргізуге көмектеседі: ақпарат жинау, синтез, оқу процесін әрі қарай бақылау және зерттеу нәтижелерімен жұмыс. Сондай-ақ, шығармашылық топтарға бірігуден бастап, жоспарлау және жұмысты талдаумен аяқталатын құру процесі.

Цифрлық технологияны таңдаудағы басты қиындық. Ең алдымен: "оқу процесінде не пайдалану керек?" осы қосымшалардың барлығын қарастыру кезінде біз көбінесе оларды қалай қолдану және дұрыс пайдалану туралы білмеу салдарынан таңдалған ресурстарды тікелей пайдалану кезінде туындайтын қиындықтарды түсінбейміз. Оқытушыға таңдалған ресурстарды пайдаланудың барлық мүмкіндіктері мен ережелерін егжей-тегжейлі зерделеуге уақыт немесе тілек жетіспеуі мүмкін.

Бағдарламалар мен бағдарламаларды тиімді пайдалану үшін біз ең алдымен "Неге? Оқу процесінде компьютерлік технологияны қолданудың негізгі мақсаты қандай?».

Себептері әртүрлі болуы мүмкін:

- зерттеліп жатқан адамның түсінігін жақсарту;
- оқу уақытын көбейтіп, студенттерді - аудиториядан тыс білім беру қосымшалары мен ресурстары;
- оқытушы жұмысының тиімділік деңгейін арттыру; - студенттердің дербестігін дамыту;
- компьютерлік техникамен жұмыс істеу дағдысының деңгейін арттыру;
- дамыту студенттер сияқты қасиеттердің табандылық және нәтижеге қол жеткізудегі мақсаттылық;
- оқушыларды болашақ өмірге дайындау;
- студенттердің уәждемесін арттыру;
- пайдаланылатын физикалық ресурстардың санын азайту және т. б.

Мысалы, егер біз студенттердің түсінігін жақсартқымыз келсе зерттелетін материалды немесе тақырыпты жоспарлау кезінде біз осы тақырыпты түсінуге ықпал ететін ресурстарды қарастыруымыз керек. Мұны істеу үшін Сіз бұл мәселені әртүрлі бұрыштардан қарауыңыз керек. Қазіргі уақытта интернет және интернеттегі әртүрлі

ресурстар оқытушылар мен студенттерге көптеген мәселелер бойынша сарапшылардың пікіріне кең қол жетімділікті ұсынады. Мұғалім әрдайым мұндай сарапшы ретінде әрекет ете алмайды, өйткені әр салада толық хабардар болу мүмкін емес, сонымен қатар ол белгілі бір мәселені объективті бағалау үшін өз студенттерінің проблемалары мен қажеттіліктеріне тым көп бой алдыратындығына байланысты. Сондықтан белгілі бір тақырыпты зерттеу үшін зерттеу тақырыбына неғұрлым толық және заманауи көзқарасы бар сарапшының пікірімен танысу қажет [7].

Шет тілдерін оқытуда интернет ресурстарын пайдалану студенттердің қазіргі заманғы шындыққа сәйкес келетін барлық құзыреттіліктерін дамытуға жағдай жасауға мүмкіндік береді.

Қазіргі уақытта оқытушылар кеңінен қолданатын заманауи идеялар мен тенденциялармен бірлесіп танысу әдістері және оларды одан әрі талқылау шет тілдерін оқытуда үлкен мотивациялық күшке ие. Сонымен қатар, әр оқушының Интернетке қол жетімділігі бар жеке компьютері мен сандық құрылғыларының болуы мұғалімнің Интернет арқылы шет тілін оқыту процесіне студенттердің қатысуын жеңілдетеді [8].

Мұғалімнің сандық технологияларды таңдаудағы негізгі сұрақтары: не қолдану керек, қалай қолдану керек және ең бастысы, қандай да бір ресурсты не үшін қолдану керек. Ең алдымен, сабақтың негізгі мақсаттары мен міндеттерін, демек, осы сабақта компьютерлік инновацияларды қолдануды анықтау қажет. Содан кейін біз осы мақсаттар мен міндеттерге неғұрлым тиімді қол жеткізу үшін қандай ресурстарды пайдалану керектігін және, сайып келгенде, біз таңдаған оқыту құралы қалай жұмыс істейтінін білуіміз керек. Жоғарыда аталған мәселелерді егжей-тегжейлі түсіну студенттердің білім беру процесіне қатысуын және болашақ кәсіби қызметті сәтті жүзеге асыру үшін қажетті дағдылар мен қабілеттерді дамытуды едәуір арттыруы мүмкін.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. И.С.Беляева Техникалық ЖОО студенттеріне арналған ағылшын тілі бойынша оқу құралын құрастыру тәжірибесінен / И.С.Беляева, А.Е.Шабанова // Тверь мемлекеттік техникалық университетінің хабаршысы. Серия: әлеуметтік ғылымдар және гуманитарлық ғылымдар. – 2016. – No 3. – Б.18-23.
2. Н.Б.Голубева Кәсіби бағытталған шет тілі ұйымын қалыптастырудың маңызды элементі ретінде сыни ойлауды дамыту // Университет хабаршысы. – 2015. – No 3. – Б. 257-261.
3. Т.А.Иванова Тверь мемлекеттік техникалық университетінде Ресейдің біртұтас білім беру кеңістігіне интеграциялануы жағдайында шет тілдерін оқыту / Т.А.Иванова, И.В.Скугарева, А.Е.Шабанова // / Тверь мемлекеттік техникалық университетінің хабаршысы. Серия: әлеуметтік ғылымдар және гуманитарлық ғылымдар. – 2016. – No 2. – Б. 88-93.
4. Г.И.Окань ЖОО-да оқытудың белсенді әдістері: мазмұны және енгізу ерекшеліктері // ғылыми диалог. 2012. No 1. Б. 265-270.
5. Н.К.Рябцева Қазіргі мәдениеттегі жаңа коммуникативті тенденциялар және шет тілін оқыту саласындағы инновациялар // Лингвистика және шет тілдерін оқыту әдістемесі: мерзімді мақалалар жинағы. Шығарылым 8. Электронды ғылыми басылым. – М.: тіл білімі Институты. – 2016. Б. 557.
6. Akai O.M., Kalashnikova A.A., Kalashnikov I.A., Pshenichnaya A.Yu. Pragmatic level of language personality in social networks. Current issues of linguistics and didactics: The interdisciplinary approach in humanities (CILDIAN 2017) Proceedings of the 7th International Scientific and Practical Conference. Advances in Social Science, Education and Humanities Research. – 2017. – P. 9–14.
7. BoldyrevaN.V. Influence of information and communication technologies on effectiveness of educational process // European Science and Technology: Materials of the Vth international

research and practice conference. Vol. II, Munich, October 3rd – 4th, 2013, publishing office Vela Verlag, Waldkraiburg – Munich – Germany, 2013, p. 75–80.

8. Brent, H. Infographic: The Gamification of Education. 2012 // <http://www.technapex.com/2012/08/infographic-the-gamification-of-education>

УДК 502:37.03

Основные принципы экологического образования педагогических кадров

Бирг Владимир Семенович

доцент факультета естествознания БГПУ им. М. Танка,
Минск, Беларусь

Бирг Светлана Станиславовна

ГУО «СШ № 212»,
Минск, Беларусь

***Аннотация:** в статье рассматриваются проблемы экологического воспитания и поиск принципиально новых подходов в их организации, в частности, целенаправленное формирование готовности будущих учителей к экологическому воспитанию школьников.*

***Ключевые слова:** экология, воспитание, экологическое образование, методология, педагогические ВУЗы, охрана окружающей среды, рациональное природопользование.*

Ухудшением экологической ситуации во многих точках земного шара обусловлено сегодня всевозрастающее внимание общества к вопросам экологического воспитания подрастающего поколения и все больше взоры и надежды людей обращаются к школе, ключевой фигурой в которой является учитель, но, к сожалению, он не всегда оказывается профессионально подготовлен к такой деятельности. И, как следствие, на повестку дня встает необходимость глубокого переосмысления опыта разработки проблем экологического воспитания и поиск принципиально новых подходов к его организации, в частности, актуальным стал вопрос о целенаправленном формировании готовности будущих учителей к экологическому воспитанию школьников [2].

На современном этапе экологическое образование и воспитание должно охватывать студентов всех специальностей на всех ступенях обучения и являться важным элементом общественной деятельности. Оно должно вовлекать студентов и последующих специалистов в активный процесс решения экологических и природоохранных проблем в конкретных обстоятельствах; поощрять инициативу, чувство ответственности и стремление к улучшению сложившейся экологической ситуации, утверждая при этом приоритет глобального подхода к анализу экологических проблем [1,3,5].

Особое внимание следует уделять экологическому образованию и воспитанию студентов естественно-научных специальностей педагогических вузов выпускники которых смогут использовать полученные знания и умения в своей профессиональной деятельности. Именно от их экологической грамотности и компетентности будет зависеть отношение подрастающего поколения к проблеме охраны окружающей среды.

Методологической основой исследования проблемы экологического воспитания студентов педагогического вуза явились:

- концепция системного подхода к изучению и проектированию педагогических явлений;
- философская, психологическая теория деятельности;
- концепция взаимодействия человека с природой;
- концепция самореализации, самоутверждения личности в различных сферах деятельности;
- психолого-педагогические теории развития личности будущего педагога;
- теоретические положения по развитию профессиональных качеств учителя.

Для решения поставленных задач и проверки гипотезы исследования применялся комплекс теоретических подходов и практических методов:

- теоретический анализ социологической и психолого-педагогической литературы;
- изучение и анализ нормативно-правовых документов, используемых в экологическом образовании и воспитании;
- системный анализ уровня подготовленности выпускников педагогического вуза к экологическому воспитанию школьников;
- экспериментальная работа со студентами, в ходе которой использовались методы: наблюдение, анкетирование, беседы, решение творческих задач, моделирование, тестирование, анализ контрольных работ, анализ творческих работ; статистическая обработка материалов исследования.

Так как, охрана окружающей среды, воспроизведение ее ресурсов и рациональное использование их стало в Республике Беларусь одной из важнейших государственных задач. Широта и значимость экологических знаний для каждого человека неизмеримо возросли. Соответственно, преподаватель высшей школы должен глубоко осознавать необходимость экологических знаний в нашем обществе, в жизни и в труде каждого человека и быть убежденным в этом с тем, чтобы воспитать убежденность такого рода у студентов – будущих учителей.

Исходя из выше сказанного в преподавании цикла экологических дисциплин при подготовке специалистов педагогов следует реализовывать ряд принципов. В частности:

принцип научности. В основу этого принципа положено научное обоснование изучаемых природных явлений, законов, закономерностей, позволяющее студентам познать их сущность. Он предусматривает соответствие содержания изучаемого курса (в данном случае – экологии) уровню развития этой науки в данный исторический период. Научность учебного материала обязывает включать в его содержание строго проверенные и установленные наукой факты;

принцип гуманизации. Он предполагает обращенность к личности студента, обеспечение условий для обучения, воспитания и развития в соответствии с его интересами, способностями и возможностями;

принцип системности и доступности. При разработке учебных планов и программ системность предполагает использование предметно-циклового структуры, на основе которой строится содержание экологического образования как логической системы формируемых знаний, умений и навыков. Доступность в отборе и построении учебного материала требует, чтобы изучаемый материал по своему содержанию, объему и методам преподавания соответствовал возрасту студентов, уровню их подготовленности и познавательным возможностям обучаемых;

принцип гибкости. Реализация принципа должна обеспечивать реальную возможность оптимального учета отличительных особенностей конкретного учебного заведения, возможность изменения содержания экологического образования в зависимости от изменяющихся условий;

принцип единства и взаимосвязи общего и экологического образования. Этот принцип предусматривает такую структуру учебных планов и программ, которая

обеспечивала бы оптимальность реализации межпредметных и межцикловых связей, оптимальное соотношение общего, профессионального и экологического образования, органическую связь теоретического и практического обучения. В настоящее время для современной экологической науки характерно быстрое развитие дифференцированных знаний о природе и разнообразных методов научных исследований. В связи с этим возникают и приобретают самостоятельное значение все новые и новые отрасли этой науки. Вместе с тем обнаруживаются стыки между экологией и другими науками, наблюдается привлечение достижений одной отрасли науки к решению проблем других отраслей, что приводит даже к возникновению новых наук синтетического характера. Таким образом, появились науки биоэкология, геоэкология, техноэкология и социоэкология, которые в свою очередь, имеют дальнейшее деление на более специфические науки;

принцип деятельной направленности экологического образования. Этот принцип предполагает непосредственную связь требований к знаниям и умениям обучаемых с содержанием их деятельности, понимания важности формирования не только экологических знаний, но и способностей к активной деятельности в сложно-прогнозируемых и изменяющихся условиях окружающей среды. В процессе учебно-практических занятий по экологии преподаватель должен так проводить свои занятия, чтобы студенты убедились в практической необходимости получения экологических знаний, закреплении полученных теоретических знаний по экологии. Приобретая навыки и умения в выполнении экологических расчетов, пользовании приборами и методиками по определению содержания вредных веществ в атмосфере и степени загазованности воздушного пространства производственных помещений вредными для здоровья химическими соединениями, студенты понимают, что компетентность специалиста кроме выбранной специальности требует также и экологического образования;

принцип унификации. Данный принцип предполагает использование модели учебного плана для различных вариантов экологического обучения, использование единого типового плана на учебную специальность; расширение возможностей использования типовых учебных специальностей.

Таковы исходные принципы, обеспечивающие реализацию единых требований к уровню профессиональной компетентности будущих специалистов-педагогов, которые определяются в образовательных стандартах.

На современном этапе высококвалифицированный преподаватель естественно-научных дисциплин должен профессионально владеть знаниями о биосфере, законах ее развития, специфике взаимодействия природы и общества во всем его разнообразии; грамотно применять новейшие, в том числе компьютерные технологии для решения экологических задач.

Экологическое образование неотрывно от экологического воспитания, под которым мы понимаем непрерывный процесс взаимодействия субъектов образовательного процесса, направленный на формирование научных знаний, практических умений, интереса к природе, ценностных ориентаций, поведения, обеспечивающих ответственное отношение к окружающей среде. Существуют разработанные методики по экологическому образованию и просвещению (а это и есть воспитание) в ВУЗах и таких учреждениях, как заповедники и национальные парки [4].

Актуальность исследования. Обострение глобальных проблем современной цивилизации обуславливает всевозрастающее внимание общества к вопросам экологического воспитания подрастающего поколения. Человечество все больше нуждается в реконструкции системы ценностных ориентации и активизации всего нравственного потенциала для раскрытия непреходящей ценности природы, имеющей фундаментальное значение для человеческого существования.

Результатом экологического воспитания как специфического вида человеческой деятельности является формирование экологически адекватных способов поведения и деятельности воспитанников. Важная роль в этом процессе, по мнению Н.Н. Моисеева, принадлежит учителю, который создает систему формирования экологического опыта следующими поколениям, и всем тем людям, которые способны нести ответственность за будущее планетарной цивилизации.

В настоящее время в этой области просматриваются новые тенденции, свидетельствующие о необходимости выхода экологического воспитания на качественно новый уровень. Если в 90-х годах XX столетия наблюдалось бурное проникновение экологической проблематики в отечественную педагогическую науку и практику, во все звенья системы образования, выражающиеся во введении экологизированных учебных курсов, создание детских экологических объединений, возрастании числа экологических центров, лицеев, колледжей, увеличении количества создаваемых педагогами – практиками авторских программ, то в настоящее время такая активность заметно снижается. На повестку дня встает необходимость глубокого переосмысления опыта разработки проблем экологического воспитания и поиск принципиально новых подходов к его организации, в частности, актуальным стал вопрос о целенаправленном формировании готовности будущих учителей к экологическому воспитанию школьников, о выявлении содержания и способов поэтапного формирования у них компонентов названной готовности.

Все более очевидным становится противоречие между теми требованиями, которые предъявляет к человеку эпоха экологических катастроф, и реальным уровнем экологической воспитанности подрастающего поколения в целом. Низкая эффективность предпринимаемых усилий приводит к выводу, что вне поля зрения остается нечто существенное, без чего невозможно значительное повышение уровня экологической воспитанности школьников и населения страны. Возникает вопрос о необходимости глубокого переосмысления проблем экологического воспитания и поиск принципиально новых подходов к его организации.

Мы придерживаемся мнения ученых – экологов, которые считают, что возможность коренного изменения сложившейся ситуации связана с научной разработкой проблем экологического воспитания на основе выявляемых современными философами и культурологами перспектив перехода человечества к ноосферной цивилизации через утверждение в обществе эко-культурных ценностей. Рассмотрение процесса экологического воспитания в рамках экологического образования, доминировавшее в последние годы, сегодня явно недостаточно, так как ограничивает воспитание передачей экологических знаний, формированием соответствующих умений, тем самым, поддерживая в сознании педагогов представление о вспомогательной роли воспитательного процесса относительно экологического образования. Становится все более явной необходимость усиления воздействия на духовную, эмоциональную сферу личности, что является одной из задач экологического воспитания, осуществляемого профессионально подготовленными педагогами.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Дербко С. Д., Ясвин В. А. Экологическая педагогика и психология // Ростов-на-Дону: Издательство «Феникс», 1996. – с.12–86.
2. Зверев И. Д. Охрана природы и экологическое воспитание // Воспитание школьников. – 1985. – № 6. – С.30–35.
3. Зверев, И. Д., Суравегина И. Т. Отношение школьников к природе. – М.: Педагогика, 1998. – 129 с

SCIENCE AND EDUCATION IN THE MODERN WORLD:
CHALLENGES OF THE XXI CENTURY"
NUR-SULTAN, KAZAKHSTAN, OCTOBER 2020

4. Игнатъева О. Современная школа и проблема экологического мышления / О. Игнатъева, А. Маджуга, Б. Анарметов // Альма матер. – 2005. – № 8. – С.57.
5. Кучер Т. В. Экологическое воспитание учащихся. – М.: Просвещение, 1990. – 121 с.

МАЗМҰНЫ
СОДЕРЖАНИЕ
CONTENT

Еркін Мерей Ізбасарұлы, Исан Нұрберген Ерланұлы (Шымкент, Қазақстан).....	3
Жұмабек Үсен Арманұлы, Орынбасар Қадырәлі Маратұлы (Шымкент, Қазақстан).....	5
Жанабергенова Улан Нуртугановна (Алматы, Қазақстан).....	8
Бекназаров Жамбыл Орынбайұлы, Көшкін Еркебұлан Орынбайұлы (Тараз, Қазақстан).....	12
Әбдікеримова Перизат Жорабекқызы (Тараз, Қазақстан).....	16
Проскокова Анна Владимировна, Мустафин Тимур Таукенович (Павлодар, Қазақстан).....	19
Бутенова Карагоз Салимовна (Павлодар, Қазақстан).....	22
Konarshayeva A.A. (Kazakhstan).....	26
Княя Атабайқызы Такенова (Ақтау, Қазақстан).....	30
Прокопец Елена Владимировна (Павлодар, Қазақстан).....	33
Қабиева Дана Қайратқызы, Бекмукаева Балауса Бакытжановна (Семей, Қазақстан).....	38
Саидов Сафо Олимович, Атоева Мехринисо Фарходовна, Файзиева Холида Асадовна, Сайдиллоев Сардор Сохиб угли, Курбонова Мохинабону Хусеновна (Ўзбекистан).....	41
Аскарова Айнура Адильбековна, Шарипханова Анаргүль Сайлаубековна (Үстү-Каменогорск, Қазақстан).....	44
Северюкова Валентина Андреевна (Туркестанская область, Қазақстан).....	48
Жанабатырова Мария Абдрашқызы (Алматы, Қазақстан).....	53
Тұрарқызы Нұрай (Қызылорда, Қазақстан).....	60
Ахметия Құралай Бақытжанқызы, Абаділдаев Шырын Келесбайқызы (Қызылорда, Қазақстан).....	64
Aut Nigara Shuhratovna (Қызылорда, Қазақстан).....	68
Әлиакбар Еркебұлан Қанатұлы (Қызылорда, Қазақстан).....	72
Ермекова Айсұлу Канатовна (Павлодар, Қазақстан).....	75
Кузьменко Дмитрий Юрьевич, Шитов Александр Сергеевич, Эктова Ирина Андреевна (Петропавл, Қазақстан).....	78
Байсаринова Әйгерім Нұрқанатқызы (Нұр-сұлтан, Қазақстан).....	81
Умарова Заррина Шомухторовна (Хучанд, Тоҷикистон).....	84
Davronova Shakhlo Farmonovna (Bukhara, Uzbekistan).....	88
Pernebekova Sanimay (Shymkent, Kazakhstan).....	91
Мусабеков Ондасын (Алматы, Қазақстан).....	94
Ермекбаева Акмарал Тулендиевна (Шымкент, Қазақстан).....	97
Котова Елена Викторовна (Туркестанская область, Қазақстан).....	102
Калелова Жанат Маулкановна (Семей, Қазақстан).....	106
Утегенов Ерлан Казбекович, Данабеков Ермек Амантаевич (Талдықорған, Қазақстан).....	108
Утегенов Ерлан Казбекович, Муратбеков Жанат Муратбекович (Талдықорған, Қазақстан).....	114
Шкор Лидия Александровна (Минск, Республика Беларусь).....	118

SCIENCE AND EDUCATION IN THE MODERN WORLD:
CHALLENGES OF THE XXI CENTURY"
NUR-SULTAN, KAZAKHSTAN, OCTOBER 2020

Айтымова Айгуль Нурлановна, Омарова Меруерт Тобыловна (Солтүстік Қазақстан).....	122
N.N. Abdygaliyeva, F.T. Taubeyeva (Almaty, Kazakhstan).....	126
Шапикова Гультара Бекешевна (Батыс Қазақстан облысы, Қазақстан).....	129
Майкупова Рита Нұрланқызы, Сапахова Жания Айтугановна (Ақтөбе, Қазақстан).....	132
Каримова Кундуз Рузибоевна (Тошкент, Ўзбекистон).....	135
Казанцева Анастасия Игоревна (Павлодар, Қазақстан).....	138
Гулшода Шойимова (Ўзбекистон Республикаси).....	141
Бобожонова Ситорабону Улуғбековна (Бухоро, Ўзбекистон).....	143
Жұмабекова Қырмызы Бақытқалиқызы (Алматы, Қазақстан).....	146
Zhumassatuly Mahat (Karagandy, Kazakhstan).....	150
Бакмаганбетова Жадырагул Каиратовна (Karagandy, Kazakhstan).....	153
Бирг Владимир Семенович, Бирг Светлана Станиславовна (Минск, Беларусь).....	157

Научное издание

VII Международная научно-практическая
конференция
«НАУКА И ОБРАЗОВАНИЕ В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ:
ВЫЗОВЫ XXI века»

Сборник научных статей
Ответственный редактор – Х.Б. Маслов
Технический редактор – Е. Ешим, Е. Абиев

Подписано в печать 09.11.2020
Формат 190x270. Бумага офсетная. Печать СР
Усл. печ. л. 25 п.л. Тираж 60 экз.